

Міністерство освіти і науки України

Харківська обласна державна адміністрація

Харківський національний університет будівництва та архітектури

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ – ОСНОВА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ХХІ СТОЛІТТІ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

За матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції

Харків, 4–5 травня 2017 р.

Випуск 1

Присвячений 100-річчю Української революції 1917 - 1921 років

**Харків
2017**

Рекомендовано до друку
рішенням Вченої ради ХНУБА
від 28.04.2017 р., протокол № 10.

Під редакцією проф. О.В.Воронянського та проф. Ю.В. Журавльова

Національна ідея – основа стратегії розвитку українського суспільства в ХХІ столітті: збірник наукових праць за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції, Харків, 4–5 травня 2017 р. Випуск 1 / Під ред. О.В. Воронянського, Ю.В. Журавльова. – Харків: ХНУБА, 2017. – 240 с.

Видання містить науково-методичний доробок учасників міжнародної науково-практичної конференції «Національна ідея: основа стратегії розвитку українського суспільства в ХХІ столітті», присвяченої 100-річчю Української революції 1917 - 1921 років.

На засіданнях конференції, в роботі яких взяли участь фахівці-суспільствознавці різних галузей, розглядалися сутність національної ідеї та її складові, проблеми реалізації національної ідеї в ретроспективі та перспективі, а також роль українського козацтва як носія та охоронця українства в минулому та сучасності.

Велика увага була приділена національно-патріотичному вихованню у сучасних складних суспільно-політичних умовах як важливій складовій національного освітнього процесу. Окремим напрямом досліджень стало вивчення сприйняття української національної ідеї сучасною молоддю.

Наукові та виховні розробки пропонованого збірника будуть корисні як вченим, аспірантам та студентам, так і широкому колу фахівців, які займаються національно-патріотичним вихованням (від державних посадовців до вчителів шкіл).

Матеріали подаються в авторській редакції

Редакція збірника може не розділяти висловлену автором позицію

Шановні друзі!

Розуміння кожним членом українського суспільства національної ідеї, на моє переконання, сьогодні є конче важливим для розбудови України як квітучої, демократичної, європейської держави. Пошуки нашої національної ідеї розпочалися давно, мали теоретичний та практичний виміри. 100-річчя Української революції 1917–1921 років, яке ми зараз відзначаємо, у певному сенсі також було практичним пошуком української національної ідеї.

Міжнародна конференція «Національна ідея: основа стратегії розвитку українського суспільства в XXI столітті» є одним із багатьох необхідних теоретичних кроків у цьому напрямку. Символічно, що цей форум було проведено в Харківському національному університеті будівництва та архітектури – провідному навчальному закладі будівельної галузі, педагогічний колектив якого приділяє велику увагу як підготовці висококваліфікованого фахівця-інженера, так і національно-патріотичному вихованню молодих громадян Незалежної Української держави.

Вважаю за потрібне підкреслити виховний аспект конференції «Національна ідея: основа стратегії розвитку українського суспільства в XXI столітті», в роботі якої взяли участь українські студенти та аспіранти, активно засвоюючи національні ідеали на практиці.

Зрозуміло, що науково-практична конференція, навіть міжнародна, не може вирішити усіх теоретичних питань цієї вічної проблеми. Практична робота повинна бути продовжена усіма нами. Успішна реалізація «Середньострокового плану пріоритетних дій уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій уряду на 2017 рік», затвердженого 03.04.2017, повинна наблизити українців до очікуваної мети.

Шкодовський Ю.М.

*ректор ХНУБА, Народний архітектор України,
Лауреат державної премії України в галузі архітектури,
дійсний член Академії архітектури України,
доктор архітектури, професор*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Бурега В. В.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ДЛЯ УКРАЇНИ: СОЦІОЛОГІЧНА РЕФЛЕКСІЯ

Проблема національної ідеї для України має першорядне значення, яке усвідомлюється нами у зв'язку зі станом, у якому опинилося наше суспільство з моменту здобуття країною суверенітету та відродження української державності. Уся історія боротьби народу України за свободу та незалежність, так чи інакше, пов'язувалася з певною ідеєю, що мала об'єднувати людей, спрямовувати їхні зусилля для досягнення бажаної цілі – єдності, загартувати їхній вільний дух на шляху до цього. У певні періоди національної історії, безсумнівно, траплялися часи коли харизма лідера-визволителя й усвідомлення авангардом нації катастрофічного стану справ ставали чинниками вибору (боротися й виживати разом або зійти в небуття), здіймали Україну над руїною, зберігали її для нащадків. Проте сьогодні настав такий момент вітчизняної історії, коли наявність національної ідеї та послідовна боротьба за її втілення в життя стають однією з важливіших умов для збереження нашої держави та волі народу в майбутньому. Саме тому постає завдання осмислення сутності та змісту національної ідеї для сучасного періоду розвитку українського суспільства на засадах використання соціологічного аналізу, що обумовлює актуальність таких намагань.

Без сумніву, сутність національної ідеї полягає в усвідомленні того, що сьогодні необхідно системно, цілеспрямовано та послідовно робити для консолідації української нації, всього українського народу в інтересах його згуртування та мобілізації усіх його можливостей для досягнення такого розвитку українського суспільства, який забезпечив би волю й незалежність, гідний рівень життя й добробуту, збереження самобутньої національної культури та її інтеграцію з найкращими світовими культурними зразками, безпеку й гарантії усього досягнутого працею народу в майбутньому.

Національна ідея – достатньо широке за змістом поняття, яке визначається залежно від головних цілей діяльності або дослідження. Тому існує значна чисельність визначень поняття «національна ідея» з позицій тієї чи іншої науки. Так найбільш часто зустрічаються філософське, політологічне, соціально-психологічне та культурологічне визначення. У соціологічній науці, традиційно національну ідею розглядали в контексті процесів і станів «...поєднання складових частин соціуму, передусім індивідів і груп, в єдину соціальну цілісність або систему», тобто соціальної інтеграції [1, с. 206].

Окрім того, можна говорити й про такий підхід до розуміння сутності й змісту національної ідеї, коли вона розглядається як складова соціального ідеалу. У перекладі з грецької «ідея» (*idea*) тлумачиться як першообраз,

поняття, взірець, норма. Тобто національна ідея як частина соціального ідеалу може бути осмислена як взірець національного розвитку. Це може бути доцільним, якщо соціальний ідеал розуміти як уявлення суб'єктів суспільного життя про найбажаніші форми суспільного функціонування та розвитку, які здатні гармонізувати відносини між людиною, суспільством та державою, сприяти максимально повному задоволенню потреб особистості, тобто органічна мета суспільного життя, яка визначається гармонійним поєднанням його суб'єктивних закономірностей і суб'єктивних потреб, інтересів, прагнень та очікувань соціальних акторів [2, с. 147].

Водночас національна ідея за своєю сутністю дуже близька наслідкам національної ідентифікації, яка відбувається в результаті якісного домінування нерозривного комплексу громадянсько-етнічних лояльностей чи поглинання ним конгломерату родинних, соціальних, регіональних, етнічних ідентичностей. При цьому національна ідентичність покликана виконувати як зовнішні функції, так і внутрішні. Якщо до зовнішніх відносять – територіальні, економічні та політичні функції, то до внутрішніх вслід відносити – поглиблення й інтенсифікацію соціальних зв'язків, спосіб самовизначення та самоорієнтації індивідів. Саме так англійський соціолог Ентоні Д. Сміт у роботі «Національна ідентичність» підкреслює, що ідеї націоналізму (*що може тлумачитися як національна ідея – виділено та додано мною Б. В.*) це – ідеї незалежності, ідентичності, аутентичності, єдності й братерства, які формують взаємопов'язані мову та манеру роздумів, що відображається в певних символах і церемоніях [3].

Цілком зрозуміло, що генерувальна роль у формуванні та поширенні національної ідеї у межах суспільної, національної свідомості повинна належати певній соціальній групі, яка виступає носієм інтелектуальної, моральної та матеріальної сили. Такою групою може, а точніше повинна стати національна еліта, що уособлює собою панівний клас. На жаль, це не завжди можливо, оскільки ще Гастано Моска відзначав, що панівний клас займається управлінням державою й суспільством тільки тією мірою, наскільки це необхідно для збереження та утримання влади. Для цього з'являється політична доктрина – ідеологія, яка викладена певними формулами – ідеологемами. Такі ідеологеми можуть мати вигляд загальнонаціональної ідеї. При цьому чим ближче вона до основної маси населення та чим менше вона відрізняється від практики діяльності державного керівництва, тим більш консолідованим є суспільство та міцнішим політичний режим [4]. Разом із цим, спираючись на положення соціологічної концепції соціально-адекватного управління [5], можна спробувати визначити національну ідею як об'єктивізоване уявлення, котре формулюється соціально-культурною елітою суспільства та поширюється серед більшості представників певної нації, про бажану модель соціального устрою життя народу країни на засадах встановленого соціального порядку, що визнається адекватним головним завданням розвитку такого соціуму.

Тоді в національній ідеї можуть віддзеркалюватися уявлення про нереалізовані, а тому актуалізовані сьогоденні цінності у вигляді соціального порядку та наслідків його функціонування. При цьому під наслідком

функціонування певного соціального порядку слід розуміти створення умов, що, безперечно, забезпечують пролонгацію дій таких систем цінностей у майбутньому. Соціальний порядок у такому випадку є встановленням освячених національною ідеєю образів соціальних відносин та взаємодій. У загальних рисах для сучасної України національна ідея має стати інструментом на шляху до розбудови толерантної держави, що здатна забезпечити високий рівень добробуту своїх громадян на підставах інтенсивного розвитку технологій, які гармонійно пов'язуються з людськими цінностями, пріоритетними в цивілізованому світі та мають чітко визначену національну ідентичність при обов'язковій умові внутрішньої соціальної стабільності та рівноправності у відношеннях з іншими народами та країнами. Дуже важливим уявляється й такий момент, коли національна ідея повинна відповідати основним ментальним характеристикам української нації. Таким чином, з'являється нагода запропонувати власний варіант формулювання національної ідеї з надією, що вона стане колись реальністю: «Одна історія й культура, єдиний народ, одна єдина Україна».

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. Уклад. : В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін.; під заг. ред. В. І. Воловича. – Київ : Укр. центр духовн. культури, 1998. – 736 с.
2. Соціологічна енциклопедія / Укладач В. Г. Городяненко. – Київ : Академвидав, 2008. – 456 с.
3. Смит Ентони Д. Национальная идентичность / Д. Смит Энтони [Пер. с английского П. Таращука]. – К. : Основы, 1994. – 224 с.
4. Моска Г. Элементы политической науки // Социологические исследования. – 1995. – №4. – С. 138–139.
5. Бурега В. В. Социально-адекватное управление: концептуализация модели: монография. – Донецк, 2005. – 171 с.

Воронянський О. В.

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

КОНЦЕПТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ В ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Розбудова суверенної української держави неможлива без консолідації українського суспільства, досить складного за етнічною, соціальною та соціокультурною структурою. Одним з підвальних елементів суспільної консолідації вважається наявність національної ідеї.

Дослідження феномену національної ідеї давно стало полідисциплінарним: вона є предметом вивчення майже всіх суспільних наук, від філософії права до етнології. Однак у переважній більшості випадків національна ідея розглядається з точки зору культурології [1, с. 13], соціології – проблеми ідентичності [2, с. 9–13] та інтегративності [3, с. 47–51; 4, с. 9–35], або соціопсихології – проблеми національної свідомості [5, с. 25–30; 6, с. 2–3].

Мета статті – здійснити політологічний аналіз феномену національної ідеї в якості елемента політичної системи суспільства.

При цьому пріоритетними постають наступні проблеми:

- місце національної ідеї в політичній системі суспільства;
- системні функції національної ідеї;
- ресурсне забезпечення національної ідеї;
- суб'єкти продукування національної ідеї;
- принципи класифікації національної ідеї з точки зору теорії політичних систем.

Звичайно, навіть з точки зору аналізу владних відносин феномен національної ідеї, як і будь-яка ідеологічна система, не зводиться до утилітарних функцій забезпечення панування та консолідації. Він діалектично включає в себе дві сторони: політичну, умовно-раціональну (як форма реалізації владних повноважень політичною елітою чи контр-елітою, що позиціонує себе як національна, а також політичної поведінки суспільства-нації), і духовну, умовно-ірраціональну (світосприйняття через призму сакральної ідеї спільного походження, спільних цінностей нації тощо). Однак для аналізу місця та ролі національної ідеї в політичній системі пріоритетним є саме аналіз політичної складової, на яку більшість науковців, на жаль, звертають поки що недостатньо уваги.

Формат статті не дозволяє привести детальний аналіз усіх зазначених проблем, тому обмежимося загальним викладом принципів положень.

Насамперед розглянемо в загальному вигляді питання про місце, яке займає національна ідея в політичній системі (не лише в її ідеологічній підсистемі). За відправну точку аналізу візьмемо той факт, що практично всі наукові визначення національної ідеї розглядають її як універсальну інтегративну ідеологію суспільства [7, с. 68]. Усталеним (як у наукових працях, так і в політичній практиці) є також твердження, згідно якого політичною сутністю національної ідеї є суверенітет нації. Зазначимо, що поняття «нація» використовується в сучасній світовій політичній науці не в етнічно-примордіалістському, а в державницько-політичному розумінні: як сукупність громадян, яка є номінальним джерелом влади в такій державі й носієм державного суверенітету (саме такий підхід покладено в основу сучасного міжнародного права й функціонування міжнародних організацій, таких як ООН). Суверенітет же нерозривно пов'язаний з реальним доступом до розподілу ресурсів у суспільстві.

Ще класичне визначення політичної системи Д. Істона подає її як ієрархію суспільного доступу до обмежених ресурсів, «комплекс взаємодій, за допомогою якого здійснюється владне розміщення ресурсів у суспільстві»; при цьому основними функціями системи є розподіл матеріальних і духовних ресурсів між різними соціальними групами та переконання всіх членів суспільства прийняти такий розподіл як необхідний для виконання [8, с. 323]. Сучасні варіанти теорії політичних систем, які враховують розробки неоінституціоналістів, ще більше посилюють значення цих функцій.

Оскільки ідеологія традиційно розглядається як одна з підсистем політичної системи, коректним буде застосувати до неї визначення, що витікає з визначення самої системи: ідеологія – це концептуальне обґрунтування та стратегія реалізації претензій певної соціальної групи чи соціально-економічного класу на визначене місце в соціальній ієрархії та відповідний пільговий доступ до ресурсів та цінностей, які знаходяться в розпорядженні суспільства. Звідси в системному плані національну ідею необхідно розглядати як владний ресурс, котрий у конкурентному середовищі з обмеженим доступом до матеріальних ресурсів і цінностей використовується для отримання, реалізації та утримання політичної влади й пов'язаного з нею управління розподілом суспільного продукту й ресурсів.

Згідно теорії політичних систем конкурентна боротьба в суспільстві пов'язана з постійним збільшенням різноспрямованих вимог до політичної системи з боку окремих груп суспільства. Теоретично саме національна ідея як ідея інтегративна для такої спільноти політично суб'єктних громадян (нації) повинна взяти на себе функцію регулювання вимог та їх переробку в певний компактний варіант (функція скорочення вимог), коли ідентичні вимоги зводяться, а різні – синтезуються в єдину так звану комбіновану вимогу.

Таким чином, національна ідея приймає на себе роль стратегії розвитку суспільства. Нагадаємо, що стратегія допомагає підібрати найбільш ефективний набір владних ресурсів та оптимізувати їх використання. Ідеологічний ресурс є одним з найбільш дієвих у довгостроковому плані, однак його ефективне використання вимагає від суб'єкта влади ґрунтовного розуміння системних відносин у суспільстві. І саме національна ідея, що містить «комбіновану вимогу», виступає як стратегічний ресурс для здійснення влади над суспільством. Тоді як прийняття до виконання системою «комбінованої вимоги» забезпечує останній підтримку з боку суспільства. Національна ідея, що містить «комбіновану вимогу», забезпечує додаткову підтримку політичної системи та її основного елементу – держави, будучи протиположною так званим «надлишковим вимогам», які перевантажують систему.

Отже, національна ідея є системним чинником виконання основних функцій системи – як «входу» (політичної соціалізації, агрегування й артикуляції інтересів, формулювання політичних вимог, політичної комунікації) та «конверсії» (боротьби за прийняття політичних рішень), так і «виходу» (обґрунтування та інтерпретації необхідності й порядку реалізації прийнятих рішень через державний механізм). Крім того, національна ідея впливає на формування так званої «петлі зворотного зв'язку» (інформація суспільства про виконання рішень, контроль за їхнім виконанням з боку різних соціально-політичних груп і організацій та оцінка дій політичних інститутів з боку суспільства). Фактично це означає підтримку легітимації влади, що значно знижує затрати панівної еліти на придушення більшості суспільства та контр-еліт.

У науці усталеним фактом є й визнання національної ідеї одним з основних чинників державотворення в сучасних державах. Беручи до уваги надзвичайну близькість понять «нація» й «держава» у західноєвропейській

політико-правовій традиції XVIII–XX ст., національна ідея як форма інтегративної ідеології має на меті консолідацію всього суспільства саме межах держави як уже наявної чи майбутньої політичної організації, створеної цією нацією – держави національного типу. Цей тип держави прийшов на зміну династичним феодальним державам в Європі й протягом усього XX ст. був домінантним у всьому світі. І оскільки держава як основний механізм реалізації політичної влади й управління розподілом ресурсів є основним елементом політичної системи суспільства, національна ідея в цей період набула значення одного з найважливіших системоутворювальних елементів політичної системи в цілому.

Для розуміння політичного аспекту феномену національної ідеї важливо, що сутнісну характеристику держави національного типу, на відміну від попередніх типів держави – абсолютистської (наприклад, імперія Габсбургів), аристократичної (Венеціанська республіка), шляхетської (Річ Посполита) становить визнання нації як сукупності всіх громадян (співзасновників національної держави) носієм державного суверенітету та джерелом державної влади. У цьому плані національна ідея є ідеєю підходу до суспільства як єдиної, політично суверенної нації, входячи в протиріччя з ідеологією докапіталістичної, станової системи суспільних відносин, згідно якої населення представляє окремі замкнуті сегменти зі специфічними корпоративними інтересами та становими привілеями (майновими, фіскальними, господарськими і, врешті, політичними). Якраз закріплення на рівні політичної системи станового суспільства принципу нерівномірності доступу до ресурсів й цінностей на основі походження особистості й викликало до життя національну ідею, яка стала ідеологією буржуазної модернізації. Тому гаслами всіх національних революцій XIX–XX ст. були саме ліквідація станових привілеїв і встановлення політичної рівності всіх громадян-членів нації, організованої в новий тип державності.

Зазначимо водночас, що загальним правилом цих революцій стало те, що національна аристократія, будучи зацікавленою в збереженні своїх станових привілеїв, у цілому не брала участі в національних змаганнях або навіть прямо виступала проти них. Так пруський король Фрідріх Вільгельм IV у березні 1849 р. відмовився прийняти імператорську корону з рук революційного Франкфуртського парламенту, а Франкфуртську конституцію, яка вперше дала реальну змогу об'єднати всі німецькі землі, не визнали лише найбільші держави Німецького союзу (Прусія, Австрія, Баварія, Ганновер, Саксонія), [9, с. 223], де вплив аристократії на прийняття політичних рішень був визначальним. В Японії останньої третини XIX ст. запроваджувана імператорською владою «революція Мейдзі», хоча й ліквідувала суспільні стани, залишила, однак, політичні права в монопольному користуванні аристократії (згідно Конституції 1889 р. виборчим правом міг скористатися приблизно 1% населення) [10, с. 44]. Виключенням, і то лише до певної міри, є позиція національної аристократії деяких країн-колоній, однак лише за умови, що метою національного руху там є відновлення власної державності, що існувала раніше, а не надання політичних прав нації в цілому.

Національна ідея у своєму класичному варіанті ідеології національних революцій XIX – початку XX ст. дає концептуальне обґрунтування рівного доступу всіх громадян-членів нації до ресурсів і цінностей суспільства, організованого в новий тип державності. Таким чином, національна ідея періоду національних революцій має ліберально-демократичну сутність.

Зі встановленням національної державності, що тягне за собою відповідну зміну всієї політичної системи, змінюються й системні функції національної ідеї. Як відомо, державна влада здійснюється владною елітою. При цьому однією з основних функцій державної влади є авторитарний перерозподіл ресурсів у суспільстві, який реалізує ця еліта. Консолідація суспільства в межах сформованої національної держави, що її покликана забезпечити національна ідея, є консолідацією саме навколо владної еліти, тобто національна ідея покликана закріпити в суспільній свідомості реалізований владною елітою порядок розподілу ресурсів як єдино можливий і справедливий. Таким чином, національна ідея в сформованій національній державі є важливим ресурсом здійснення влади панівною елітою, контролю останньої над матеріальними ресурсами та цінностями.

Зазначимо, що в сучасних умовах поняття «владна еліта» не обмежується політичним угрупованням, котре безпосередньо здійснює державну владу. За останнім, як правило, стоять великі бізнес-групи, у тому числі транснаціональні, деякі з них можуть представляти навіть інтереси ділових кіл недружніх країн. До речі, показово, що одна з перших системних наукових статей, де наведено факти з вітчизняної практики з цього питання, належить саме одному з визнаних фахівців теорії націй та націоналізму Г. Касьянову [11, с. 161–177].

Таке положення обумовлене самою сутністю владних відносин, що будуються на основі концентрації ресурсів влади, серед яких матеріальна група відіграє досить значну роль. Зрештою, ще історія середньовічної Європи дає прецеденти обслуговування абсолютистськими державами інтересів великих банкірських будинків італійського та єврейського походження, котрі інвестували досить значні кошти представникам владних королівських династій [12, с. 627]. Могутня інфраструктура сучасних «бізнес-імперій» – як транснаціональних, так і тих, чий інтереси не виходять за межі окремої держави, надає їх власникам достатню концентрацію ресурсів влади для довгострокового вирішального впливу на процес прийняття державних рішень, а в деяких випадках – і контроль над цим процесом.

Таким чином, саме бізнес-еліти, що здійснюють реальну владу над суспільством як через апарат великих корпорацій, так і через державний механізм, і є реальними суб'єктами формування політичної (владної) еліти, в тому числі й владної. Ця владна еліта забезпечує адміністративну, правову, інформаційну й фінансову підтримку реалізації власної концепції національної ідеї, виходячи при цьому передусім зі своїх політичних, управлінських й економічних інтересів. Така владна концепція національної ідеї носить консервативний, і, як правило, централізаторський характер, забезпечуючи ідеологічне супроводження процесу концентрації влади в руках владної еліти.

Отже, як один з ресурсів влади та як елемент забезпечення реалізації політичних рішень національна ідея набуває управлінського значення.

Останнє положення приводить до необхідності внесення суттєвих коректив у традиційне для вітчизняної політології уявлення про те, що основним виробником і носієм національної ідеї є національна інтелігенція. У сучасному суспільстві ефективне просування будь-якого об'єкта масового споживання, в тому числі й ідеологічної системи, потребує досить значних ресурсних затрат. Самий факт того, що національна ідея потенційно являє собою потужну зброю у боротьбі за владу над суспільством, робить її об'єктом пильної уваги з боку владної еліти та контр-еліт, котрі позиціонують себе як національні. При цьому вирішальну роль відіграє реальна можливість контролю за інформаційним простором, а також наявність ресурсів, достатніх для ефективного «вкидання» ідеї в даний простір та підтримки її просування до споживача. Як правило, таку можливість у суспільстві мають лише владна еліта (через державні механізми контролю за інформацією та впливу на її формування) та потужні бізнес-групи, що контролюють мас-медіа (включаючи й електронні). Сучасна ж інтелігенція є маргінальною стратою, що не має самостійного доступу до ресурсів того ступня концентрації, котрий дозволяє здійснювати вирішальний вплив на інформаційний простір. Таким чином, фактичними суб'єктами формування й просування національної ідеї в сучасному світі є потужні бізнес-групи, які формують владну еліту та ті контр-еліти, що спроможні вести реальну боротьбу за доступ до державної влади. Вони прямо зацікавлені у використанні національної ідеї як одного з найефективніших ресурсів влади й мають достатні можливості для конструювання та просування потрібної для себе моделі такої ідеї.

Серед популярного в останні два десятиліття в західній політичній науці неоінституціонального напрямку та в більшості сучасних шкіл теорії держави загальновизнаним є положення, згідно якого на нинішньому етапі розвитку нація як сукупність політично організованих громадян зберігає за собою лише формальне визнання джерела державної влади, однак фактичним джерелом цієї влади є національна олігархія або навіть транснаціональні бізнес-групи, а фактичним носієм влади – професійна армія державних чиновників, що не підлягає прямому контролю виборців [7, с. 97]. Тому сучасна держава (так звана формальна, фасадна демократія) не може позиціонуватись як національна в повному сенсі. Відтак для більшості громадян нації, які фактично відсторонені від впливу на процес прийняття політичних рішень, знову актуалізується ліберально-демократична концепція національної ідеї, спрямована на усунення легалізації принципу нерівномірності доступу до суспільних ресурсів і цінностей.

У реальному політичному процесі ця тенденція яскраво виявилася в реалізації технології «кольорових революцій», стрижнем якої є протестна консолідація суспільства проти владного угруповання, що авторитарно, за посередництвом державної влади забезпечує для себе пільговий доступ до суспільних ресурсів за рахунок інших соціальних груп. Однак не треба

забувати, що в усіх країнах, де відбулися «кольорові революції», основним суб'єктом просування їхньої ідеології стали саме потужні бізнес-групи, що стояли за контр-елітою, котра позиціонувала себе як національна. Водночас можна припустити, що використання контр-елітами ліберально-демократичної концепції національної ідеї в процесі боротьби за державну владу об'єктивно сприяє формуванню національної політичної свідомості.

На наш погляд, у функціональному плані виділяються дві сторони національної ідеї: інтегративна, яка повинна забезпечити сприйняття себе населенням як спільноти – на основі спільного походження, історичної долі, культури, мети, що витікає зі спільного світосприйняття (котре втілюється у визначеній ідеології/релігії), загального інтересу тощо, а також операційно-управлінська, яка забезпечує мобілізацію цієї спільноти та керованість нею в заданому напрямку.

З точки зору аналітики, виходячи з сучасних типологій політичних систем згідно функцій, які виконує національна ідея в політичній системі суспільства, можна виділити два її основних «чистих» типи:

- мобілізаційний демократичний, який розглядає націю як сукупність громадян, що створює власну політичну організацію – державу і є носієм державного суверенітету та єдиним джерелом державної влади. Саме цей принцип є ключовим для національної ідеї, становить її сутність і характеризує національну ідею «у чистому вигляді»;

- управлінський консервативно-централізаторський, котрий використовується для легітимації влади (державної влади панівним угрупованням, або політичної влади контрелітою, що позиціонує себе як національна) та для забезпечення особливого привілейованого положення еліти в суспільній ієрархії. Такий принцип прямо суперечить ідеї суверенітету нації, однак є необхідною умовою здійснення політичної влади й державного управління.

У реальному політичному процесі більш поширеними є проміжні варіанти мобілізаційно-управлінського типу, що тією чи іншою мірою сполучають у собі як ідею політичного суверенітету нації, так і обґрунтування необхідності політичних привілеїв владної еліти. Причому неважко помітити, що роль національної ідеї «у чистому вигляді» є високою саме в мобілізаційних політичних системах. У системах консервативного типу національна ідея набирає рис державницької ідеології, а її основа – принцип суверенітету нації подається лише як ритуальний символ, що не повинен становити реальної основи державного управління.

У цілому з позицій теорії політичних систем національну ідею необхідно розглядати водночас і як системний владний ресурс, і як один з ключових системоутворювальних елементів, і як важливий елемент механізму реалізації функцій політичної системи. Тому будь-які спроби звести політичне значення цієї ідеї до питання про національну ідентичність та вироблення «спільної культурно-історичної свідомості» при конструюванні моделі національної ідеї для реалізації в реальному політичному процесі означають, що дана модель задалегідь приречена на неможливість виконання своїх основних системних функцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовкун В. Національна культура – це і є національна ідея / В. Вовкун // Дзеркало тижня. – 2008. – 19 лип. (№ 27).
2. Жулинський М. Г. Українська національна ідея в ідеологічній системі державотворення / М. Г. Жулинський // Вища освіта України. – К., 2006.
3. Матвієнко П. Національна ідея як чинник державотворення та консолідації суспільства / П. Матвієнко // Економіка та держава. – 2008. – № 1.
4. Майборода О. М. Українська національна ідея як регулятивна сила в загальнодержавному й регіональному масштабах / О. М. Майборода // Регіональні версії української національної ідеї: спільне і відмінне. – 2005.
5. Задорожна М. Національна свідомість як основа гуманістичного потенціалу суспільства / М. Задорожна // Освіта і управління. – 2007. – № 2.
6. Яценюк А. В Україні має бути сформована політично свідомо нація. / А. Яценюк // Голос України. – 2008. – 2 верес. (№ 165).
7. Encyklopedia politologiczna. – Kraków, 2000. – 628 s.
8. Истон Д. Категории системного анализа политики // Политология: Хрестоматия / Д. Истон [пер. с англ. С. Орловича]. – Москва, Гардарики, 2000.
9. Воронянський О. В. Всесвітня історія: довідник / О. В. Воронянський, Н. Л. Міщенко. – Х. : Ранок, 2009. – 480 с.
10. Головченко В. Країнознавство: Азія, Африка, Латинська Америка, Океанія / В. Головченко, О. Кравчук. – К. : ЗАТ «Нічава», 2006.
11. Касьянов Г. В. Система владних відносин у сучасній Україні: групи інтересів, клани та олігархія / Г. В. Касьянов // Український історичний журнал. – 2009. – № 1.
12. Бродель Ф. Время мира: Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV–XVIII вв. / Ф. Бродель [пер. с франц. Л. Е. Куббеля]. – Москва, «Прогресс», 1992. – т. 3.

Кіпенський А.В., Яценко О.М.

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут»

ВІД ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У період криз, економічних і соціальних потрясінь у розвинутих країнах зазвичай намагаються всіма можливими засобами виправити ситуацію, забезпечити права та свободи громадян, підвищити рівень їхнього життя. Разом з тим у суспільстві спостерігається підвищення інтересу, особливо в молоді, до свого національного статусу, до своєї національної ідентичності та до свого майбутнього. Зрозуміло, що в такі періоди потрібна консолідація всіх верств населення задля скорішого досягнення загальної мети, яка може бути сформульована у вигляді національної ідеї. Оскільки національна ідея визначає сенс існування відповідних народів у тій чи іншій країні, її ухвалення не можливе особами, які не мають справжніх патріотичних почуттів.

Метою дослідження є доказ нагальної потреби патріотичного виховання

молоді як складника реалізації національної ідеї й розбудови громадянського суспільства.

У період XVIII–XX ст. значення національної ідеї, а також важливість національного спрямування у вихованні майбутнього покоління, виховання любові до своєї землі, рідної мови, підкреслювали й вивчали відомі українські педагоги минулого Х. Алчевська, Г. Ващенко, М. Грушевський, М. Драгоманов, І. Огієнко, В. Сухомлинський, а в сучасний період проблеми патріотичного виховання відображені в низці дисертаційних досліджень, які здійснили такі вчені як Р. Петронговський («Формування патріотизму старшокласників у позанавчальній виховній діяльності», 2002 р.); О. Гевко («Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва», 2003 р.); О. Абрамчук («Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів», 2006 р.); О. Стьопіна («Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва», 2007 р.); Т. Гавлітіна («Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу», 2007 р.); С. Оришко («Патріотичне виховання старшокласників у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності загальноосвітніх навчальних закладів», 2010 р.); М. Тимчик («Патріотичне виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи», 2012 р.); В. Мірошніченко («Теоретико-методичні засади патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників», 2012 р.); А. Максютів («Патріотичне виховання майбутніх учителів географії в процесі пошукової туристсько-краєзнавчої діяльності», 2013 р.); О. Жаровська («Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету», 2015 р.).

Патріотичні почуття молодого покоління нашої країни сьогодні, на жаль, зазнають стрімкої руйнації. Політичні протиріччя, соціальна незахищеність, нав'язані стереотипи та духовна убогість стають на заваді усвідомлення молодого людиною своєї ролі в розвитку країни. Прояв ксенофобії, конформізму, нетерпимості, елементарної непоінформованості негативним чином впливають на становлення ціннісних орієнтирів, а тому виховання духовно-моральних якостей є сьогодні нагальною потребою, що повинна усвідомлюватися та реалізовуватися на державному рівні.

Патріотизм передусім слід розуміти як любов до своєї Батьківщини та свого народу, яка виражається у творчій діяльності, що спрямована на розбудову України суверенною, правовою, демократичною, соціальною державою [1]. Сьогодні патріотизм перетворюється на псевдопатріотизм, який діє в угоду владним колам і здебільшого проявляється у вигляді ненависті, агресії, пропаганди переваги однієї частини народу над іншою. Така форма патріотизму сприймається більшою частиною населення країни, як щось зайве, яке викликає лише негативні почуття.

Таким чином, слід розуміти, що патріотизм не є любов'ю до держави – базового інституту політичної системи та політичної організації суспільства, створюваного для забезпечення життєдіяльності суспільства в цілому й здійснення політичної влади панівною частиною населення в соціально

неоднорідному суспільстві з метою збереження його цілісності, безпечного існування, задоволення загальносоціальних потреб [3]. Свої функції держава здійснює, у тому числі через заборони, обмеження, примушення та придушення противників економічно владної верхівки. Останні часи вектори зовнішньої та внутрішньої політики, які визначаються можновладцями, змінюються на протилежні дуже швидко. Але політики приходять і уходять, а люди й країна залишаються. Тому вважати патріотом можна лише ту людину, яка здатна до творення, прагне до знань, робить добро та приносить дійсну користь своїй країні та всьому суспільству.

Виховання справжнього патріота не є легкою й швидкою справою. По-перше, необхідно сформувати певний комплекс якостей характеру, який би відповідав менталітету української нації та відбивався у національній ідеї. При цьому націю треба розуміти не як спільноту людей будь-якої окремої національності, а як народ, який має власну державність, суверенність й політичну єдність. Для такого народу національна ідея – це всіма усвідомлена найбільш актуальна й перспективна мета, на шляху до якої нація спроможна якнайповніше розкрити й реалізувати свої потенційні можливості, зробити помітний внесок у розвиток людської цивілізації та посісти гідне місце серед інших спільнот світу [4].

По-друге, у кожному патріоті потрібно органічно інтегрувати православні й моральні чесноти, національно-культурні цінності, традиції та звичаї наших предків, які нерозривно пов'язані з запорізьким та слобожанським козацтвом, а також сучасні надбання, що дозволять забезпечити стабільний розвиток й досягнути стратегічної мети – побудови громадянського суспільства.

Саме громадянському суспільству притаманне організоване публічне життя вільних і рівних індивідів, чий права захищені конституцією та законами, де публічна діяльність зорієнтована на громадські інтереси, наслідком якої є кооперація та солідарність між людьми [2].

Розбудова громадянського суспільства, де кожен має право на гідне життя, неможлива, якщо вона не посяде перше місце серед інших пріоритетних завдань нації. Тобто побудова громадянського суспільства повинна стати тою національною ідеєю, яка консолідує націю й сприятиме її розвитку. Реалізація такої національної ідеї можлива лише тими людьми, які по-справжньому патріотично налаштовані, усвідомлюють власну самотність та з повагою ставляться до духовних, культурних й історичних цінностей своїх предків. Отже, якщо прямо зараз не розпочати виховання патріотичних почуттів у нашої молоді, завтра вже може бути запізно.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в пошуку шляхів реалізації національної ідеї в системі виховання та освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України / І. Бех, К. Чорна. – Київ, 2014. – 48 с.
2. Зеленько Г. І. Перспективи громадянського суспільства в Україні // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – Вип. 20. – 2002. – С. 69–77.

3. Короткий словник політологічних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://politics.ellib.org.ua/encyclopedia-term-309.html>.

4. Ющенко П. А. Національна ідея як матриця формування особистості: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філос. наук. спец. 09.00.03 – «Соціальна філософія та філософія історії» / П. А. Грушева. – Київ, 2009. – 20 с.

Пилипенко С. Г.

***Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка***

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК УМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах глобалізації, що має суперечливий характер і характеризується новими надскладними відносинами, особливого значення набуло питання збереження національної ідентичності сучасної людини. Адже сьогоднішнє буття розгортається в просторі становлення наднаціональних утворень й антиглобалізаційних рухів, у контексті космополітизму, де ідентичність виступає феноменом, завдяки якому людина намагається подолати розкол між собою й зовнішнім світом.

Метою статті є розгляд національної ідеї як чинника збереження національної ідентичності в умовах глобалізаційних викликів.

Одна з функцій філософії – це сприяння самоусвідомленню нації, вияву її самодостатності. Це змушує дослідників звертатися до обговорення таких питань як: хиткість колективної ідентичності в умовах глобалізації й постійних міграційних процесів; можливість збереження ідентифікаційних засад; обстоювання значимості ідентичності як смислового горизонту людини й суспільства. Широкий діапазон відповідей на питання щодо ідентичності в умовах глобалізації були надані як у вітчизняній, так і в зарубіжній філософській думці. Це, насамперед, роботи С. Бейнхабіт, У. Бека, С. Гантінгтона, Е. Гелнера, Е. Макінтайра, Ж. Ліповецькі, Л. Бевзенко, С. Куцепал, В. Тарасенка та ін.

Ідентичність – широка концепція. Вона розуміється як своєрідна матриця, що має ознаки стабільності (є практично незмінною протягом тривалого часу), виразності (постає особливим феноменом) й відтворюваності (передається від покоління до покоління). Ідентичність – це феномен, який складається з множинності модусів (політичного, релігійного, культурного, етнічного, лінгвістичного, гендерного, національного тощо). Ідентичність є свого роду механізмом, який відбирає, оформлює й транслює цінності, навички соціокультурної дії, способи оцінки ситуації, стереотипи сприйняття світу, особливості емоційних реакцій, а також характерні для певної культури способи переживання й самовідчуття. Мова йде про забезпечення орієнтації в соціальному світі, що включає не лише співвіднесення індивіда з певною спільнотою чи з поняттям «ми», відкидаючи поняття «вони», але й можливість прогнозування соціокультурної поведінки.

Ідентичність має процесуальну природу, вона постійно змінюється залежно від історичної та соціальної динаміки й конструюється як особистістю, соціумом, так і культурою. Як слушно зауважує С. Куцепал, «ідентичність ніколи не може бути чимось сталим та завершеним, це процес утворення нового простору для буття особистості, яка завжди існує в умовах недостатнього рівня самоусвідомлення та самоздійснення, а тому прагне до все нових учинків, які вважає уреальненням особистої ідентичності» [2, с. 14].

Оскільки ідентичність людини є, насамперед, продуктом культури, то зміни, які відбуваються в політиці чи економіці, стосуються загальнокультурних підвалин людської взаємодії. «Люди відкривають нові, але, найчастіше, старі символи ідентифікації й виходять на вулиці під новими, але, частіше, старими знаменами, що призводить до війни з новими, але, найчастіше, старими ворогами» [3, с. 17]. Проте класичні методи розв'язання цих проблем (чи то силові, чи то комунікативні) виявляються недієздатними внаслідок неможливості ідентифікувати «за допомогою старих ролевих схем». Відбуваються зміни ціннісно-сислового підґрунтя, а саме культурних універсалій, що протягом певного історичного часу забезпечували смисложиттєві орієнтири.

Тому особливій актуальності набувають дослідження, спрямовані на розробку системи ціннісних орієнтацій, завданням яких є створення певної основи взаєморозуміння та взаємоповаги за умови збереження функції самосвідомості людини відносно своєї національної ідентичності. На думку С. Бенхабіб, збереження унікальності національних культур / національної ідентичності є можливим за умови врахування взаємодії всіх структурних і культурних імперативів, а також функціонально-структурних імперативів матеріальних систем дії (економіка, бюрократія, різні соціальні технології) та символічно-образних імперативів систем [1, с. 13].

Історія свідчить, що суспільства здатні подолати будь-які труднощі за умови наявності волі й консолідації народу. Як справедливо зазначає С. Гантінгтон, народи й нації завжди намагаються відповісти на найпростіше питання: «Хто ми такі?». Мова йде про тенденції, пов'язані зі зберіганням і культивуванням власної самобутності. Варто підкреслити, що нація – це спільнота, насамперед, духовна, ідейна, де одним з найважливіших є процес самоідентифікації, усвідомлення людиною своєї причетності до неї (спільна мета, мова, культура, інтереси та політично значима діяльність у різних сферах).

Основна увага приділяється саме національній державі, адже її завданням є сприяння реалізації прагнення народів до збереження своєрідності й самобутності. Проте в умовах глобалізації національні держави опинилися перед загрозою припинення подальшого існування, а особистість (інколи цілі спільноти) – перед питанням стосовно визначення своєї національної приналежності. Співвідношення інтеграції та диференціації не лише підкреслили невизначеність і мінливість сучасності – вони поставили під сумнів можливість існування національної ідентичності.

На відміну від етнічної ідентичності (що є заданою), національна ідентичність спирається на свідомий вибір і залежність від раціональних чинників: усвідомлення суб'єктом історичних, громадянських, політичних цінностей. Мова йде про загальне історичне минуле, спільність переконань, дій та національну культуру. І, безпосередньо, національну ідею, що виступає репрезентацією нації чи держави на колективному рівні. Остання ґрунтується на єдиній державотворчій політиці, мові, культурі, державних пріоритетах.

Національна ідея постає своєрідною матрицею питань-відповідей, що склалися історично у практиці буття народу й усвідомлюються на всіх рівнях соціальної реальності (економіка, політика, освіта тощо). Завдяки національній ідеї людина відчуває зв'язок поколінь, отримує можливість визначення перспективи розвитку як особистості, так і суспільства в цілому. Національна ідея є своєрідним імунітетом, умовою існування та консолідації нації.

Національна ідея та національна ідентичність не є феноменами, що існують поза людиною. Їх існування пов'язане з постійною роботою людини над собою, її постійним самовдосконаленням. Як свого часу зазначив Вацлав Гавел: «Порятунок нашого світу – лише в серці, умінні думати... відповідальності людини. Без глобального перевороту в людській свідомості покращення не відбудеться». Сьогодні всі ми відповідальні за свою країну, за своє майбутнє перед нашими пращурами й нашими нащадками.

В умовах сучасної глобалізації постало питання збереження національної ідентичності сучасної людини. Сам світ водночас став відкритим і тісним в умовах глобалізації, тим самим порушивши питання множинності ідентифікації, як смислового горизонту людини та суспільства. Тому особливого значення набуває національна ідея як духовна концепція національної свідомості, розуміння народом смислу свого існування. Концепція, що містить головні пріоритети нації. Ця концепція повинна висвітлюватися й підтримуватися на всіх рівнях, стимулюючи особистість бути творцем гідних умов свого буття у своїй державі й завдяки державі. Найвищою цінністю в суспільстві мають бути державні інтереси та справа нації. Необхідно усвідомити, що людина не може бути вільною у пригнобленій нації.

ЛІТЕРАТУРА

1.Бейнхабит С. Притязания культуры. Равенство и разнообразие в глобальную эру : пер. с англ. / С. Бейнхабит ; под ред. В. И. Иноземцева. – М. : Логос, 2003. – 350 с.

2. Куцепал С. В. Ідентичність модерна та постмодерна / С. В. Куцепал // Філософські обрії. – 2007. – № 17. – С. 3–15.

3. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хантингтон ; [пер. с англ. Т. Велимеева]. – М. : АСТ, 2006. – 571 с. : ил., табл. – (Philosophy).

Скляр В. М.
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
ЧИСЕЛЬНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ТА ПЛОЩА НЕПІДКОНТРОЛЬНИХ
УКРАЇНІ ТЕРИТОРІЙ КРИМУ ТА ДОНБАСУ

Лише власна держава сприяє формуванню та збереженню власної національної ідентичності. Визначальною ознакою історії України стала боротьба українства за власну державність. У 1991 році Україна здобула давно омріяну незалежність, нарешті звільнившись від багатовікового російського колоніалізму. Нинішнє кремлівське керівництво так і не змогло змиритися зі втратою контролю над Україною. Тому внаслідок неоголошеної війни з боку Росії 2014 року Україна втратила територіальну цілісність. Агресія Росії проти України, так звана «гібридна війна», призвела до окупації Криму та значної частини Донбасу. Проте імперський проект створення «Новоросії», який передбачав загарбання Росією всіх східних та південних областей України, зазнав краху внаслідок героїчного опору українства. Революція Гідності та активна протидія українства агресії Кремля свідчить про новий етап у формуванні української нації.

Важливе не лише наукове, але й суспільно-політичне значення мають наукові дослідження «гібридної війни» Росії проти України. Цій проблематиці присвячений доробок українських учених, насамперед фахівців у галузі національної безпеки та правознавства [1, 2, 3]. Однак досить цінним є також встановлення масштабу втрат демографічного потенціалу та території України внаслідок «гібридної війни» Росії. Найбільш репрезентативною базою для такого дослідження можуть слугувати матеріали Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Опрацювання цих статистичних даних у межах окремих міськрад та районів дає можливість встановити чисельність населення окупованих територій. На основі аналізу та систематизації цих статистичних матеріалів підготовлено таблицю [4].

Хоча за час, який минув після перепису 2001 року до 2014 року, коли розпочалася агресія проти України, відбулися значні зміни (скорочення) чисельності всього населення, особливо на Донбасі. Ці зміни були спричинені депопуляційними та міграційними процесами. Ще істотніше зменшилася чисельність населення окупованої частини Донеччини та Луганщини протягом 2014–2017 рр. у результаті «гібридної війни»: багато людей загинуло, ще більше стали каліками. Сотні тисяч були змушені стати біженцями й переселилися до інших областей України чи навіть за кордон.

Донецька область. Серед 28-ми міст обласного підпорядкування окупованими є 13: Донецьк, Макіївка, Горлівка, Єнакієве, Харцизьк, Торез (Чистякове), Сніжне, Шахтарськ, Дебальцеве (захоплене на початку 2015 року), Ясинувата, Кіровське (Хрестинівка), Докучаївськ, Жданівка. Із 18-ти районів області повністю чи частково окуповані 9, з них 3 – повністю: Шахтарський, Амвросіївський, Старобешівський; 2 – майже повністю: Новоазовський, Тельманівський (Бойківський); 4 – частково: Ясинуватський, Артемівський

(Бахмутський), Волноваський, Мар'їнський. У цих міськрадах та районах за переписом 2001 року мешкало 2 696,7 тис. осіб, що становило 55,9% загальної чисельності населення Донеччини (з 4 825,5 тис. осіб) [4]. Тобто, переважна більшість всього населення області опинилася на окупованих теренах.

Луганська область. Поміж 14-ти міст обласного підпорядкування окупованими є аж 11: Луганськ, Красний Луч (Хрустальний), Алчевськ, Краснодон (Сорокине), Свердловськ (Довжанськ), Стаханов (Кадіївка), Ровеньки, Антрацит, Первомайськ, Брянка, Кіровськ (Голубівка). Не окупованими залишилися лише 3 міста: Лисичанськ, Северодонецьк, Рубіжне. Із 18-ти районів області повністю або частково окупованими є 8, з них 5 – повністю: Лутугинський, Свердловський (Довжанський), Краснодонський (Сорокинський), Антрацитівський, Перевальський; 2 – майже повністю: Слов'яносербський та Попаснянський та 1 – частково: Станично-Луганський. Разом у всіх окупованих міськрадах і районах за переписом 2001 року мешкало 1 724,9 тис. осіб, що складало 67,9% загальної чисельності населення області (2 540,2 тис. осіб) [4]. Тобто дві третини всього населення Луганщини опинилися на окупованих теренах.

Донбас. У цілому з 42-х міст обласного підпорядкування Донбасу окупованими є 24, у тому числі й обидва обласних центри. Із 36-ти районів повністю чи частково окуповані 17. На окупованих теренах Донбасу мешкало 4 421,6 тис. осіб, що становило 60,0% загальної чисельності населення цих двох областей (7 365,7 тис. осіб) [4]. Отже, переважна більшість усього населення Донбасу залишилася на не підконтрольних Україні територіях.

За часів бездержавності України, якраз у Донбасі внаслідок масового заселення росіянами й інтенсивної етнічної та мовної асиміляції (зросійщення) українців, найбільш активно відбувалися зміни етномовної структури населення, особливо у другій половині ХХ ст. Що було не чим іншим, як заміною українців та україномовного населення на росіян та російськомовне населення, насамперед в урбаністичному середовищі Донбасу. Попри це, за переписом 2001 року абсолютну більшість серед усього населення як Донецької, так і Луганської областей становили українці.

Крим. Повністю окуповані також АР Крим та Севастополь (12 міст обласного підпорядкування та 14 районів). Загальна чисельність населення Криму за переписом 2001 року досягала 2 401,0 тис. осіб, у тому числі: АР Крим – 2 024,0 тис. осіб, Севастополь – 377,0 тис. осіб [4].

Варто зазначити, що в Криму росіяни складали абсолютну більшість лише серед міського населення, а серед сільського – відносну більшість. До речі, переважну більшість серед росіян у Криму, а також в Україні в цілому, становили мігранти та їхні нащадки у першому поколінні. До того ж, у 2-х північних районах Криму (Красноперекопському та Первомайському) серед усього населення українці складали відносну більшість. Крим – є історичною Батьківщиною для кримських татар. Лише після Східної (Кримської) війни (1853–1856 рр.), внаслідок депортацій, здійснених російською імперською владою, кримські татари опинилися в меншості на своїх етнічних землях. У 1944 році сталінський режим провів депортацію з Криму всіх кримських татар.

І лише наприкінці 80-х рр. ХХ ст. вони розпочали повернення на свою історичну Батьківщину.

Тимчасово окуповані території України. У цілому в окупованій частині Донбасу та в Криму мешкало 6 922,6 тис. осіб, що складало 14,3% загальної чисельності населення України – 48 240,9 тис. осіб. Із 490 районів України окупованим частково чи повністю є 31 район (6,3% загальної кількості районів). Із 177 міст обласного підпорядкування окупованими є 36 міст (20% загальної їхньої кількості). Тобто нині окупованими в Україні є 67 адміністративно-територіальних утворень [4].

Загальна площа України – 603,7 тис. кв. км. Крим – 27,1 тис. кв. км. Сукупна площа Донецької та Луганської областей – 53,2 тис. кв. км, з них близько 18 тис. кв. км. – окуповані терени. У цілому під російською окупацією в Криму та Донбасі опинилася територія площею 45 тис. кв. км, що становить 7,5% території України, що майже вдвічі менше, ніж частка населення цих теренів серед усього населення України – 14,3% [4]. Такі відмінності спричинено тим, що окуповані частини Донеччини та Луганщини належать до найбільш урбанізованих теренів України.

Територіальні та демографічні втрати України внаслідок агресії з боку Росії є величезними. Для порівняння: площа окупованих українських земель (45 тис. кв. км) така ж, як площа Естонії (45,2 тис. кв. км), але навіть більша, ніж площа Швейцарії (41,3 тис. кв. км), Нідерландів (41,5 тис. кв. км) або Данії (43,1 тис. кв. км). За чисельністю населення, яке опинилося на окупованих територіях України (6,9 млн. осіб) наближається до населення трьох країн Балтії: Литви, Латвії та Естонії разом узятих (7,1 млн. осіб) чи Болгарії (7,2 млн. осіб) та Швейцарії (7,6 млн. осіб). До того ж, чисельність населення на окупованих землях була лише дещо меншою, ніж у 5-ти західних областях України разом узятих: Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Волинській та Рівненській (7,3 млн. осіб).

Таким чином, у результаті агресії Росії під чужинецькою окупацією опинилися значна частина населення та території України. Проте чим довше триватиме окупація, тим складнішим буде процес реінтеграції населення цих теренів до України. В умовах окупації, на жаль, продовжуватиметься інтенсивне зросійщення населення як у Криму, так і на не підконтрольній Україні частині Донбасу. Однак рано чи пізно Україна відновить свою територіальну цілісність у міжнародно визнаних кордонах.

Таблиця: Загальна кількість міст обласного підпорядкування та обласних центрів і районів, у тому числі окупованих. Загальна чисельність населення, у тому числі й окупованих територій.

	міста обласного підпорядкування та обласні центри	окуповані міста обласного підпорядкування та обласні центри	райони	окуповані райони (повністю чи частково)	чисельність населення (тис. осіб)	чисельність населення окупованих територій (тис. осіб)	частка населення окупованих територій (%)
Донецька	28 (1)	13 (1)	18	9	4 825,5	2 696,7	55,9
Луганська	14 (1)	11 (1)	18	8	2 540,2	1 724,9	67,9
Донбас	42 (2)	24 (2)	36	17	7 365,7	4 421,6	60,0

Крим	12 (2)*	12 (2)	14	14	2 401,0	2 401,0	100,0
Україна	177 (26)**	36 (4)	490	31	48 240,9	6 922,6	14,3

* Сімферополь – центр АРК, Севастополь – місто зі спеціальним статусом.

** Включно з Києвом – столицею України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / За заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К. : НІСД, 2015. – 474 с.

2. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі. Національна доповідь / [Лібанова Е. М., Горбулін В. П., Пирожков С. І. та ін.] – К. : НАН України, 2015. – 363 с.

3. Українська революція гідності, агресія РФ і міжнародне право. Колективна монографія. – К. : К.І.С., 2014. – 1016 с.

4. Таблиця.

Токарев А. А.

Московский государственный институт международных отношений **ОПЕРАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ПОСТСОВЕТСКОЙ ОСУДАРСТВЕННОСТИ** **В УСЛОВИЯХ СЕЦЕССИИ, ПОДДЕРЖИВАЕМОЙ** **ГОСУДАРСТВОМ-ПАТРОНОМ (УКРАИНА, ГРУЗИЯ, МОЛДОВА)**

Распад СССР дал старт нескольким сепаратистским проектам: по разным причинам о своём желании покинуть состав административных единиц более высокого уровня заявляли регионы в России, Украине, Грузии, Молдове, Азербайджане. Часть из этих проектов завершилась успешной реинтеграцией в состав материнского государства: случаи Чечни (а именно террористической организации «Чеченская республика Ичкерия» и контролируемой ею территории), возвращённой в конституционное пространство России, и Гагаузии, получившей автономию в составе Молдовы. К другой части относятся прежде всего по внешним причинам частично признанные/непризнанные государства: Абхазия, Южная Осетия¹, Приднестровье, НКР, ЛНР и ДНР². Перечисленными политиями список условно «сложных» территорий постсоветского пространства, имевших/имеющих значительные основания для выхода, не исчерпывается. Входящие в третью группу Дагестан, Татарстан и Тува в России, Абхазия, Самцхе-Джавахк и Квемо-Картли в Грузии, Закарпатье и Крым³ (до 2014 года) в Украине угрожали материнскому государству сепарацией или, как минимум, требовали повышения административного статуса.

Подавляющее большинство упомянутых нами территориальных единиц имело патрона, вооружённый конфликт с материнским государством, явные

¹ Согласно грузинскому законодательству данной территориальной единицы не существует, поскольку территория «бывшей Юго-Осетинской АО» разделена между несколькими мхаре. В общественном дискурсе используется топоним Цхинвальский регион.

² Согласно украинскому законодательству ОРДЛО.

³ Согласно украинскому законодательству является «оккупированной Россией территорией».

проблемы с внутренним суверенитетом, осуществляло попытки не только государственно-административного, но и языкового, этнического и культурного самоопределения, стремилось сохранить статус в составе политики более высокого уровня. Все эти факторы были общими не только для постсоветских, но и для посткоммунистических сецессий, хотя каждая из них имела и отдельные страновые особенности. Однако между тремя выделенными нами группами политий есть одно значимое отличие. Первые из них имели реальную независимость от формально суверенного центра и де-факто управляли своими территориями. Руководствуясь логикой Фрэнсиса Фукуямы, мы рассматриваем в качестве сецессионистских те проекты государственного строительства, в отношении которых материнское государство не обладает «безусловной возможностью направлять некоего вооружённого субъекта в форме заставлять людей соблюдать законы государства». Вторые, в отличие от реинтегрированных материнскими государствами, по-прежнему являются независимыми от признаваемых большинством государств-членов ООН своих формальных центров. Наконец, сецессии в третьих оказались неуспешными, в одних случаях в результате объективных обстоятельств, в других – по причине успешной борьбы центров государств с ними.

Условия перехода политики между этими тремя группами (реинтегрированные де-факто государства/де-факто государства в настоящее время/«сложные» территории⁴, не ставшие де-факто государствами), т.е., по сути, качество внутреннего суверенитета материнских государств, дополненное внешними факторами сецессии, из которых важнейшим мы считаем функционирование патрона, и являются предметом нашего исследования.

Из шести де-факто государств, функционирующих в настоящее время на постсоветском пространстве, пять имеют мощнейшего патрона в лице России. Уровень неравенства между патроном и материнскими государствами в случае России – Украины/Грузии/Молдовы и Армении – Азербайджана явным образом разделяет их, делая НКР особым случаем спора между примерно равновеликими акторами. Именно поэтому мы редуцируем объект нашего исследования до постсоветской государственности Украины, Грузии и Молдовы. Все три государства имеют опыт взаимоотношений со «сложными» территориями, т.е. опыт успешной реинтеграции – сохранения и укрепления внутреннего суверенитета. Но также все три актора имеют в своём составе де-факто государства, т.е. непосредственную угрозу внутреннему суверенитету. Как объяснить тот факт, что в одних случаях политики не становятся успешными субъектами сецессии, хотя имеют все предпосылки для этого, а в других «сложные территории» в похожих внутренних и внешних условиях превращаются в де-факто государства?

⁴ Мы употребляем нестрогий термин «сложные территории» для обозначения тех политий, которые имели шансы на успех сецессии, но не использовали их (или им не дали этого сделать). Строго говоря, следует употреблять термин «несостоявшиеся де-факто государства», однако, в отечественном политологическом дискурсе термин «несостоявшееся государство» (failed-state) устойчиво ассоциируется с материнским государством, имеющим сецессию, т.е. в данном случае возможна подмена понятия низшего уровня понятиями более высокого уровня.

Какие факторы оказывают наибольшее влияние на успех сецессии? Каким образом центры государств противодействуют развитию сецессий? Какими инструментами можно измерить региональное неравенство внутри материнского государства, успех влияния на сецессию государства-патрона, важность географических, исторических, лингвистических и прочих условий сецессии? Так мы можем описать основные исследовательские вопросы. Подчеркнём, что в данном исследовании мы не даём ответы на них, а лишь показываем инструменты, при помощи которых они могут быть даны, т. е. предлагаем модель операционализации постсоветской государственности.

Адекватная эмпирическая операционализация должна быть построена при использовании переменных статусности, состоятельности и идентичности (или внутренних аспектов статусности) и выделяемых при их анализе признаках⁵, а с учётом специфики развития политических процессов не только в относительно устоявшихся материнских государствах-членах ООН, но и в самих сецессионистских политиях, не всегда вписывающихся в логику национального и государственного строительства:

– территория и границы. Индикаторы: степень проницаемости границ для внешних субъектов и подконтрольности границ центру, таможенный контроль, инициативы сецессий (в т. ч. внутри самих сецессий), качество регионального неравенства (наличие региональных единиц с особым статусом, наличие у сецессионистских политий особого статуса перед началом сецессий), наличие иностранных военных баз на территории. Степень консолидации границ и унификации территории напрямую влияет на внешний и внутренний суверенитет государства и позволяет определить, насколько оно самостоятельно в отношениях с внешними и внутренними акторами. Иностранные военные базы являются одним из основных инструментов реализации сецессий на тех территориях, на которых они находятся;

– внешняя статусность. Индикаторы: введение миротворцев в зону конфликта (характер мандата миротворцев), степень признания материнских государств и сецессионистских политий государствами-членами ООН. Степень признания оказывает влияние на внутренний суверенитет – вмешательство со стороны внешних акторов, в т. ч. посредством введения миротворческих контингентов, тем легитимнее, чем ниже уровень признания;

– отношения сецессионистских политий с государством-патроном. Индикаторы: отношение сецессионистских политий к сохранению СССР и противоречия с республиканским центром; степень независимости от государства-патрона перед началом сецессии; наличие общей границы с государством-патроном. Во многом именно распад федерации стал «спусковым крючком» начала сецессий, когда субъекты суверенитета на разных уровнях имели принципиально различные стратегии государственного и национального строительства. Общность границы с государством-патроном является одним из основных факторов для успешности сецессии.

⁵ В данной модели сознательно опускается аналитическое разделение статусности, состоятельности, идентичности для исключения необходимости интеграции результатов эмпирической операционализации

– монополія на насилля. Індикатори: випадки громадянських воєн і внутрішніх збройних конфліктів, наявність незаконних збройних формувань, якість силових (поліцейських) структур. Легітимне використання насилля є унікальним правом держави і якісно відрізняє його від інших територіально-політичних образів. Конкуренція з боку інших суб'єктів відносно використання цього права очевидним чином послаблює державу. В відношенні сепаратистських проєктів монополія на насилля у одного актора є одним із визначальних успішних факторів;

– наявність і розмір громадських благ. Індикатори: ВНД на душу населення; частка податків у ВВП; частка бюджетників у сукупності населення; частка у ВВП витрат на оборону, медицину, освіту, держапарат; вплив зовнішньоекономічних суб'єктів на прийняття політичних рішень. Дозволяє досліджувати стійкість держави, оцінюючи її фактичні (не статусні, не формальні) функції з регулювання громадського життя;

– ефективність структур управління. Індикатори: якість управління (індекс трансформації Фонду Бертельсманна), неспроможність держав (індекс The Fundfor Peace), верховенство закону на території держави, рівень корупції (індекс сприйняття корупції Transparency International); диференціація і спеціалізація держапарату; якість внутрішнього суверенітету в сепаратизмах; якість держслужби; рівень політичної стійкості (якість і кількість змін влади). Дослідження держапарату тісно пов'язане з вивченням громадських благ і дозволяє оцінити спроможність держави до їх раціональному розподілу;

– внутрішня статусність держави. Індикатори: наявність воєнного конфлікту сепаратистських політичних систем з материнською державою; наявність у сепаратистських політичних систем власної мови, економічного ладу і домінуючого етносу; ступінь згоди щодо «визначаючих питань» в масах і елітах (прийняття основ конституційного ладу, критерії громадянства і членства в нації, історія і природа держави, загальність пантеону героїв і злодіїв); сприйняття населенням і елітами державного мови/мов; ступінь консолідації думки населення відносно участі держави в інтеграційних структурах (НАТО, ЄС, ОДКБ, ЕАЕС). Впливає на національне будівництво і дозволяє досліджувати державу як організаційну структуру (з внутрішньою ієрархією, розподілом ролей і функцій, бар'єрами для входу і виходу, границями і т.д.) для створення і підтримки політичного суспільства.

Шилін В.В., Стасенко О.М.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У СУЧАСНИХ
УМОВАХ. ДОСВІД САНІТАРНО-ТЕХНІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ХНУБА

Сьогодні національно-патріотичне виховання молоді в багатьох країнах світу займає одне з провідних місць у системі національних пріоритетів. Повага та любов молодих громадян до власної Батьківщини, мови, традицій та

культури також виступають невід'ємними складовими у вихованні студентів санітарно-технічного факультету.

Глобальний простір, у який інтегрується наша молодь, передбачає потребу її входження у світове соціокультурне середовище – за умови збереження української національної ідентичності. Відповіддю на виклики сучасного світу має стати національно-патріотичне виховання студентської молоді, тому це питання набуває особливого значення, оскільки від його вирішення багато в чому залежить майбутнє нашої країни та нації.

На нашу думку, процес національно-патріотичного виховання в закладах вищої освіти повинен значною мірою зумовлюватись змістовими характеристиками освітніх предметів, які сприяють оволодінню студентами знаннями про людину та суспільство, формуванню здатності усвідомлювати місце своєї спільноти серед інших спільнот світу, норми міжнародного спілкування та взаємодії.

Затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (наказ МОНУ № 641 від 16 червня 2015 року) та прийняття загальнодержавного плану дій щодо її практичної реалізації: «Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 201 –2020 роки» (Указ Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015) є пріоритетними напрямками в процесі виховання студентської молоді на санітарно-технічному факультеті.

Серед основних завдань «Стратегії»: окреслення пріоритетів та основних напрямів національно-патріотичного виховання дітей та молоді, розвитку відповідних інститутів держави й суспільства, забезпечення змістового наповнення національно-патріотичного виховання на основі: формування національно-культурної ідентичності, національно-патріотичного світогляду, збереження та розвитку духовно-моральних цінностей українського народу; усвідомлення досягнень українського народу, його інтелектуальних і духовних надбань; розвитку діяльнісної відданості в розбудові України, формування у дітей і молоді активної громадянської, державницької позиції та почуття власної гідності; скоординованої роботи та взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері національно-патріотичного виховання, їх ефективної співпраці з громадськістю; формування широкої громадської підтримки процесів національно-патріотичного виховання, розширення ролі та можливостей громадських об'єднань, підвищення ролі сім'ї, активної участі волонтерів, активістів; забезпечення системних змін, досягнення високої якості, ефективності, цілеспрямованого та прогнозованого розвитку у сфері національно-патріотичного виховання; сприяння консолідації українського суспільства навколо ідей спільного майбутнього, захисту територіальної цілісності України, реформ і державотворення.

Вся виховна робота на санітарно-технічному факультеті проводиться згідно Конституції України, Закону «Про вищу освіту», «Концепції виховної роботи в ХНУБА» та інших законодавчих документів, що регламентують виховну діяльність в університеті, а також відповідно до затвердженого плану виховної роботи на факультеті.

Реалізувати завдання національно-патріотичного виховання особистості студента можливо лише за умови комплексного підходу й залучення до цієї роботи всього професорсько-викладацького складу факультету та органів студентського самоврядування.

Процес національно-патріотичного виховання на санітарно-технічному факультеті можна розділити на такі основні етапи або форми:

- навчальний предмет;
- міжпредметна форма діяльності в рамках освітянського простору;
- організація позааудиторної діяльності;
- організація студентського життя, що сприяє демократичній поведінці у суспільстві.

Одним з найважливіших завдань національно-патріотичного виховання є підняття престижу української мови в академічному середовищі, забезпечення й розвиток україномовного освітнього простору. Для цього активно використовуються можливості навчального процесу в межах навчальних програм з курсів: «Ділове мовлення», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Психологія та педагогіка» та ін. На лекціях і семінарах з цих та інших дисциплін студенти предметно дізнаються, а потім втілюють у життя національні та університетські традиції. Під час підготовки цих занять викладачі приділяють особливу увагу мовній культурі, вмінню доносити до слухачів цікаву інформацію, виховують у студентів почуття патріотизму, поваги до національної культури нашої країни.

Завдяки плідній співпраці деканату з кафедрою українознавства та євроінтеграції студенти санітарно-технічного факультету активно вивчають курс лекцій «Україна в Європі та в сучасному світі». Цей курс на високому рівні викладається провідними викладачами згаданої кафедри та є поліфункціональним, включаючи в себе виховну, методичну та світоглядну функції.

Під час семінарських занять студенти мають змогу ознайомитися з політико-економічною структурою сучасного світу, історичним досвідом трансформації (політичної, соціально-економічної, культурної) країн-членів ЄС, НАТО, розглянути місце України на шляху європейської інтеграції. Особливі дискусії виникають під час розгляду досвіду постсоціалістичних країн Європи, які віднедавна приєдналися до європейської сім'ї та набули членства в НАТО. Розглядаючи процес системних трансформацій в Україні, студенти розуміють помилковість однобічного підходу до оцінки напрямків зовнішньої політики сучасної України, необхідність вивчення історичних умов її формування. Курс має тісні міждисциплінарні зв'язки з такими дисциплінами, як: історія України, політологія, соціологія, економічна теорія та ін. Ще одна актуальна навчальна дисципліна – «Глобальні проблеми цивілізації» – спецкурс для магістрів, присвячений аналізу причин та шляхів подолання глобальних проблем сучасності: екологічних, терористичних, енергетичних та інших. Вивчення студентами цього спецкурсу сприяє формуванню світоглядної позиції, спрямованої на залучення кожного громадянина до участі у вирішенні комплексу проблем, які загрожують існуванню нашої цивілізації.

Вивчення історії є одним з найважливіших чинників формування національної свідомості народу. «Без знання минулого неможливе точне поняття про сучасне», – справедливо наголошував видатний український історик М. С. Грушевський.

Викладачі кафедри українознавства та євроінтеграції під час викладання курсу «Історія України» особливу увагу зосереджують на забезпеченні національно-патріотичного виховання особистості, яка усвідомлює свою приналежність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, сприяє розвитку й збагаченню українських культурно-історичних традицій, вихованню культури міжетнічних і міжособистісних відносин у сучасних реаліях життя.

Навчальна дисципліна «Політологія» – це науково-освітній орієнтир, за допомогою якого формуються активна громадська позиція, почуття патріотизму, гуманістичний світогляд тощо. Завдяки використанню політологічних методів і підходів та теоретичних знань висококваліфікованих викладачів-політологів університет успішно організовує, проводить і бере активну участь в освітньо-виховних заходах, які є складовою імплементації Закону «Про вищу освіту».

У цілому вивчення соціально-гуманітарних дисциплін кафедри українознавства та євроінтеграції дозволяє сформуванню таких компетентностей, як: здатність використовувати знання з історії та культури України у формуванні гуманістичного світогляду, активної громадської позиції, почуття патріотизму; вміння аналізувати й оцінювати явища культурологічного та політичного розвитку українського суспільства в контексті світової історії; володіння категоріями української історії та культури як протидія асимілятивним тенденціям в сучасному суспільстві тощо.

Значну допомогу в реалізації планів національно-патріотичного виховання на санітарно-технічному факультеті надає кафедра української мови та мовної підготовки іноземних громадян. Кафедри працює в рамках міністерської програми «Пізнай свій край». Під таким гаслом викладачі кафедри проводять виїзні семінари, екскурсії, тематичні виставки, кураторські години та творчі вечори. Формуванню національної свідомості майбутніх фахівців сприяє краєзнавча робота. На кафедрі активну діяльність провадить краєзнавчий гурток. У заходах беруть участь не тільки українські, а й іноземні студенти, з якими викладачі проводять велику кількість навчальних годин, а також чимало виховних заходів.

Вагомий внесок у національно-патріотичне виховання студентів санітарно-технічного факультету вносять викладачі кафедр усього університету. За їхнього активного сприяння студенти факультету беруть активну участь у міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-практичних конференціях, як на базі Харківського національного університету будівництва та архітектури, так і на базі інших ВНЗ. Тематика таких заходів пов'язана з ідеєю зміцнення української державності як консолідаційного чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації.

З метою формування у студентської молоді різнобічних знань про Україну, активізації науково-дослідної роботи студентів, вивчення актуальних проблем розвитку суспільства та держави в Харківському національному університеті будівництва та архітектури за підтримки ректорату та активної участі кафедри українознавства та євроінтеграції запроваджено Університетський конкурс студентських наукових робіт, присвячених українському козацтву. Приємно відзначити, що роботи наших студентів були серед фіналістів, а найкращі учасники отримали право виступити на пленарному засіданні з доповіддю, присвяченою побутовій культурі козацтва кінця XVI початку XVIII століття.

Студентська молодь факультету за активного сприяння кафедри українознавства та євроінтеграції бере активну участь у студентських круглих столах. Це один з основних видів групового вирішення тих чи інших питань, яким властиві певний порядок і черговість висловлювань його учасників, а також рівні права й позиції всіх присутніх. Останнім часом такий вид виховної роботи набуває характеру системної цілеспрямованої діяльності згідно «Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді». Так 23 та 28 березня 2017 року студенти факультету взяли участь у студентських круглих столах «Революція як форма соціальних перетворень в історичному розвитку суспільства» та «Історія гетьманщини як провідного етапу українського державотворчого процесу». Окрему подяку хотілося б висловити організаторам цих заходів.

Студентство СТФ бере активну участь у дискусіях на тему: «Євроатлантична інтеграція» на міжнародних форумах. У складі делегації ХНУБА студентський колектив університету гідно представляє актив самоврядування СТФ.

Члени Ради студентського самоврядування факультету виступають з доповідями на студентських конференціях, беруть участь у засіданнях круглих столів. Так, наприклад, актив самоврядування факультету взяв участь у Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні аспекти виховання студентської молоді», у науково-практичній конференції «Європейські та традиційні українські цінності очима сучасної української молоді» та ін., тематика яких відповідає основним складовим національно-патріотичного виховання (громадянсько-патріотичного, військово-патріотичного, духовно-морального). Після засідань за секціями активісти студентського самоврядування зазвичай беруть участь у засіданнях круглих столів, де обмінюються досвідом з представниками інших ВНЗ.

Студенти санітарно-технічного факультету традиційно відвідують щорічний церемоніал покладання квітів (на військовому меморіалі), присвячений визволенню Харкова та відзначенню героїзму українців, які боролися в арміях держав-учасниць Антигітлерівської коаліції та в рухах опору нацистській Німеччині та її союзникам під час Другої світової війни 1939–1945 років, беруть участь у загальнонаціональних акціях вшанування пам'яті жертв голодомору 1932–1933 рр.

Становлення української держави, утвердження цивілізованих норм життя, інтеграція в Європейське співтовариство передбачає гармонізацію суспільних

відносин. Розвиток нашого суспільства вимагає радикальних змін у забезпеченні рівних можливостей представників обох статей у різних сферах суспільного життя та законодавчого закріплення і правового втілення гендерних правозахисних механізмів, розробки стратегії гендерної політики та її реалізації в Україні, активної участі у цьому процесі молоді.

Важливим питанням освітньої політики нашої держави є гендерне виховання молоді. І в цьому плані ми маємо певні досягнення. За сприяння кафедри українознавства та євроінтеграції, студенти санітарно-технічного факультету відвідали виставку та прослухали курс лекцій на тему: «Гендерні проблеми в Україні». Вказана лекція була організована Гендерним ресурсним центром Харківської обласної адміністрації в галереї «Маестро» в будівлі оперного театру. Лекція була присвячена подоланню гендерних стереотипів у свідомості молоді, боротьбі з проявами сексизму та запобіганню насильства у родині. Після відвідування виставки всі студенти пройшли анкетування, яке виявило велику зацікавленість студентської аудиторії вказаною проблемою. У процесі дослідження гендерної проблеми студентська молодь ставить питання про формування гендерної компетентності.

Гендерну компетентність окреслюють як процес спрямованих і спонтанних впливів на особистість студента, що допомагає засвоїти знання про гендер, норми, правила поведінки та установки, відповідно до культурних уявлень про роль, становище й призначення представників різних статей у суспільстві, сприяє становленню повноцінних членів суспільного життя й залучає їх до усталеної системи гендерних ролей. Крім того, такий процес передбачає формування якостей, рис і властивостей, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до представників іншої статі та рівноправні соціальні взаємини статей.

Одним з основних виховних завдань є сприяння набуттю молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуванню з соціальними інститутами, органами влади, спроможністю дотримуватись законів та захищати права людини, готовністю брати на себе відповідальність, здатністю розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів, на яких базується європейська спільнота, а саме: рівність усіх членів суспільства та відсутність дискримінації, у тому числі міжрасової.

У гуртожитку № 4, у якому мешкають більш ніж 700 студентів ХНУБА, є багато студентів з країн Азії та Африки. Органами студентського самоврядування гуртожитку під контролем санітарно-технічного деканату приділяється велика увага щодо концентрації зусиль на становленні етики міжетнічних відносин та культури міжнаціональних стосунків серед його мешканців. Розроблена та виконується факультетська програма боротьби з ксенофобськими проявами та їх профілактики. Як результат – можна сказати, що такої проблеми як ксенофобія у факультетському гуртожитку (на відміну від світового суспільства) не існує!

Організація виховного процесу на санітарно-технічному факультеті постійно вдосконалюється. Факультет перебуває в активному пошуку нових, більш ефективних форм впливу на студентів, відпрацьовує нові методики. Водночас необхідно активізувати деякі види виховної діяльності та розширити їх різновиди.

Виховна робота завжди була складним завданням. На сьогодні факторами, які ускладнюють його вирішення, на наш погляд, є особливості суб'єктів виховання та зміна загального ставлення до процесів виховання в суспільстві. При цьому важливо зазначити, що навчання без виховання не формує особистості й громадянина. Пріоритети духовності, культури, гуманістичного світосприйняття глибоко укорінені в історії вітчизняної вищої школи й можуть бути для молодих фахівців важливим ціннісним орієнтиром, запорукою самореалізації та стабільності в жорстоких умовах сучасності.

Випускники університету мають бути не просто компетентними спеціалістами, а людьми творчими, духовно багатими, носіями європейських цінностей, з демократичним світобаченням та здатними примножити історичні надбання українського народу та його внесок у розвиток світової цивілізації. В ідеальній перспективі факультет повинен стати школою саморозвитку, самоуправління, самодисципліни, свідомої відповідальності викладачів і студентів перед українською нацією у творчій співпраці на благо України.

**Національна ідея та її складові:
теоретичний аспект**

Розділ 1 НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ТА ЇЇ СКЛАДОВІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Зайончковский Ю.В.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры НАЦИОНАЛЬНОЕ ГОСУДАРСТВО: ПРОБЛЕМНОЕ ПОЛЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И ОТВЕТСТВЕННОСТИ В КОНТЕКСТЕ КОНКУРЕНТНОЙ БОРЬБЫ ЭЛИТ

Национальное государство во всех вариантах национальной идеологии рассматривается как политическая организация нации, которая по умолчанию представляет интерес последней. Однако более пристальное рассмотрение самой нации показывает, что она является воображаемым сообществом не только в культурно-антропологическом, но также и в социологическом смысле. Составляющие нацию социальные группы, страты и классы, различающиеся по своему месту в общественном производстве и системе распределения вырабатываемых в экономической системе благ, имеют вследствие этого различные интересы, которые зачастую носят непримиримый характер. Кроме этого, концентрация капиталов неизбежно приводит к формированию в составе общества ресурсообеспеченных групп, способных использовать свои ресурсы для закрепления льготного статуса в социальной иерархии и соответственно — в политической системе [1]. Такие группы выступают в качестве политических элит, конкурируя между собой за право доступа к принятию решений по перераспределению ресурсов через государственный механизм. Однако государство в технологическом плане является не только инструментом перераспределения ресурсов, но и поддерживает порядок такого перераспределения с помощью организованной власти. Насколько же эта власть защищает интересы всей нации?

Целью данной статьи является краткое описание политических аспектов механизма создания и функционирования современного государства, в котором нация признана носителем суверенитета и источником государственной власти.

Исследования представителей неоинституционального направления — как зарубежных (У. Гамильтона, Л. Гурвича, Э. Дюркгейма, Д. Норта, Т. Митчелла, Т. Парсонса, С. Хантингтона) так и отечественных (А. Воронянского, В. Дементьева, Т. Кулишенко и др.) убедительно доказали, что сами институты государственной власти формируются в результате противостояния обеспеченных ресурсами субъектов политики. Основной задачей данных институтов является минимизация затрат на конкурентную борьбу за власть этих субъектов, приобретающих характер политических элит, путем заключения межэлитных пактов [2]. Эти пакты через нормативно-правовую систему государства закрепляют определенные процедуры взаимодействия в сфере властных отношений, удовлетворяющие всех участников соглашения.

Важным элементом описанной модели является механизм контроля за выполнением и соблюдением достигнутых соглашений. Этот механизм

реализуется через специальные учреждения — институты государственной власти, которые по умолчанию должны быть независимыми от прямого воздействия со стороны каждого отдельного участника межэлитного договора. Кроме того, эти учреждения для реализации своих функций должны быть обеспечены достаточным объемом ресурсов и властных полномочий для осуществления функций контроля без угрозы подпасть под влияние одной из сторон соглашения [3, с.88]. Отсюда видно, что институты государства как инструмент поддержания межэлитных пактов неизбежно приобретают властный статус, который позволяет им выступать в качестве самостоятельных центров принятия властных решений.

Следующим элементом нашего анализа является подход к институционализации как к механизму ограничения доступа к ресурсам, который создает привилегированную систему распоряжения ресурсами для сравнительно узкого круга ресурсообеспеченных субъектов, имеющих возможность влиять на центры принятия властных решений. Аналитическая модель, объясняющая данный аспект институционализации, была предложена и обоснована нобелевским лауреатом в области экономики Д. Нортом в соавторстве с Д. Уоллисом и Б. Вейнгастом. Согласно этой модели равноправный доступ всех граждан к ресурсам и власти, провозглашаемый основным завоеванием современной демократии, не может существовать в принципе. В реальности же существует так называемый порядок ограниченного доступа, который постоянно воспроизводит иерархическую систему привилегий и и получаемой в результате их использования ренты [4; 5]. Эта рента может быть доступна не только для ресурсообеспеченных групп, но также и для аппарата институтов государственной власти.

Рассмотрим данный аспект более подробно. Поскольку все участники межэлитного соглашения заинтересованы в поддержании независимого статуса персонального состава контролирующего учреждения и в легитимации его собственных каналов реализации своих властных решений, для членов аппарата учреждений государственной власти открывается доступ к распоряжению предоставленных им участниками межэлитного пакта властных ресурсов в собственных интересах. Это не означает, что влияние отдельных участников пакта не может быть распространено на отдельных представителей аппарата этих учреждений. Однако механизмом компенсации такого воздействия является корпоративное единство членов аппарата, поддерживаемое путем обеспечения целостности процедур и механизмов принятия властных решений со стороны всех участников сделки [6].

При этом важно, что в силу своего властного статуса ответственные сотрудники государственного аппарата не только обеспечивают властное сопровождение управленческой реализации уже принятых на политическом уровне прямыми представителями политических элит государственных решений, но как специалисты принимают системное участие и в их подготовке. Таким образом корпорация государственных чиновников через кумулятивный эффект накопления ресурсов получает возможность системного воспроизводства своего статуса коллективного субъекта власти [3, с. 86]. При

этом эксклюзивное право учреждений государственной власти на распоряжение общественными ресурсами, которые подлежат регулированию со стороны государства, создает так называемую властную или политическую ренту.

Развернутая характеристика сущности этой ренты была представлена в рамках макроэкономической теории групп, которая трактует поиск ренты как результат взаимодействия определенных групп интересов. В экономической теории рента рассматривается как прибыль владельца ресурса, превышающая альтернативную стоимость его использования. Стратегия, направленная на получение доходов от использования ренты, называется рентоориентованным поведением [7]. Такое поведение со стороны персонального состава аппарата государственной власти обусловлено, с одной стороны, возможностью и способностью корпорации чиновников принимать самостоятельные решения по перераспределению ресурсов, а с другой — необходимостью для определенных ресурсообеспеченных групп, возможности которых получить максимальную прибыль ограничены положениями коллективного пакта, нарушить институциональные нормы путем обмена части своих ресурсов на льготный доступ к большему объему ресурсов через принятие отдельного властного решения в свою пользу. Таким образом возникает феномен коррупции. Как видим, последняя является системным элементом социальных отношений, который воспроизводится через механизмы поддержания независимого статуса корпорации государственных чиновников, а также стремление к максимизации интересов участников межэлитной сделки в обход наложенных соглашениями ограничений.

В целом даже поверхностный анализ реального соответствия деятельности национального государства интересам нации как политической общности граждан позволяет выявить ряд проблем, требующих дальнейшего рассмотрения:

- проблема реального обеспечения суверенитета нации в условиях системного воспроизводства неравноправного доступа к ресурсам;
- проблема контроля со стороны большинства общества за деятельностью институтов государственной власти, обслуживающих интересы ресурсообеспеченных групп;
- проблема политической организации граждан, не являющихся крупными держателями ресурсов, для представления своих интересов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Воронянський О.В. Політичні інститути: механізм формування в конкурентному середовищі / О. В. Воронянський // Сучасне суспільство. - 2014. - Вип. 1. - С. 15-28.
2. Дементьев В. Власть как проблема экономической теории / В. Дементьев // Экономика Украины. – 2003. – № 5. – С. 41-46.
3. Кулішенко Т.Ю. Інституціоналізація як категорія політичної науки: проблема визначення // Сучасне суспільство. – 2014. – № 2. – С. 87-97.
4. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. / Д. Норт - М.: Фонд экономической книги «Начало», 1997.-357с.

5. Вейнга́ст Б. Политические институты с позиций концепции рационального выбора // Политическая наука: новые направления / ред. Р. Гудин. М.: Вече, 1999. С. 181-204.

6. Воронянський О.В. Політична трансформація в контексті проблеми перерозподілу ресурсів / О.В. Воронянський // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : Питання політології. – 2012. – № 1007, Вип. 20. – С. 51-57.

7. Кулішенко Т. Ю Асиметричність обміну ресурсами як фактор інституціоналізації владних відносин // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2015. №. 2(1). — С. 103-109.

Козлова О.А.

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут»

ФЕНОМЕН ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЙОГО ВИВЧЕННЯ У СОЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Проблема становлення національної ідентичності нашої країни сьогодні надзвичайно актуальна. Етнічну ідентичність можна розглядати як силу, яка здатна об'єднати всіх представників українського етносу та сприяти культурному, інтелектуальному й економічному розвитку нації. Саме тому дослідження феномену етнічної ідентичності та її особливостей в Україні, активне сприяння зростанню позитивної етнічної ідентичності, а також підвищення престижності приналежності до національно-етнічної категорії «українець» повинні отримати статус пріоритетних.

Довгий час вивчення етнічної ідентичності знаходилося на периферії наукового аналізу, і до сих пір, в сучасному науковому товаристві точаться суперечки про зміст поняття «етнічна ідентичність». Родоначальником поняття ідентичності можна вважати У. Джемса, який вважав, що людина усвідомлює себе в двох площинах, і, відповідно, виділяв два аспекти ідентичності: 1) особистісний аспект, він створює особистісну самототожність; 2) соціальний аспект, де формується різноманіття соціальних «Я» індивіда [2]. Тому в сучасній психологічній літературі розглядаються два види ідентичності: особистісна і соціальна. Коли ми говоримо про особистісну ідентичність, маємо на увазі самовизначення в термінах фізичних, інтелектуальних і моральних рис індивіда. Під соціальною ідентичністю розуміється самовизначення себе в термінах віднесення до певної соціальної групи. [1].

Найважливішим елементом соціальної ідентичності є етнічна ідентичність. Етнічна ідентичність - складова частина соціальної ідентичності особистості, психологічна категорія, яка відноситься до усвідомлення своєї приналежності до певної етнічної спільності [4]. Вона визначається за певними об'єктивними показниками: етнічною приналежністю батьків, місцем народження, мовою, культурою та іншими.

Етнічна ідентичність в соціальній психології розглядається як установка особистості щодо самої себе. Тому, як і в будь-якій установці, в її структурі

можна виділити наступні компоненти: когнітивний (знання, уявлення про особливості власної групи і усвідомлення себе її членом); афективний (почуття приналежності до групи, оцінка її якостей, ставлення до членства в ній) [4]. Афективний компонент етнічної ідентичності проявляється в етнічних атитюдах. Позитивні атитюди включають задоволеність членством в етнічній спільності, бажання належати їй, гордість за досягнення свого народу. Наявність негативних атитюдів включає заперечення власної етнічної ідентичності, почуття приниженості, надання переваги іншим групам в якості референтних.

Деякі дослідники, наприклад, Дробіжева, виділяє ще й поведінковий компонент. В даному випадку поведінковий компонент етнічної ідентичності розуміється як механізм прояви себе як члена етнічної групи, «побудова системи відносин і дій в різних етноконтактних ситуаціях» [3].

Дослідження проблем етнічної ідентичності дозволяє зробити висновок, що в процесі її формування можуть складатися кілька типів етнічної ідентичності. Для діагностики етнічної ідентичності в курсі соціальної психології можна використовувати методику Г. В. Солдатової, яка дозволяє діагностувати етнічну самосвідомість і її трансформації в умовах міжетнічної напруженості [3].

Опитувальник містить 6 шкал, які відповідають таким типам етнічної ідентичності: етнігілізм, етнічна індиферентність, норма (позитивна етнічна ідентичність), етнотогоїзм, етноізоляціонізм, етнофанатизм.

Таким чином, проблеми, пов'язані з вивченням і формуванням етнічної ідентичності є надзвичайно актуальними для України. Сприяти формуванню позитивної етнічної ідентичності повинні різні інститути суспільства, і провідна роль у цьому відводиться системі освіти. В рамках вивчення курсу «соціальна психологія» студенти не тільки розглядають теоретичні аспекти вивчення етнічної ідентичності, а й в ході психологічного практикуму отримують можливість за допомогою методики Солдатової визначити власний тип етнічної ідентичності. Також важливим аспектом вивчення даної теми є написання студентами есе «Моя етнічна автобіографія», мета якого - проаналізувати на власному прикладі етапи і особливості становлення етнічної ідентичності.

Підводячи підсумок, можна сказати, що українська система освіти тільки формує традиції національно-патріотичного виховання, яке червоною ниткою має проходити через весь освітній процес. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації, що не можливо без позитивної етнічної ідентичності. Особливість сучасного етапу формування етнічної ідентичності в Україні визначається необхідністю пошуку оптимальної та прийнятної для більшості населення моделі етнічної ідентичності, яка б гармонійно поєднувала національні та загальнолюдські цінності, враховувала специфіку регіонів. Найімовірніше, досягнення подібного консенсусу лежить в площині благополуччя і безпеки всіх громадян України, незалежно від їх етнічної, мовної, релігійної або політичної приналежності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. — М. : Из-во МГУ, 1996 — 286 с.
2. Джеймс У. Психология веры / У. Джеймс. // Интеракционизм в американской социологии и социальной психологии первой половины XX века. — М., 2010 — С. 29-69.
3. Солдатова Г. В. Психология межэтнической напряженности. / Г. В. Солдатова. — М. : Смысл, 1998 — 207 с.
4. Стефаненко Т. Г. Социально-психологические аспекты изучения этнической идентичности / Т. Г. Стефаненко. — М., 2006. — С. 55-71.

Кулішенко Т.Ю.

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК ВИЯВ НАЦІОНАЛЬНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

Як відомо, суверенітет нації проявляється через її державну організацію. Однак проблема відділення державної влади від її номінального джерела, неминучий при професіоналізації управлінської діяльності і зосередженні владних повноважень в руках корпорації державних чиновників (що є характерною ознакою будь-якої форми держави), спонукала дослідників шукати альтернативні форми здійснення публічної влади в інтересах основної маси громадян на основі самоврядних територіальних громад.

Проблема розмежування повноважень між державою та місцевим самоврядуванням в науково-теоретичному плані може бути вирішена на основі двох концептуальних підходів: визнання за територіальними громадами суверенного права на самостійне формування та здійснення публічної влади на своїй території паралельно з державною організацією влади (партнерська модель), та визначення органів місцевого самоврядування як допоміжного інструменту здійснення державних повноважень на основі їх делегування державою (агентська модель). Описані в науковій літературі типи децентралізації та їх різновиди можна звести до двох основних форм:

– безумовна передача на місця владних повноважень разом із джерелами їх ресурсного забезпечення;

– передача відповідальності за виконання цих повноважень при збереженні централізованого забезпечення ресурсами, при якому виконання переданих владних функцій обумовлене надходженням ресурсів від центрального рівня влади.

Розгляд європейського досвіду децентралізації влади свідчить, що реальне збільшення владних повноважень місцевих органів влади неможливе без урахування вказаних факторів [1]. Загальним для всіх країн ЄС є те, що нинішній етап розвитку інституту децентралізації виконавчої влади пов'язаний із відмовою від кейнсіанської моделі державного регулювання економіки з її централізованим довготерміновим плануванням напрямів та засад економічного розвитку і перерозподілу ресурсів на соціальні потреби в масштабах всієї

країни. У результаті цього держава перестала бути ексклюзивним механізмом перерозподілу суспільних ресурсів, а корпорація державних чиновників утратила статус колективного монополіста в сфері розпорядження цими ресурсами від імені народу, залишивши за собою статус арбітра у конкурентній боротьбі за таке розпорядження. Натомість посилюється значення не політичних ресурсозабезпечених угруповань, які в процесі перерозподілу використовують механізми адміністративно-економічного характеру — корпорації та фінансово-банківські групи [2].

Внаслідок розмивання централізованої системи перерозподілу утворилася нова конфігурація співвідношення сил між ресурсозабезпеченими суб'єктами конкурентної боротьби за розпорядження суспільними ресурсами. Інституційне закріплення вона отримала в процесі переходу до системи децентралізованого здійснення повноважень у сфері публічної влади. Остання доповнила традиційне для ліберального суспільства розмежування гілок влади розподілом рівнів влади за територіальною ознакою. Саме те, що територіальні органи державного управління та місцевого самоврядування отримали визнання своїх владних, а не управлінських повноважень з боку центральних органів державної влади, на нашу думку, і становить основний сенс децентралізації виконавчої влади. На даний час у країнах ЄС домінує тенденція до більш широкого делегування державних функцій у сфері соціального забезпечення та підтримки соціальної інфраструктури органам місцевого самоврядування та місцевим органам державного управління. Для цього розширюються не лише їхні права у вирішенні місцевих питань, але й бюджетні можливості реалізації прийнятих рішень. Засади децентралізованої влади закріплені в Європейській Хартії місцевого самоврядування та інших документах і передбачають право місцевої громади як на частину податків і зборів, зібраних на її території, так і на частину надходжень до загальнодержавного бюджету [3]. Це поряд із досить складними системами контролю за здійсненням владних повноважень дозволяє компенсувати тенденцію до концентрації влади в руках ресурсозабезпечених груп.

Разом із тим необхідно відмітити, що хоча формально джерелом легітимності влади місцевого самоврядування формально виступає територіальна громада, у реальності отримувачами вигоди від прийняття владних рішень на місцях у ряді випадків є ресурсозабезпечені групи, що здатні здійснювати вирішальний вплив на прийняття цих рішень на свою користь. Саме співвідношення у розстановці сил між такими групами, на нашу думку, і лежить в основі тієї чи іншої моделі інституційного оформлення децентралізації виконавчої влади.

Звідси випливає, що єдиної моделі децентралізації влади для всіх країн не може бути. Кожна модель розподілу владних повноважень завжди буде відображати національні, територіальні та політичні особливості тієї чи іншої держави. Основними характеристиками, які впливають на формування децентралізованої системи розподілу владних повноважень у кожній окремій країні ми вважаємо:

- розстановку сил між ресурсозабезпеченими суб'єктами конкурентної боротьби за доступ до суспільних ресурсів;
- рівень стійкості інституційного закріплення певної моделі розподілу владних повноважень, яка відповідала попередній розстановці сил;
- можливість бюджетного забезпечення реалізації владних рішень органів влади місцевого рівня;
- співвідношення легітимності сприйняття територіальними громадами прав органів влади місцевого та загальнонаціонального рівнів на прийняття владних рішень.

В Україні інституціоналізація системи виконавчої влади також відбувалася під впливом взаємодії вищеназваного ряду факторів. Значна концентрація владних повноважень по лінії обласних рад на першому етапі інституційного будівництва зумовила формування ресурсозабезпечених угруповань, які у подальшому стали основою для формування місцевих політичних еліт. Встановлено, що відносини в цих групах, які у вітчизняній політологічній літературі звичайно прийнято іменувати «кланами», не були постійними та не мали характеру жорсткої ієрархії. Ці відносини складувалися як мережі зв'язків між вищими посадовими особами органів виконавчої влади на рівні областей та м.Києва з однієї сторони, та бізнес-групами – з іншої. Метою діяльності цих мереж було пільгове отримання значущих суспільних ресурсів через обласні центри прийняття владних рішень у сфері перерозподілу. Для визначення вказаних груп пропонується використання категорії «обласні мережі владно-бізнесових зв'язків» [4].

У результаті швидкого зростання ресурсозабезпеченості вказаних мереж центральний рівень державної влади не зміг виступити у якості домінуючого актора аж до середини 1990-х рр., коли ресурси більшості областей були вичерпані в результаті масштабної приватизації. Однак на протязі всього періоду формування інститутів виконавчої влади в Україні характерна відсутність повного переважання ресурсів на центральному рівні виконавчої влади, навіть після того як Президент зміг конституційно закріпити свою позицію домінуючого актора. Це постійно відтворювало ситуацію, при якій придушення місцевих мереж владно-бізнесових зв'язків потребувало надто високих затрат. Тому Президент як домінуючий актор вимушений був постійно роздавати державні активи ресурсозабезпеченим групам задля збереження їх лояльності. Скорочення обсягу цих активів підірвало можливості централізованого контролю над діяльністю місцевих органів виконавчої влади, кадровий склад яких все більше зрощувався з ресурсозабезпеченими угрупованнями як місцевого, так і загальноукраїнського масштабу. У той же час потенціал, накопичений ресурсозабезпеченими угрупованнями, що опиралися на ресурси промислово розвинених та торгово-трейдерських регіонів, вже на початку 2000-х рр. дозволив їм переорієнтуватися від доступу до Президента як центра перерозподілу державних активів та владної ренти на самостійні домовленості щодо розподілу сфер впливу. В інституційному плані це передбачало не лише перенесення центра боротьби за формування вищого органу виконавчої влади з Адміністрації Президента в парламент, але й автономізацію прийняття владних рішень на рівні окремих областей

Зміни в балансі ресурсозабезпеченості та обмеження, що їх задавали існуючі політичні інститути (конкурентні вибори, закінчення терміну перебування Президента при владі в 2004) стимулювали серію картельних угод між ресурсозабезпеченими групами, в результаті чого конфлікти еліт завершувалися новими інституційними компромісами на основі перерозподілу владних повноважень між центральним і місцевими рівнями публічної влади. У результаті механізм виконавчої влади як джерело владної ренти після 2004 р. фактично був розподілений між декількома найбільш впливовими угрупованнями, які перебували у стані гострої конкурентної боротьби між собою за доступ до державних ресурсів в умовах затяжної економічної кризи[5].

Ключовими моментами інституційного закріплення такого перерозподілу можна вважати:

1) 1992 р. – запровадження місцевих державних адміністрацій на чолі з представниками Президента України та ліквідацію виконавчих комітетів місцевих рад;

2) 1994 р. – скасування системи місцевих державних адміністрацій та відновлення виконкомів рад як органів місцевого самоврядування;

3) 1995 р. – ліквідацію виконкомів обласних і районних рад та відновлення місцевих державних адміністрацій на чолі з головами відповідних рад;

4) 1996-1998 рр. – закріплення даного положення в Конституції України та Законах «Про місцеве самоврядування» і «Про місцеві державні адміністрації»;

5) 2004-2006 рр. – передача контролю над виконавчою владою від Президента до парламенту шляхом конституційної реформи;

6) 2010 р. – повернення Президентом контролю над виконавчою владою шляхом скасування конституційної реформи 2004 р.;

7) 2014 р. – повторна передача контролю над виконавчою владою від Президента до парламенту шляхом відновлення конституційної реформи 2004 р.;

8) 2016 р. – встановлення президентським угрупованням контролю над виконавчою владою шляхом проведення власного ставлення на пост глави уряду.

Отже, на протязі всього існування незалежної України відбувалася боротьба централізаційної та децентралізаційної тенденцій у формуванні інститутів виконавчої влади. Її основною рушійною силою стала конкурентна боротьба ресурсозабезпечених груп за доступ до владних центрів перерозподілу суспільної власності та фондів суспільного споживання. Ці групи використовували інститути державної влади і місцевого самоврядування у якості механізмів задоволення своїх власних потреб, сприяючи формуванню таких інституційних механізмів, які закріплювали їх привілейоване положення. При цьому через постійне зниження обсягу ресурсів, доступних для присвоєння цими групами конкурентна боротьба між ними мала тенденцію до загострення. Картельні угоди між представниками груп укладалися з урахуванням того, що ні одна з цих груп не мала достатнього ресурсного забезпечення для довготривалого закріплення власного становища. Тому ці угоди були націлені не на створення стійкої конфігурації інститутів виконавчої влади, а на

можливість їх найменш затратного переформатування у відповідності з динамікою балансу сил.

Для виявлення механізму взаємодії факторів, які здійснюють вирішальний вплив на формуванні інституту децентралізації виконавчої влади в Україні було створено наукову модель, розглянута в двох режимах: у рамках діючого законодавства та в рамках запропонованих Президентом інституційних змін, викладених у законопроекті «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)». В обох випадках взаємодія закладених у модель факторів продемонструвала відтворюваність перетікання суб'єктності у прийнятті рішень від територіальних громад до ресурсозабезпечених груп регіонального чи всеукраїнського рівнів, які в свою чергу стають центрами формування нових мереж владно-бізнесових зв'язків. Крім того, було виявлено, що нормативно-правова база децентралізації виконавчої влади містить комплекс інституційних норм, направлених на відтворюваність конфлікту між рівнями влади. Це є показником незавершеності конкурентної боротьби вітчизняних ресурсозабезпечених груп за контроль над доступом до суспільних ресурсів через різні рівні органів публічної влади в Україні та недосконалості їх картельних угод, які націлені в першу чергу не на довготривале закріплення існуючого балансу сил, а на можливість найменш затратної його зміни. Указаний висновок цілком підтверджує висунуте положення про те, що формування інститутів децентралізації виконавчої влади є перманентним процесом інституційного закріплення динаміки балансу сил ресурсозабезпечених суб'єктів у боротьбі до центрів прийняття владних рішень.

Таким чином, можна константувати, що в умовах сьогоденних реалій життя України децентралізація виконавчої влади не є рівнозначною демократизації суспільного життя та підвищенню якості державних послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Примуш М. В., Коваль Ю. О. Теоретические основы исследования феномена «местное самоуправление» сквозь призму истории и современности // Гуманітарні студії – 2012. – №. 15. – С. 249-255.

2. Воронянський О.В. Проблема формування політичних інститутів у контексті конкурентної боротьби еліт / О. В. Воронянський // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна: №1013; (Питання політології: вип.21) — Харків: 2012.— 192с. — С.75—79.

3. Кулішенко Т. Ю. Інституціоналізація як категорія політичної науки: проблема визначення // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2014. – №. 2. – С. 87-97.

4. Кулішенко Т. Ю. Асиметричність обміну ресурсами як фактор інституціоналізації владних відносин // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2015. №. 2(1). — С. 103-109.

5. Воронянський О.В. Політичні інститути: механізм формування в конкурентному середовищі / О. В. Воронянський // Сучасне суспільство. - 2014. - Вип. 1. - С. 15-28.

Лінецький Л.М.

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ У ТВОРЧОСТІ І. Я. ФРАНКА

В історії української суспільно-політичної думки можна простежити різні підходи до розуміння питання української національної ідеї. Вона, без сумніву, як у минулому, так і тепер була і є для українського народу тією основою на якій розбудовується суспільне життя в країні. Національна ідея завжди привертала увагу багатьох відомих як в Україні, так і за її межами дослідників. Особливий інтерес до неї зріс у роки державотворчого процесу в Україні після проголошення державного суверенітету в серпні 1991 року.

Поняття національної ідеї та її зміст на кожному етапі розвитку України має певну специфіку, яка змінюється згідно з історичними трансформаціями. Тому національна ідея має сенс лише в певному культурно-історичному контексті. Суттєвого значення вона набуває в період визвольного руху наприкінці XIX – початку XX століття. Цей період історії, як зазначає О. Забужко, характеризується переходом від «братчиків» до Франка, від книги «Буття українського народу» до «Мойсея». Саме цей період є об'єктом цього дослідження.

У статті автор робить спробу показати бачення І. Франком національної ідеї в європейському контексті: дослідити погляди письменника на національну свідомість як визначальну духовну домінанту національної сутності індивіда, показати націотворчу функцію інтелігенції, її історичне покликання. У пошуках відповіді на смисложиттєві першопитання національного буття мислитель-гуманіст обґрунтував етико-антропологічне розуміння національної ідеї, а його філософський пошук набув екзистенційно-художнього характеру.

Як філософ, І. Франко старався осмислити роль і місце національної ідеї в житті народу, необхідність національної самореалізації особистості. У статті «Поза межами можливого» він писав: «Усе, що йде відходяще поза рами нації, се або фарисейство людей, які інтернаціональними ідеалами раді були прикрити свої змагання, спрямовані до панування одної нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими вселюдськими фразами прикрити своє духовне відчуження від рідної нації» [3, с. 284].

Ідею національного розвитку І. Франко ставив вище інтернаціональних ідеалів. І. Франко не заперечував можливість існування інтернаціональних ідеалів, але зазначав, що вони вийдуть на арену історії лише тоді, коли суперечності між націями стануть надбанням історичних досліджень. «Може бути, що колись надійде пора консолідування якихсь вольних міжнародних союзів для досягнення вищих міжнародних цілей. Але се може статися аж тоді, коли всі національні змагання будуть сповнені і коли національні кривди та неволення відійдуть у сферу історичних споминів» [3, с. 284].

Слід відзначити, що концепція національної ідеї І. Франка ґрунтується на визначенні нації як неповторного й самосвідомого суб'єкта історичного

процесу. Саме такий, на думку І. Франка, момент самовизначення, самопізнання нації становить поняття «національна ідея». Кожна нація має свої специфічні риси, самобутню культуру, традиції, звичаї, іншими словами, те, що в сучасній науці називається генокодом або генотипом. У статті «Одвертий лист до гал[ицької] української молодезі» І. Франко дає визначення нації, під якою розуміє «суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного і політичного життя, податний на присвоювання собі в як найширшій мірі і в як найшвидшім темпі загальнолюдських культурних здобутків, без яких сьогодні жодна нація і жодна хоч і як сильна держава не може состоятися» [4, с. 404].

Для І. Франка, як і для більшості тогочасних теоретиків національної ідеї, незаперечним було те, що у створені нації новітнього типу з народу, який «мовчить, молиться і платить», вирішальну роль покликана відігравати інтелігенція, вносячи в маси національну ідеологію. Саме в цьому він убачав найсвятіший обов'язок, історичне покликання молодого покоління: «От тут і стане перед нами ... велика історична задача ... – здвигнення нашої національної будови у всій її цілості ... чи і наскільки ми почуємося до того обов'язку, чи і наскільки совісно, обдумано візьмемося до його сповнювання, від того буде залежати в дуже великій мірі наша будущина яко нації, здібної зайняти місце в хорі інших культурних націй» [4, с. 404].

Але на той час, на думку І. Франка, інтелігенція виявилася неспроможною очолити боротьбу народу за національну справу. Він наголошував на необхідності її виховання. У своєму листі «Чи повертатись нам назад до народу?» він говорить: «У нас нема інтелігенції, – значить, приходитьсь виробляти її ..., котра зможе не тільки з щирим чуттям піти в народ, але zarazом зможе сильними руками порятувати його, широкою наукою просвіти його» [2, с.150]. Він убачав її основний недолік у тому, що вона не мала почуття своєї значущості та свідомої мети діяльності, а тому була нездатна до конструктивного мислення: «наша, так звана, інтелігенція ... надто мало проявляла почуття своєї ролі, не кажучи про свідомість своєї цілі. Те що вона проявляла, було тільки проявом її дитинства, її недозрілості горожанської, її неспосібності до ясного мислення» [2, с.140].

Таким чином, розглядаючи Франкове бачення крізь призму сьогодення української національної ідеї, можна зробити висновок про те, що питання національної ідеї, яке витворював він у своїх творах, є особливо актуальним. Однак українське суспільство, хоч і усвідомлює необхідність такої ідеї, поки що кроків до її формування не вживає. Але похвальним є те, що в сучасному політикумі починають апелювати до національної ідеї. Апеляції звучать у середовищі парламентських партій, котрі мають реальні можливості реалізувати свої програмні положення. Однак із сумом доводиться констатувати, що розуміння суті національної ідеї все ще вислизає з їхніх міркувань. Сьогодні вкрай необхідні такі політики, які здатні провести якісні перетворення в інтересах України, здатні збудувати українську національну державу на міцному фундаменті національної ідеї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. – К.: Основа, 1993. – с. 126.
2. Франко І. Чи повертатись нам назад до народу? // Зібрання творів у 50 т. – т. 45. – К. : Наук. думка, 1986. – с. 140–150.
3. Франко І. Поза межами можливого // Зібрання творів у 50 т. – т. 45. – К. : Наук. думка, 1986. – с. 276–285.
4. Франко І. Одвертий лист до гал[ицької] української молодіжі // Зібрання творів у 50 т. – т. 45. – К. : Наук. думка, 1986. – с. 401–409.

Моїсєєва Н.І.

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС

Початковим положенням при розгляді комунікаційної проблематики майже завжди є визначення комунікації. При цьому кожний автор, як правило, обирає таке визначення, яке може бути пристосовано до предмета його розгляду. Комунікація визначається як рух смислів, обмін думками, комунікація як спілкування та ін. Це підтверджує той факт, що феномен комунікації, не зважаючи на широкий спектр характеристик і визначень, є ще недостатньо зрозумілим явищем. Поширення комунікаційної взаємодії в практиці суспільного життя людей відбувається швидше, ніж його осягнення, хоча при цьому спостерігається безліч намагань залучити поняття комунікація до наукової теоретизації в широкому колі наук. Питання щодо визначення комунікаційного процесу також є неоднозначними, як і визначення самої комунікації. Науковці США виказують думку про те, що дослідники у своїх працях не враховують різні аспекти комунікаційного процесу, що змінюються адекватно часу [1, с.72].

Серед причин такого ставлення до вивчення комунікаційного процесу вони називають, зокрема, відсутність концепцій, що дійсно орієнтувалися на його вивчення, необхідність великих фінансових витрат для побудови часових рядів, бажання дослідників швидко отримати результат на вимогу замовників, обмеження фінансування, прагнення писати дисертації та інші фактори, що серйозно перешкоджають проведенню довгострокових досліджень. Це актуалізує необхідність подальшого вивчення комунікаційного процесу з урахуванням новітніх розробок з теорії соціальних комунікацій. Метою статті є виявлення протиріч у вивченні комунікаційного процесу в системі соціально-комунікаційного знання. Завданнями – визначити дослідницьку ситуацію відносно підходів до розгляду комунікаційного процесу з точки зору сучасного рівня розвитку теорії соціальних комунікацій і трансформацій комунікаційної діяльності, що впливають на його загальну структуру та алгоритми. Наближення до вирішення цих завдань відкриває певні перспективи для розвитку та оформлення теорії соціальних комунікацій, головним об'єктом якої є соціально-комунікаційна діяльність [2, с.306-309].

Якщо комунікація розглядається як явище, що має свої характеристики, учасників, засоби спілкування або комунікаційного впливу на комунікантів для досягнення мети передачі інформації та знань, то комунікаційна діяльність базується на елементах, що входять до будь-якої суспільної діяльності: об'єкт та предмет діяльності, знаряддя та засоби праці, технологія обробки, предмети праці, еталонні зразки та форми виготовлення продуктів та послуг. З цієї точки зору необхідно розглянути підхід до розуміння комунікаційного процесу, його структури та відображення в суспільній діяльності.

Поняття комунікаційний процес широко використовується в спеціальній літературі. Як вбачають дослідники, природна (неусвідомлена) комунікація присутня в будь-яких системах, зокрема і у життєвій системі доісторичної людини. На це звертають увагу фахівці з психології, соціальних комунікацій, інформатики (Л.С. Виготський, А.Н. Леонтьєв, Ж. Піаже, В.О. Ільганаєва, Ф.С. Бацевич, А. В. Соколов, Є.О. Сєдов, В.І. Черниш та ін.). Г.Г. Почепцов зазначає, що «історично комунікацією було примушення одного іншим до виконання тієї чи іншої дії. Заради цього реалізується передача значень між двома різними автономними системами, якими є дві людини» [3, с.112].

Згодом, у процесі соціалізації та становлення людської цивілізації, комунікація перетворюється на свідому дію, відокремлюється у спеціальний вид суспільної діяльності. Від простої статичної схеми «від-правник – повідомлення – одержувач» комунікація розгортається у комунікаційний процес як динамічне відтворення трансформацій його первісних елементів та набування ними нових характеристик, особливостей, зв'язків між ними. Намагання пов'язати комунікацію з інформацією стає причиною звернення інших авторів до поняття комунікаційний процес. Н. Луман визначає комунікаційний процес як процес передачі інформації від однієї людини до іншої, або її рух між групами людей різними каналами і за допомогою різних засобів комунікації (вербальних, невербальних та ін.) [4, с.7, 11].

Інформаційну залежність процесу комунікації підтримує і Г.М. Андрєєва, соціальний психолог [5, с.97-99]. Тому комунікація як процес передбачає передусім процеси перекодування вербальної інформації в невербальну та невербальної у вербальну [3, с.6]. У загальному вигляді соціально-комунікаційний процес описують таким чином: джерело (відправник), повідомлення, кодування та декодування, канал, отримувач, зворотній зв'язок. Головним при цьому виявляється спілкування між двома або кількома суб'єктами – комунікаторами. Такий підхід простежується у представників майже всіх наук, що традиційно вивчають комунікацію та спілкування [6].

Ретроспективну і досить розгорнуту картину трансформацій комунікаційної діяльності приводить у своїй роботі З.В. Партико [7]. І хоча він не ставить питання історії комунікаційної діяльності, як це робить, наприклад, А.В. Соколов у відомих своїх працях, але досить чітко відбиває рух комунікації від біопсихологічної властивості первісної людини до людини, що розмовляє, пише, створює прилади і знаряддя для посилення комунікаційної діяльності.

Додамо, що в ХХІ ст. соціально-комунікаційна діяльність стала врівень із такими формами буття людської цивілізації як пізнання і суспільна діяльність

[8]. Намагання пов'язати комунікацію з інформацією стає причиною звернення інших авторів до поняття комунікаційний процес. В.М. Бебик, аналізуючи визначення комунікації, подає її модельний ряд майже за рівнями розвитку комунікаційного процесу [9, с.12-13, 24]. Взаємозв'язок між комунікацією та інформацією значною мірою в праці В.М. Бебика має оглядово-аналітичний характер, але вже це дозволяє нам встановити залежності між розумінням комунікації як процесу, комунікацією та інформацією як предметом цього процесу, між комунікацією та технологіями її здійснення, між комунікацією та моделями її відтворення в теоретико-концептуальному пізнанні. При цьому В.М. Бебик розглядає комунікаційні канали як матеріальне підґрунтя соціальної комунікації та фактично ототожнює комунікаційний канал із засобом цілеспрямованої передачі інформації в процесі комунікаційної діяльності. Також він зауважує, що комунікаційний канал сприяє створенню (кодуванню), передачі й прийому (сприйняттю) інформації [там само]. Автор надає велике значення поняттю інформація при розгляді комунікації та відмічає, що різні види інформації по-різному використовуються та мають використовуватися в різних каналах комунікації, вибір яких диктується цілями комунікаційної взаємодії в суспільстві.

Ця низка визначень охоплює розуміння комунікації як взаємодії та обміну соціальною інформацією, як процес обміну продуктами психологічної діяльності, як обмін інформацією між складними динамічними системами, як процес, де інформація є тим, чим обмінюються суб'єкти комунікації. Це, у загальному вигляді, продовжує пояснення комунікаційного процесу через структурне представлення феномена комунікація. В цьому можна впевнитися, якщо звернутися до теми «моделі комунікацій», а також до положень західної комунікативістики, що підкреслює існування великої кількості моделей комунікації, які відображають структуру, елементи та динаміку процесу комунікації [5, 126].

Комунікаційний процес виявляється об'єктом спеціалізованої суспільної діяльності, який на рівні своєї інституціональної організації доходить до рівня індустріального виробництва. Таке припущення не є вельми абстрактним, зважаючи на розвиток комунікаційної сфери інформаційного суспільства, який надає нові факти для аналізу та узагальнень. Про це свідчать нові розробки моделей комунікації, що останнім часом значно поповнили модельний ряд комунікації з урахуванням ускладнення комунікаційного процесу в суспільстві за рахунок упровадження новітніх комунікаційних технологій і змінами характеристик його елементів. Крім того, слід згадати аналіз елементів комунікаційного процесу, що був проведений колективом авторів на основі змін соціокультурних умов комунікації інформаційного суспільства [6, с.139-149].

Як з'ясовувалося вище, цей процес набуває різних форм, видів, засобів здійснення, цілей, технологій і т. ін. Все це добре ілюструють існуючі моделі комунікацій, а також класифікації комунікацій за різними ознаками. Широка наукова база моделювання комунікаційного процесу створює необхідне підґрунтя для виявлення спільних етапів, фаз, алгоритмів відтворення

комунікаційного процесу у виробничих соціально-комунікаційних системах різного призначення. Виявленню алгоритмів у комунікаційному процесі сприяють як теоретико-концептуальне моделювання комунікаційного процесу, його відображення у змістовно-функціональному наповненні відносно різних сфер використання (журналістичній, бібліотечній, інформаційній, архівній сферах, в сферах зв'язків з громадськістю і т. ін.), так і практична сфера організації виробничого процесу в комунікаційних підсистемах суспільства.

На нашу думку, до нового розуміння і алгоритмічного представлення комунікаційного процесу підходить Ф.І. Шарков, коли розглядає динамічну зміну етапів комунікаційного процесу і накреслює алгоритмічний вигляд комунікаційного процесу в рекламі [1, 72-77]. Це також відбиває потребу індустріального рівня, якого добігає суспільна соціально-комунікаційна система. Цей факт уже усвідомлений фахівцями і входить до наукового арсеналу галузі соціальна комунікація. Оскільки структурні зв'язки в системі комунікації можуть виконувати роль актів, процесів, дій, операцій, то йдеться, власне, про способи репрезентації комунікативного процесу та його алгоритми.

Більш широкі можливості алгоритмізації комунікаційного процесу відкриває хвильова модель дослідників зі США, що базується на послідовностях і зв'язках елементів комунікації. Таким чином, можна сказати, що загалом у соціально-комунікаційному знанні складається ситуація, за якої дослідники вимушені вдаватися до використання понять предмет комунікаційної діяльності, етапи комунікаційного процесу, операції, комунікаційне виробництво, комунікаційні технології. Все це є наслідком становлення глобальної системи соціальних комунікацій. Отже, дослідження комунікаційного процесу в об'єктно-предметному полі соціології, лінгвістики, філософії, інформатики, бібліотекознавства, теорії масових комунікацій, психології на сьогодні створили ґрунтовну базу для його розгляду з позицій методології більш високого рівня, до якої можна віднести методологію теорії соціальних комунікацій.

На думку багатьох сучасних дослідників, комунікаційний процес не може бути зведеним до інформаційного обміну за допомогою вербальних або невербальних знакових засобів. Тобто, розгляд комунікаційного процесу в теорії соціальних комунікацій потребує більш високого рівня концептуалізації, ніж між-наукові запозичення. По-третє, зведення розгляду комунікаційного процесу до структурних елементів комунікації не відповідає діяльній сутності соціальної комунікації як окремого виду суспільної діяльності в цілому. Комунікаційний процес має розглядатися через виявлення загальних та спеціальних характеристик комунікаційної діяльності, визначення її основних ознак, принципів, закономірностей, технологій, результатів. Подолання всіх вищезначених протиріч слугуватиме формуванню узагальнюючих положень щодо мети теоретичного стану теорії соціальних комунікацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шарков Ф.И. Основы теории коммуникации : учебник /Ф.И.Шарков. – М.: Издательский Дом «Социальные отношения», изд-во «Перспектива», 2002. – 246 с.

2. Ильганаева В.А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В.А. Ильганаева. – К.: КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
3. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации / Г.Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук, 2003. – 656 с.
4. Луман Н. Медиакоммуникации / Н. Луман. – М. : Логос, 2005. – 280 с.
5. Андреева Г.М. Социальная психология / Г.М. Андреева. – М.: МГУ, 1980. – 416 с.
6. Василик М.А. Основы теории коммуникации : учеб. / М.А. Василик. – М. : Гардарики, 2003. – 615 с.
7. Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособ. / А.В. Соколов. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2002 г. – 461 с.
7. Партико З. Теорія масової інформації та комунікації / З. Партико. – Львів : ПАІС, 2008. – 290 с.
8. Ильганаева В.А. Социально-культурная динамика в социальной истории: трансформационные основания и тенденции / В.А. Ильганаева // Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2012. – №5. – С. 30-36.
9. Бебик В.М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз: моногр. / В.М. Бебик. – К. : МАУП, 2005. – 440 с.

Москальова Н.П.

***Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка***

ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПОНЯТТЯ «НАЦІОНАЛЬНА ЕЛІТА»

У сучасному суспільстві механізми політичної участі формуються не в рамках держави, а в рамках громадянського суспільства, реалізуючи вплив різних соціальних груп на державу. Тому як інституційні механізми формування національної еліти та реалізації її повноважень необхідно розглядати не лише національну державу, але й усі політичні організації та рухи даної нації, а також угруповання, чия діяльність носить політичний характер. Держава як основний механізм контролю над їх розподілом є об'єктом впливу з боку тих угруповань і соціальних груп, які володіють достатньою концентрацією ресурсів для впливу на прийняття державних рішень. Таким чином, процес формування національної еліти носить конкурентний характер боротьби за вплив на прийняття державних рішень і в підсумку – державну владу. Від реалізації державної влади чи впливу на неї національна еліта отримує економічну ренту як у вигляді пільгового доступу до ресурсів, так і через отримання плати за їх розподіл на користь тих чи інших груп [1, с. 77]. Це означає детермінованість характеристик категорії «національна еліта» розподілом ресурсів влади в суспільстві, а також передбачає диференціювання реальних суб'єктів політичної влади у складі нації.

Еліту зі свого середовища може виділити лише суспільна група, яка має високий рівень політичної суб'єктності, тобто не лише усвідомлює свої специфічні політичні інтереси, але й має достатній рівень організованості та концентрації ресурсів влади для їх забезпечення. Як справедливо зазначає О. Воронянський, на сьогодні таким характеристикам відповідають лише потужні бізнес-групи [2, с. 77]. Тому фактично в суспільствах з великим розривом рівнів прибутків національна еліта стає ланкою механізму політичного панування економічно домінантної соціальної групи, довгострокового вирішального впливу на прийняття політичних рішень.

Політичні еліти, просуваючи свої специфічні інтереси через політичну систему, намагаються надати їм характер загальнонаціональних для того, щоб у боротьбі з конкурентними угрупованнями заручитися підтримкою більшості або хоча б частини нації. У разі відсутності політичного контролю з боку більшості нації за своїми діями панівне угруповання використовує суверенітет національної держави для задоволення власних інтересів, які далеко не завжди і не в усьому збігаються з інтересами як нації, так і держави.

Так, протягом періоду незалежності в Україні сформувалася система владних відносин, яка забезпечувала економічні та політичні інтереси великих бізнес-груп та пов'язаних з ними угруповань системи управління у владних структурах центру та регіонів. Інститути державної влади та представницької демократії такі групи використовують як інструмент просування корпоративних інтересів у конкурентній боротьбі за розподіл ресурсів [3, с. 82]. При цьому через постійне зниження обсягу ресурсів, доступних для присвоєння цими групами, конкурентна боротьба між ними мала тенденцію до загострення.

Картельні угоди між представниками груп політичної еліти України укладалися з урахуванням того, що жодна група не мала достатнього ресурсного забезпечення для довготривалого закріплення власного становища [4, с. 207]. Тому ці угоди були націлені не на створення стійкої конфігурації інститутів національної держави та громадянського суспільства, а на можливість їх найменш затратного переформатування відповідно до динаміки балансу сил між ресурсозабезпеченими угрупованнями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський О. В. Політичні інститути: механізм формування в конкурентному середовищі / О. В. Воронянський // Сучасне суспільство. – 2014. – Вип. 1. – С. 15–28.
2. Воронянський О. В. Проблема формування політичних інститутів у контексті конкурентної боротьби еліт / О. В. Воронянський // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології. – 2012. – № 1013, вип. 21. – С. 75–79.
3. Національний суверенітет та національне самовизначення: питання теорії та український досвід // Колісник В. П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти. – Х., 2003. – С. 53–87.

4. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. – 2015. – Vol. 2, Iss. 4. – С. 205-209.

Осипов А.М.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры
ПАНСЛАВИЗМ. ПОПЫТКА «НОВОГО ПРОЧТЕНИЯ»

Основным содержанием идеи панславизма, появившейся в XVIII–XIX вв., было объединение славян. Ряд практических шагов в разработке идеи духовного и политического объединения славян сделали члены Кирилло-Мефодиевского братства. Отдельного внимания заслуживает их политическая программа. Своей целью они ставили создание федерации славянских народов, где каждый народ сберегал свою самостоятельность. Для управления федерацией предполагалось создать сейм, состоящий из представителей всех славянских народов. Славянскую федерацию предполагалось сформировать по образцу США.

В составе федерации предполагалось наличие трех великорусских, двух украинских, двух поволжских, двух южных, двух сибирских, двух кавказских, а также белорусского, польского, чехословацкого, сербского и болгарского штатов со своими органами власти и с общим центром в Киеве. Киев должен был стать столицей, где бы собирался сейм «общеславянского собора», где бы находилась верховная власть во главе с избирательным на 4 года президентом.

Политическое движение, как правило, предполагает наличие лозунга. В большинстве случаев это всего лишь несколько слов, в которых в самом сжатом виде изложены основные мысли, идеология движения, конечная цель. Достаточно вспомнить: «Москва – третий Рим», «Православие, самодержавие, народность», французское «Свобода, равенство, братство», американское «В единении сила». Больше всего лозунгов в различные периоды истории дала Германия: «С нами Бог», «Германия превыше всего», «Один народ, одна страна, один фюрер», «От благополучия каждого к благополучию всех». Но, судя по всему, не в количестве лозунгов дело – главное в том, чтобы в нем воплотился основной смысл движения. Увы, у панславизма такого лозунга нет.

Вероятно, что идея панславизма может относиться и не только к славянам. Как быть в случае, тогда немка Екатерина II, перешедшая в православие, присоединяла новые земли к Российской империи? Вероятно, в этом случае есть смысл вспомнить историю украинского казачества: казаком на Сечи мог стать человек любой национальности, принявший православие и отстаивающий интересы славян.

Продолжая тему федерации славянских государств, необходимо вспомнить о том, что из общего ряда славянских государств «выбивается» Польша – страна католического вероисповедания. С другой стороны – и православие, и католицизм основаны на вере в Иисуса Христа, и в качестве исключения из общего правила это можно принять.

Есть еще один интересный аспект этой темы – Греция. Государство не славянское, но православное. Как быть в этом случае? Возможно, «новое прочтение» будет в частности заключаться в том, что двери в славянский союз могут быть открыты как для славянских, так и для православных государств.

В период царствования «Дома Романовых» фактически происходило «собрание» Украины: в единое целое соединялся близкий и братский славянский народ. Сегодняшняя территория Украины в разное время входила в состав таких государств, как Россия, Турция, Венгрия, Польша, Чехословакия и др. В 1667 г. по Андрусовскому перемирию с Польшей в состав России вошла Левобережная Украина – именно она стала в дальнейшем основой будущей Украины. В 1686 г. после заключения «Вечного мира» Киев и окрестности отошли к России. После побед над Турцией в войнах 1768–1774 гг. и 1787–1791 гг. Россия начинает контролировать значительные территории Северного Причерноморья (Новороссию). Впоследствии большая часть этой территории становится основной частью Украины. В состав России Правобережная Украина вошла в результате разделов Польши соответственно в 1793 и 1795 гг. Подавляющая часть территориальных присоединений произошла в период царствования Екатерины II.

Панславизм – это не только политическая теория, это еще и практика. В апреле 1877 г. Россия, защищая славянское население Балкан, объявила войну Турции. По предварительному русско-турецкому договору, который был подписан 19 февраля (3 марта) 1878 г. в Сан-Стефано, независимость получали Сербия, Румыния и Черногория, ранее имевшие лишь автономию. Болгария стала автономным княжеством, внутреннюю автономию получили Босния и Герцеговина.

Летом 1878 г. в Берлине открылся конгресс, участие в котором приняли Россия, Турция, Англия, Франция, Германия и Австро-Венгрия. Ослабленная войной Россия не смогла в полной мере отстоять интересы славян. Болгария была разделена на две части: автономию получила только Северная Болгария, Южная Болгария осталась под игом Турции. Сокращены были территории Сербии, Черногории, Румынии. Австро-Венгрия «выторговала» себе право на оккупацию Боснии и Герцеговины. Берлинский конгресс лишний раз показал: европейские страны ни в коей мере не заинтересованы в развитии и укреплении славянских государств.

Евросоюз в современном виде – своеобразный «плавильный котел наций», основанный прежде всего на экономических интересах Германии. В его основание заложены культурные и идеологические «ценности», чуждые большинству граждан этого объединения. Прежде чем заманивать целые государства в «в светлое европейское будущее» авторам этой авантюры всего-то и нужно было, что прочитать работу В. И. Ленина «О лозунге Соединенных Штатов Европы». В ней совершенно однозначно сказано о том, что «при капитализме невозможен равномерный рост экономического развития отдельных хозяйств и отдельных государств». Что представляет собой Европа сейчас? Это объединение государств трех уровней: богатых, бедных и нищих. И дорастет ли экономика Албании до уровня Германии?

В противовес идее Евросоюза панславизм более прогрессивен. Это не идея новой империи, это объединение братских, родственных народов.

Как многонациональная дореволюционная Россия, так и интернациональный Советский Союз, безусловно, не были идеальными государствами для народов, в них входивших. Однако украинцы никогда не считали русских чужими, инородными, как например, поляков. Достаточно сказать, что когда И. Мазепа в 1709 году открыто перешел на сторону Карла XII, то гетмана поддержало ничтожно малое количество украинцев. Не в последнюю очередь объясняется этот факт тем, что для рядового украинца хоть поляк, хоть швед – все едины уже по той причине, что они были католиками, а не православными.

На некоторых наградах царского периода (до 1917 г.) был отчеканен смысл того, за что солдаты и офицеры отдавали свои жизни в бою – «За веру, царя и Отечество». И именно вера – православная вера – стояла на первом месте. Некоторые историки пишут о том, что идеи панславизма и славянофильства тесно переплетены. Возможно, что это и так, но необходимо исходить из того, что значительная часть славян проживает в Европе – кроме русских, украинцев и белорусов это поляки, чехи, словаки, лужичане, болгары, сербы, хорваты, словенцы, македонцы, боснийцы. Мало того – почти все они создали собственные государства. В нашем случае необходимо выделить основное: если идея панславизма ведет к объединению всех славян, всех славянских государств, то славянофильство – это прежде всего отрицание западноевропейского пути развития. Другими словами – славянофилы «отсекают» тех славян, которые проживают в Европе, это сознательный раскол и славянофильство ведет к самоизоляции двух составляющих одного этноса.

Актуальна ли идея панславизма в XXI веке? Более чем. Славян в мире около 300 миллионов, это один из самых больших этносов, и вместе с тем один из самых разобщенных. Аннексировала бы Албания часть территории Сербии, были бы натовские бомбардировки тех городов бывшей Югославии, где жили славяне, если бы существовал союз славянских государств?

Безусловно, многие острые вопросы можно было бы решить, если бы существовал союз славянских государств.

Проценко О.П.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

ПОБУТ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЯК ПІДГРУНТЯ ЙОГО НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Породжений об'єктивними соціально-економічними умовами й тісно пов'язаний з ними, громадський побут кожного етносу є не застиглим явищем, а динамічною системою, у якій відбувається постійна взаємодія колишніх, нових і змішаних форм соціокультурної взаємодії людей.

Розмірковуючи про архетипи національної культури, український дослідник Н. Хамітов зазначає: специфіка людського буття полягає в тому, що внутрішні первісні комунікативні прояви між особистостями набувають етно-

національних виявів і зумовлюють самоідентичність людини. При цьому, «архетип колективного позасвідомого та архетип національної культури виражають дві різні сфери, або, точніше, два різних рівні людської реальності – донаціонального й національного буття» [1, с. 404].

У цьому складному процесі традиції постійно трансформуються, інновації через компромісні форми перетворюються на традиції, які акумулюють у собі потреби, інтереси, ціннісні орієнтири. Таким чином відбувається передача культурного надбання, гарантується живий зв'язок поколінь, формується самосвідомість народу та його ідейний потенціал як головний вектор державної політики.

Повсякденне буття являє собою сполучну ланку часу, але водночас воно забезпечує зв'язок з іншими членами родини й суспільства, тому що буденне життя, насичене обрядами, ритуалами, традиціями, є єдиним дієвим простором, де людина не одинока, де в неї є віра, мова, стереотипи поведінки. І ця повсякденність несе інформацію про минуле, що впливає на теперішнє та майбутнє того суспільства, у якому вона була вихована й здобула своє національне коріння.

Побутові прояви соціального життя українського народу мають свої особливості. Українському народу притаманний суспільний характер життя, що продиктований інтересами «громади». Це відбивається як на соціально-економічних відносинах (колективна взаємодопомога й громадське самоврядування), так і на чітко визначених нормах і правилах поведінки, сформованих на тлі морально-психологічних рис, які формувались віками. Культуру побуту українського етносу складають різні соціальні явища. До їх числа передусім належить інститут сімейно-шлюбних і родинних відносин, їх оформлення в моральні норми, ритуальні дії, етикетні правила. Тут незалежно від часу концентрується головна мета людини, яка потребує підтримки та турботи держави, що проявляється в конкретних рішеннях, декларативних гаслах і головних напрямках внутрішньої та зовнішньої діяльності. У подіях, пов'язаних з культурою побуту (народження й хрещення, заручення й весілля, поховання й поминання померлих) яскраво відображені особливості українського етносу: великий вплив «громади» на родинні відносини, визначальна роль жінки в житті родини тощо. Вони впливають на формування ментальності та ідентичності як складових національної ідеї.

Джерелом вивчення календарних свят і родинних відносин як складових культурного життя народу є усна народна творчість і образотворче мистецтво. Для культури побуту, притаманній українському етносу, характерним є мистецьке оздоблення. Воно було й залишається своєрідним засобом узагальнення життєвого досвіду з втіленням народної мудрості, світогляду та ідеалів поколінь. Останнє проявляється в прийнятних і зрозумілих настановах суспільного буття, відображених у витворах мистецтва, наприклад, у сучасній естрадній пісні «Одна калина» на слова В. Куровського: «крапля море не залле, наливай, козаче, бо у нас ще є: одна калина під вікном, одна родина за столом, одна стежина, що до дому йде сама, одна любов на все життя, одна журба на забуття та Україна, бо в нас іншої нема».

Отже, національна ідея базується на універсальних цінностях повсякденного буття, де саме побут стає фундаментом будь-якої стратегічної лінії в політиці держави, оскільки обумовлює солідарність і взаєморозуміння між кожним людиною в масштабах суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хамітов Н. Людина і народ: етноантропология // Філософія: Світ людини. Курс лекцій: Навч. посібник. – К. : Либідь, 2003. – 432 с.

Успенко В.І.

Харківський національний університет будівництва та архітектури **ЩО ТАКЕ НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ**

Національна ідея - це багатоскладове визначення, як то:

- образ перспективного майбутнього нації;
- рух у боротьбі за національну незалежність України;
- повернення українському народу історичної пам'яті;
- збереження та передання майбутнім поколінням рідної мови, як генетичного коду нації, тощо.

Із самого початку незалежності України відбулися бурхливі дискусії про національну ідею, але яскраве бачення національної програми, яка б була прийнятою суспільством, не має.

Ми постійно знаходимося в пошуку ідеї, довкола якої можна будувати суспільство, однак ідея сама по собі не народжується природньо, її потрібно визначити і затвердити суспільством негайно.

На жаль на сьогодні політичної волі з боку влади щодо визначення національної ідеї не має, як не має і цілісного бачення майбутнього країни.

На мою думку є декілька чинників, які можуть об'єднати суспільство для впровадження національної ідеї:

1. Майбутнє нації за суспільством, заснованим на цінностях, довірі, патріотизмі, свободі, відповідальності та партнерстві. Ці якості повинні виховувати усі навчальні заклади, починаючи зі школи. Освіта повинна стати точкою консолідації суспільства заради майбутнього нації. Тема освіти сприйнята в суспільстві як найважливіший напрям у реформуванні суспільства.

2. Нам потрібно консолідуватись навколо української мови. Українська мова – це прапор, символ нашої боротьби за незалежність України. Мова – це засіб консолідації. Використання української мови повинно бути законодавчо закріплене та безальтернативне.

3. Право втілення в життя національної ідеї повинно в повній мірі належати молоді. Є смислове відставання пенсіонерів від молоді, яка дедалі більше заявляє про своє право впливати на процес реформ в Україні.

4. Із світового досвіду можна було б розраховувати на об'єднуючі можливості церкви, але це можливо в Україні тільки після створення єдиної помісної церкви. Тому, в цьому напрямі потрібно працювати усім, хто поділяє національні ідеї.

5. Виходячи із ситуації, яка склалась сьогодні в Україні, нам потрібно спочатку вижити як країні. Вільне суспільство – це озброєне суспільство на період виживання, а тому потрібно мілітаризувати наше суспільство. А для цього потрібно військова доктрина територіальної оборони від зовнішніх загроз.

Яровицька Н.А., Болотова Ю.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ТАКТИЛЬНІСТЬ ЯК АРХЕТИП УКРАЇНСТВА

Тривалий час ведеться дискусія щодо історичного, політичного, релігійного проекту стосовно української державності. Однак, суттєвим гуманітарним дискурсом в умовах теперішньої «травми війни» виступає рефлексія щодо екзистенційного модусу буття, який є важливим складовим формуванням національної ідеї України.

Поняття «нація», «етнос», «національне питання» виступають лінгвістичною тканиною концепту ідентичності. Слід пам'ятати той факт, що Україна спокутує скорботу існування в посттравматичних реаліях (дійсностях), перебуваючи в складі різноманітних імперій, а також випробувавши на собі феномен гуманітарної катастрофи «Голодомор», тощо; «ми унікальна нація. У нас хліборобів морили голодом. Режисери ставили спектаклі в концтаборах. Поетів закопували у вічну мерзлоту. У кого ще є атомний саркофаг? А у нас є» (Ліна Костенко). Дані історичні події понівечили аксіологічний вимір українства. В цих умовах постає нагальна потреба актуалізувати національно-етнічну проблематику, її розвиток, виклики.

Важливим процесом є формування альтернативної візії символічно-візуального штибу, наприклад, стосовно традиційного уявлення щодо української ментальності, яка закарбована в українській народній мудрості. Так, відомий вислів «моя хата скраю, нічого не знаю», яким зневажливо ідентифікують українця як конформіста-пристосуванця, по-новому сприймається завдяки інтерпретуванню з альтернативних позицій, які демонтують принизливий емоційний компонент: « в своїй хаті своя й правда, і сила, і воля» (Т.Шевченко). Так, образ хати уособлює феномен коріння, дома, свідомості «Я-особистості», індивідуальності, яка постійно перебуває під загрозою бути розчавленою «ніщо», прірвою, існуючи на межі буття й небуття. В таких умовах вибір для людини має екзистенційну якість, що унеможливорює дію традиції, а, навпаки, активізується явище фрустрації: суб'єкт розривається травмою дійсності, тому вимагати раціональної поведінки від нього безпідставно. Постає світоглядний вимір мовчання, тиші, відсутності відповіді: «моя самотність відкрила мені небо!» (Г. Сковорода).

Дослідження щодо проблематики ідентичності, етносу проводилися багатьма вченими. Так, соціобіологічний підхід в етносоціології описує етнос з еволюційно-генетичних позицій, як «поширену форму родинного відбору та зв'язку». Головним елементом розвитку народу виступає жива енергія – пасіонарність (пристрасть) – Л. Гумільов [2]. Саме пасіонарії детермінують

маніфест руйнування традиції, стереотипів, інертності та закріплення світоглядних, засадничих принципів. Важливою ознакою етносу виступає наявність єдності культурних та психічних чинників. Дана єдність детермінує відчуття спільноти, єдиного етнічного кола. Діада культурного та психічного здоров'я експліцирує (трансформує) соматичний та духовний простір (вимір). Тому поняття «етнос» неможливо піддавати рефлексії, не враховуючи саме природної тілесності (тактильності) по відношенню до фізичної природи (землі), що формує сакральний аксіологічний модус сприйняття себе як одного з багатьох представників єдиної соціокультурної спільноти. Відсутність такого відчуття у суб'єкта породжує формування емоційно-деструктивного комплексу самовідчуження від культурно-етнічного простору, в якому перебуває індивід. Його свідомість приречена на розрив з дійсністю. Вибухом постає неспроможність ідентифікувати себе з культурою, яка є носієм фізичної та ментальної спільноти, що відторгається даним суб'єктом. Постає проблема етнічної ідентифікації, що призводить до руйнування гармонійного начала.

Важливою складовою формування національного комплексу має бути єдність, внутрішній зв'язок, історичний характер, доля, становлення та розвиток, які залучаються до свідомості суб'єкта та надають даним характеристикам статус предмету онтологічної експлікації, що, в свою чергу, детермінують культивування власної волі [1]. Саме зв'язок підсвідомого та повсякденного щодо народження національної ідеї розкривається в поглядах М. Бубера [1]. Інша ознака екзистенційної тактильності – темпоральність. Адже національна ідея потребує згідно Е.Дюркгейму певної історичної інерції своїх проявів, трансляції наступним поколінням, а це вимагає певного часового відображення. Завдяки законам соціалізації відтворюється соціокультурна статичність щодо архетипу для нащадків. Таким чином, соціальний час виступає передумовою і методологією формування національного (етнічного) співтовариства як єдиного континууму та, водночас, як суб'єкт загального історичного процесу (О. Забужко). Час – важливий фактор, адже українська ментальність на собі випробовувала традицію, яку намагалися спаплюжити: на довгі роки було втрачено механізм відтворення єдності традиції нащадками.

Висновки. Рушійною силою екзистенційного модусу тактильності виступає об'єднання раціональності, інтелектуальної складової з архетипом народних проявів, які складають інстинкт життя, вітальність. Національне світосприйняття має глибинні пласти зі сферою психічного світу, тому раціональність інкорпорується в простір ірраціонально-містичного. Остання складова виступає тим остовом, щодо якого унеможливорюється процес руйнації, внаслідок чого національна ідентичність не деформується, а навпаки, стає вічністю, недоторканим сакральним актом. Отже, насильницькі, мілітаристські візії не можуть досягти своєї мети, адже єдність народного духу лише посилюється та поглиблюється; «земля не пекло, люди не прокляті, і радощі не гріх, а Божий дар» (Леся Українка).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бубер М. Народ и его земля // М.Бубер. Избранные произведения / Пер. с нем. – М.: Книга, 1979. – С.257-345.
2. Гумилев Л.Н. География этноса в исторический период. – Л.: Наука, 1990. – 278 с.

Бондарь В.В., Гуренко Ю.А.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры
ГРИГОРИЙ СКОВОРОДА – УКРАИНСКИЙ СОКРАТ

Сократ и Сковорода – мыслители разных эпох, которые сделали величайший вклад в развитие современной философской мысли. Григория Савича считают самой выдающейся фигурой в культурной жизни Украины XVIII века. Еще во время его жизни о нем слагались легенды как об украинском Сократе – одном из основателей диалектики и «философии сердца». Свои мысли Сократ излагал в беседах и дискуссиях на улицах, делая акцент на этике и логике, поскольку считал их необходимым условием освещения этических проблем.

Григорий Савич Сковорода – мыслитель, просветитель, гуманист, философ, переводчик и поэт. Свое учение он излагал в устных и письменных «разговорах», беседах, повествованиях, диалогах, трактатах, стихах, притчах, эпиграммах, афоризмах, письмах, «книжечках». Ни одно из этих произведений при жизни мыслителя опубликовано не было, а распространяли их в виде рукописей сам автор и его сторонники. Вклад Сковороды в идеологию отечественного права и государства заключается в разработке общих проблем человека и его природы.

Григорий Сковорода – первый философ на Руси, в точном смысле этого слова. Он, как и Сократ, призывает к самопознанию, а уже отсюда – к познанию окружающего мира. Его философские взгляды ориентировали человека на мир, где «всякому городу нрав и права».

На его могиле написаны собственные слова: «Мир ловил меня, но не поймал». Их суть в том, что материальный мир полон ловушек на пути человека к духовному развитию. Слава, власть, роскошь, как, впрочем, и бесчисленные страдания. Всего этого Григорий Савич смог избежать, прожив жизнь Мудреца.

Сократ в свою очередь фундаментальной способностью человека считал разум, мышление. Именно разум способен дать высшее общеобязательное знание, которое, однако, невозможно получить в готовом виде. Философ верил, что когда человек знает, что есть хорошо, а что плохо, то он никогда не поступит плохо. Нравственное зло идет от незнания. Следовательно, знание – это источник нравственного совершенствования.

Только найдя истину на основе честного, независимого диалога, мыслитель давал четкое, но общее определение той или иной моральной, правовой или политической категории. Благодаря этому, кроме «мудрейшего из всех людей», Сократ приобрел славу «учителя истины» и реализовал свой

интеллектуальный потенциал на основе установленного им правила: «Одно только благо – знание, единственное зло – невежество».

Призыв Сократа к самопознанию, который все знают и которому почти никто не следует, Сковорода считал важнейшим делом человеческой души. Его философия обращена к проблеме понятия сущности и смысла жизни человека, он оценивает прежде всего не разум, а сердце. Сердце есть все. Оно все объемлет и все содержит. Через сердце мы обретаем чувство сродности с природой, через радость сердца мы обретаем радость бытия. В сердце своем человек носит и «царство Божие», и «царство зла», и они в каждом человеке создают вечную борьбу между сущим и должным.

Будаква В.В.

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

ЕЛІТИЗМ ТА ДЕМОКРАТІЯ ЯК СКЛАДОВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Концепції елітизму виникли з розуміння важливості для суспільства підтримки соціальної нерівності на протигагу теоріям демократії, які проklamують ідеї політичної рівності. Якщо демократична концепція виходить з того, що демократія – це влада народу, то в рамках елітичних концепцій звертається увага на те, що еліта володіє реальною владою в суспільстві, а демократія може бути однією з форм правління еліти. Тривалі дискусії між представниками цих двох альтернативних підходів сприяли еволюції класичних теорій елітизму й демократії. При цьому зберігається їх взаємна критика.

Радикальні елітисти акцентують увагу на загрозах, що виходять з можливості появи тиранії більшості через некомпетентність народу, його непоінформованість і дезінформованість. Радикальні представники лівої та ліберальної демократії розглядають елітизм як модель антидемократичного мислення, яка є загрозою суспільству й на основі якої виникають аристократичні й авторитарно-тоталітарні теорії. Прихильники класових теорій вказують на те, що керівна еліта реалізує волю панівного класу, узурпує владу і прагне увічнити привілеї меншини.

Хоча в ході еволюції елітистських і демократичних теорій між ними зберігаються розбіжності у підходах, разом з тим відбувається й перегляд радикальних позицій. Класичні ідеї елітизму від Платона до Ф. Ніцше ґрунтувалися на негативній оцінці демократії та ворожому до неї ставленні. Наразі ж відбувається усвідомлення можливості використання демократичних структур для збільшення сили панівного класу й підвищення соціальної стабільності.

У 30-х роках ХХ століття західні дослідники починають робити спроби поєднати фундаментальні принципи класичного елітизму з демократичними цінностями й на цій основі розробити більш універсальні теорії. Відбувається «пом'якшення» деяких позицій раннього елітизму, формування й розвиток теорії демократичного елітизму. Ініціаторами радикальної ревізії концепції

Моска-Парето та її сполуки з демократичними теоріями стали Й. Шумпетер і К. Мангейм.

Й. Шумпетер запропонував переглянути погляди на поняття демократії, відмовитися від утопічних ідей XVIII століття: воля народу, спільне благо та інші, які перетворилися на пропагандистські міфи, виходячи з того, що народ не компетентний у політиці. Він пропонує розглядати демократію як інститут, при якому владних позицій набувають ті чи інші еліти завдяки конкурентній боротьбі за голоси людей. Відмінною ж рисою еліт демократичного суспільства є не їхнє походження, а більш відкритий характер.

К. Мангейм, виступаючи проти ототожнення елітизму з антидемократизмом, пов'язує демократію з особливим і більш відкритим способом рекрутування еліт. Елітизм в рамках демократії дозволяє реалізувати принцип рівних можливостей при формуванні еліт залежно від заслуг людей; на основі цих ідей формується багато сучасних теорій. Так, найбільш значний представник американської елітології Г. Лассуел, вказуючи на великий вплив еліти на суспільне життя, зазначає, що демократія відрізняється від олігархії не відсутністю еліти, а її відкритим, представницьким і відповідальним характером. Визнання ієрархічності соціальної структури сприяє перегляду уявлень про демократичний устрій суспільства, часто зміст поняття «демократія» позбавляється свого сенсу і замінюється владою демократичної еліти, яка управляє суспільством зі схвалення мас. При цьому У. Корнхаузер і Дж. Рекс вказують на те, що тип зв'язку «еліта – маса» визначає тип суспільства. За Р. Мілібандом в еліту входять ті, хто володіє корпоративною й державною владою. Як вважає Р. Дарендорф, теорія панівного класу може бути редукована до безкласової моделі, у рамках якої цьому класу належать лише функції керівної групи.

Сьогодні майже всі дослідники визнають, що характер зв'язку між елітою та суспільством здійснює великий вплив на формування всієї тканини соціальних зв'язків життя суспільства.

Воробйов Д.Д.

***Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка***

ЕТНОС ТА НАЦІЯ: ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОНЯТЬ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ ТА ІСТОРИЧНІ РЕАЛІЇ

Етнічна проблематика в просторі сучасних націй-держав представляє зручний засіб для легітимації і морального піднесення приватних і особливих (колективних) політичних інтересів, їх протиставлення загальному політичному інтересу, який виражається громадянським суспільством і / або нацією-державою. Тому сьогодні в умовах загальної кризи легітимності державної влади етнос знову стає однією з провідних форм корпоративної ідентичності.

Проте етнічна ідентичність, що трактується як «справжність», в сучасній політиці є уявною, оскільки жоден етнос не збирається знову повертатися до часів, коли антропометричні фактори людської спільності та кровна

спорідненість переважали соціальні фактори. Відповідно політичною амбіцією етносу як особливої соціальної групи є претензія на створення «етнічної держави». При цьому на другий план відходить обставина, що територія планети Земля давно поділена між націями-державами. У цей час в світі за різними підрахунками існує від шести до десяти тисяч етносів і лише близько двохсот держав [1, с. 15]. Тому утворення нових «етнічних держав» можливе тільки силовим шляхом, через громадянську війну, сепаратизм і розвал наявних націй.

Критерії виділення етносу в сучасній науці є суб'єктивними й розмитими. Однак подібні критерії швидше міфологічні, ніж наукові. Нагадаємо, що всі сучасні нації-держави є поліетнічними. Різниця між ними полягає лише в кількісному ступені етнічної різноманітності. До того ж, «моноетнічних держав» у чистому вигляді ніколи не існувало, ця ідеологема ніколи не була реалізована в політичній практиці з однієї простої причини: в історичному аспекті ще задовго до створення держави територіальні громади та станові суспільства періоду вождівства та військової демократії витіснили архаїчні племена-етноси [2, с. 297]. Тому ідея «етнічної державності» є визначенням, яке суперечить само собі. Лише коли громадянська ідентичність людини витісняє на другий план його етнічну ідентичність, можна говорити про формування нації-держави.

Запуск зворотного процесу руйнує нації-держави. Нація-держава є в першу чергу громадянсько-політичним утворенням, натомість «етнізація» політики зводить націю до природно-культурного утворення, що є кроком назад. Формування громадянської нації передбачає розчинення, входження до неї етносів, зростання рівня політичної ідентичності від етнічної до національно-державної. Нація зрівнює політичні права не етносів (які з утворенням нації не можуть претендувати на політичні права), а громадян, що входять до складу нації [2, с. 208]. Нація – це результат громадянсько-політичного самовизначення. Тому проблема «етнічного самовизначення аж до відокремлення» в рамках нації взагалі є помилковою проблемою. Мультикультуралізм, пропагований постмодерністами, проблеми мирного співіснування етносів у рамках нації-держави не вирішує [3, с. 35]. Держава, у якій етноси не об'єднані в політичну націю спільним національним інтересом і надетнічною ідеологією, політично нежиттєздатна.

Таким чином, визнання права тієї чи іншої етнічної меншини (або більшості) на політичне самовизначення у форматі сучасних поліетнічних держав прямо порушує подібні права інших етносів. Розділ нації-держави за етнічними кордонами нічого не вирішує, оскільки, чим більше виникає держав, тим більше утворюється етнічних меншин. Відповідно право на політичне самовизначення етносів в даному випадку тотожне етнічному сепаратизму всередині наявних держав. Але у випадку свого запуску сепаратистський процес дроблення держав в логічному підсумку призведе лише до гоббсівського природного стану «війни всіх проти всіх», виходом з якого може бути тільки добровільна відмова людей від частини своїх прав на користь особистої безпеки. Забезпечити безпеку й стабільність можуть тільки закони

держави, що стоять на варті загальних цивільних (а не етнічних) прав та інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський О. В. Всесвітня історія: довідник/ О. В. Воронянський, Н. Л. Міщенко. – Х. : Ранок, 2009. – 480 с.
2. Бромлей Ю. В. Очерки теории этноса / Ю. В. Бромлей – М., 1983. – 412 с.
3. Тишков В. А. О нации и национализме / В. А. Тишков // Свободная мысль, 1996, № 3. – с. 31–37.

Гапанович С.О.

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

КОНЦЕПЦІЯ ПРИМОРДІАЛІЗМУ ТА ЇЇ РІЗНОВИДИ

Примордіалізм (цей термін походить від французького слова, що означає первинність) протягом більш ніж двох сторіч був одним із провідних напрямків науки про походження націй. В основі примордіалістських концепцій полягає твердження, що прототипи націй і націоналізм існували завжди, із самого початку людської історії, як даність. Прихильники цього напрямку вважають, що нації є спільнотами кровноспоріднених осіб і людям, які належать до однієї етнічної спільноти, споконвічно і назавжди властивий визначений набір культурних властивостей, що обумовлюють їхню поведінку. У рамках цієї теорії національна самоідентифікація набуває характеру об'єктивного закону природи. Метою наукових досліджень примордіалізму є пошук «справжнього» етнічного фундаменту [1].

Радикальна версія примордіалізму (яка бере початок від «органічного» націоналізму німецьких романтиків початку ХІХ ст.) розглядає людей як приналежних «за природою» до певної етнічної спільноти так само, як вони належать до сімей. У цій версії нації мають певне походження й місце в природі, а також особливий характер, місію і призначення так само, як вони мають «природні межі». Поняття «нація» й «етнос» практично ототожнюються – і те, й те вважається рівними частинами природного ладу, а націоналізм – природною ознакою людства [2].

Друга версія примордіалізму (П'єр ван дер Берге) базується на соціобіологічному напрямку досліджень Вілсона, Трайверса і Бедкока. Згідно з нею, етноси й нації є продовженням кровноспоріднених груп, обраних генетичною еволюцією за їхню пристосованість. Культурна подібність розглядається як важливий засіб скеровування індивідів у їхньому прагненні генетичного відтворення через замкнуті кровні групи. Факт біологічного походження етнічних груп позначився на їхніх культурних міфах про походження й родовід [3].

Третя версія примордіалізму твердить, що загалом етнічність – один із первинних, об'єктивно детермінованих і могутніх соціальних зв'язків. Але ця емоційна сила не притаманна етнічним зв'язкам як таким; її відчувають учасники певного етнічного контакту або члени певного етносу. Саме ці члени

або учасники приписують «примордіальну» якість своєму етносу; в їхніх очах етнічні зв'язки мають логічний і часовий пріоритети перед іншими зв'язками, і вони визнають їхню нездоланну силу й «афективність». Це не означає, що етноси фіксовані або статичні. Навпаки, історичні етнічні спільноти формуються, процвітають і розчиняються або їх поглинають сусідні етноси чи етноси-завойовники, навіть коли їхні прагнення повністю визнають їхні члени [4]. З цього погляду, кожна людина мусить бути членом тієї чи іншої етнічної спільноти; етнічність істотна для розуміння історії; етнічні зв'язки переважають інші лояльності; однак певні етноси можуть утрачати свою життєвість, слабнути й відроджуватися під дією зовнішніх сил.

Сьогодні серед фахівців з націоналізму прихильників примордіалізму майже не залишилося. Як показують дослідження, у силу внутрішньої конкуренції й конфліктів традиції безупинно видозмінюються, а культурні норми й цінності стійкі лише настільки, наскільки зберігаються в соціальних інститутах, що їх формують.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тишков В. А. О нации и национализме / В. А. Тишков // Свободная мысль, 1996. – № 3. – с. 31–37.
2. Воронянський О. В. Всесвітня історія: довідник / О. В. Воронянський, Н. Л. Міщенко. – Х. : Ранок, 2009. – 480 с.
3. Ян Э. Государственное и этническое понимание нации: противоречия и сходство / Э. Ян // Полис. – 2000. – №1. – С. 114–122.
4. Бромлей Ю. В. Очерки теории этноса / Ю. В. Бромлей – М., 1983. – 412 с.

Гордієвський М. Р., Склярів С. Г.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ КИТАЮ

Ця тема актуальна, оскільки китайцям вдалося за двадцятье сторіччя домогтися етнічного згуртування, тоді як в той же самий час російський етнос виявився остаточно розколотим на великоросів, білорусів і українців.

Метою роботи є дослідження національної ідеї Китаю, як згуртованої держави, яка змогла за короткий час стати всесвітньою виробничою машиною.

Китай – найдавніша з нинішніх цивілізацій. У зв'язку з цим її досвід вимагає особливого осмислення в плані історичної життєстійкості. Однією з традиційних основ китайської держави виступає національна ідея. Саме Китаю поряд з його іншими світовими винаходами належить першість у відкритті феномену загальногромадянської ідеології. Найдавнішими ідеологічними доктринами в історії людства можуть вважатися конфуціанство, легізм і, з певними застереженнями, даосизм.

Специфічність структури китайського суспільства полягає в особливій значущості інституту кланів (родових об'єднань). Якщо для західних країн клановість розглядається найчастіше як перешкода суспільного розвитку, то для Китаю – це природна форма цивілізаційного буття. Клани донині відіграють структуроутворювальну роль для китайського соціуму. Розуміючи їх

принципове значення як фактора життєстійкості суспільного організму, комуністична влада Китаю ніколи не мала на меті зруйнувати кланову систему. Для порівняння, в СРСР велася активна боротьба з такого роду традиційними інститутами, що класифікувалися як пережиток докапіталістичних формацій.

Клани в Китаї виступають носіями ціннісних традицій китайського народу. Вони являють собою сполучну ланку між державою й індивідом. У цьому сенсі кланова система забезпечує інтеграційний потенціал китайської держави.

На нашу думку, найбільш широко поширеною асоціацією, з якою пов'язують Китай, на сьогоднішні є комуністичний лад держави. Але якою мірою таке уявлення повністю відповідає дійсності? Сучасна Піднебесна зараз поєднує в собі дві моделі розвитку: вільний ринок і суворий комуністичний лад. Але яким дивовижним чином їм вдається поєднати такі, здавалося б, зовсім різні шляхи?

Досить просто! Комуністичний лад, за умовчанням, є взірцем високої вимогливості й чіткого порядку, які в свою чергу призводять до продукування великої кількості продукції необхідної якості. Сьогодні в КНР головне гасло – не побудова комуністичного суспільства, а «велике відродження нації Китаю». У досі актуальній ідеологемі соціалізму з китайською національною специфікою відбулася переорієнтація на другу складову ідеологічної конструкції. Соціалізм сприймається вже не як мета, а як засіб забезпечення величі нації.

Ечкенко М.А

***Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка***

НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ: ПРОБЛЕМА ДЕФІНІЦІЇ

Національне відродження – важливий чинник сучасного політичного життя і в багатонаціональних державах, і в міждержавних зв'язках. Головна передумова національного відродження – проголошення державного суверенітету будь-якого народу, в тому числі українського. Це не реставрація нації і не реанімація всього того, що було в її історії. Сутність відродження виявляється в модернізації нації, її оновленні в системі реалій сучасного життя, поступі загальнолюдської цивілізації.

У підході до з'ясування сутності та періодизації національного відродження в наукових публікаціях простежуються два протилежні погляди. На думку одних дослідників, це одnobічний процес утвердження національної свідомості в середовищі інтелігенції та поширення її в масах. Інший підхід розглядає національне відродження як достатньо складний і тривалий процес із різними стадіями розвитку, хронологічні межі яких неоднакові.

Водночас зауважимо, що окремі дослідники звужують зміст поняття «національне відродження», обмежують його лише культурною фазою, ототожнюють з відродженням народних традицій і звичаїв, розширенням сфери вживання української мови, створенням національної школи, національного театру, кіно тощо. Такий підхід до з'ясування проблеми дещо спрощений,

оскільки національне відродження є насамперед політико-культурним процесом, кінцева мета якого – завоювання національної незалежності та проголошення національної держави.

У сучасних наукових дослідженнях з проблем духовної культури під поняттям «національне відродження» розуміють такий етап у розвитку конкретного етносу, коли останній усвідомлює себе як етнічна нація, дійова особа історії і сучасного світу, що має право на вільний розвиток, самовизначення та державну незалежність.

Другий етап національного відродження – культурна фаза. Вона характерна тим, що мова, яка на першому етапі є предметом вивчення, стає літературною мовою. Саме нею письменники творять національну літературу, якою перекладають твори з інших мов. Народна мова як обов'язкова поступово вводиться до народних шкіл, а згодом – і до вищих навчальних закладів. Національна мова використовується в наукових дослідженнях, застосовується у політиці, громадському житті, побуті. На етапі відродження поступово формується національна свідомість, відбувається усвідомлення своєї окремішності, що вноситься про шарком інтелігенції вглиб етнічного масиву (за допомогою школи, літератури, преси). Названий етап можна вважати періодом патріотичного відродження, коли широкі маси народу долучаються до національного руху.

На третьому, політичному етапі національного відродження відбувається організаційне оформлення політичних партій і рухів, які очолюють національно-визвольні змагання народів. Тепер нація, об'єднана спільною мовою, висуває вимоги політичного самоврядування, проголошення автономії, а в кінцевому підсумку вимагає політичного самовизначення та проголошення суверенної держави. Відбувається перехід у царину політичних реалій, розгортається масовий рух за політичне самовизначення.

Ільченко Д.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ.

ЙОГО АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ВИРІШЕННЯ В УКРАЇНІ

Серед найважливіших державних завдань сьогодення етнонаціональні та міграційні питання є одними із першочергових. Як засвідчує досвід, лише така форма організації дає змогу народу найефективніше й оптимально самостверджуватися.

Метою статті є аналіз національного питання в Україні минулого та сучасного положення.

Силою історичних обставин, після ліквідації Гетьманщини, цілі покоління українців виростили в умовах бездержавності, що призводило до деформування суспільної та національної свідомості, породжувало різноманітні комплекси "великоросів і малоросів", "хлопеської та панської мов" тощо. [2, с. 41]

Складність розвитку етнополітичної ситуації можна уявити хоча б із таких красномовних цифр: на території України проживають 72% українців, 21,9%

росіян, 0,9% євреїв, 0,8% білорусів, 0,6% молдаван, 0,4% поляків, 0,4% болгар, 2,8% представників інших національностей. Стабільне, уважне ставлення з боку держави до таких актуальних проблем, що без сумніву, являють собою етнонаціональні, має запобігти у майбутньому спалахи їх небажаної злободенності.

Визначальним принципом етнічної політики є розуміння, передусім, національних пріоритетів у державному, а не в етнічному значенні. Розглядаючи етнонаціональну політику як політику державної поваги до кожної людини будь-якої національності, мимоволі надаєш їй статус надважливої, що не залежить від кожного кон'юктурного моменту. Через багатонаціональний склад населення нашої держави визначальна роль належить міжетнічним відносинам, забезпеченню умов для вільного розвитку та мирного співіснування всіх етносів, які живуть в Україні.

Таким чином, протягом всього XIX століття з розгортанням боротьби українського народу за право мати свою державу, самостійно вирішувати свої проблеми формується цілий комплекс вимог економічного, культурно-освітнього, релігійного характеру, які отримують умовну назву – національне питання. Становлення національного питання визначає зрілість кожного народу. [1, с. 43 – 45]

Незважаючи на те, що від середини XIX століття пройшло майже півтора століття частина компонентів поставленого "національного питання" залишається актуальною і до сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

1.Бадзьо Ю. Національна ідея і національне питання – десять років невизначеності / Ю. Бадзьо // Підпільна нація. – К., 2003. –С. 43 – 45

2.Могильницький Л. Національне питання в Україні і світі: історико-теоретичні аспекти / Л. Могильницький // Часопис української історії: Збірник наукових праць – К., 2011. – Вип. 21. –С. 41- 45.

Котляров М.В.

***Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка***

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ: СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ

Українська національна ідея – це, насамперед, повернення українському народу історичної пам'яті, це наша літературна спадщина, мистецьке надбання. Українська національна ідея – це захист, дбайливе піклування, збереження та передавання майбутнім поколінням рідної мови як генетичного коду нації. Це відродження національної культури й народних традицій.

Національна ідея має бути виразником прагнень патріотичної громади, національно-свідомих українців. Інша сторона – радикали будь-якого штибу намагаються довести свою національну або релігійну перевагу. По-перше, примітивна сама постановка питання. Безглуздо вважати, що якщо вдасться вигнати зі своєї території людей іншої національності або релігії, то стане добре і всі будуть щасливими. Такого не було й не буде ніколи. Для того, щоб

поліпшити своє життя, треба самим хоч щось робити корисного, а не звинувачувати в усіх своїх нещастях ворогів, і надуманих і справжніх.

Важливою складовою національної ідеології є принцип приватної ініціативи, який пов'язаний із не менш важливим поняттям соціальної відповідальності. В Україні ми зараз можемо говорити про два з половиною десятиліття повної соціальної безвідповідальності та абсолютного цинізму влади й великого бізнесу. З іншого боку, соціальна підтримка малозабезпечених не повинна підмінятися тотальною підтримкою усіх.

Я усвідомлюю, що якість людини і якість соціального середовища формуються в тісній взаємодії. Досконала людина не падає з неба, а виховується на землі в культурному просторі, з усіма його обмеженими й безмежними можливостями. І саме ця людина обиратиме політичну форму правління, політичний режим й ідеологію, що сприятимуть справедливому розвитку нашого суспільства.

Єдиний спосіб домогтися справедливості – це створити громадянське суспільство. Тільки реальний, щирий рух знизу змінить ситуацію. Нинішній цивілізаційний виклик часу всьому людству полягає в тому, щоб замінити владу грошей владою моральності. Моральний закон, про який говорив Еммануїл Кант, є в кожній людині, і наше завдання – ввести його в саму суть функціонування суспільства. Іншого шляху немає.

Настав час визначатись, адже ніхто без нас нічого доброго для нас не зробить. Суспільно-політичні та економічні процеси в державі мають спиратися на загальноновизнані норми національної і загальносвітової етики та моралі. Лише належний рівень освіти й виховання створює реальну перспективу формування української нації, як спільноти високоосвічених, внутрішньо вільних, патріотично налаштованих громадян. Країна потребує свідомої, освіченої еліти. А вийти ця еліта має з народу.

Крючкова О.М.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ – ОСНОВА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Процес утвердження української державності на новому етапі розвитку міжнародного й європейського співтовариств зумовлює передусім збереження й удосконалення класичних універсальних духовно-моральних цінностей, ідентифікації демократичних ідеологічних, політичних та економічних пріоритетів, що мають формуватися в площині української національної ідеї.

Визначення та розвиток української національної ідеї означає: найвищу для українця форму пізнання й мислення, яка не тільки відображає об'єкт, а й спрямована на його збереження, усвідомлення ним життєстійкості, життєздатності та розвитку. Вирішення окресленої проблеми потребує розробки та затвердження загальнодержавної стратегії стабільного розвитку, тобто політичної концепції, яка б чітко демонструвала, як Україна планує

вирішувати питання майбутнього, а також забезпечення конкурентоздатності на європейському та міжнародному ринках праці. Адже світ і надалі залишатиметься жорстко конкурентним. І, на жаль, сказане В. Липинським («в даний момент ніхто в Європі сильної і великої української держави не бажає. Є багато сил, що заінтересовані в тому, щоб ніякої України не було, або щоб вона була якнайслабша») – є правдивим.

Дедалі більш активне входження у процеси глобалізації вимагає більш суттєвого осмислення й усвідомлення свого державницького й національного «Я», власного місця й ролі в цих процесах. Тому, як ніколи раніше, нам потрібна громадянська освіта й знання, громадська культура й чеснота, щоб цілеспрямовано долучатись і використовувати в інтересах людини й держави надбання як світової, так і національної культур. Лише оптимальне поєднання загальнонаціонального й загальнолюдського планетарного інтересів дають змогу успішно творити громадянське суспільство, забезпечуючи його консолідацію й розвиток, активну роль у європейських і світових процесах. Тому наріжним каменем системи громадянського виховання мусить бути те, що вона найперше повинна зважати на людину й робити це, – як свого часу зазначав великий педагог А. Дістервег, – відповідно до своєї рідної нації, виховувати її згідно з загальнолюдськими цілями.

При цьому помилкою є те, що часто сутність національного за значущістю, впливом і факторами уособлюється з етнічним, у кращому випадку з загальноукраїнським. А парадигма громадянської освіти й виховання має розвиватися шляхом об'єктивної оцінки, через самоусвідомлення того, що наші національні досягнення у сфері науки, культури, техніки важливі не лише для України та її народу, а мають загальноєвропейське і світове значення. Саме цим реальним фактором впливу ми є цікавими й корисними для світу, а не запозиченими загальними абстрагованими цінностями, матеріальними й духовними сурогатами. Очевидно, це не зроблять за нас європейці, росіяни, американці чи японці.

Тому нагальною проблемою системного підходу громадянської освіти й виховання є якісні доопрацювання в навчальних програмах освітніх закладів різного рівня з фізики й математики, астрономії й хімії, біології й медицини, техніки й екології, музики й мистецтва, визначних національних досягнень, як це робиться в інших державах. Одне з головних завдань – дати такі громадянські знання, які сформують істинні уявлення громадянина в політичному, соціально-культурному, духовному, інтелектуальному, правовому, економіко-екологічному полі держави й світу, посилять значущість національної ідеї для подальшого українського поступу.

Кудрявцев О.А.

***Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка***

ГЕНЕЗА НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Цікаві й оригінальні думки з приводу генези та періодизації національного відродження в Україні висловив відомий представник новітньої української історіографії І. Лисяк-Рудницький. Він виділив три етапи на шляху українського національно-культурного відродження: шляхетський (дворянський, 1780–1840 рр.), народницький (1846–1880 рр.), модерністський (1890–1914 рр.). Хронологія згаданого періоду новітньої історії України охоплює понад 130 років – від кінця існування козацької держави до Першої світової війни.

На першому етапі національно-культурного відродження його рушійною силою на Лівобережжі виступило українське дворянство козацького походження, а на Правобережжі – польсько-українського шляхетства. Незважаючи на прийняття українським дворянством російської або польської шляхетсько-політичної ідеології, в його надрах продовжував жевріти український територіальний патріотизм і деякі автономістичні тенденції. Найвиразніше ці ідеї прозвучали в книзі «Історія Русів», яку видатний історик О. Оглоблін назвав «вічною книгою незалежності українського народу». Головним девізом цього періоду національного відродження було гасло: «повернутися до козаччини».

На другому, народницькому, етапі національно-культурного відродження провідною його силою виступила демократично налаштована інтелігенція України, з-поміж якої вирізнявся Т. Шевченко. Головним гаслом цього періоду національного відродження став заклик «повернутися лицем до народу». У той час у середовищі української еліти викристалізовувалася концепція України «як етнічної національності», котру не зумів знищити російський імперський шовінізм.

На третьому, модерністському, етапі генези український національно-культурний рух проник від інтелігенції у середовище народних мас і тривав аж до Першої світової війни, яка в історії модерного українства відкрила нову історичну епоху – національно-визвольних змагань за незалежну Українську державу. Саме в той час формувалися політичні партії. Вони очолили національне відродження, стали провідниками української національної ідеї, а в програмних документах чітко сформулювали кінцеву мету національно-визвольного руху – проголошення незалежної Української держави

На думку визначного українського історика Д. Дорошенка, джерела українського національно-культурного відродження потрібно шукати насамперед у пробудженні української народності та збереженні історичної традиції. Ця традиція збереглася передусім на Гетьманщині та в Слобідській Україні. Саме тут, на думку дослідника, відроджувалась національна культура, зокрема література й народна поезія. Національно-культурне відродження в

Галичині пов'язувалося Д. Дорошенком з іменем М. Шашкевича, який разом з однодумцями з гуртка «Руська Трійця» видав альманах «Русалка Дністровая», започаткувавши західноукраїнський літературний, а згодом і національний ренесанс. Другим важливим чинником українського національного відродження була ідея народності, яка зародилася у другій половині XVIII ст. на Заході. Першими серед слов'янських народів, які захопилися ідеями народності на початку XIX ст., були чехи, серби та поляки. Саме в їхньому середовищі були опубліковані праці з етнографії та фольклору.

Американський вчений українського походження Р. Шпорлюк подає періодизацію національно-культурного відродження в Україні й виділяє три його фази: наукову, культурну й політичну. Дослідник звертає увагу на те, що в підросійській Україні культурна фаза почалася 1905 р. і не закінчилася навіть 1917 р. Одночасно розпочалася політична фаза, яка набула прискорення в революційних обставинах 1917–1920 рр. Однак, на його думку, українці не витримали іспиту з політики. Внутрішні та зовнішні фактори призвели до поразки національно-визвольних змагань і, зрештою, до повалення Української Народної Республіки на Сході та ЗУНР на Заході України.

У цілому можна констатувати, що стан дослідження генези національного відродження в Україні в працях українських істориків набув досить широкого висвітлення.

Кулаков Д.О.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ДЕРЖАВОТВОРЧИХ
ПРОЦЕСІВ XX СТ.

Національна ідея – це насамперед ціннісна категорія, феномен духовної культури, який не варто обмежувати лише політичним її компонентом. Тому доречно стверджувати, що українська національна ідея має органічно поєднати в собі надбання національної духовної культури й елементи загальнолюдської політичної традиції. Національна ідея як матриця державотворення відображає реальну історію українського народу, розвивається одночасно з його формуванням, однак на більш високому рівні свого існування перетворюється в українську державницьку ідею, що віддзеркалює інтереси й почуття всіх народів, які складають сьогодні українську політичну націю. Отже, національна ідея становить проект розвитку саме політичної нації як поліетнічної спільноти, функціонування якої ґрунтується на демократичних принципах, культурному плюралізмі, захисті національних інтересів у різноманітних сферах.

Можна стверджувати, що сучасний державотворчий процес в Україні потребує модернізації уявлень про національну ідею, внесення певних коректив до її ціннісного наповнення. Можемо зробити спробу виокремити певні групи чинників, що визначають динамічність та конструктивність розвитку національної ідеї. Першою групою можуть бути певні чинники суспільної свідомості, котрі сфокусовані в самому понятті «ідея». Повноцінний розвиток національної ідеї можливий як відновлення здатності оформлювати свій досвід,

своє сприйняття дійсності в певній оптимізованій стратегії поведінки. Модернізована національна ідея – це новий суспільний орієнтир української нації, у ній мають знайти своє узагальнене вираження корінні проблеми буття спільноти, у якій вони знайдуть своє образне, логіко-понятійне та практично-вольове розв’язання. Нація у цьому випадку виступає суб’єктом, наділеним невід’ємними властивостями кожного суб’єкта – свободою й творчістю. Другою групою можуть бути чинники, які об’єднують так звану національну генетику. Для людини природним є бачити себе чужими очима. Ідентичність, звичайно, розглядають як сукупність основних аспектів суспільного самоусвідомлення людини. Ідентичність дорівнює належності до спільноти. Нарешті, третьою групою будуть так звані чинники цивілізаційної динаміки, бо ми живемо в час, коли величезні маси людей перейшли від стану спокою до стану руху.

Оленич В.В.

***Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка***

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В КОНТЕКСТІ НЕРІВНОМІРНОГО РОЗПОДІЛУ РЕСУРСІВ

Як відомо, принцип національної держави базується на ідеї суверенітету нації. Зазначимо, що в сучасній світовій політичній науці поняття «нація» використовується не в етнічно-примордіалістському, а в державницько-політичному розумінні – як асоціація громадян. Національна держава, таким чином, є державою, через яку асоціація громадян, її «співзасновників» і «співвласників», реалізує свій суверенітет.

Як зазначає український політолог О. В. Воронянський, реалізація суверенітету пов’язана із здійсненням суб’єктом влади владних дій з реалізації свого панування чи хоча б домінування. З точки зору теорії політичних систем кінцевою метою цих дій є пільговий доступ до ресурсів та цінностей, які перебувають у власності такого суспільства. У самому суспільстві це передбачає конкурентну боротьбу між різними угрупованнями, соціальними групами та класами, що перешкоджає об’єднанню всього суспільства як реального суверена [1, с. 396].

Для того щоб успішно реалізувати державну владу, її суб’єкт повинен створити певний рівень концентрації ресурсів влади, достатній для довгострокового вирішального впливу на процес прийняття державних рішень, а в оптимальному випадку – і контролю над цим процесом. Теоретично в державі національного типу, де сувереном є вся нація, повинен бути реалізований принцип об’єднання владних ресурсів усіх громадян на основі суспільної інтеграції (що в принципі можливо лише за умови рівномірного розподілу ресурсів між громадянами). Однак реально таку концентрацію забезпечують могутні інфраструктури «бізнес-імперій», як транснаціональних, так і тих, чий інтереси не виходять за межі держави. Їх власники, представляючи незначну меншість населення, мають у своїх руках ресурси, що

багаторазово перевищують сукупний ресурс усіх інших членів суспільства [2, с. 207].

Пільговий доступ до ресурсів та управління їхнім розподілом дає бізнес-групам, які контролюють процес прийняття державних рішень, пріоритетну можливість використання ресурсів країни, їхньої монополізації. Нерівномірність доступу до ресурсів закріплена в правовій системі держави (наприклад, законами про ліцензування господарської діяльності, в ряді інших нормативних актів господарського права). Результатом цієї нерівномірності стало поглиблення розриву в прибутках між різними частинами суспільства й відповідно – можливостей доступу різних соціальних верств до духовних цінностей (освіти, культури, інформації), що в свою чергу різко знижує можливості реалізації громадянських прав більшістю населення [3, с. 219].

Тому сьогодні нація як сукупність політично організованих громадян зберігає за собою лише формальне визнання джерела державної влади, однак фактичним джерелом цієї влади є національні чи навіть транснаціональні бізнес-групи, а фактичним носієм влади – сформована під контролем останніх професійна армія державних чиновників, що не підлягає прямому контролю виборців. Відповідно сучасна українська держава поки що не може позиціонуватись як національна в повному сенсі [4, с.76].

Відтак для більшості громадян нації, які фактично відсторонені від впливу на процес прийняття політичних рішень, актуалізується демократична концепція національного суверенітету, спрямована на усунення легалізації принципу нерівномірності доступу до суспільних ресурсів і цінностей.

У цілому ж можна зазначити, що сприйняття соціумом національного суверенітету як реальності чи як ритуально-декларативного елементу владних відносин свідчить про ступінь рівномірності доступу до суспільних ресурсів та цінностей, є показником легітимності державної влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський, О. В. Концепт національного суверенітету як принцип реалізації політичних прав нації / О. В. Воронянський // Політологічний вісник: [збірник наукових праць] / Політологічний центр при Київському нац. ун-ті ім. Т. Шевченка. – Київ : Інтас, 2011. – Вип. 52. – С. 394–400.

2. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. – 2015. – Vol. 2, Iss. 4. – С. 205–209.

3. Воронянський О. В. Роль національного суверенітету в легітимації державної влади / О. В. Воронянський // Актуальні проблеми державного управління. – 2012. – № 2. – С. 216–221.

4. Воронянський О. В. Проблема формування політичних інститутів у контексті конкурентної боротьби еліт / О. В. Воронянський // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології. – 2012. – № 1013. – Вип. 21. – С. 75–79.

Панченко А.С.

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ «НАЦІЯ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ МИНУЛОГО

У Давньому Римі націями називали групи чужинців з певного регіону, що не мали таких прав, якими були наділені громадяни Риму. Аналогічний термін існував у грецькій і давньоєврейській мовах. Характерне ксенофобське забарвлення терміну «нація». У середньовіччі з розвитком знань про довколишній світ розвивається етнічне розуміння даного поняття. У тогочасних університетах визначником нації було географічне походження та мова. З кінця XIII століття цим терміном об'єднувалися представники того чи іншого спрямування на церковних соборах [1]. Таким чином термін набував вагомішого соціально-психологічного змісту, оскільки давав відчуття належності до престижної формальної групи, підвищував соціальний статус особистості, яка належала до такої «нації».

Поняття нації з розвитком капіталізму в XVI–XVII столітті в Англії, а пізніше Франції у ході розкладу старого династичного порядку, формування «національних» держав у Європі, розвитку «національних» мов, які заступили латину, і «націоналізації» церков поняття нації використовується як аналог поняття «народ» і пов'язується з такими категоріями, як громадянство, держава, означаючи належність до певної територіально-політичної спільноти [2]. Етнічне походження при цьому втрачає значення.

Ототожнення нації й держави залишається характерним для Західної Європи й у XIX–XX столітті. У той же час у німецькій мові поняття нації підкреслювало єдність німців, що були розпорошені різними державами, за такими характеристиками, як спільність мови, культури, традицій. В XIX–XX столітті з піднесенням національно-визвольної боротьби народів Східної Європи, а також пізніше Африки та Азії за браком міцних політичних та економічних еліт, власної державності чи, скажімо, територіальної єдності народам доводилось робити наголос на культурних, мовних та етнічних компонентах свого відродження. Окрім того, слово «нація» як синонім расовості, винятковості увійшло до арсеналу агресивної, шовіністичної, расистської риторики.

В Європі поняття нації (нім. Volk) як важливої ідеї з'явилося у XVIII столітті в роботах німецького філософа Йогана Готфріда Гердера, який доклав зусиль до формування поняття національної держави. У цей час тривала промислова революція, що дала початок індустріальному суспільству. Індустріалізація супроводжувалась урбанізацією, а та в свою чергу спричиняла розпад традиційних сільських спільнот. Хоча місто не сприяло об'єднанню спільнот в громади, поняття нації компенсувало цю втрату. В індустріальному суспільстві становий поділ втратив свою стійкість, що спричинило зміну почуття тотожності. Окремі люди переставали мислити себе селянами чи аристократами, але починали мислити себе частиною нації [3]. Сприяла тому й

поширювана з часів Французької революції ідея братерства. Ці зміни спричинили до росту національної самосвідомості в Європі.

У радянській політичній науці основоположним стало сталінське визначення нації: як стійкої спільноти людей, що історично склалася, виникла на основі спільності мови, території, економічного життя й психічного складу, який проявляється у спільності культури. У 1960–1980-их роках в СРСР на основі сталінського визначення був вироблений етнологічний підхід до розуміння нації. Згідно з цим підходом, нація становить етносоціальну спільноту, яка характеризується нерозривною єдністю (взаємодією) соціально-економічних і культурних властивостей. Звідси до суттєвих ознак нації відноситься також спільність самосвідомості й соціальної структури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський О. В. Всесвітня історія: довідник / О. В. Воронянський, Н. Л. Міщенко. – Х. : Ранок, 2009. – 480 с.
2. Ян Э. Государственное и этническое понимание нации: противоречия и сходство / Э. Ян // Полис. – 2000. – №1. – С. 114–122.
3. Фіхте Йоган. Що таке народ у нашому розумінні цього слова і що таке любов до Батьківщини / Йоган Г. Фіхте // Націоналізм: Теорії нації та націоналізму від Йогана Фіхте до Ернеста Гелнера [антологія; упоряд. О. Проценко, В. Лісовий] – К. : Смолоскип, 2006. – С. 10–17.
4. Воронянський, О. В. Концепт національного суверенітету як принцип реалізації політичних прав нації. / О. В. Воронянський // Політологічний вісник: [збірник наукових праць] / Політологічний центр при Київському нац. Ун-ті ім. Т. Шевченка. - Київ : Інтас, 2011. - Вип. 52. - С. 394-400.

Пеньков Д.

Харківський національний університет будівництва та архітектури **НАЦІОНАЛЬНА УКРАЇНСЬКА ІДЕЯ** **В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ**

Сучасне українське суспільство – це складне перехідне суспільство, котре потребує системи базових вартостей, чітко окреслених економічних і соціокультурних орієнтацій. Тому надзвичайно важливою проблемою постає усвідомлення народом своєї тотожності з українською культурною моделлю на основі національної ідеї.

Українська національна ідея як духовно-національний чинник може трактуватися в контексті християнства, як відбиток національної свідомості, комплекс почуттів, соціально-філософських надбудов, що відображає прагнення народу досягнути свою місію – стати самовладним рушієм історичного поступу. Визначення поняття «національна ідея» залежить від того, як ми розуміємо базову категорію «нація», яка ґрунтується на тривалій історичній та інтелектуальній традиції. Тобто, які з об'єднувальних чинників (політичні, економічні, культурні, релігійні, правові) вважаються суттєвими стосовно певної нації[1]. Нація, віддзеркалюючи багатство етнопсихологічних,

культурно-історичних і соціально-побутових форм людства, уособлює його горизонтальну диференціацію.

Саме нація, на відміну від соціальної страти, класу, демографічної, конфесійної чи іншої групи, є наймасштабнішою і найстійкішою внутрішньо структурованою групою інтересів, спроможною витворювати окреме суспільство. В сучасному світі роль націй неухильно зростає, оскільки вони все виразніше виступають як базові елементи людської спільноти, головні дійові особи політики та історичного процесу. Нація, як етнополітична спільнота, характеризується високим рівнем консолідації, самоусвідомлення і прагнення до творення власної національної держави. Реалізація національної ідеї постає як національний ідеал, що має інтегративний характер і спрямовується на позитивний результат. На ґрунті національної ідеї відбувається національна мобілізація, потенційна чи реальна участь людей, що належать до певної нації.

Національна ідея у поєднанні із загальнолюдськими цінностями й ідеалами стає чинником національної консолідації на державотворчій основі, сприяє формуванню національної єдності в процесі досягнення закладених у ній цілей і цінностей, що поділяються усіма або більшістю членів спільноти. Вона включає в себе прагнення до оптимального самовлаштування нації, організації господарського, політичного, духовного, культурного життя народу у формах, саме йому притаманних[2].

Вищим рівнем і способом становлення особистості є її національне етнічне самовизначення, усвідомлення національної ідеї, що стає базовою рисою її світогляду і самосвідомості. Кінцевим підсумком такої соціалізації і є формування національної ідентичності особистості[3]. Найяскравішим ціннісним вираженням самобутніх індивідуально-національних рис особистості є національні особливості світогляду, світосприймання та світорозуміння, котрі формують національну унікальність життєвих позицій та активності людини. Отже, українська національна ідея, що поєднує в собі державність, власновладність, суверенітет і соборність, виступає й сьогодні важливою духовною детермінантою подальшої консолідації сучасної української нації, розбудови демократичної держави і творення громадянського суспільства в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Касьянов Г.В. Теорії нації та націоналізму: Монографія. – К.: Либідь, 1999. – 352с.
2. Воронянський О. В. Всесвітня історія: довідник/ О.В. Воронянський, Н. Л. Міщенко. -Х.: Ранок , 2009. – 480 с.
3. Фіхте Йоган. Що таке народ у нашому розумінні цього слова і що таке любов до Батьківщини / Йоган Г. Фіхте // Націоналізм: Теорії нації та націоналізму від Йогана Фіхте до Ернеста Гелнера [антологія; упоряд. О. Проценко, В. Лісовий] – К.: Смолоскип, 2006. – С. 10–17.

Ройтих А.О.

***Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка***
ПОЛІТИЧНА НАЦІЯ

Політична нація традиційно розглядається як цілісний суб'єкт політичної діяльності, у її складі ігнорується наявність протиборчих соціальних груп з антагоністичними інтересами. Однак у дійсності конкретні відносини панування-підкорення формуються розстановкою сил і співвідношенням ресурсів влади, які реально складаються в такому суспільстві. Держава як основний механізм забезпечення цих відносин є об'єктом впливу з боку тих угруповань і соціальних груп, які володіють достатньою концентрацією ресурсів для впливу на прийняття державних рішень [1, с. 207]. Тому поняття «політична нація» необхідно розглядати скоріше як ідеальну модель, ніж як реальний елемент політичних відносин.

Політична нація – це сукупність політично суб'єктних громадян, що здійснюють колективні національні інтереси через механізм власної політичної організації – національної держави. Таким чином, нація визначається як основний державотворчий елемент, джерело державної влади й носій державного суверенітету. Звідси взаємопов'язаність категорій суверенітету держави й суверенітету нації – національний суверенітет (право верховної влади нації на території власної держави) реалізується за допомогою державного суверенітету. Політична нація формує національну державу – тип держави, де суверенітет належить нації як сукупності громадян, а сама держава має на меті забезпечення прав і потреб своїх громадян.

Для здійснення суверенітету суб'єкту політики необхідно забезпечити таку концентрацію владних ресурсів, яка буде достатньою для здійснення вирішального впливу на прийняття державних рішень [2, с. 396]. Однак у дійсності участь усіх громадян-членів нації як потенційних суб'єктів політики у реалізації влади обмежена їх реальною здатністю мати рівний доступ до ресурсів влади, а відтак до впливу на прийняття державних рішень. Нація як політична спільнота виконує функцію об'єднання дрібних владних ресурсів усіх громадян у мегаресурс, що делегується панівній еліті, яка й реалізує від імені нації політичну владу [3, с. 220]. Однак, оскільки основна маса громадян фактично не в змозі здійснювати контроль над діями панівної еліти, на цьому етапі виникає відчуження державної влади від її формального джерела – нації. Політичний інтерес владної еліти, який полягає в пануванні над суспільством, вступає у суперечність з політичним інтересом більшості, який полягає в політичній рівності та політичній свободі. Владна еліта прагне до монополізації у своїх руках ресурсів влади, що створює тенденцію до переростання демократичної системи правління в олігархічну [4, с. 77].

Отже, можливість реалізації суверенних прав кожного члена нації залежить від ступеня його впливу на прийняття державних рішень, які визначають порядок доступу до ресурсів і цінностей для членів цього суспільства. Для забезпечення такого впливу держава повинна визначати

правові норми та інституційний механізм реалізації політичних прав своїх громадян. Ураховуючи, що реальне здійснення політичних прав неможливе без забезпечення громадян-членів політичної нації ресурсами влади, громадянські права повинні бути підкріплені всіма видами таких ресурсів. Тобто права громадян повинні включати їхні прерогативи не лише в політичній, але й в економічній, інформаційній, культурній і духовній сферах життя суспільства. Лише за таких умов поняття «політична нація» здатне наповнюватися реальним змістом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. – 2015. – Vol. 2, Iss. 4. – С. 205–209.
2. Воронянський, О. В. Концепт національного суверенітету як принцип реалізації політичних прав нації / О. В. Воронянський // *Політологічний вісник: [збірник наукових праць] / Політологічний центр при Київському нац. ун-ті ім. Т. Шевченка*. – Київ : Інтас, 2011. – Вип. 52. – С. 394–400.
3. Воронянський О. В. Роль національного суверенітету в легітимації державної влади / О. В. Воронянський // *Актуальні проблеми державного управління*. – 2012. – № 2. – С. 216–221.
4. Воронянський О. В. Проблема формування політичних інститутів у контексті конкурентної боротьби еліт / О. В. Воронянський // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології*. – 2012. – № 1013, вип. 21. – С. 75–79.

Сасенко А.В.

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

ЕТАПИ Й ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ

В етнічній історії українців можна виділити три ключові етнооб'єднавчі самоназви: слов'яни (словени), руси (руські, роси, русичі) і українці (козаки), що, по суті, віддзеркалювали окремі етапи етнічної самосвідомості. Ключовим терміном початкового етапу формування українського етносу можна вважати самоназви «руські», «русини», що мали тоді не лише етнічний, а й етнологічний зміст. Він пов'язувався з усвідомленням причетності до всієї Руської землі, до всього руського, пізніше українського світу.

Про силу патріотичної свідомості (у загальноруському контексті) свідчать фольклорні джерела, і літописи, і державні документи, починаючи з часів князювання Ігоря й закінчуючи періодом гетьмана Богдана Хмельницького.

Загальноруська, а частково й загальнослов'янська самосвідомість (за термінологією Д. Лихачова, «земля – народ») превалювала в українців тривалий час і після того, як утвердилася загальна самоназва «Україна». Щоправда вона майже до XVIII ст. не стала ключовим елементом загальноетнічної самосвідомості українців у силу причин: по-перше, через розкол християнських

церков, що розділили Україну на східну (власне Україну) і західну (Русь, Руську землю), по-друге, тому що загальноетнічна самосвідомість українців набула на цей час соціального забарвлення, втілюючись у самоназву «козак» (вільна людина).

Власне від козацтва починаються витoki української нації, оскільки з ним пов'язане пробудження національної самосвідомості, формування національних інтересів і національної мети, тобто всіх необхідних для нації компонентів.

Їх формування, у свою чергу, базувалося на достатньо зрілому соціально-економічному фундаменті. Економічними передумовами зародження української нації став інтенсивний розвиток в Україні товарного виробництва, що зумовило утворення вже наприкінці XVI ст. внутрішнього ринку.

Економічним чинникам сприяли й соціальні та політичні, зокрема наростання національно-визвольної боротьби, у яку втягнулося все українське населення і, власне, всі класи. Національний рух, у свою чергу, спирався на могутню соціальну силу – козацтво, котре взяло на себе одну з головних функцій держави – захист України.

Козацький дух українства, втілений у самоназві «козак», витав у етнічній історії українців досить тривалий час і навіть після того, як була скасована Запорозька Січ і козацтво України. Більше того, він після цього дещо посилювався як своєрідна реакція на опір. Мабуть, саме тому й затримався процес формування «власне української самосвідомості». Адже самоназва «українець» прижилася лише в XIX ст.

Новий спалах загальноукраїнської самоназви, що асоціювався з іншою самоназвою «українець» і етнополітонімом «Україна-Русь», припадає на кінець XIX ст. В українській етнічній історії цей час відомий як період національно-культурного відродження.

Ведучи мову про самосвідомість українців у сфері етнічності, ми повинні розуміти, що йдеться про її багатоступіньовість та ієрархічність. Сучасний її шар можна поділити на три основних типи: національну, етнічну й етнорегіональну (крайову) самосвідомість. У свою чергу, національна самосвідомість, залежно від механізму формування, розпадається на два етапи: на першому (він включає увесь «спокійний» період становлення української нації до останнього десятиліття – лавиноподібного наростання національної самосвідомості) формувалося усвідомлення цілісності нації, на другому – пробудження українства як соціального організму з осмисленням шляхів реалізації головної національної ідеї – здобуття суверенності. Зовнішнім поштовхом «пробудження» української нації стало прийняття парламентом України акту про її суверенітет і незалежність. А ось події Помаранчевої революції 2004 року беззаперечно засвідчили якісно новий період у розвитку української національної самосвідомості, що потребує глибокого наукового аналізу.

Сисой В.С.

***Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка***

НАЦІЯ ЯК КАТЕГОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Нація (лат. *natio* – плем'я, народ) – полісемантичне (багатозначне) поняття, що застосовується для характеристики великих соціокультурних спільнот індустріальної епохи. У сучасному науковому дискурсі цей термін зазвичай означає політичну спільноту громадян певної держави – політичну націю (нація-держава) як сукупність політично суб'єктивних громадян, що здійснюють колективні національні інтереси через механізм власної політичної організації – національної держави. Нація визначається як основний державотворчий елемент, джерело державної влади та носій державного суверенітету. В англійській літературі дана дефініція часто вживається як синонім поняття «держава», наприклад для посилання на «національні» університети, банки та інші установи. Етнічна спільнота (етнос) – спільнота, яка має спільне історичне походження з єдиною мовою й самосвідомістю (як особистим відчуттям «національної ідентичності», так і колективним усвідомленням своєї єдності й відмінності від інших), власною державністю або прагненням до її створення, у цьому значенні фактично є синонімом поняття «народ» [1].

Сьогодні багатозначність поняття нації відбиває наявність безлічі концепцій феномена нації. Найбільший вплив на сучасне розуміння нації зробили ідеї К. Дойча, Е. Геллнера, Б. Андерсона і Е. Сміта.

Для соціально-демографічного підходу Карла Дойча характерне функціональне визначення нації як групи, у межах якої рівень комунікативної активності значно вищий, ніж за її межами. Ернест Геллнер уважав, що нація є результатом потреби сучасного суспільства в культурній гомогенності, обумовленій розвитком індустріального виробництва. Становлення нації безпосередньо зв'язане з поширенням загальної освіти й засобів масової інформації. Нації, за Геллнером, – цілеспрямовано створювані спільноти. Провідна роль у цьому процесі належить інтелектуальній верстві суспільства. До розуміння нації Геллнером багато в чому близька позиція Бенедикта Андерсона, який розглядає сучасні нації як штучно створювані «уявлені спільноти». В основі цього процесу, за Андерсоном, лежить феномен «друкарського капіталізму» з властивими йому газетами і романами, що зображують націю як соціокультурну спільність. На його думку, першими націями стали латиноамериканські, що сформувались у ході боротьби проти іспанської корони, а за ними з невеликим відривом слідували США і потім Франція. Разом з тим Ентоні Сміт, навпаки, підкреслює, що сучасні нації органічно зв'язані з доіндустріальними спільнотами, що позначаються ним як етнії. За Смітом, уся їх розмаїтість може бути зведена до двох типів: аристократичного й народного. Нації, що виникають на базі першого типу етній, створюються шляхом бюрократичної інкорпорації нижчих соціальних

груп у рамках однієї держави. Провідну роль у формуванні нації з народних етній грає інтелігенція, що бореться за збереження етнічних традицій [2].

Політична нація традиційно розглядається як цілісний суб'єкт політичної діяльності, в її складі ігнорується наявність протиборчих соціальних груп з антагоністичними інтересами. Але в дійсності конкретні відносини панування-підкорення формуються розстановкою сил і співвідношенням ресурсів влади, які реально складаються в суспільстві. Участь усіх громадян-членів нації як потенційних суб'єктів політики в реалізації влади обмежена їхньою реальною здатністю мати рівний доступ до ресурсів влади, а відтак до впливу на прийняття державних рішень [3]. Оскільки основна маса громадян фактично не в змозі здійснювати контроль над діями панівної еліти, на цьому етапі виникає відчуження державної влади від її формального джерела – нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський, О. В. Концепт національного суверенітету як принцип реалізації політичних прав нації. / О. В. Воронянський // Політологічний вісник: [збірник наукових праць] / Політологічний центр при Київському нац. ун-ті ім. Т. Шевченка. – Київ : Інтас, 2011. – Вип. 52. – С. 394–400.

2. Воронянський О. В. Всесвітня історія: довідник/ О. В. Воронянський, Н. Л. Міщенко. – Х. : Ранок, 2009. – 480 с.

3. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. – 2015. – Vol. 2, Iss. 4. – С. 205–209.

Тусв О.В.

***Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка***

МОДЕРНІСТСЬКА КОНЦЕПЦІЯ НАЦІЄТВОРЕННЯ

Найбільш поширеною в західному суспільствознавстві є модерністське розуміння нації як політико-територіальної спільноти, яка формується на засадах належності громадян до певної держави. З погляду модернізму, етнічна приналежність відіграє роль у походженні націоналізму, а культура – на фінальній стадії формування нації, але справжні корені цього явища лежать не в культурі, а в політичній економії.

Модернізм стверджує, що нації і націоналізм є історичними явищами, що з'явилися на зорі індустріальної ери й пов'язані з посиленням держав і розвитком капіталізму. Відповідно до цієї теорії, у міру посилення прямого правління держави над жителями, оборона, культура й повсякденне життя стали все більше залежати від країни проживання. Держави заснували національні мови, освітні системи, військову повинність, почали інвестувати в економічну інфраструктуру, контролювати пересування людей і товарів через свої кордони. При цьому розвиток друкарських технологій сприяв розвитку комунікативного середовища, у якому між людьми, які раніше не спілкувалися, стали виникати суспільні зв'язки. Аналогічним ефектом володів розвиток економічного ринку. У результаті в межах однієї країни життя почало ставати

все більш однорідним, а між країнами почали наростати контрасти. Колишні (релігійні, племінні та інші) шляхи самоідентифікації виявилися порушеними, але, оскільки люди продовжували випробовувати в ній функціональну потребу, вони стали ототожнювати себе з нацією.

Прибічники модерністського підходу вважають, що появі нації передують, з одного боку, тривалий процес етнокультурної ерозії, втрати чітко вираженої етнічної специфіки, з іншого – зближення місцевих, локальних, регіональних культур, їхнє перетворення в загальнонаціональну культуру. Цей процес, згідно з модерністською концепцією, спричинений переходом до фази індустріального розвитку, утвердженням капіталістичної системи соціально-економічних відносин, секуляризацією суспільної свідомості, виникненням широко розповсюдженої, а головне – уніфікованої системи освіти, розвиненої мережі засобів масової комунікації та іншими проявами модернізаційних процесів.

Найбільш широко ця думка розкривається в роботах англійського вченого Е. Геллнера (1925–1995 рр.) – одного з найбільш визнаних фахівців у галузі дослідження проблем нації та націоналізму. Він запропонував модель переходу від світу складних, переплечених між собою зразків культури та влади, кордони яких розмиті, до світу, який складається з одиниць, які чітко відмежовані один від одної й відрізняються за «культурною ознакою». Відповідаючи на запитання: «Чому поєднання держави з „національною” культурою стало нормою у новітньому світі?», автор аналізує ті структурні та культурні зміни, що відбуваються в індустріальному суспільстві порівняно з попередньою його формою, яку він визначає як «аграрне суспільство». Для аграрного суспільства політичні ієрархії та культурні поля аж ніяк не співвідносяться між собою за допомогою такого утворення, як національність. Перехід до індустріальної фази руйнує соціальне розмежування. На зміну «низькій культурі», що передається в процесі повсякденного життя, приходить «висока культура», яка передається в процесі стандартизованої, формалізованої системи освіти, її створення стає одним з головних завдань держави. У цьому поєднанні держави з «національною» культурою, що стало нормою, починаючи з XIX сторіччя, Е. Геллнер вбачає сутність націоналізму, прищеплення якого, як вважає автор, є характерною рисою нового світу.

У цілому, з погляду модернізму, зв'язок націоналізму з етнічною приналежністю є збігом. Національна приналежність визначається сучасною державою, що здійснює єдиний контроль над чітко окресленою територією, а наявні етнічні відносини переглядаються так, щоб вони збігалися з межами держави або навпаки, щоб у боротьбі за владу вони послужили підставою для формування нових держав. Спроби зберегти етнічну автономію усередині національної держави були реакційними й перешкоджали модернізації суспільства. Сутність же нації полягає в її виключному праві на власну державу як політичну організацію всього населення, незалежно від його етнічного складу.

УКРАИНСКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕЯ: ПРОБЛЕМА ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ, ПРИНЦИПЫ И НАПРАВЛЕНИЯ

Украинское национальное возрождение выступает как целостный процесс становления и развития собственной национальной государственности, пробуждения национального самосознания и достоинства, развития национальной культуры и языка, утверждения экономической независимости. На сегодняшний день проблема формирования и функционирования национальной идеи является чрезвычайно актуальной среди политологов, философов, историков, этнографов. В идеологической системе создания государства ключевой является украинская национальная идея. Она сплачивает народ в одно целое на базе социально-политических, морально-этических и психологических основ его менталитета и бытия.

Можно выделить следующие принципы, на которых базируется украинская национальная идея:

1. Исторический, то есть права на собственную территорию, на которой возник и существует украинский этнос;
2. Этнический, то есть возникновение и развитие украинского этноса и его перерождение в нацию;
3. Духовный, то есть наличие культурных, социальных языковых признаков, которые присущи лишь этой нации [1, с. 36].

В «Малой энциклопедии» национальная идея определяется как «духовная первооснова, источник личностного развития человека; социально психологический механизм интеграции социальных групп, этносов, религиозных конфессий, партий, движений; источник общественного продвижения того или другого этноса, его государственно-созидательной энергии; механизм уравнивания и гармонизации жизнедеятельности народов, которые населяют определенное ландшафтно-климатическое пространство и имеют общую историко-политическую судьбу, ориентацию на будущее» [2, с. 753].

Национальная идея – это своеобразный национальный идеал, который истолковывается в литературе как совокупность народных стремлений к лучшей организации жизни, развития общества в соответствии с теми социальными стандартами, в которых совмещаются исторические традиции, представление о хорошей и счастливой жизни народа с современными заданиями, которые он должен решать на своем пути [3, с. 753].

Признавая общее направление национальной идеи, следует помнить, что она является плодом самосознания нации, формируется на том уровне самосознания, которого нация достигла на определенном этапе своего развития, которая изменяется и развивается с развитием общественных отношений и мировым развитием вообще.

Исходя из того, что в независимой Украине духовное воспитание подрастающего поколения должно носить государственный, а не корпоративный характер, стоит к этой деятельности приобщить все те факторы,

как светского, так и религиозного характера, которые являются фундаментом формирования будущего нашей страны.

ЛИТЕРАТУРА

1. Смолій В.А., Гурій О.І. Як і коли почала формуватися українська нація. — К.: Наук. думка, - 1991.
2. Мала енциклопедія етнодержавознавства — К., 1996. — С. 753.
3. Касьянов Г.В. Теорії нації та націоналізму: Монографія. — К.: Либідь, 1999. — 352с.

Чернуха Ю.О.

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

СУЧАСНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ЛІДЕР ТА ЙОГО ІМІДЖ

У сучасному світі суспільство та науковці все більше звертають увагу на дослідження ролі політичних лідерів в розвитку країн, регіонів і світу в цілому. Характерно, що в країнах західної демократії роль політичного лідера є визначальним чинником стабільного розвитку. Усталеним є розуміння лідера як авторитетного члена суспільної, політичної організації, який має особливий вплив та дозволяє приймати рішення, відіграє важливу роль в суспільному процесі. Особливо зростає роль політичних лідерів на етапі націєтворення та оформлення національної концепції у процесі розвитку етносу. Очевидно, лідерство слід розуміти як особливий механізм взаємозв'язку політика з послідовниками. Хто ж може вважатися політичним лідером та як формується його імідж?

Політичне лідерство є одним з різновидів лідерства, де політичний керманіч є представником певної спільноти, організації, особа, яка здатна задовольнити та реалізувати потреби та інтереси суспільства за допомогою влади. Це своєрідне дистанційне управління, адже, на відміну від керманічів малих груп, авторитети загальнонаціонального масштабу не мають особистих контактів з громадою. Як правило, судження про політичного керівника в спільноти виникає зі ЗМІ, політичної реклами, самих заяв політиків, а також з їхньої діяльності. При цьому «віртуальний» політик зовсім не співпадає з реальним образом політика. Образ політика, організації, сформований у суспільній свідомості, є його політичним іміджем.

Формування іміджу політичної особи й політичної партії в українській політичній системі має певні особливості. Вони пояснюються не тільки суспільним характером, а й історичними традиціями.

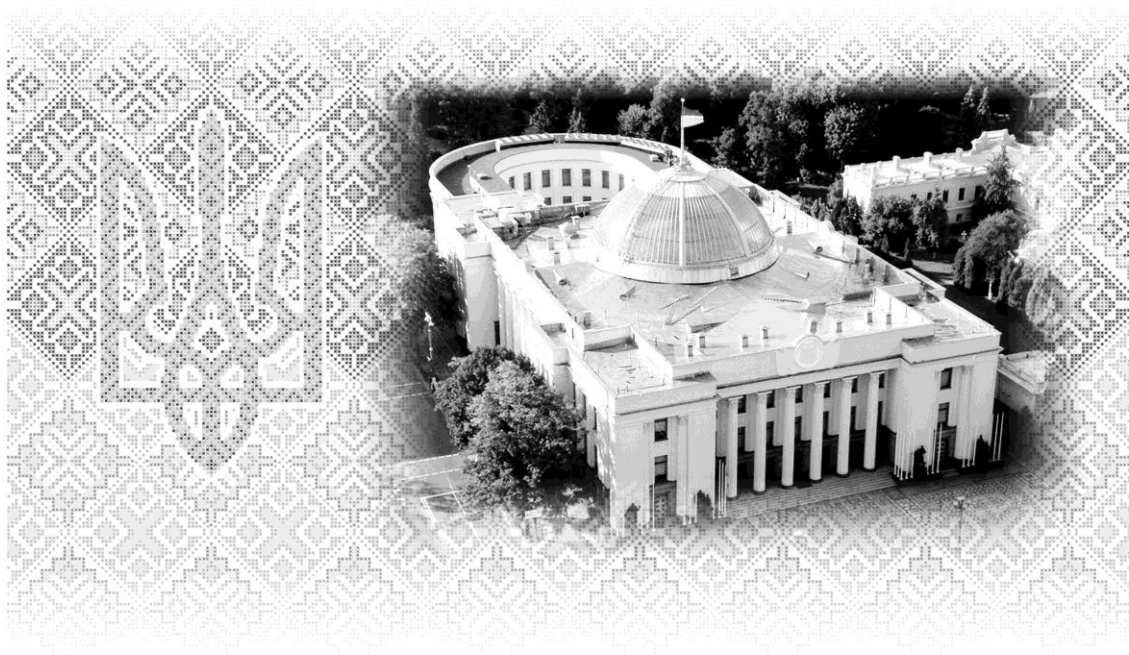
Імідж політичного лідера формується, як мінімум, на основі двох факторів: очікувань виборців та індивідуальних особливостей самого політика. Однак варто врахувати, що сучасні політичні лідери широко використовують ефективні методи політичної реклами у ЗМІ та здійснюють потужний і всеосяжний тиск на суспільство та його думку. Водночас поняття «імідж» слід розуміти як певний стереотипний образ конкретного об'єкта, що існує в масовій свідомості [1]. Імідж політика включає в себе цілу низку компонентів

«ідеального» політика: програма, поведінка, зовнішність, біографія й репутація. Врешті, слід розуміти, що формування іміджу політичного лідера є складним процесом, який залежить від певних законів: додавання, віднімання, ділення, множення, поширення іміджу, контекстної подачі іміджу [2, с. 532–536].

Отже, політичне лідерство – вміння задовольнити потреби та проблеми суспільства. Судження про політика в громади виникає зі ЗМІ та його іміджу. Формування й використання привабливого іміджу в сучасних умовах прискореного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій є одним з найважливіших чинників успіху політичного лідера ХХІ століття, а, отже, безпосередньо важливим у процесі становлення нації та розвитку національної ідеї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акаймова Анжеліка. Комунікативні властивості іміджу та його класифікація // Віче. – 2011. – №22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2798/>
2. Почепцов Г. Г. Имиджелогия. – М., 2001.

Проблеми реалізації національної ідеї: історія та сучасність

Розділ 2 ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Арзуманова Т.В.

***Харківський національний університет будівництва та архітектури* ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ В ПОЛІЕТНІЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ РОСІЯН ТА УКРАЇНЦІВ У ХІХ СТОЛІТТІ В СЛОБІДСЬКІЙ УКРАЇНІ**

Слобожанщина (кордони якої майже збігалися з територією Харківської губернії) в ХІХ ст. становила регіон, у якому співіснували та взаємодіяли представники двох народів – росіяни та українці. Ці етноси, розпочавши колонізацію краю з ХVІ – ХVІІ ст., створили унікальну слобожанську культуру російсько-українського прикордоння.

Ці народи мешкали на території Харківської губернії в моноетнічних селах, майже уникаючи контактів. Для кожного етносу інший народ поставав в образі «чужого», незвичного, дивного носія відмінних культурних традицій, незвичного способу життя. На думку сучасників, на Слобожанщині в ХVІ – ХVІІ ст. зустрілися два народи, які дуже відрізнялися один від одного своєю ментальністю, системою переконань, поглядів на життя.

Ізольованість культур, відсутність міжкультурного діалогу не тільки між російськими та українськими сусідніми селами, а й навіть між російськими та українськими громадами в межах одного села були притаманні досліджуваному регіону впродовж ХІХ ст. «Відносини між українцями та великоросами – ділові, загалом – холодні. Села живуть поряд, місцями навіть вулиці – поряд. Однак, на кожній – особлива мова, особливий одяг, відсутні спільні гулянки, шлюби вкладаються тільки серед одноплемінників».

На значною мірою антагоністичні відносини вказували сучасники: «Малорос називає великороса москалем та кацапом, а великорос, у свою чергу, – хохлом, нерідко з епітетом “безмозгий”».

Жарти про росіян та українців були дуже популярними і привертали увагу етнографів, які досліджували регіон в ХІХ ст. У переказах про хохлів і москалів кожен народ виставлявся дивним, смішним, дурнуватим: «Прийшов руський у церкву, купує свічки. «Почому свічка?» – питає. «П’ятак». «Постоїш, постоїш, та й за три копійки віддаш». Йому все одно, що на базарі, що в церкві». Усні джерела – поширені на Харківщині прислів’я та приказки, також віддзеркалювали відсутність толерантного ставлення: «Тату! Тату! Москаль лізе до хати! – Мовчи, синку, нехай лізе, аби не москаль!» або «З москалем знайся, а камінюку за пазухою тримай!». «Хохол тупіше ворони, але хитріше чорта», «Хохол не збреше, та й правди не скаже», «Де два хохла, там три гетьмана», «Коли хохол народився, єврей заплакав».

Фактором «зачиненості» народів щодо один одного була відсутність міжетнічних шлюбів між росіянами та українцями. Представники цих двох

національностей ще мало «беруцьця» (одружуються): хохол не одружується на «московке», тому що вона «кисла».

Крім відмінностей матеріальної культури, сучасники помічали очевидну різницю в національних характерах двох народів. «Великоросіянин більш трудолюбивий, услужливий, а малорос більш поштивий і сердешно привітливий. Змовчить, але не буде гнутися навіть перед тим, од кого залежить. Українець щедріший од великоросіянина, більше бажає освіти (особливо це треба сказати про духовенство). Українець більш здатний до мистецтва, а великоросіянин – до ремесла. Україна дає багато музиків, півчих, малярів, різчиків і таке інше, але сама приймає загожих ремесників з Великоросії (теслярів). Українець втікає від тяжкої праці, хоч і дотепний до роботи. Великоросіяни славні тим, що, чого не знають, переймають з чужих країв».

Саме лінню, небажанням покращити матеріальний стан пояснювали сучасники непопулярність серед українців традицій сезонного заробітчанства, що була характерною рисою побуту росіян. «Он не пойдет зимой или весной на заработки, хотя бы пристань или что-либо подобное было от него в 10 верстах, тогда как русские приходят сюда за 500 и 1000 верст и уходят с большими деньгами».

Відмінністю росіян і українців була і поведінка в конфліктних ситуаціях. «Черкашенин не дозволяє, чтобы оскорбляли его грубыми словами, если вы желаете получить от него что-нибудь, говорите с ним ласково, учтиво. Он не откажется сделать услугу, но брани вашей, будьте уверены, он не станет слушать. Тяжбы не заведет он с вами за брань, не опасайтесь, он просто оставит вас с собой, он уважает себя, более того, чтоб пошел иметь дело с вами в суде, не станет он унижать себя и для выгод, к которым он во всяком случае довольно равнодушен»

Помічали сучасники й різницю в ставленні росіян та українців до місця проживання, традиційного способу життя: «Вследствие той же исторической жизни, украинец не привязан так к месту, где родился, как великорос. Помещики целыми сотнями переселяли в две-три недели подданных черкасов с одного места на другое, и без всякого ропота. Если украинец считает себя обиженным или стесненным, он не станет шуметь, не пойдет и в суд с жалобой, а утечет, уйдет на Дон или в Одессу, оставит жену и дом ему не тяжело. Оттого в Консistorии множество дел о расторжении браков, по случаям бегства мужа или жены и по неизвестности о месте пребывания беглеца».

Отже, етнографічні розвідки та спогади сучасників дають унікальну можливість дослідити життя, побут, традиційні заняття, ментальні особливості, взаємовплив і взаємовідносини росіян та українців Харківської губернії в XIX ст. З моменту початку колонізації Слобожанщини і до XIX ст. взаємопроникнення та синтез російської та української культур були мінімальними через відсутність жвавих економічних та особистих контактів між представниками цих двох народів. Дослідження процесу втрати культурної самобутності росіянами і українцями під впливом масової культури потребує докладнішого вивчення.

Білостоцький М.О., Кунденко Я.М.
Харківський національний університет будівництва та архітектури
ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ
ТА «ІДЕОЛОГІЧНА ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ»
В СРСР У 50-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Вивчення тоталітаризму в ХХ ст. є невід'ємним складником осягнення цього драматичного періоду в історії людства та формування самого поняття «тоталітаризм».

В останні роки Україна переживає важливий етап формування нового демократично-правового суспільства, створення нової політичної ідеології, основою якої є ідея національної самостійності й незалежності, що проголошує своєю головною метою обстоювання інтересів окремої людини й різних народів в межах багатонаціональної української держави. Новий історичний період, який розпочався у 1991 р., позначений бурхливим перебігом процесів формування демократичних відносин в усіх сферах існування нашого народу. Одним з чинників, які серйозно ускладнюють подальший розвиток українського суспільства, є важка ідеологічна спадщина, яку залишив радянський тоталітаризм: ксенофобія та міжнаціональні конфлікти, пов'язані з бажанням розповсюдити межі «руського мира» на пострадянські самостійні держави.

На жаль, тоталітарні ідеології продовжують своє життя навіть після того, як припинили існування ті політичні системи, у яких вони були народжені, що є підґрунтям сучасної суспільно-політичної та воєнної кризи. Саме цьому дослідження впливу радянської тоталітарної ідеології є сьогодні актуальною відповіддю на ту «пересторогу історії», яку залишило трагічне минуле нашої Батьківщини.

У наш час не виникає сумнівів, що сталінська ідеологічна система була основою, на яку спирався весь політичний апарат радянської держави. Післявоєнна політична реакція в СРСР стала логічним продовженням репресивної політики сталінізму, але саме цей період характеризує посилена увага до ідеологічних і політичних питань. У цьому міститься сутність тієї епохи – доби «ідеологічної індустріалізації», що була пов'язана з подальшим розвитком комуністичної ідеології й використанням нових можливостей медійних засобів пропаганди з метою консолідації радянського суспільства.

Як відомо з історії, громадська думка в Україні завжди мала критичний характер, радянські часи не були винятком. Подібні настрої природно викликали підозру в сталінських ідеологів, тому для контролю над нею використовувались різноманітні за формою та змістом засоби й інструменти.

Місто Харків як один з найпотужніших духовних, політичних, промислових центрів України завжди перебував у полі зору державного керівництва. На прикладі нашого міста ми маємо змогу в концентрованій формі відстежити всі головні соціально-політичні процеси (кінця 40-х рр.).

Звернемося до конкретних історичних фактів і подій. Так, у 1950 р. ЦК КП(б)У та Рада Міністрів УРСР у черговий раз вирішили довести своїм

московським господарям свою відданість. З цього приводу 25 жовтня 1950 р. Рада Міністрів УРСР прийняла постанову за № 3279 «Про підготовку до проведення декади Українського мистецтва та літератури у Москві в травні 1951 р.». Постанову було прийнято на підставі відповідного рішення ЦК ВКП(б) від 25 вересня 1950 р. Автори постанови вважали, що Декада українського мистецтва та літератури в Москві повинна стати показом неухильного розвитку радянської соціалістичної культури українського народу. Українські можновладці хотіли показати «всенародну любов та відданість трудящих Радянської України партії більшовиків, творцю і організатору Української Радянської держави товаришу Сталіну, вдячність великому російському народу і всім народам СРСР за їх братню допомогу Українській Радянській Республіці у справі будівництва комунізму, у розвитку соціалістичної за змістом і національної за формою Української радянської культури» [4, арк. 271]. Відомо, що в декаді взяли участь більшість провідних українських митців і найголовніші творчі заклади України, зокрема й харківські, які мали не останнє значення в проведенні цього заходу.

Треба відзначити, що багато українських учасників щиро бажали познайомити радянських людей з усіма фарбами української культури й мистецтва й виявили чималий ентузіазм і творчу наснагу. У декаді, яка відкрилась у Москві 15 червня 1951 р., серед інших творчих закладів України брав участь Харківський драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка, він привіз до столиці свої найкращі вистави: «Єгор Буличов та інші» Максима Горького, «Ярослав Мудрий» Івана Кочерги, «Загибель ескадри» Олександра Корнійчука, «Дай серцю волю, заведе в неволю» Марка Кропивницького [1, арк. 1]. Разом з театром до Москви приїхав видатний харківський режисер М. М. Крушельницькій. Декада тривала до 26 червня 1951 р. і отримала схвальні відгуки в пересічних глядачів, але політичне керівництво не могло відмовитися від бажання ще раз влаштувати чергову антиукраїнську кампанію. Вона почалась із редакційної статті «Правди» «Проти ідеологічних перекирвань у літературі та мистецтві». Об'єктом ідеологічної атаки став насамперед Володимир Сосюра та його знаменитий вірш «Любить Україну», надрукований у 5-му номері журналу «Звезда» за 1951 р. В. Сосюру, а разом з ним і усе українське мистецтво, звинуватили в тому, що він нібито «всупереч життєвій правді оспівує Україну взагалі. Поза часом – поза епохою». Відсутній образ соціалістичної вітчизни. Також Сосюрі закидали те, що його хвилює одвічна Україна з її квітами, кучерявими вербами, пташками та дніпровими хвилями. Під віршем підпишеться: «Будь-який недруг українського народу з націоналістичного табору, скажімо Петлюра, Бандера та ін.», – робили висновки автори статті. Наприкінці автори зробили значущий висновок про те, що ідеологічні «помилки допускаються не тільки в літературі. Перекирвання в ідеологічній роботі мають місце і в області мистецтва. А це, в свою чергу, свідчить про наявність серйозних недоліків та помилок у ідейно-виховній роботі на Україні. ЦК КП(б)У дістав звинувачення в тому, що він слабо займається питаннями ідеології [2, арк. 2].

Побиття українського мистецтва продовжувалось у статті «Правди» від 7-го липня 1951 р., що вийшла під заголовком «Вище ідейний рівень та художню майстерність». У статті незаслужено розкритикували оперу «Богдан Хмельницький» (музика К. Ф. Данькевича, лібрето В. Л. Василевської та О. Є. Корнійчука). Цю ж саму оперу, а разом з нею й усе українське мистецтво паплюжили у редакційній статті «Правди» «Про оперу «Богдан Хмельницький» від 20 липня 1951 р.

Відповідаючи на таку різку критику з боку «Правди», яка була органом ЦК ВКП(б) – ЦК КП(б)У, обласні та місцеві комітети партії розгорнули діяльність з вишукування «українських буржуазно-націоналістичних проявів». Ситуація була ускладнена тим, що після від'їзду М. С. Хрущова до Москви (де він став секретарем ЦК ВКП(б)) першим секретарем ЦК КП(б)У в 1949 р. став Л. Г. Мельников, який проводив активну русифікаторську політику. Харків та харківська область знову були охоплені ідеологічною гарячкою, яка виявлялась у проведенні різноманітних зборів, засідань, пленумів у культурних і громадських установах. Головну партію в цьому оркестрі, звичайно, відігравав Харківський ОК КП(б)У. За його ініціативою 20 серпня 1951 р. були проведені збори міського партійного активу з порядком денним: «Завдання Харківської партійної організації у підвищенні рівня ідеологічної роботи в світлі статті «Правди» від 2 липня 1951 р. і постанови ЦК КП(б)У від 26 липня 1951 р.». Головним доповідачем був секретар обкому з ідеології А. Д. Скаба. У його доповіді та інших виступах наводились приклади помилок і «націоналістичних проявів». Присутні дружно визнавали справедливність критики «Правди», посилаючись на низький ідейно-художній рівень низки творів Харківських митців. Указувалось, що в збірках віршів поета Марка Черняка, надрукованих у 1947–1948 р.р., наявні безідейні, порочні вірші. Ігоря Муратова та Юхима Мартича звинуватили в тому, що у своєму лібрето до музичної комедії «За ваше здоров'я» вони «спотворили образи радянських колгоспників», не показавши їхньої натхненної праці. Згадали і поета Геннадія Брежньова і його вірш «Чолом тобі земле!», який ототожнили з віршем Сосюри «Любіть Україну». Дістав критики і письменник Петро Панч: у його творах «Облога ночі» і «Запорожці» знайшли «націоналістичні» помилки. Огульній критиці були піддані композитори П. Д. Гайдамака і Григорій Фінаровський, художники Адольф Страхов, С. Ф. Бесєдін та О. І. Мельгунова, М. А. Бланк, театр ім. Т. Г. Шевченка, видавництва, преса, вузи та інші культурно-освітні заклади [3, с. 110 – 111].

Якщо звернутися до матеріалів звіту Харківського обкому на ім'я секретаря ЦК КП(б)У Л. Г. Мельникова, то можливо загалом охопити загальну картину заходів, які були запроваджені. Насамперед до обкому були викликані секретарі первинних парторганізацій творчих колективів. На цих зборах було обговорено всі питання практичної роботи, пов'язані з редакційною статтею «Правди». На нараді секретарі партійних організацій отримали практичні вказівки щодо підготовки та проведення партійних зборів. Такі збори відбулись у 16 творчих колективах [5, арк. 108].

Також за завданням обкому проводили роботу з аналізу ідейно-політичного й художнього рівня літератури, надрукованої у 1950 – 1951 рр. Харківським обласним книжково-газетним видавництвом. Редакції обласних газет та Облрадіокомітет виступили зі статтями й передачами, присвяченими стану й завданням посилення ідеологічної роботи в Харківській обласній парторганізації [5, арк. 111]. Якоюсь мірою цю картину доповнює інформація, що міститься в Доповідній записці на ім'я Л. Г. Мельникова, складеної інспектором ЦК КП(б)У М. Кузнєцовим та консультантом відділу пропаганди й агітації ЦК КП(б)У І. Воробйовим. На думку київських інспекторів, у проведеній Харківським обкомом партії роботи мали місце суттєві недоліки: перевіряючи, констатують те, що заходи обкому передбачали здебільшого питання, пов'язані з покращенням роботи тільки творчих організацій та мистецьких установ. Поза увагою повністю залишилося марксистсько-ленінське виховання всієї інтелігенції, культурно-освітня робота серед молоді, лекційна пропаганда обмежилася вказівкою на поліпшення роботи тільки Обласного товариства щодо поширення політичних і наукових знань. Заходи обкому не були розповсюджені на науково-дослідні інститути, помислові підприємства. Повністю обійдені увагою були парторганізації сільських районів.

Дісталось на горіхи і Харківському міському комітету партії, який теж не дуже поспішав виконувати Московські та Київські вказівки. Це призвело до того, що такі заклади, як Обласна спілка профспілок, обласні відділи (культурно-освітньої роботи, кінофікації, у справах мистецтв), обком ЛКСМУ та інші організації, де працює велика кількість спеціалістів та науково-технічних працівників, не зробили жодних практичних висновків з виступів «Правди».

Зважаючи на наявні дані, можна зробити висновок про байдуже ставлення до кампанії багатьох з тих, хто повинен був її влаштовувати. Згадані нами київські інспектори у своєму звіті звертають увагу Л. Г. Мельникова на те, що після обговорення статті «Правди» парторганізації Харківських творчих спілок, музеїв, театрів тощо не вжили конкретних заходів щодо усунення вигаданих московським та київським агітпропом недоліків. Більшість творчих працівників не поспішало виправляти розкритиковані твори або створювати інші на теми, які вимагали від них ідеологічні керівники. Не спостерігалось відповідного пожвавлення у спілках письменників і художників. Харківська преса навіть не видала жодної великої статті на твори Харківських авторів [5, арк. 130].

Партійні органи на місцях були змушені реагувати на вказівки свого московського керівництва, хоча робили це, принаймні у випадку з ідеологічною кампанією 1951 р., без зайвого запалу.

Послаблення ідеологічного тиску, що відбувалося в останні роки сталінізму, виявилось у наявності фактів відкритого спротиву представників творчої інтелігенції ідеологічній сваволі режиму. Один з таких фактів ми можемо навести на прикладі видатного харківського театрального режисера М. М. Крушельницького. У його гнівній промові, на закритих партзборах Харківського Державного українського драматичного театру ім.

Т. Г. Шевченка, що відбулись 27 липня 1951 р., ми знаходимо справжній приклад громадянської мужності та занепокоєння долею українського мистецтва.

Кампанія з боротьби з ідеологічними перекрученнями в українській літературі та мистецтві фактично була останньою з великих ідеологічних кампаній повоєнного часу, які активно запроваджувались у Харкові. На прикладі цієї кампанії ми можемо бачити, як поступово ще за життя Сталіна почала руйнуватися побудована ним тоталітарна ідеологічна система, яку повинні були підживлювати згадані кампанії.

Посилення ідеологічного контролю над суспільством стало одним з провідних напрямків політики партійного керівництва СРСР після закінчення Великої Вітчизняної війни. Радянські воїни звільнили від фашизму Батьківщину і країни Європи, повернулися додому з надіями на послаблення сталінських порядків у подяку за Перемогу. Щоб нейтралізувати устремління фронтовиків та інших суспільних верств до ліберальних змін і приборкати паростки «бродіння умів», верховна влада розгорнула ідеологічні кампанії. З початком «холодної війни» (посиленням ідеологічного протистояння двох політичних систем) засобом проти «інакомислення» стали пропаганда радянських цінностей, розширення політосвіти.

У другій половині 1940-х рр. вийшла серія ідеологічних постанов ЦК у галузі культури, мистецтва, літератури, науки. З 1948 р. боротьба з «низькопоклонниками» була доповнена кампанією проти «космополітів» та «українських буржуазних націоналістів». Санкціоновані центральною владою гоніння проти генетиків призвели до практично повної ліквідації харківської школи генетики, згортання не лише теоретичних, але й практичних селекційних досліджень. «Неблагонадійних» «прибирали» з наукових установ і вищої школи. Стратегії виживання в переважній більшості харківської інтелігенції в умовах ідеологічного тиску коливались від внутрішньої незгоди з політикою влади до відвертого конформізму. Ідеологічні кампанії мали здебільшого превентивний характер. Важливим завданням проведення кампаній було підтримання серед інтелігенції та найбільш соціально активного населення стану психологічної напруженості.

Замість проголошуваних лозунгів морально-політичної єдності на практиці ми бачимо соціальну роз'єднаність, утворення ґрунту для загострення суспільних і національних конфліктів. Подібні явища вели до гальмування процесу відновлення суспільно-політичної системи міської громади, заважали процесам економічної й культурної відбудови Харкова й України.

Крім того, неврахування національних особливостей розвитку в контексті інтернаціональної єдності «радянський народ» призвело до занепаду та стагнації тоталітарної соціалістичної системи взагалі та створення низки самостійних національних держав на пострадянському просторі, ідеологічною основою яких є не стільки національно-патріотичні погляди, скільки етнічна єдність різних націй, що існують у межах національної держави та об'єднаних питаннями її культурного розвитку та економічної розбудови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Перед открытием декады Украинского искусства и литературы // Правда. – 1951. – 14 червня. – арк.1.
2. Против идеологических извращений в литературе и искусстве // Правда. – 1951. – 2 липня. – арк. 2.
3. Рибалко І.К. Така наша доля: Сторінки життя мого покоління. – Х.: Основа, 1999. – 248 с.
4. ЦДАВО України, Ф. 116, оп.15, Спр.74, 323 арк.
5. ЦДАГО України, Ф. 1, оп.24, Спр.785, 125 арк.

Гасымов И.Ф.

Научно-исследовательский центр «Caspian Gates», г. Баку, Азербайджан
ВОЛОНТЕРСТВО КАК ОДИН ИЗ СПОСОБОВ КОНСОЛИДАЦИИ
НАЦИИ

Сегодня с уверенностью можно отметить, что боевые действия стали толчком к формированию у граждан Украины духа национального единства, сплоченности и солидарности, одним из проявлений которых стало волонтерство. Наиболее эффективный взнос в усиление обороноспособности государства волонтерское движение сделало именно в начале военных действий в Донецкой и Луганских областях, когда обеспечение государством ВСУ осуществлялось медленно, ввиду чего не хватало элементарных систем защиты, обмундирования и продовольствия. Действительно, за год проведения антитеррористической операции возросло количество общественных организаций, благотворительных фондов, которые главными уставными целями полагают сбор финансовой или материальной помощи для удовлетворения острых нужд украинских военных и временных переселенцев из зоны боевых действий. По данным государственной статистики, в 2014 г. было зарегистрировано более тысячи новых благотворительных фондов. В целом, говоря о работе волонтеров, условно их можно разделить на крупные организации, которые используются государственными структурами для придания прозрачности тендерам на закупку за государственные средства материалов для нужд ВСУ, распределения средств от международных структур, отдельных спонсирующих стран. Примечательно, что, несмотря на широкий спектр таких структур, как правило, основные операции проходят через 10 – 15 крупных волонтерских организаций: «Крылья Феникса», Армия SOS, «Поддержи армию Украины» «Миротворцы Украины», «Колеса народного тыла», «Медицинский народный тыл», «Народный проект», Волонтерская сотня и ряд других. Такие крупные организации суммарно за год АТО передали на поддержку армии, переселенцев взносы в виде денежных пожертвований, амуниции, медикаментов, одежды, продуктов питания и т. д. на сумму около 500 млн. грн. Кроме них, существуют средние организации, которые также, как правило, имеют государственную регистрацию, и малые волонтерские группы (до 10 человек), которые непосредственно занимаются курированием решения одной проблемы.

Можно выделить четыре основные сферы их деятельности: сбор и доставка в зону проведения АТО необходимых ресурсов, предоставление медпомощи пострадавшим в ходе АТО, помощь вынужденным переселенцам, поиск исчезнувших без вести и освобождение пленных.

На сегодняшний день, несмотря на сохраняющиеся проблемы с обеспечением и армии, и переселенцев из АТО, никто не будет проводить проверки, расследований резонансных уголовных дел также не будет. Причина проста: для продолжения АТО нужны деньги, а объемов, заложенных в государственном бюджете Украины, недостаточно. Их и раньше не хватало, а с увеличением в марте текущего года численности Вооруженных сил Украины на 66 тыс. человек – до 250 тыс., стране содержать армию становится обременительно, поэтому без помощи волонтерских организаций, которые выполняют роль посредника между международными донорами, гражданами Украины и нуждающимся в помощи, не обойтись. Более того, волонтеры должны сохранять свой имидж незаангажированности, аполитичности, некоррупционности. То есть государству Украина невыгодно менять статус данных организаций и признавать факты махинаций. Поэтому, если и говорят о финансовых махинациях в волонтерской среде, то это скорее для отвода глаз и чтобы показать – «все под контролем!». Об этом говорит и статистика правоохранительных органов. В первом квартале 2015 года по информации МВД Украины в реестр досудебных расследований были включены дела по фактам сбора денежных средств волонтерами на якобы нужды воинов АТО и их семей. Такие факты зарегистрированы в г. Киеве – 6, в Херсонской – 4, Волынской, Запорожской, и Николаевской – по 2, Днепропетровской, Житомирской, Закарпатской, Одесской и Полтавской. Также существует в МВД и список недобросовестных волонтерских организаций, которые замечены в махинациях с денежными средствами, среди них: «В ритме сердца», «Сильные люди», «Союз матерей», «Детские ладони». Скупая статистика подтверждает безупречность имиджа.

Таким образом, интенсивное развитие волонтерского движения в Украине не просто свидетельствует о возросшей гражданской активности населения, а служит подтверждением формирования национального сознания и укрепления духа патриотизма.

Животкова О.В.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ

На початку ХХІ століття українська нація постала перед новими соціальними та геополітичними викликами. Україна – територія кордону, яка за словами С. Ленкавського лежить «на грані двох світів», – гостро потребує об'єднувального чиннику – Національної Ідеї – що має згуртувати суспільство, подолавши розбіжності, які накопичилися за віки бездержавності в культурній, соціальній, економічній та політичній площинах. Побудова суспільства на

пріоритеті соціальних та економічних засад вже довела свою безперспективність – суспільство, налаштоване на споживання приречене на самознищення. І Національна Ідея повинна стати не тільки поєднанням духовного, антропологічного і громадянського ідеалу з економічним і правовим, а й перспективною програмою розвитку Української Держави.

Усвідомлюючи гостру необхідність виховання молодого покоління у дусі патріотизму для збереження і розвитку Держави, останнім часом було видано ряд нормативних актів, які спрямовують виховний процес в патріотичне русло. Серед них: Наказ МОН України від 16.06.2015 № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді», Указ Президента України від 13.10.2015 № 580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки», Наказ Президента України від 01.12.2016 № 534/2016 «Про пріоритетні заходи щодо зміцнення національної єдності та консолідації українського суспільства...» та інші. У зв'язку з цим мета нашої статті – проаналізувати дослідження національної ідеї в сучасній українській науці і рівень її впровадження у виховний процес.

У XIX-XX ст. – в період бездержавності – визначенням національної ідеї займалися С. Бандера, В. Винниченко, Д. Донцов, М. Драгоманов, Є. Коновалець, М. Костомаров, В. Липинський, М. Міхновський, Л. Ребет, С. Петлюра, Я. Стецько, М. Сціборський, Л. Українка, Д. Чижевський, Т. Шевченко, І. Франко та інші мислителі – філософи, літератори, військові та політичні діячі.

На сьогодні навколо дефініцій терміну «Національна Ідея» склалася доволі суперечлива ситуація. М. Зубков, упорядник «Забороненого Кобзаря» у 2006 році писав: «...сімнадцять років незалежності забракло для постановня вповні національної ідеї» [2, с.91], як бачимо – зараз це питання набуло ще більшої актуальності. Досі в науковому і політичному полі тривають дебати щодо визначення як суті української національної ідеї, еволюції її змісту, так і її взаємозв'язок з розвитком особистості громадянина та поступом Держави. Провідний вплив на трактування змісту і розробку моделі Національної ідеї мають світогляд та соціально-політична позиція автора.

Зауважимо, що серед науковців, політиків, публіцистів немає згоди і у визначенні самого терміну «нація», дефініцію якого поширюють від лівого поля «нація – громадянство» до правого «нація – кровно-духовна спільнота».

В науковому дискурсі співіснують поняття «українська ідея» і «українська національна ідея». Розглядаючи дефініт «національна ідея» стосовно України, вважаємо терміни «національна ідея», «українська ідея» і «українська національна ідея» синонімічними. Зауважимо, що термін «Ідея Нації», розповсюджений в українському політичному дискурсі з 1991 року, в наукових дослідженнях ми не знайшли.

За період Незалежності в Україні національна ідея стала об'єктом активного дослідження, насамперед, філософів (А. Алексеєнко, І. Бичук, А. Дербак, Г. Корж, М. Михальченко, А. Наконечний, В. Сабадуха, О. Тимошенко, П. Ющенко), політологів (Н. Бойко, Р. Коршук, Л. Лясота,

О. Пашкова, А. Рибак, О. Салтовський, О. Славич), а також істориків (М. Безотосний, П. Долганов, М. Мандрик, Я. Потапенко, Я. Секо).

Визначення термінів «національна ідея» та «патріотизм», взаємозв'язок між ними досліджувала О. Духовна-Кравченко (2010); Л. Нагорна (2003) розглядала дефініції національної ідеї і національної ідентичності.

Порівнювали національні ідеї різних націй Р. Коршук (2005) та інші.

Л. Масляк (2003) з'ясовує історичні та природні передумови місії української нації та української національної ідеї [5].

П. Кононенко в монографії «Національна ідея, нація, націоналізм» дослідив причини і наслідки втілення в життя національної ідеї в історії України [3]. Еволюцію становлення і розвитку української національної ідеї, її особливості у різні історичні періоди розглядали І. Бичук (2011), О. Гомотюк (2011), А. Наконечний (2001), М. Мандрик (2005), М. Пірен (2013), А. Рибак (2007), С. Сворака (2014). В роботах означених авторів показано взаємозв'язок активізації національно-визвольного руху з піднесенням національної ідеї або їхній взаємний занепад.

Окремим напрямом досліджень є співвідношення між особистістю і національною ідеєю. Так, В. Сабадуха (2010, 2012) пропонував вважати за концептуальну основу української ідеї особистісне буття людини, тоді як П. Ющенко (2009) розглядав парадигмальне значення місця і ролі національної ідеї у формуванні особистості. М. Михальченко (2009) досліджував вплив українського менталітету на становлення національної ідеї, суголосно А. Алексеєнко (2007), А. Євграфова і О. Ткаченко (2008) розглядали національну ідею як форму виявлення духовності українського народу, вважали її категорією психосоціальною і залежною від менталітету нації.

Становлення національної свідомості як цілісного духовного феномену досліджував А. Дербак (2006), трактуючи національну ідею як вихідний конститутивний принцип її формування.

Філологи В. Пустовіт (2010), Б. Синевич (2001), І. Хижняк (2002), М. Якібчук (2010) досліджували феномен національної ідеї в літературній спадщині видатних українських поетів і письменників.

Українську Національну ідею як чинник національного відродження вбачає О. Тимошенко (2000).

В. Кремень (2010) розглядає національну ідею як «цемент», що скріплює, єднає націю «для найефективнішої реалізації завдань щодо розбудови національно-культурної духовності українського народу» [4, с.254]. Також національну ідею як консолідуючий державотворчий чинник бачили М. Безотосний (2014), Ф. Медвідь (2005), О. Оржель (2012), О. Пашкова (2008).

Національну ідею в системі державного управління досліджували Т. Безверха (2008), І. Смагін (2002) та інші.

Як дієвий чинник виховання, насамперед національно-патріотичного, національну ідею досліджувала філософ Г. Корж (2012).

Окремої уваги заслуговує програма І. Беґа та К. Чорної (2014) «Національна ідея в становленні громадянина-патріота України», де подано теоретичне підґрунтя процесу патріотичного виховання, його методологія [1].

Проаналізувавши роботи, присвячені дослідженню національній ідеї, ми дійшли до висновку, що проблемою національної ідеї переймалися переважно філософи, політологи та історики, розглядаючи її ментальні, ідеологічні та державницькі складники. У той час в педагогіці тема національної ідеї представлена недостатньо. Національно-патріотичне виховання тільки починає активно впроваджуватись у навчально-виховний процес після тривалого ігнорування та занепаду і потребує ґрунтовних наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України / І. Бех, К. Чорна. К., 2014. – 48 с.
2. Заборонений Кобзар: Вибране / Упорядкування, переднє слово і післяслово Миколи Зубкова. – Х.: Оригінал, 2006. – 96 с.
3. Кононенко П. Національна ідея, нація, націоналізм : Монографія. – К. : Міленіум, 2005. – 358 с.
4. Кремень В.Г. Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум. – Вид.переробл. – К.: Грамота, 2010. — 576 с.
5. Масляк Л. Місія української нації й українська національна ідея // Українознавство. – 2003. Ч. 2–3(7–8). – С. 75–79.

Лозовий А.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОЇ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ – ГОЛОВНА ПЕРЕДУМОВА
ПОДОЛАННЯ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Протягом останніх 5–6 років серед вітчизняних науковців України точиться дискусія щодо пошуку причин і шляхів виходу із системної кризи, започаткованої на сторінках журналу «Економіка України» в статті вітчизняних вчених В. М. Гейца і А. А. Гриценка «Вихід з кризи (Роздуми над актуальним у зв'язку з прочитаним)» [1, с. 4 – 19]. Сьогодні до чинників кризи, які існували на початку дискусії, додалися ще й такі, що пов'язані з агресією Росії щодо України, унаслідок чого відбулися фактичні анексія Криму й окупація частини Донбасу, втрачено близько 20% економічного потенціалу країни, падіння ВВП за 2014 – 2015 роки склало 16,4% (у постійних цінах 2010 року).

У підсумку, крім суттєвого падіння виробництва, країна втратила майже половину банківської системи, курс гривні девальвував по відношенню до долара США майже у 3,5 рази. За межею бідності, яка відповідно до стандартів ООН становить 5 доларів на день сьогодні перебуває більшість населення України. При цьому, як стверджує проф. Т. Т. Ковальчук, майже в 60% випадків два члени бідної сім'ї отримують зарплату [2, с. 90]. Розрив у прибутках багатих і бідних верств населення країни продовжує стрімко зростати. Так, частка домогосподарств, які себе відносять до бідної частини населення, становить 72,3%, тобто майже 8 населення країни.

За оцінками експертів, в Україні різниця в оплаті праці 1% найбільш забезпечених і 50% найменш забезпечених працівників досягає 43,3 рази, в

Європі і США, відповідно 11,7 і 24 рази [3, с. 4]. При цьому багата меншість в Україні за витратами не відстає, а й іноді випереджає мільонерів і мільярдерів розвинутих країн світу, оскільки вітчизняні багатії стали такими не завдяки своїм талантам у сфері науки чи передових технологій, інших сфер людської діяльності, а внаслідок перерозподілу загальнонаціонального багатства через відомі всім процеси його приватизації (у народі її назвали «прихватицією»), гіперінфляції, штучно створеної попередніми урядами й керівниками НБУ, рейдерськими атаками і з боку криміналітету, який поступово входив і у владні інституції тощо. Так, ситуація не в останню чергу була викликана тією обставиною, що команди адміністрації Президента, уряду, НБУ, Генеральної прокуратури, СБУ та інших важливих владних інституцій держави були сформовані в умовах швидких інституційних і кадрових змін (часто не за професійно-моральними принципами, а за партійними квотами або наближенням до Президента країни або до прем'єр-міністра уряду).

Як визнає більшість вітчизняних і закордонних експертів, в Україні створилася олігархічно-кланова політико-економічна система, яка й надалі зацікавлена утримувати додаткову політичну, економічну і природну ренту, не вкладаючи додаткових коштів у промисловість (особливо обробну), виробничу та інноваційну інфраструктуру (освіта-наука-технологія), у розвиток людського капіталу. Не зацікавлена ця система влади й економіки підтримувати розвиток дрібного й середнього бізнесу, який у демократичних країнах разом з достатньо високооплачуваними науковцями, інженерами, менеджерами, фінансистами охоплює більшість населення (так званий «середній клас»). В Україні він, навпаки, скоротився за останні роки з 15 до 5%. Тому серед першочергових завдань уряду країни настало питання поступового підвищення мінімальної і середньої зарплати найманим робітникам, скорочення розриву з надмірно великою зарплатою (з усіма надбавками і преміями) міністрам та керівникам державних компаній, яка в сотні разів перевищує середню (близько 5000 грн.) у країні.

Установлена в Україні з 1 січня 2017 року мінімальна заробітна плата (3200 грн. на місяць або 118,5 \$ за наявним курсом НБУ) аж ніяк не відповідає існуючим потребам нормального відтворення робочої сили робітника із мінімальним кваліфікаційним рівнем та наявними сьогодні цінами й тарифами на комунальні послуги, газ, електрику тощо. Тому сьогодні витрати в Україні на продукти харчування сягають більше 60%, з урахуванням інших «обов'язкових витрат» (оплати житлово-комунальних послуг, придбання ліків, оплати медичних, інформаційних послуг тощо) сягає 80%. Навіть не мінімальні, а середні прибутки не забезпечують можливостей купувати побутову техніку, відвідувати концерти, театри, подорожувати тощо.

«Стимування рівня оплати праці – свідоме чи ні, – вважає проф. Е. М. Лібанова, директор Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, – відповідає моделі економіки з дешевою робочою силою... Отже, орієнтація на модель економіки з дешевою робочою силою є надзвичайно шкідливою і навіть загрозливою для країни... Додатковим аргументом на користь доцільності як найшвидшої переорієнтації існуючої економічної моделі

на модель з дорогою кваліфікованою робочою силою слугує відчутне підвищення внутрішнього платоспроможного попиту...» [4, с. 63 – 64].

Але разом із підвищенням сукупного внутрішнього попиту паралельно треба продумати кроки для створення нової індустріальної бази виробництва, виробничої, соціальної та інноваційної інфраструктур, зниження енерго- та матеріаловитратності існуючого виробництва тощо. Очевидно, для того щоб запроваджувати ці кроки, потрібно, по-перше, під впливом громадянського суспільства, підтриманого міжнародними й міждержавними інституціями (зокрема й українською діаспорою) змінювати демократичними і законними засобами діючу політичну псевдоеліту й олігархічно-бюрократичну владу. По-друге, як наголошують вітчизняні і деякі закордонні експерти, потрібно формувати власну стратегію соціально-економічного сталого та інклюзивного розвитку української економіки та українського суспільства [5, с. 9].

ЛІТЕРАТУРА

1. Геєць В. М., Гриценко А. А. Вихід з кризи (Роздуми над актуальним у зв'язку з прочитаним) // Економіка України. – 2013. – № 6. – С. 4 – 19.
2. Ковальчук Т. Т. Бідність працюючого населення – драматична реальність українського сьогодення // Економіка України. – 2016. – № 5. – С. 90-97.
3. Єщенко П. С. Україні – зміну моделі соціального захисту населення // Економіка України. – 2017. – № 1. – С. 4-17.
4. Лібанова Е. М. Криза політики доходів в Україні // Економіка України. – 2016. – № 8. – С. 62-77.
5. Следзь С. Эрик Райнерт: «Не делайте то, что вам говорят американцы, а делайте то, что американцы делали сами...» / С. Следзь // Зеркало недели. – 2017. – № 8. – С. 9.

Кошкіна О.І.

Харківський національний університет будівництва та архітектури **ДО ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ. : ІДЕОЛОГІЯ ТА ЮРИДИЧНЕ ВІДТВОРЕННЯ**

Протягом певного часу «Березневі статті» були основним законодавчим документом, що визначав правові відносини між Москвою та Військом Запорозьким, як державами. Цей договір був тією основою, яка з обранням кожного нового гетьмана знов затверджувалася у формі нових «гетьманських» статей.

Ці статті мали державно-правовий і міжнародний характер та визначали як внутрішній порядок української гетьманської держави, так і порядок її взаємин із Московською державою на час того чи іншого гетьманування.

Маємо підкреслити, що «Березневі статті» Б. Хмельницького мали певні вади у формулюванні шляхів переходу українських земель під протекторат московського царя, саме це давало підстави московському царському уряду обмежувати права та вольності української держави й народу.

Отже, у другій половині XVII ст. сформувалася певна тенденція поступового обмеження суверенітету гетьманської України. Результатом реалізації цієї тенденції стала зміна форми взаємовідносин між Військом Запорозьким і Московським царством. Обмеження українського суверенітету насамперед виявилися в положенні гетьманської влади: це відбувається майже одразу після підписання гетьманом Юрієм Хмельницьким «Переяславських статей» у 1659 р., за умовами яких гетьман вже не мав права укладати угоди з іноземними державами та приймати у себе їх послів. Також гетьман був позбавлений права починати війну або розпоряджатися козацькими полками для допомоги іншим державам. Навіть козацька рада залишилася без прав самостійних виборів гетьмана без узгодження із московською владою. Гетьман вже не міг самостійно ставити на посади полковників і генеральну старшину без узгодження із козацькою радою.

Збільшувалась чисельність царських військовослужбовців на території України, московські гарнізони з воєводами розташовувалися тепер у багатьох містах, таких як Переяслав, Ніжин, Чернігів, Брацлав, Умань та, звісно, Київ.

Щодо церковного життя, зміни відбулися також і в цій царині: Київський митрополит підпорядковувався Московському патріарху, який також давав освячення при виборах на цю посаду нового очільника української церкви.

У 1665 р. гетьман Іван Брюховецький у Москві підписав договір, який мав назву «Московські статті» і за умовами якого збільшилась військово-адміністративна і фінансова залежність українських земель від Москви, а українські міста переходили під владу московського уряду. Гетьман Іван Брюховецький після підписання «Московських статей» був нагороджений титулом боярина, а також отримав у свою власність маєтки й право одружитися з донькою князя Дмитра Долгорукого. Козацька старшина, що підтримувала гетьмана, теж не залишилася без нагород, отримавши дворянські чини й земельні наділи. Почалося жваве втягування території Лівобережної України до Московської держави.

У 1669 р. гетьман Дем'ян Многогрішний підписує «Глухівські статті», які, незважаючи на намагання гетьмана повернути до життя договір 1654 р., тільки нагадували «Березневі статті» Б. Хмельницького: незначні поступки московського уряду у справі обмеження контролю над податковою й адміністративною системами та у справі обмеження контингенту московського війська на Українській землі не змінили основного напрямку московського уряду щодо України.

У 1672 р. гетьман Іван Самойлович підписав «Конотопські статті», які значною мірою продовжили обмеження гетьманської влади, цього разу щодо старшини. Гетьман лишився права звільняти старшину з посад чи виносити кару без узгодження із козацькою старшиною чи рішення військового суду. Щодо скорочення прав гетьманського уряду в зовнішньополітичних питаннях, обмеження в цій площині продовжувалися: козацькі послы не мали права мати відносини з польськими послами. Лівобережні полки лишилися права вести військові компанії та допомагати правобережному гетьманові Петру Дорошенку в його боротьбі проти Польщі.

Щодо церковного життя, потрібно підкреслити, що у 1685 р. Київська митрополія була віддана під владу московському патріарху. Раніше Київські митрополити мали титул «митрополит Київський, Галицький і всієї Росії...». А тепер українська православна церква ставала частиною московської патріархії.

Надалі були укладені нові статті – Коломацькі, які підписав гетьман Іван Мазепа у 1687 р., вони продовжили справу подальшого значного обмеження прав як гетьмана, так і українського уряду. Ці статті вже зафіксували процес початку заборони державного статусу гетьманської влади і державного статусу самої Гетьманщини: тепер вона отримувала новий правовий статус – «Малоросійський край гетьманського регіменту» як частка єдиної Великоросійської держави. Надалі цим договором передбачалося всіляко сприяти зближенню двох народів, а також шлюбом між московитами й українцями.

Отже, у процесі становлення козацько-гетьманської держави важливе місце належить «Березневим статтям», які установили відносини протекторату над Ураїною з боку московських правителів, а також новий порядок відносин між новообраним гетьманом та царським урядом у формі гетьманських статей. Вони і стали в XVII ст. юридичним підґрунтям для обмеження, а згодом і скасування українського державного суверенітету, фактором переростання української державної форми в автономію. З кожним новим договором поглиблюється тенденція упередженого ставлення до українського державотворення з боку російської адміністрації – повільне, але впевнене обмеження суверенних прав гетьманської держави – Війська Запорозького.

Зважаючи на державотворчі тенденції в Україні другої половини XVII ст., є всі підстави стверджувати, що стихійна козацька ідеологія свободи була єдиним фактором, який протистояв важкому тиску з боку московської влади щодо української козацької державності. У свою чергу, старшинська еліта виявила неспроможність і навіть небажання організувати таке протистояння.

Маслов М.П.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Маслова Л.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
**ДІЯЛЬНІСТЬ ЗЕМСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ
В ХАРКІВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ**

Актуальність теми визначається значною роллю земств як ефективних органів місцевого самоврядування в дорадянській Україні та як важливого чинника розвитку української державності. Земства Харківської губернії в 1865 – 1919 роках стали складовою частиною українського суспільства і суттєво вплинули на формування ринкової економіки. Їхня діяльність сприяла вирішенню значного кола соціально-економічних та гуманітарних проблем, що значно прискорювало пореформений розвиток Харківської губернії.

Актуальність теми визначається також тим, що найважливішою умовою Євроінтеграції України є проведення реформи системи місцевого самоврядування та формування на цій правовій основі громадянського суспільства. Саме у зв'язку з цим українські дослідники все частіше звертаються до досвіду минулого, зокрема до вивчення історії земських установ, що функціонували в Україні протягом другої половини XIX – початку XX ст. Історія розвитку місцевого самоврядування на Харківщині має велике значення для розуміння особливостей як минулого, так і сучасного політичного та соціально-економічного розвитку України, в тому числі її окремих регіонів, зокрема Харківської області. Сьогодні об'єктивно виникає потреба поширення в українському суспільстві досвіду, набутого свого часу харківським земством та як важливого чинника розвитку української державності.

Мета статті полягає в тому, щоб об'єктивно розкрити основні напрями й особливості діяльності губернського та повітових земських закладів Харківської губернії як важливого чинника розвитку української державності, як органів місцевого самоврядування, спрямованих на вирішення основних соціально-економічних, гуманітарних, етнокультурних і побутових проблем місцевого населення в умовах модернізації України у другій половині XIX – на початку XX ст.

Аналіз стану наукової розробки обраної проблеми свідчить, що загальною стала тенденція вітчизняних істориків орієнтуватися на аналіз національних особливостей земств українських губерній, на оцінку внеску земств у розвиток української культури й національне відродження. Значним є внесок у дослідження тих чи інших аспектів проблеми таких вітчизняних вчених, як О. М. Ярмиша, А. М. Катренка, О. І. Лохматової, Р. Л. Гавриша, А. М. Гуза, Л. В. Коржа, Л. В. Курченко, Т. Л. Лобаса та ін.

Земське самоврядування Харківської губернії виявилось одним із важливих суспільних інститутів України другої половини XIX – початку XX ст. Процес становлення земств в Харківській губернії був досить складним через наявність об'єктивних і суб'єктивних причин [1]. Аналізуючи діяльність земських установ Харківської губернії за цей період, можна зробити висновок, що, хоча їй були притаманні злети та падіння, загальні результати підкреслюють наявність значних потенційних можливостей у земств як органів місцевого самоврядування. Їхня діяльність на користь процвітання Харківської губернії, залучення місцевого населення до вирішення життєвих проблем дали поштовх до появи в селян економічної ініціативи та зацікавленості, сприяли ринковій трансформації їхніх господарств та розумінню необхідності зміни наявних економічних відносин [4, с. 12 – 17].

Харківське земство зуміло досягти певних успіхів у соціально-економічній та гуманітарній діяльності, постановці шкільної справи, медичного обслуговування, агрономічній службі, статистиці. Земське самоврядування Харківської губернії стало першим вітчизняним досвідом організації місцевого самоврядування на принципах всестановості та самофінансування. Цей досвід виявився цілком успішним як важливий чинник розвитку української державності [5, с. 30 – 36]. Харківське губернське й повітові земства виявили

себе життєздатними установами, витримавши випробування часом і на справі довели стійкість своїх організаційних структур та ефективність роботи. У веденні земств перебували народна освіта, охорона здоров'я, ветеринарія, сільське господарство, продовольча справа, шляхи сполучення, місцева статистика, благодійні установи та ін.

Поступово земська діяльність охопила всі аспекти життя місцевого населення й перетворила провінцію. До рішення загальногубернських і повітових питань залучалися гласні – виборні особи від різних верств населення: дворян, селян, купців, промислової буржуазії, міських жителів [6, с. 81 – 85]. Земські гласні не належали до професійного чиновництва, оскільки були обрані від населення, а не призначені урядом. Крім того, в земствах працювали наймані службовці: лікарі, фельдшери, учителі, статистики, агрономи, ветеринари, інженери та техніки та ін. Таких земських службовців прийнято було називати «третьім елементом», тому що вони не були ні земськими гласними, ні представниками адміністрації. Загалом у Харківському земстві працювала ціла армія найманих службовців чисельністю до 30 тис. чоловік [7, с. 51 – 59].

Слід віддати належне земствам, які, незважаючи на численні труднощі організаційного і фінансового характеру та морального тиску з боку влади, зуміли зробити суттєві кроки в напрямку їх розв'язання. Особливо це стосується аграрної політики, починаючи з обліку наявності в обороті сільськогосподарських угідь і закінчуючи різноплановими діями в напрямку вирішення продовольчого питання та забезпечення появи нових робочих місць у сільськогосподарському виробництві [6, с. 42 – 48].

Земське самоврядування розвивало в населенні Харківської губернії одну з найважливіших демократичних звичок – звичку до громадянського суспільства, до активної участі в управлінні державою. Поступово в суспільній свідомості вкорінювалася необхідність самоорганізації, самоврядування для більш ефективного й раціонального задоволення економічних, соціальних і культурних потреб населення в рамках місцевих співтовариств. Самоврядування стало найважливішим компонентом формування громадянського суспільства в сучасній Україні, яка взяла курс на інтеграцію в Європейське співтовариство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Музею місцевого самоврядування Харківщини, ф. 1, оп.1, спр. 21. Матеріали рішень земських зборів в Харківській губернії. – 118 арк.
2. Багале́й Д. И. История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905) / Д. И. Багале́й, Д. П. Миллер. – Т.2. XIX-й и начало XX-го века. – Х.: Харьковская книжная фабрика им. М.В.Фрунзе, 1993. – 958 с.
3. Веселовский Б. Б. История земства за сорок лет / Б.Б. Веселовский. – СПб.: Тип. МВД, 1911. – Т.4. – 392с.
4. Гордеенко Е. С. О положении сельского хозяйства и земства в Харьковской губернии / Е. С. Гордеенко. – Х.: Тип. губ. правления, 1885. – 65 с.
5. Доклады Харьковской губернской земской управы 1913 года по земскому попечительскому делу. – Х.: Тип. губ. правления, 1913. – 58 с.

6. Статистический обзор деятельности Харьковского губернского земства 1865-1889г. – Х.: Тип. М. Зильберга, 1890. – 101, 106 с.

7. Харьковская губернская земская управа. Отчёты Харьковской губернской земской управы о развитии самоуправления губернии. – Х.: Тип. губ. правления, 1914. – 103 с.

Міщенко М.М.

Національний технічний університет «ХПІ»

БОРотьба за українську національну церкву як втілення української національної ідеї

Історично українська національна ідея пов'язана з державністю та правом на незалежність. Актуалізацію цієї ідеї українське суспільство, на жаль, переживає й зараз, після більш ніж два десятиріччя незалежного існування. До цієї центральної ідеї додаються ідеї єдності, справедливості, верховенства закону, конкурентоспроможності, повернення власної історії та заповнення в ній «білих плям», утвердження національної культури та повернення до гуманістичних цінностей людини та суспільства після столітнього перебування в тоталітарній державі. Відсутність чи нечіткість власної національної ідеї загрожує утворенням вакууму, що заповнюється чужою ідеологією.

Державницькі й незалежні ідеї наприкінці 1980-х рр. викликали до життя й ідею Української Церкви, суттю якої є реалізація національної ідеї в церковній площині. На початку 1990-х в Україні відбувалося відродження Української Греко-Католицької Церкви (УКГЦ), а в православ'ї постали три ключові юрисдикції – Українська Православна Церква Московського Патріархату (УПЦ МП), Українська Православна Церква Київського Патріархату (УПЦ КП) та Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ), дві останні канонічно не визнані. Базовим принципом утвердження майбутньої Української Церкви було проголошено об'єднувальний принцип для всіх наявних на території України християнських церков. Але він не спрацював через різні підпорядкованості християнських юрисдикцій, їхнє відмінне ставлення до державотворчого процесу в Україні.

Церква здатна стати провідником національної ідеї як духовного вдосконалення нації. Тому прибічники української релігійної спільноти з національними елементами, незалежним центром єдиної церковної структури виступили з ідеєю створення Єдиної Помісної Української Церкви. Основними позиціями релігійного православного об'єднання в Україні став пошук єдності всіх українських православних християн та утворення однієї православної церкви, визнаної як іншими церквами, так і з боку Вселенського патріарха.

Щодо історичних обґрунтувань створення Помісної Церкви, то Патріарх Київський Філарет говорить, що основа для існування такої церкви в Україні – це існування держави: «Там, де існує українська держава, там існує і автокефальна церква» [2]. Крім того, немає історичної й канонічної підстави не визнавати українську церкву автокефальною. Кожна незалежна держава, якщо вона православна, має право на існування автокефальної церкви.

«Православні церкви отримували свій помісний статус переважно тоді, коли народи, які складали ці церкви, завойовували політичну незалежність. Політичне конституювання держави обов'язково активізувало автокефальні процеси у православній церкві. Втрата державою політичної незалежності, як правило, з часом закінчувалося й анулюванням автокефального статусу Церков» [4; с. 136].

В розвитку православ'я в Україні простежується тенденція унезалежнення від Московського релігійного центру. Включення України в російський релігійний духовно-культурний ареал перешкоджає розвитку української національної ідентичності і створенню українського гуманістичного простору. Ідеться про русифікацію, включення українських священнослужителів у російську церковну сферу, що є шовіністичною та заполітизованою, декларування проповідями й діяльністю російської національної ідеї й російського патріотизму. Особливо сьогодні, коли під ідеологією «руського миру» прихована історична місія об'єднання сучасної Росії та поєднання церкви з владою, автокефалія та помісність зменшують цей закордонний духовний вплив.

Історичні спроби об'єднання УПЦ КП та УАПЦ наштовхнулись на протидію РПЦ та обвинуваченні в розкольніцькому русі. Процес виокремлення української національної церкви є надскладним. «Історична й духовна традиція Київської митрополії свого часу була перебрана Московським Патріархатом і забезпечувала й забезпечує йому авторитет однієї з найдавніших православних церков у слов'янському світі. Остаточне відокремлення православної України змусить РПЦ шукати власне історичне коріння, власні резерви для розширення та зміцнення своєї організації» [4, с. 138]. Крім того, власне технічно Православна Церква не має офіційних канонів щодо проголошення автокефалії. Основоположною ідеєю автокефалії є еклезіологічний принцип, за яким стверджується поняття «помісної церкви» у православній традиції через ототожнення церкви з євхаристичною общиною. Де звершується Євхаристія, там і Церква є у своїй повноті – як тіло Христове. «Церква помісна, коли реальність спасіння Христового укорінення в місцевій конкретній ситуації з усіма її природними, соціальними, культурними та іншими характерними особливостями, які складають життя і думку народу, який населяє це місце» [1]. Українська церква відповідає основним передумовам для проголошення помісності – політична незалежність, географічна віддаленість, етнічна та мовна відмінність регіону.

Ствердження Української Помісної Церкви відповідає Соборності України та стратегії національного розвитку. Не можна розбудовувати незалежну державу, допускаючи контроль над власним духовно-інформаційним простором з боку іноземних політично-релігійних центрів. Лише українська церква має й може захищати українську державу, український народ, українські інтереси й українську національну духовність. Самоідентифікація українців у площині історичній, географічній, політичній, культурній – це і прагнення створити сучасну модель церковного буття за національними ознаками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глущенко А. Что такое «поместная церковь»? К вопросу о поместности украинской православной церкви / Глущенко А. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.kiev-orthodox.org/site/theology/1653/>
2. Патриарх Филарет. Церковь и общество [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.svoboda.org/a/28215999.html>
3. «Помісна церква обов'язково буде. Процес об'єднання вже почався» – патріарх Філарет про Бога, Україну і війну [Електронний ресурс] – Режим доступа: <http://www.radiosvoboda.org/a/28217560.html>
4. Україна релігійна : колективна монографія. – Кн. друга: Прогнози релігійних процесів України. – К., 2008. – С. 136 – 159.

Онуфрияк Александр

Университет Павла Йозефа Сафарика, г. Кошица, Республика Словакия

ПОЛИТИЧЕСКИЕ МАНИПУЛЯЦИИ НА НАЦИОНАЛЬНОМ СОЗНАНИИ (ПРИМЕР МОЛДОВЫ)

Партии власти Молдовы, контролируя нынешнюю ситуацию в стране, не смогли коренным образом изменить позицию рядовых граждан по отношению к ЕС, а, точнее сказать, изменить мнения о моментальной ассимиляции молдаван румынами в условиях евроинтеграции. Как, в свое время украинское общество, так и современное молдавское разделено пополам. Согласно данным социологических опросов, жители республики делятся практически поровну: 48 % граждан страны выступают за присоединение Молдавии к Таможенному союзу России, Белоруссии и Казахстана, а за вступление в ЕС высказываются 47 % (по данным опроса, проведенного с 5 по 22 сентября Институтом социологических исследований IMAS). Помимо колебаний молдаван есть еще более существенные и тревожные сигналы, с точки зрения и без того расшатанной территориальной целостности Молдавии. Речь идет о непризнанной Приднестровской Молдавской Республике, которая однозначно выступает против интеграции с ЕС. Еще одним регионом, сказавшим категоричное «нет» ЕС, стала Гагаузская автономия. Там даже был проведен референдум 2 февраля 2014 года, на котором 98 % населения высказались за интеграцию в Таможенный Союз, а вот решение Молдавии вступить в Европейский союз поддержали всего 2,77 % избирателей. Пока Молдавскому государству удастся сохранять благоразумие и не доводить ситуацию до вооруженных конфликтов.

Почему молдаване не верят в светлое будущее в объятиях Европы? Скорее всего, по трем причинам: первая – нынешнее социально-экономическое положение страны, по сути, беднейшего государства Европы; вторая – нежелание быть поглощенной Румынией (которая хоть и сдерживается, но при случае вряд ли откажется от территориальных претензий); третья – реальность происходящего на Украине.

Большинство граждан Молдавии находятся в немой оппозиции к коррумпированной власти (также, как это было и в Украине). Уровень жизни рядовых граждан в текущем году под влиянием событий в Украине, санкций ЕС против России, значительно снизился. Фактически расходы значительно превышают доходы, попросту говоря, большинство молдаван работают, чтобы кушать, на все остальное, включая приобретение одежды, бытовой техники просто не хватает средств. Так, в первом полугодии 2014 года среднемесячные потребительские расходы населения превысили доходы на 6,17 % и составили в среднем на человека 1731,9 лея или 115 долларов (по данным Национального бюро статистики РМ). При этом основную часть расходов составили продукты питания – 43,9 % от средних доходов. По сравнению с аналогичным периодом прошлого года, доходы в среднем увеличились на 5,7 %, а инфляция за этот же период – на 5,4 %. В итоге, с учетом инфляции рост составил только 0,3 %, то есть экономика государства на пределе выживания.

И, несмотря на патриотизм, население Молдавии, все-таки склонно при возможности получить паспорт и жителя Приднестровья. Особенно это касается такой самой многочисленной и слабо защищенной категории населения, как пенсионеры. Уровень жизни в Приднестровье не на много, но лучше, в основном из-за поддержки России через активизацию торгово-экономических связей. Действительно, средняя пенсия в Молдавии составляет: трудовая около 80 долларов, социальная – 20 долларов, в то время как средняя пенсия в непризнанной республике: трудовая – 110 долларов и социальная около 50 долларов. Еще одним аргументом является тот факт, что пенсионный возраст в Приднестровье у женщин 55 лет, мужчин – в 60, а в Молдавии, которая рвется в Европу, работать надо больше – женщинам до 57, а мужчинам до 62 лет.

Таким образом, в современной политике устоявшееся национальное сознание успешно используется в качестве механизма планированного управления поведением граждан путем создания комплекса стереотипов касательно той или иной ситуации (в конкретном случае отношений с ЕС) с целью непрямого давления на официальную власть.

Баклицький І. І., Лисенко Є. В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
МОДЕРНОЇ БІЗНЕС-КУЛЬТУРИ

Сучасна бізнес-культура залежить від ціннісних колективних уявлень народу, що сформувалися протягом тисячоліть. Особливість ціннісної ідентифікації сучасної України полягає в тому, що вона в цивілізаційному й культурному відношенні є і європейською, і євразійською державою. На характер української економічної культури також впливали основні цінності православної релігії. Так, наприклад, на відміну від протестантської традиції, православна зумовлює негативне ставлення до отримання й нагромадження доходів, переважання духовно-моральних мотивів життєвої поведінки й праці

над матеріальними інтересами. Православ'я зумовило існування бідності як типу культури.

Політичні, економічні та соціокультурні перетворення, які були здійснені в Україні останніми роками, сприяли значній трансформації економічної свідомості населення. Соціологи відзначають достатньо виражену тенденцію індивідуалізації цінностей, послаблення патерналістських установок, зростання орієнтацій на особисті сили, раціоналізації поведінки. Результатом цих тенденцій є збільшення значущості індивідуальної відповідальності й самостійності, яке поступово розмиває все ще досить сильний патерналістський синдром.

Важливим елементом економічної культури є корпоративна бізнес-культура.

Стратегічний підхід до формування та розвитку корпоративної культури — це і чіткі правила поведінки, і налагоджена система комунікації, і програми безперервного вдосконалення, освітні, мотиваційні й розважальні заходи, і дослідження рівня залученості співробітників. Регулярна робота у всіх цих напрямках дозволяє підприємствам не тільки грамотно управляти колективами, а й робити бізнес максимально ефективним. Згідно з дослідженнями, 86% компаній у всьому світі визнали, що запорукою успішності їхнього бізнесу в висококонкурентних реаліях послужив саме здоровий корпоративний дух. Завдяки підвищеній залученості персоналу компаніям вдалося підвищити якість роботи на 44% і збільшити прибуток на 22% .

З чого складається корпоративна культура? Це зовнішній вигляд співробітників і робочих місць, правила поведінки в колективі, організація робочого процесу, позитивна доброзичлива обстановка, що сприяє сприятливому емоційному стану всіх співробітників. Працівник повинен відчувати себе не пересічним виконавцем, а важливою частиною згуртованої команди й загального процесу.

До побудови бізнес-культури потрібно підходити з усією відповідальністю й приділяти належну увагу всім її складовим.

Так, корпоративні заходи дійсно дозволяють вирішити багато бізнес-завдань. При цьому правильний підхід дає можливість не лише налагодити процеси, але й вирішити деякі складні проблеми в колективі.

Інший поширений випадок — у готовий колектив приходить нове керівництво. Нерідко така ситуація викликає у співробітників стрес, занепокоєння і пригніченість, тому що супроводжується недомовками й чутками. Запобігти такому несприятливому розвитку подій може грамотна презентація керівника в рамках корпоративного заходу. У колективу буде можливість особисто познайомитися з новим босом, а неформальне спілкування прискорить процес адаптації й допоможе зняти напруженість.

Також певні труднощі виникають при вливанні нової команди в усталений колектив. Причини бувають різні, але, як правило, у «старожилів» такі зміни захоплення не викликають, особливо якщо зміни пов'язані з необхідністю покращити їхню роботу. У такій ситуації найкращим рішенням стане тімблдінг.

Він дає співробітникам можливість у невимушеній формі краще пізнати один одного, продемонструвати особистісні якості та переваги кожного, а спільні випробування й досягнення допомагають згуртуватися й відчувати командний дух.

Власенко Д.О., Васильєв В.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Останні роки ознаменувалися докорінною зміною рельєфу банківської системи України. За 2014 – 2017 рр. виведено з ринку 87 проблемних банків (всього в 2014 році в Україні працювало 180 банків), у яких було сконцентровано 30% загальних активів. За роз'ясненнями НБУ, з ринку виведені насамперед псевдобанки: ті, які займалися переведенням грошей у готівку, у гонитві за надприбутком кредитували ризикові бізнес-проекти і прогоріли під час кризи, банки, що є фінансовими пірамідами та інші неблагополучні фінустанови. Станом на 01.02.2017 р. в Україні функціонувало 93 банки.

Більшість експертів зазначає, що банкопад останніх років безпосередньо пов'язаний з кризою 2014 – 2015 рр. У ті роки знизилася якість (ймовірність повернення позики) кредитного портфеля, клієнти почали гірше платити за кредитами, багато перестали їх обслуговувати. Усе це призвело до того, що власників банків зобов'язали відраховувати до 100% від суми кредиту в резерви НБУ для зниження ризиків. У результаті багато банків стали збитковими, частина акціонерів так і не знайшли або не захотіли вливати гроші в банки, тому їх вивели з ринку. Інші експерти вважають, що навпаки, Нацбанк «перестарався» з очищенням системи і як результат такої політики – очевидна втрата довіри до банківської системи. Тим більше, що комерційних банків з українським приватним капіталом залишилося всього 2,5%, понад 40% — дочірні структури банків з іноземним капіталом, які прагнуть піти з нашого ринку, але не можуть, оскільки немає покупця. І 55% після націоналізації ПриватБанку – держбанки.

На початок 2017 р. 20 найбільших банків формують 89,4% активів банківської системи (рік тому – 86,4%). У 2017 р. цей тренд триватиме. Такі тенденції спостерігаються насамперед через зникнення з ринку малих і середніх установ.

Інший цікавий тренд – у системі майже не залишилося впливових гравців з приватним українським капіталом. У найбільшій двадцятці банків з приватним українським капіталом є лише два банки – ПУМБ та «Південний». Крім державних, суттєві частки ринку мають лише іноземні банки, включаючи російські. Після переходу Приватбанку у державну власність частка державних банків у чистих активах зросла до 51,3% (з 28,1% на початку 2016 року), за депозитами населення – майже утричі до 59,5%".

На банківському ринку завершився період високих ставок. Відсоток за 12-місячними депозитами фізичних осіб за рік знизився на 3,8 в. п. до 17,5% річних у гривні та на 2,2 в. п. до 5,7% річних у доларах. Основними причинами зниження ставок називають зменшення ключової ставки з 22% до 14% та поліпшення ліквідності банків завдяки приросту депозитів фізичних осіб. Ще одна причина – зникнення з ринку «банків-пилососів», які приймали депозити за завищеними ставками, не маючи намірів їх повертати. Ще одна тенденція – доларизація банківської системи. Валові гривневі кредити суб'єктам господарювання зросли на 87 млрд. грн. (+27%), а в іноземній валюті скоротилися на 4,1 млрд. дол. в еквіваленті, що частково пояснюється перекредитуванням у гривні.

Серед проблем банківської системи можна також виділити такі:

1. Невпевненість у своєму майбутньому банків, що залишилися на ринку, породжує взаємну недовіру між ними, а ще більше – недовіру до банків з боку населення та небанківських установ і підприємств. З відповідними наслідками для банків щодо повернення до них депозитів, особливо в іноземній валюті.

2. Українським залишається рівень захисту прав споживачів фінансових послуг і низький рівень фінансової грамотності населення.

3. Недостатня прозорість політики регулятора, тобто НБУ, невміння або небажання визнавати свої помилки.

Волченко А.О.

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

МІЖНАРОДНІ ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ В ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Міжнародні відносини являють собою специфічний вид суспільних відносин. Міжнародна діяльність є невід'ємною складовою життя і спрямована на розвиток відносин з зарубіжними партнерами, які сприяють модернізації освіти, становленню вузівської науки, освоєння світового досвіду в сфері вищої освіти, залученню іноземних інвестицій і розширенню експорту освітніх послуг.

Система міжнародних відносин має такими специфічними рисами: децентралізація влади; стихійність політичних процесів; тісний зв'язок зовнішньополітичних явищ з внутрішньою політикою. Міжнародні відносини охоплюють практично всі сфери життєдіяльності суспільства: економіку, політику, культ туру, трудові відносини, охорону навколишнього середовища, освіта, виробництво озброєнь і т.д.

У процесі розвитку міжнародних відносин склалися численні форми взаємодії між їх учасниками: союзи, партнерство, заступництво, пряма конфронтація суперництво. Система міжнародних відносин (світова політична система) пройшла складну еволюцію. Прообраз сучасних міжнародних відносин і світової політики - взаємодія древніх поселень, міст і країн. Це була торгівля укладання договорів, війни. В давньогрецький історик Фукидід описав

пелопонеськими війну (431-404 рр. До н.е.) між Афінами і Спартою. В історії людства центр світової цивілізації пересувався зі Сходу (стародавні культури Китаю, Індії, країн Близького Сходу) в Римську, а потім Османську імперії (VII-IX ст.). Європейське середньовіччя - це період феодальної роздробленості і міжусобних воєн. Масштабної була Тридцятилітня війна, в якій брала участь значна частина європейських держав.

У 1648 році був створений Вестфальський мир. Цей договір ознаменував становлення нової системи міжнародних відносин, заснованої на ідеї національної держави і принципі державного суверенітету. Цю модель міжнародних відносин підготувало історичний розвиток Європи в XV-XVI ст., Коли відбувалося становлення централізованих держав. Вестфальський систему міжнародних відносин, створену в XVII ст., Називають державно-центристською. В основі національної держави, що володіє суверенітетом, лежали три характеристики: територія, населення, суверенна влада, визнана іншими державами. Отже, система міжнародних відносин нормується через взаємодію суверенних рівноправних держав. В кінці XVIII - початку XIX ст. зростає роль Великобританії, в якій відбулася промислова революція. Її суперником виступала Франція. Іспанія, Швеція Нідерланди втрачали свою міць. Наступні за французькою революцією наполеонівські війни закінчилися поразкою Франції. Після цього в рамках Вестфальської системи світу склалася Віденська система міжнародних відносин, йшла складна дипломатична гра, освіту і розвал спілок, зміна сфер впливу. XX ст. ознаменований двома світовими війнами. Завершення формування нової системи міжнародних відносин після закінчення Першої світової війни відбувалося на Вашингтонській конференції 1921-1922 рр. Ця конференція закріпила нову розстановку сил в Тихоокеанському регіоні.

Система міжнародних відносин, що існувала між двома світовими війнами, називалася Версальсько-Вашингтонською (або міжвоєнною). Після Першої світової війни (1914-1918 рр.) В червні 1919 року в Версалі підписано мирний договір, що зафіксував нові територіальні кордони Німеччини. В Європі було створено 9 нових держав. Інтереси переможених країн ігнорувалися. Складовою частиною Версальського мирного договору 1919 року було створення Ліги націй. Однією з ключових цілей Ліги націй була ідея колективної безпеки (передбачалося, що держави мають законне право протистояти агресору). Ліга націй практично припинила своє існування в 1939 р, з початком Другої світової війни (1939-1945 рр.). Після Другої світової війни була створена Ялтинсько-Потсдамська (післявоєнна) система міжнародних відносин, яка, подібно до попередніх, все ще була складовою частиною Вестфальської моделі світу. Ялтинська конференція відбулася 4-11 лютого 1945 р, Потсдамська – 17 липня – 2 серпня 1945 г. Після Другої світової війни міжнародні відносини розвивалися складно і напружено. Метою підтримання міжнародного миру та безпеки була створена Організація Об'єднаних Націй. Післявоєнна система міжнародних відносин відрізнялася біполярного - протистоянням двох ядерних супердержав – СРСР і США. Ця система породила гонку озброєнь, ескалацію міжнародної напруженості. Обидва протиборчих

блоку мали військові союзи: Організацію Північноатлантичного договору (НАТО), створену в 1949 р, і Організацію країн Варшавського Договору (ОВД) - 1955 р. Поняття «баланс сил» стало ключовим моментом Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин. Світ опинився поділений на сфери впливу між блоками. Найнебезпечнішим моментом в історії післявоєнного періоду був Карибський (Кубинський) криза 1962 р, коли всерйоз стояла загроза нанесення ядерних ударів. У 1975 р в Гельсінкі був прийнятий заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ, нині - ОБСЄ), котра поклала початок розрядки міжнародної напруженості.

Значущим етапом у розвитку системи міжнародних відносин був крах колоніалізму (особливо в 1960-х рр.) В кінці 1980 - початку 1990-х рр. стався розпад СРСР і військово-стратегічного блоку ОВС, почалися кардинальні зміни в країнах Східної Європи. Світ вступив в нову стадію розвитку, пов'язану із закінченням холодної війни. Сьогодні говорять про двох по суті протилежних системах міжнародних відносин - багатополярний, багатополісний світ і система гегемонії і навіть світового панування.

Брусник В.В., Грамма Я.П., Ярець М.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Підтримка становлення й розвитку малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні є одним з визначальних пріоритетів державної політики з перших років економічних реформ. Вагома роль малих і середніх підприємств у забезпеченні конкурентного середовища, гнучкості національної економіки, зайнятості й доходів населення набула широкого визнання на всіх рівнях та була виявлена в здійсненні спеціальних заходів державної політики щодо підтримки розвитку малого бізнесу в Україні. Проте дієвість заходів політики підтримки малого й середнього бізнесу виявилася недостатньою. Малі й середні підприємства в Україні продовжують стикатися з суттєвими перешкодами власному розвитку як на рівні державної політики, так і на рівні ринкового середовища.

Зважаючи на особливості трансформаційних економік, слід відзначити, що МСБ у таких економіках виконує низку специфічних соціально-економічних функцій:

1) сприяння процесам демонополізації, приватизації та роздержавлення економіки, стимулювання розвитку економічної конкуренції, формування численних суб'єктів ринкового господарства, орієнтованих на попит, конкуренцію тощо;

2) залучення до економічного обороту матеріальних, природних, фінансових, людських та інформаційних ресурсів, які «випадають» з поля зору великих компаній;

3) поліпшення становища на ринках шляхом забезпечення еластичності їхньої структури, урегулювання попиту, пропозиції й цін, принаймні часткової компенсації втрат пропозиції на період реструктуризації великих компаній,

індивідуалізації пропозиції й диференціації попиту, насичення ринків, задоволення специфічних місцевих потреб;

4) вивільнення великих підприємств від виробництва нерентабельної для них дрібносерійної та штучної продукції, яка задовольняє індивідуальний попит, підвищення тим самим ефективності їхньої діяльності. Великим компаніям укладення коопераційних угод з малими підприємствами дозволяє підвищити гнучкість виробництва, зменшити комерційний ризик;

5) забезпечення додаткових робочих місць, подолання прихованого безробіття, надання роботи працівникам, вивільненим в процесі реструктуризації великих підприємств.

Сьогодні дрібні й середні підприємці не готові збільшувати масштаби бізнесу через політичну кризу та економічні причини. Поліпшення чекають тільки 35% опитаних підприємців. Програма «ЛІВ» (Лідерство в економічному врядуванні) презентувала дослідження про складнощі, з якими стикаються в Україні представники малого та середнього бізнесу. Згідно з дослідженням, більшість бізнесменів – чоловіки, середній вік підприємців – 45 років. Щоб утримувати бізнес, щорічно підприємець платить майже 30 000 грн. за дозвільні документи, а у вигляді податків до місцевих бюджетів йде 23,7% прибутку. Половина з опитаних 2 000 підприємців побоюється розвивати бізнес через політичну нестабільність, третина – через військові дії на сході, інфляції й рівень податків. Цікаво, що особливого поліпшення умов ведення бізнесу підприємці не очікують. Згідно з дослідженням, тільки 35% опитаних сподіваються, що протягом найближчих двох років умови ведення бізнесу стануть краще, а підприємства зможуть розвиватися. Малий та середній бізнес в Україні обслуговує переважно локальні ринки (43 %), на український ринок припадає 35%, на європейський ринок лише 5%. Щорічно 29 760,71 грн. витрачає малий підприємець на утримання свого бізнесу, з них: на перевірки припадає 49% коштів (займають 14 діб); держреєстрація (40% – 4 доби); отримання ліцензії (31%) – 36 діб.

Серед чинників, які заважають розвиватися МСБ в Україні виділяють: політичну кризу; низький рівень споживчого попиту; високі податки; інфляцію; проблемне адміністрування бізнесу; корупцію; часті зміни законодавства; нестачу оборотних коштів; недоступність банківського кредитування.

Дернова Т.О., Філіпчук В.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
НОВІ ПАРАДИГМИ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ЧЕТВЕРТОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Відомо, що в світі набирає силу четверта промислова революція (індустрія 4.0), яка характеризується злиттям технологій і стиранням граней між фізичними, цифровими й біологічними сферами.

За оцінками McKinsey Global Institute, у найближчі роки на глобальну економіку найбільше вплинуть такі чинники: поширення мобільного Інтернету та Інтернету речей; автоматизація рутинної інтелектуальної роботи; хмарні

технології та рішення щодо зберігання енергії; наступні покоління підходів до управління геномами; просунута робототехніка та транспорт без водіїв; 3D-друк і т. ін.

Отже, світ поступово рухається від конкуренції товарів, продуктів і послуг до конкуренції моделей управління.

У світі в умовах глобального насиченого ринку та поширення наслідків четвертої промислової революції відбувається переосмислення поведінки лідерів і персоналу підприємств (організацій) з позицій збереження їхньої конкурентоспроможності: операційної досконалості, якісного виконання процесів, стабільного виробництва якісної продукції вже недостатньо для сталого успіху; стандарти якості ISO 9001, бережливе виробництво тощо стали загальновідомими; їх наявність є вже недостатньою умовою для успіху на глобальному насиченому ринку; вже недостатньо тільки виконувати вимоги зацікавлених сторін; прагнути не тільки задовольняти вимоги споживачів, а й викликати їхнє захоплення; не лише заохочувати працівників до вдосконалення, а й бути для нього джерелом щастя і гордості; не тільки займатися корпоративною соціальною відповідальністю, а й активно вибудовувати майбутнє, у якому організація могла би стійко розвиватися; не тільки будувати гнучкі системи управління, але й визнати неминучість непередбачених змін і будувати системи, стійкі до них. Декларування подібних принципів в умовах приземленої вітчизняної дійсності може видатися щонайменше надто ідеалістичним. Однак це справді дійсність сучасності.

Аналізуючи українські реалії розвитку конкурентоспроможності, можна зробити такі висновки:

1) стан економіки України є вкрай незадовільним і продовжує погіршуватися;

2) ситуація загострюється тим, що при сучасному розвитку світової науки й технологій звична для нас конкуренція товарів (послуг) втрачає свою вагу, натомість дедалі жорсткішою стає конкуренція моделей і систем управління (менеджменту). Набирає силу 4-та промислова революція, яка для української економіки може мати згубні наслідки;

3) українські ділові кола недостатньо відповідають вимогам глобального насиченого ринку. Їхня ділова культура, зокрема ділова досконалість, яка була сформована в роки тотального дефіциту (і спаплюжена 25-річним періодом перерозподілу ресурсів), суттєво відстає від тієї, що притаманна розвиненим країнам;

4) через хибні рішення у сфері якості, ділової досконалості й конкурентоспроможності, які закріплені в ряді державних нормативних документів (насамперед у Концепції державної політики у сфері управління якістю продукції), український бізнес і суспільство в цілому дезорієнтовані. Це знайшло відображення і у навчальних програмах ВНЗ, що призвело до тотальної недостатньої досконалої підготовки фахівців з менеджменту;

5) уряд, зорієнтований переважно на продукцію та на зовнішню допомогу, організовує в країні певну боротьбу з корупцією, дерегуляцію бізнесу, гармонізацію вітчизняних регламентів і стандартів з європейськими нормами,

але при цьому не приділяє уваги виправленню зазначеної вище ситуації в частині якості й ділової досконалості та не сприяє вітчизняним підприємцям у вдосконаленні на засадах сучасних підходів і найкращих практик у сфері системного менеджменту;

б) якість державного управління в країні перебуває на низькому рівні й не сприяє розвитку конкурентоспроможної економіки та значному поліпшенню життя громадян України тощо.

Донніков Ю.І., Сулій В.А.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
КОРУПЦІЯ ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ ЧИННИК ВПЛИВУ
НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ

Важливим чинником, що визначає та безпосередньо впливає на економічний розвиток України, є корупція. У рейтингу Transparency International за індексом сприйняття корупції Україна посідає 130-те місце між Нікарагуа й Камеруном. Сусідня Польща – 30-те. При цьому в Польщі з корупцією бореться один державний орган, а в Україні – уже десяток, при нульовому поки що результаті. Перевіряльні та контролюючі органи в Україні давно трансформувалися в окремий і дуже прибутковий бізнес.

Одним із важливих наслідків корупції є зниження ефективності економіки, наприклад, через зростання вартості капіталу або зменшення його продуктивності. Як у випадку України, де це явище набуло тотально системного і всеохоплюючого характеру.

За останніми розрахунками за умови зниження рівня корупції в Україні до аналога Польщі продуктивність капіталу збільшилася б на 6,4%, а річний номінальний ВВП завдяки цьому зріс би майже на 21 млрд. дол., тобто на чверть. Як відомо, у багатьох країнах саме прямі іноземні інвестиції стали основним джерелом зростання. За даними Світового банку, у 2016 р. прямі іноземні інвестиції в Україну збільшилися до 3,1 млрд. дол. (з 0,8 млрд. в 2014 р.). Для порівняння: 2015 р. прямі іноземні інвестиції в Польщу становили 6,3 млрд. дол. За розрахунками ЦЕС, якби рівень корупції в Україні перебував на польському рівні, то обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну збільшився б на 74%, тобто, оперуючи даними 2015 р., зріс би на 2,2 млрд. дол. Корумповані країни залучають менше приватних інвестицій через високі ризики й високу вартість капіталу. От чому в структурі іноземного фінансування корумпованих країн замість прямих іноземних інвестицій переважають міжнародні кредити.

За даними Держстату, за січень-вересень 2016 р. підприємствами за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 204,450 млрд. грн. капітальних інвестицій. Причому головним джерелом інвестицій залишаються власні кошти компаній (71,8%). Частка залучених кредитів – 7,2%, а коштів іноземних інвесторів – 3,1%. Однак є ще одна особливість корумпованих країн – частка державних інвестицій в економіці. Нескладно здогадатися, що чим корумпованіша країна, тим більше в її економіці державних грошей. З одного

боку, приватні капітали не заходять, тому що не зацікавлені в тих формах співробітництва, які їм пропонують. З іншого боку, чиновники самі активно впроваджують державні інвестпроекти, які дають їм безмежні можливості для «освоєння» наших із вами грошей. Світовий банк, який, проаналізувавши українські інвестпроекти, дійшов висновку, що в переважній більшості випадків ініціатори створюють проекти, від самого початку орієнтуючись на джерела фінансування, аргументуючи не важливість самого задуму, а необхідність його фінансування за рахунок державних джерел.

Ще один наслідок корупції – недорозвиненості державних інститутів. Корумпована влада зацікавлена саме в тих схемах і механізмах, які дають їй реальний прибуток, змінювати їх добровільно вона не буде.

Корупція не дає знизити податковий тиск. За розрахунками в Україні 62% підприємств ухиляються від сплати податків і майже половина – дає хабарі. На підставі цих даних дослідники припускають, що тільки в роздрібній торгівлі обсяг хабарів в Україні становить не менш ніж 8 млрд. грн. на рік. У результаті ми приходимо до колосальної тінізації економіки, близько 45–50%. У тій же Польщі, наприклад, за різними оцінками, до 20% тіньового сектору.

Спотворена корупцією податкова система й нераціональне витрачання держкоштів на неадекватні потреби призводять до перекосів у держвидатках. Корупція шкодить добробуту громадян – соціальні функції держави не виконуються, зростає рівень бідності, посилюється нерівність доходів і зменшується рівень довіри в суспільстві. Ці фактори, у свою чергу, теж впливають на економічний розвиток.

Кравчук А.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури **ОСОБЛИВОСТІ ІСНУВАННЯ СУБЕТНОСІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

Під етнографічною групою або субетносами розуміють певну групу людей, що належить до конкретного етносу. Поява етнографічних груп зумовлена історичними особливостями розвитку окремих територіальних груп конкретної народності чи нації, їх соціальним і політичним становищем, географічними умовами, заняттями, що позначається на культурі і побуті цих груп. Часто такі групи мають самоназву і виступають етнографічними групами (субетносами) конкретного етносу. Етнографічні групи українського етносу зараз найкраще збереглися в межах Українських Карпат та Закарпаття. Найкраще зберегли свої особливості етнографічні групи горян Українських Карпат - бойки, гуцули, лемки.

Бойки – етнографічна група українського етносу, що розселена по обидва узбіччя середньої частини Українських Карпат. Виходячи з місцевих природних умов, бойки з давніх часів займалися скотарством, а в новіших часах – землеробством та скотарством молочного напрямку. Зараз представники цього субетносу працюють в лісовому та сільському господарстві, різних галузях промисловості, сфері послуг та в інших галузях господарства.

Гуцульщина за сучасним адміністративно-територіальним поділом займає південну частину Надвірнянського, Косівського районів та весь Верховинський район Івано-Франківської області, південну частину Вижницького району і Путильський район Чернівецької області та Рахівський район Закарпатської області. В новітній час гуцули в значній мірі зайняті в лісовому господарстві, лісорозробках, в деревообробній та інших галузях господарства. На Гуцульщині народилися ватажки опришківського руху в Карпатах та Прикарпатті – Іван Пискливий (с. Довгополе Руське), Олекса Довбуш (с.Печеніжин), керівник селянського повстання проти поміщиків Лук'ян Кобилиця. Гуцули як етнографічна група, мають свою гуцульську говірку, виділяються красивим гуцульським одягом, своєрідною народною архітектурою, звичаями, традиціями, багатим розмаїтим фольклором, широким розвитком народних ремесел.

Територія лемків виступає півостровом між польською і словацькою етнографічною територією завдовжки 140 км і завширшки 25-50 км. Основним заняттям лемків з давніх давен було сільське господарство переважно для власних потреб. Лемки в порівнянні з іншими етнічними групами українських горян більше прив'язані до своїх гір, традиційних форм життя і церкви та відпорні на зовнішні впливи.

Субетноси зберігають традиційні елементи побутової культури, діалектні відмінності в мові і складають історико-культурну спільність.

Кривко В.І., Козир С.О.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ:

НАЦІОНАЛЬНИЙ І ЗАХІДНИЙ ДОСВІД

У результаті 15-річної дії мораторію основна форма земельних відносин в Україні – це орендні договори з пайовиками, яких укладено 4,7 млн. на загальну площу 16,6 млн. га, тобто більш ніж на половину всіх земель приватної форми власності. Також діють близько 56 тис. договорів оренди державних сільгоспземель на загальну площу близько 2,5 млн. га, що становить чверть усього державного земельного банку. Ринок оренди характеризується локальними монополіями. Сформувався ринок покупця, а не продавця. Ситуація погіршилася після прийняття у квітні 2015 р. закону, яким було дозволено передавати землі особистих селянських господарств в оренду агрохолдингам, Установлено мінімальний термін оренди в сім років і скасовано еколого-економічні обґрунтування сівозмін. Похідна від цих новацій – лендлордизація й перенасичення сівозміни олійними культурами, питома вага яких у структурі посівів у деяких областях доходять до 40%. У такій системі орендна плата апріорі не може бути високою. 862 грн., або менш ніж 40 дол. за гектар, – стільки в середньому, за даними Держгеокадастру, одержав власник паю в 2015 р.

Що одержує в такій моделі держава? З позитивного – рік у рік зростаючі обсяги експорту зернових (39 млн. т за підсумками 2015/2016 маркетингового

року і 39,8 млн. т прогнозується за підсумками поточного сезону) і, відповідно, стабільні надходження валютної виручки в країну. 2015 р. питома вага аграрної виручки в загальному обсязі експорту становила 28,5%, за підсумками першого півріччя 2016 – 31,4%. Основними бенефіціарами діючої моделі є агрохолдинги, які користуються дешевим земельним ресурсом, і з тієї ж причини, але меншою мірою – фермери. При цьому порушено права 6,7 млн. чоловік, які не можуть розпорядитися своєю власністю і не одержують за її використання третіми особами адекватної винагороди.

У грудні 2016 р. за відсутності широкого експертного обговорення було зареєстровано законопроект «Про обіг земель сільськогосподарського призначення». Аналіз законопроекту викриває значні загрози.

По-перше, дозволяється купівля земель іноземними громадянами. Зазначимо, що ціла низка європейських держав йшла шляхом обмежень щодо набуття права на с/г землі іноземцями (Польща, Австрія, Угорщина, Болгарія, Данія, Хорватія тощо). У деяких державах продаж дозволено тільки громадянам ЄС (Литві, Латвії, Естонії, Чехії, Швейцарії).

Законопроект також не сприяє формуванню справедливої ціни на землю. Уже з 1 липня 2018 р. передбачається дозволити продаж усіх с/г земель у приватну власність, але купити їх зможуть до 2030 р. лише вітчизняні фізичні та юридичні особи. З одного боку, надано переваги українському бізнесу. Але оскільки на ринок буде викинуто відразу весь банк приватної землі, а доступ тих самих українських фізичних і юридичних осіб до фінансів залишиться практично закритим, це призведе до скуповування землі за безцінь кількома «земельними олігархами». Законопроект також позбавляє громадян права отримувати землю у власність за набувальною давністю. Занадто багато повноважень надається профільному центральному органу виконавчої влади в процедурі купівлі-продажу землі.

На нашу думку, в основу дорожньої карти щодо відкриття ринку землі в Україні доцільно покласти такі положення:

- забезпечення стабільності нині діючих підприємств;
- надання можливості для формування земельних банків для знову створених господарств;
- соціальний захист власників землі.

Уважаємо, що відкривати ринок землі можна, коли показник ВВП на душу населення зросте принаймні в шість разів.

Кулієвич М.Я., Катуня Т.О.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА БІДНОСТІ:
НАЦІОНАЛЬНІ РЕАЛІЇ

Соціальна диференціація розглядається як поділ суспільства на групи, які мають різне соціальне становище.

Виокремлюється соціальна диференціація (нерівність): економічна, соціальна, політична, етнокультурна. Первинним видом найчастіше є

економічна нерівність, найбільш очевидним виявом якої є нерівність за доходами.

Найбільш розповсюдженим інструментом для вимірювання соціальної диференціації за доходами є коефіцієнт Джині. Він може приймати значення від 0 (в усіх доходи однакові) до 1 або 100 (усі доходи отримує лише одна людина). Важливо зазначити, що, починаючи з 70-80 років XX ст., індекси Джині зростали практично усіх розвинених країнах Заходу. Чемпіонами були і залишаються країни англосаксонської моделі ринку – США та Велика Британія.

Сучасна наука визначає бідність як неможливість через брак коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу.

ООН наголошує на чотирьох основних виявах бідності:

- коротка тривалість життя;
- низька професійно-освітня підготовка;
- відсутність необхідної бази для нормального життя – чистої питної води, якісних медичних послуг, якісного харчування;
- ізоляваність від суспільного життя.

Абсолютна бідність визначається порівнянням загального доходу індивідуума чи сім'ї із загальною вартістю деякого кошика товарів та послуг, що становлять базові потреби в суспільстві (в Україні 1,9%).

Водночас є соціальна диференціація, є люди, які вважають себе бідними. Так з'являється поняття «відносна бідність». Імовірно, «відносні бідняки» – це люди, які одержують на місяць удвічі менше від прийнятого в суспільстві середнього рівня доходів (78% населення України).

Основними показниками масштабів бідності є межа, рівень і глибина бідності. В Україні для вимірювання межі бідності використовуються такі показники: мінімальний споживчий бюджет, межа малозабезпеченості, прожитковий мінімум.

До особливостей бідності в Україні можна зарахувати такі: зuboжіння значної частини населення, яке, до того ж, зберігає порівняно високий соціальний статус (рівень освіти, кваліфікації, соціальні зв'язки); поширеність бідності серед працюючого населення; психологічне неприйняття економічної нерівності, «презумпція несправедливості»; поширення філософії патерналізму; низький рівень якості життя населення загалом і соціальної інфраструктури зокрема; висока регіональна диференціація бідності; гендерна нерівність.

Основними наслідками соціальної нерівності є: консервування бідності; макроекономічна нестабільність; звуження можливостей економічного зростання; поширення корупції; тотальна недовіра до влади.

Отже, політика уряду України протягом усіх років незалежності була прямо чи побічно спрямована на консервування наявної соціальної матриці суспільства й поглиблення бідності населення. Вирішення соціально-економічних проблем знаходиться передусім у межах формування сучасної структурної моделі економіки, відповідного підвищення темпів економічного зростання. Необхідна докорінна зміна всієї системи оподаткування, зокрема відновлення на принципово інших засадах повномасштабної прогресивної

шкали. Уряд повинен визначити та чітко дотримуватися співвідношень між основними соціальними стандартами й державними гарантіями (мінімальна заробітна плата, співвідношення оплати праці в бюджетній сфері з мінімальною заробітною платою, узгодження/неузгодження окладів за тарифною сіткою з мінімальною заробітною платою).

Кучменко В.А.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры
ПОНИМАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ АМЕРИКИ
45-м ПРЕЗИДЕНТОМ США ДОНАЛЬДОМ ТРАМПОМ

Актуальность моей темы заключается в том, что победа и приход к рулю власти в США Дональда Трампа так же неожиданный, как приход к власти Горбачева в свое время. Поэтому я решил проанализировать понимание национальной американской идеи Трампом.

Засучив рукава, Дональд Трамп начал превращать «Америку снова в великую». Он подписал указ, которым отменил «заморозку» строительства скандальных нефтепроводов Keystone XL и Dakota access. Таким образом, американский лидер сделал первый шаг в русле своей обещанной энергетической программы «Америка прежде всего». Исходя из нее, США должны стать полностью независимы от импорта энергоносителей из враждебных им стран, в том числе членов ОПЕК. Амбициозная программа Трампа предполагает также, что американские компании должны залить дешевой нефтью не только собственную страну, но и весь мир. Таким образом, через энергетический рынок США вернут себе доминирующие позиции во всем мире.

Для рядового американца, обремененного вопросами заработка, а не защиты окружающей среды и глобальным потеплением, программа нового президента выглядит крайне привлекательно. Трамп уверяет, что сланцевые резервы страны составляют \$ 50 трлн., а их активное освоение, как и возрождение угольной промышленности, дадут возможность США каждый год создавать не менее 500 тыс. рабочих мест с высокой заработной платой. Как утверждается в программе Трампа, только отмена обамовских «Плана действий по защите климата» и «Правил водопользования в США» дополнительно увеличит зарплаты в ближайшие 7 лет на \$ 30 млрд. Системно это будет выглядеть так: Белый дом отменит «экологические» указы по ограничению сланцевой добычи и расширит список федеральных земель под нефтегазовые работы, включая континентальный шельф. Вместе с тем Вашингтон вводит ограничительные пошлины на импортную нефть и дает зеленый свет для строительства новых трубопроводов для снижения затрат и улучшения логистики нефти внутри США и в Северной Америке. По идее, меры стимулирования и протекционизма должны дать толчок значительному увеличению добычи, снижению ее себестоимости, что, в свою очередь, приведет к развитию промышленности США и росту экспорта.

Энергетический план Трампа амбициозен и полон противоречий. Однако пока выглядит больше как «Виагра» для крупного американского бизнеса, а не всей Америки.

Трамп – это такая русская рулетка. Это звучит забавно, но в его возрасте и при его раскрутке Трамп очень начинающий политик. Трамп может привнести во внешнюю политику стиль отношений бизнеса, где выгода и прибыль будут важнее, чем выстраивание долгосрочных отношений. Америка – это тяжелый ледокол, который разворачивается очень медленно. И сегодня этот ледокол отплывает от России в другую сторону. Трамп может попытаться его повернуть, но инерция колоссальная. Он может сделать какие-то показательные шаги. Например, сделать какое-то заявление или встретиться с Путиным, или послать в Москву какую-то делегацию. Но сомневаюсь, что Трамп сможет реально повернуть этот корабль так, чтобы мы все это заметили и ощутили, грубо говоря, в первые 100 дней после выборов. Важно понимать, что конгресс США настроен очень антироссийски. А в США он имеет серьезное влияние на внешнюю политику. Посмотрим, что из себя будет представлять новый конгресс. В любом случае, новый президент США не будет иметь полностью развязанные руки в вопросе выстраивания отношений с Россией.

Если подводить итоги, можно сказать, что в наследство от Барака Обамы новый президент США получит и украинско-российское противостояние, которое, в том числе усилиями нынешнего главы Белого Дома, удалось погасить, но не решить, вдобавок с общим обострением противоречий по линии США-РФ. Иными словами разработка собственной стратегии по отношению к российско-украинскому конфликту будет одной из главных международных задач главы США. На самом деле у нового американского президента будет только две альтернативы в геополитическом треугольнике США-Украина-РФ - искать компромисс с Кремлем за счет национальных интересов Украины или окончательно стать на сторону Украины в противостоянии с РФ. Все это будет происходить в условиях того, что украинский вопрос, как показывает практика российско-американских отношений последних 10 лет, фактически является ключевым фактором, определяющим во многом состояние этих самых отношений.

Мудрий К.О., Радзієвський Т.С., Мороз К.О.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: НАЦІОНАЛЬНІ РЕАЛІЇ

Сьогодні визначальною тенденцією глобальних трансформацій є становлення антропологічної моделі глобалізації. Формується принципово нова егоцентрична або соціоцентрична модель. Вона полягає в тому, що людина не опосередковано (так було завжди), а прямо й безпосередньо стає реальним системоутворювальним центром розвитку, а людський капітал – провідною формою капіталу.

Стверджується принципово нова взаємозалежність: егоцентристська цивілізація – егоцентристське суспільство – егоцентристська економіка.

Новим у розвитку суспільства є подолання економічного детермінізму (економіка – основа розвитку, решта – надбудовні складові). В економічному процесі домінантним стає соціальний фактор і соціальна сфера. Егоекономіка – це економіка, у якій, перетворюючись на самоціль розвитку, людина перестає бути лише уніфікованим фактором виробництва, людиною-ресурсом. Економіка стає соціоцентристською, економікою людини.

Іншою важливою особливістю сучасної моделі глобалізації є дематеріалізація економічної системи. Відбувається перетворення інформації та знань на основний виробничий ресурс, домінантну форму багатства суспільства. Змінюється і специфіка праці. Постматеріальна егоцентристська економіка – це домінантність творчої праці й відповідно пост матеріальних потреб людини, передусім реалізації індивідуальності та творчого потенціалу.

Однак зазначені зміни відкривають не лише перспективи, а й приносять нові виклики, пов'язані, зокрема, з трансформацією людського капіталу, докорінними змінами на ринку праці. Згідно з опитуванням 800 лідерів технологічних компаній, проведеним спеціально для економічного форуму в Давосі, ключовими драйверами змін стануть хмарні технології, розвиток способів збору й аналізу Big Data, краудсорсинг, мережева економіка, шерингова економіка й біотехнології. Крім того, 45% респондентів вважають, що в 2020 – 2025 рр. у радах директорів великих компаній може бути присутній штучний розум, а нові технології виробництва та повсюдна роботизація позбавлять роботи 5,1 млн. чол. Почасті падіння зайнятості буде компенсоване її двомільйонним зростанням в інженерних, фінансових і комп'ютерних спеціальностях.

Слід зазначити, що в Україні скоріше відбувається девальвація людського капіталу. Найчастіше українці здобувають освіту заради освіти, часто працюючи не за фахом і займаючись працею, що не потребує високої кваліфікації. Крім того, опитування підтверджують, що роки навчання в школах і вищих навчальних закладах уже не сприймаються українцями як грошові інвестиції в їхнє майбутнє.

Так, Україна у світових лідерах за кількістю дорослого населення, що має вищу освіту. Але якщо в більшості країн кількість високоосвічених людей прямо впливає на зростання ВВП, то в Україні цей зв'язок відсутній. Тобто наші інвестиції в людський капітал у підсумку не дають очікуваних результатів. Крім того, навіть зараз ми часто «інвестуємо» у спеціальності, які виявляться непотрібними вже в найближчому майбутньому. Українські ІТ-фахівці, масово експортовані в розвинені країни, – це не більш ніж інтелектуальна сировина (така сама, як і інші наші експортні статті). Серед них практично немає висококласних фахівців – архітекторів складних систем, аналітиків, які оптимізують процеси, менеджерів складних проектів, переважна більшість українських айтишників – інженери нижчого рівня.

Україна досі ще намагається привабити інвесторів дешевою робочою силою, хоча вже зрозуміло, що це – тупикова стратегія. І якщо дивитися в

майбутнє, то ставку треба робити на підготовку кадрів, необхідних економіці нового часу, фахівців, працю яких не може замінити комп'ютерна програма. Але для цього потрібно докорінно змінювати систему освіти.

Сазонова К. Д., Тихомирова А. О.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА В ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ
ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РИНОК ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Соціалізація ринку праці в Україні як об'єктивний процес передбачає забезпечення повної продуктивної зайнятості, підвищення ефективності використання трудового потенціалу, добробуту та якості життя населення. Результатом цього процесу є людський розвиток, що визначається не лише як досягнутий рівень добробуту, а і як зростання людських можливостей щодо тривалості життя, здоров'я, освіти, користування політичними та економічними свободами. Особливого значення для соціалізації ринку праці набуває визначення ціни робочої сили. Загальновідомо, що заробітна плата є найважливішою категорією і предметом соціально-трудових відносин, стимулююча роль якої визначається її рівнем відповідно до вимог нормального відтворення робочої сили та справедливою винагородою за трудовий внесок. В Україні розрив між заробітною платою і вартістю відтворення робочої сили дуже значний і має тенденцію до збільшення. Наявна практика порушення співвідношення ціни та вартості робочої сили значною мірою посилюється зростанням цін і тарифів на послуги, темпи якого значно перевищують темпи зростання номінальної заробітної плати та соціальних трансфертів. Негативний вплив на це співвідношення має наближення рівня внутрішніх цін на товари й послуги до рівня світових. Безперечно, для ринкових умов подібне явище цілком природне, але ціна робочої сили, яка є товаром, також має відповідати світовій. Однак в Україні цього не відбувається. Сьогодні Україна є найбільш бідною країною Європи.

Не справдилися очікування щодо позитивного впливу на ринок праці двократного підвищення мінімальної заробітної плати (МЗП).

Точно можна сказати, що підвищення МЗП у запропонованому вигляді:

- збільшить доходи працівників бюджетного сектора, які на сьогодні отримують менш ніж 3200 грн. Таких налічується наразі близько одного мільйона, і для них це майже безперечний плюс. Однак при цьому нівелюється різниця в оплаті нижчих розрядів тарифної сітки, отже, низові та відповідальні працівники бюджетних установ отримуватимуть однакову зарплату за дуже різну роботу;

- збільшить надходження до бюджету та позабюджетних фондів. Планується зібрати додатково 28 млрд. грн. Але «зібрати» означає «відібрати у когось», а саме – у тих підприємців, які сьогодні або сплачують менші зарплати, або приховують справжні виплати. Тож, постраждають бізнес і частина працівників у тих випадках, коли додатковий податок буде перекладено на них;

– зменшить кількість претендентів на субсидії передусім за рахунок тих, хто сьогодні офіційно отримує мінімальну зарплату, а решту – «в конверті».

На рівні мікроекономіки встановлення МЗП, а тим більше підвищення її вдвічі є насильством над ринком праці, що має наслідком зростання рівня безробіття. Неоднозначним є вплив на «сірі» зарплати, які сплачуються частково легально, решта – «в конверті». Підвищення МЗП в цьому разі відіграє суто фіскальну роль, змушуючи роботодавця платити більші ЄСВ і ПДФО.

На макроекономічному рівні безумовним мінусом рішення про підвищення МЗП є збільшення обсягу державних видатків, а отже, перерозподілу ВВП через публічні фінанси. При цьому не варто сподіватися, що подвоєння МЗП саме собою підживить споживчий попит, а отже, і економічне зростання. Адже, з одного боку, ринки є недостатньо конкурентними, а з іншого – підживлення попиту позитивно впливає на зростання, тільки якщо забезпечується економічно. Найдієвішим способом забезпечити українцям достойні зарплати є зростання продуктивності в поєднанні з конкуренцією роботодавців.

Тимошевський Р.А.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПІЗНЬОМУ СЕРЕДНЬОВІЧЧІ

Одним з найбільш дискусійних аспектів дослідження процесу формування національної ідентичності є проблема його хронологічної межі. Традиційно більшість дослідників визначають націю як винахід модерної доби. І все ж багато ознак, які вважаються ознакою початку формування націй у модерну добу, можна знайти і у Середньовіччі, особливо в період Пізнього Середньовіччя (XIV – XV ст.). Однак, зважаючи на релігійно-міфічний характер середньовічної ментальності, а також загальну специфіку суспільного устрою, процес формування національної ідентичності у вказаний період мав певні специфічні риси. Саме тому й виникає потреба окреслити основні особливості шляхів і механізмів становлення національної ідентичності у XIV – XV ст. Власне ця розвідка і є спробою зробити це на матеріалі країн Західної Європи, переважно Франції та Англії.

Розглядаючи процес формування національної ідентичності у цей період, треба звернути увагу передусім на соціально-політичні особливості, які на це впливали. Головним серед них є феодална роз'єднаність середньовічних держав, що могла стати серйозною перепорою формуванню національної ідентичності, як це було у Священній Римській імперії. Тим не менш, феодална роз'єднаність при відносно невеликій відособленості окремих феодалних володінь призводила до того, що європейські національні ідентичності під звичними модерними назвами могли формуватися зовсім у незвичних географічних кордонах. Прикладом тут є Франція, де національна ідентичність починає формуватися переважно на території королівського

домену та найбільш інтегрованих до нього регіонів. Та навпаки, у країнах з низьким рівнем феодальної роз'єднаності, як-от Англія, процес формування національної ідентичності набуває більшої динаміки.

Важливою особливістю, що потенційно придушувала формування національної ідентичності, було панування універсалістською спрямованою латинської культури й мови. Але вже з XIV ст. спостерігаються виразні ознаки подолання цього бар'єру у формі розвитку національних мов і літератури. Наприклад, саме на цей період припадає початок широкого розповсюдження англійської письмової мови в побутовому листуванні, актовій документації тощо. У цей же час можемо констатувати й значний розвиток національної літератури. Прикладом цього є творчість Чосера та Ленгленда і Англії, Війона та Шартє – у Франції. Цікаво, що також у самих творах цих письменників є спільні образи, що свідчать про їхню національну самосвідомість. Мова йде про образи та ієрархію національних героїв (король Артур, Карл Великий), образи національної спільноти та її традицій. Не менш важливою ознакою подолання універсальної латинської культури є переклади окремих частин чи всієї Біблії на національні мови (переклад Біблії на англійську Джоном Уікліфом).

Іншою специфічною рисою становлення національної самосвідомості в цей період є використання релігії як засобу формування. Адже саме в досліджуваний період у багатьох країнах набувають остаточного оформлення культу святих покровителів цих країн. Очевидно таким шляхом національні спільноти намагалися репрезентувати себе, використовуючи християнську релігію як комунікативне поле. Чи не найяскравішим прикладом цього явище є розвиток культу Св. Георгія в Англії, який пройшов шлях від святого покровителя англійського війська на поч. XIV ст. до національного святого покровителя у XV ст.

Отже, можемо констатувати, що особливості становлення національної ідентичності в досліджуваний період є результатом тих специфічних соціально-політичних, культурних, релігійних рис середньовічного суспільства, у яких ця ідентичність і розвивалася. При цьому ці риси могли ставати рівною мірою перешкодами, які треба було долати, або засобами, через які національна ідентичність і розвивалась.

Федоренко Н. С., Федорова О. І.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ

Новий етап кредитних відносин Україна – МВФ здійняв нову хвилю дискусій про пенсійну реформу. Завдання пенсійної реформи – забезпечити стійкість пенсійної системи, більш справедливий розподіл доходів і гарантування мінімального розміру пенсійної виплати. Причому більшість заходів пенсійної реформи стосуються населення працездатного віку та працівників, а не пенсіонерів.

Вирізняють два типи змін пенсійних правил: параметричні і структурні.

Параметричні реформи передбачають зміну правил наявних складників пенсійної системи: підвищення пенсійного віку та/або необхідного стажу, перегляд правил обліку, оцінки і актуалізації пенсійних прав тощо.

Структурні реформи передбачають впровадження нових складників пенсійної системи. В Україні звикли пов'язувати структурні реформи із запуском так званого другого рівня (накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування). Насправді спектр цих реформ ширший і, крім накопичувальних та умовно-накопичувальних пенсій, включає, зокрема, упровадження універсальних державних пенсій, які фінансуються за рахунок бюджетних коштів і не пов'язані безпосередньо зі сплатою страхових внесків і податків.

Заходи щодо реформування пенсійної системи в Україні передбачають: поступове підвищення пенсійного віку й подальше зменшення кількості ранніх пенсій; установлення жорсткіших критеріїв для отримання мінімальної пенсії; консолідацію пенсійного законодавства, розпорошеного нині у двох десятках законів, і встановлення єдиних принципів пенсійного забезпечення без жодних привілеїв для будь-яких професій (за винятком військових); розширення бази для сплати соціальних внесків; установлення рівних правил оподаткування пенсій; тісніший зв'язок виплат із внесками та заохочення декларувати фактичні доходи. Крім того, планується, що численні категорійні пенсійні надбавки та підвищення будуть відокремлені від трудових пенсій, їхнє фінансування перейде з Пенсійного фонду до державного бюджету та буде посилене їхнє цільове спрямування, що зробить систему більш справедливою й вивільнить ресурси для ефективнішого подолання бідності.

Проаналізуємо доцільність деяких заходів. Наприклад, подальше підвищення пенсійного віку (наприклад, до 65 років – це сучасний європейський стандарт) може стартувати з 2022 р., коли закінчиться підвищення пенсійного віку для жінок, розпочате 2011-го. Доцільність такої відстрочки логічно обґрунтовується необхідністю зберегти тенденції гендерного вирівнювання та здійснення структурних змін в економіці, здатних забезпечити належну якість робочих місць. Слід зазначити, що підвищення пенсійного віку для жінок мало певний економічний ефект. Проте економія від підвищення пенсійного віку розчиняється в загальній безодні дефіциту Пенсійного фонду, спровокованого зниженням ЄСВ, і, таким чином, власне економить кошти державного бюджету, нічого не даючи пенсіонерам.

Установлення жорсткіших критеріїв для отримання мінімальної пенсії може бути по-різному реалізоване, але в будь-якому разі цей захід не дасть істотної економії публічних коштів. Розширення бази для сплати соціальних внесків, вочевидь, передбачає охоплення більшої кількості зайнятих і більшої частини фонду заробітної плати, проте на практиці реалізація заходів із залучення нових категорій самозайнятого населення може виявитися надто обтяжливою й неефективною. В Україні поширена думка, що пенсія є соціальною виплатою, а тому не повинна оподатковуватися. Але в розвинених ринкових економіках під оподаткування підпадають усі види прибутків, тому

що лише таким чином держава здатна забезпечити адекватний перерозподіл ресурсів.

Шаповалова Е.О., Шевченко С.С.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ

ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Одним із ключових секторів, що якоюсь мірою зачіпають інтереси і бізнесу, і пересічних громадян, є фінансовий сектор. Це посередник між тими, хто хоче інвестувати свої кошти, і тими, хто потребує цих інвестицій.

На нашу думку, є два ключові чинники, які безпосередньо пов'язані з розвитком фінансового сектору і є основними складниками економічного зростання, – довіра громадян до фінансових установ і власне фінансові ресурси, які акумулює й перерозподіляє фінансовий сектор.

Діюча в Україні модель функціонування фінансового сектору є банкоцентричною, тобто саме банківська система є домінантною серед інших сегментів фінансового сектору. Так, понад 75% активів у фінансовому секторі є активами банків. Нині в Україні спостерігається певне затишшя активності на фінансових ринках. Низький рівень доходів населення, відсутність кредитоспроможних позичальників на тлі виведення протягом останніх двох років майже 80 банків із ринку (залишилось 93 банки на 01.02.2017), зменшення кількості страховиків на 84 установи тощо. Інші фінансові установи – недержавні пенсійні фонди, інститути спільного інвестування, компанії із страхування життя, тобто установи, які акумулюють довгостроковий ресурс, — на жаль, в Україні не розвиваються належним чином. Поточний стан та основні тенденції у фінансовому секторі характеризують деякі дані. Так, за десять місяців 2016 р. обсяг коштів, залучених банками на рахунки резидентів, зріс на 8,6%, сягнувши 778,3 млрд. грн. Безперечно, це позитивний результат. Але водночас, з одного боку, сформував таке зростання передусім корпоративний сектор (+10,1%), а з іншого – уже в жовтні зафіксовано зниження обсягу депозитів корпоративного сектору в іноземній валюті на 2,8%, або на 147 млн. дол. Домашні господарства також, демонструючи зростання з початку 2016 р. на 4,5%, у жовтні показали падіння на 0,8%, або майже на 3,5 млрд. грн. Так само не можна говорити й про забезпечення в достатньому обсязі економіки кредитними коштами. За даними Національного банку, за десять місяців 2016 р. обсяг кредитів, наданих резидентам у корпоративному секторі, становив 825,9 млрд. грн. (+2,3%). При цьому в доларовому еквіваленті кредити в іноземній валюті знизилися на 12,8%. Фондовий ринок, на жаль, уже тривалий час демонструє пасивність.

Одним з проблемних питань функціонування ринку фінансових послуг є проблема регулювання, зокрема доцільність зміни принципів управління фінансовим сектором у результаті перерозподілу функцій державного регулювання й нагляду за ринком фінансових послуг. Зокрема, передбачається, що більшість функцій із регулювання ринків фінансових послуг буде передано

Національному банку (страхові компанії, кредитні спілки, ломбарди тощо), а частину – Національній комісії з цінних паперів і фондового ринку (недержавні пенсійні фонди, фонди операцій з нерухомістю тощо).

За результатами дослідження можна виокремити три основні питання, на які варто було б звернути увагу відповідним державним органам у процесі реформування фінансового ринку:

1. Формування єдиної державної фінансової політики для забезпечення ефективного й динамічного розвитку економіки з допомогою фінансового сектору.

2. Продовження процесів реформування регуляторів.

3. Формування довіри до фінансового сектору. У цьому разі доцільно було б зосередитися на забезпеченні реалізації таких складників. По-перше, якісний моніторинг. По-друге, оздоровлення (потребуватиме виконання роботи з пошуку й реалізації проблемних активів, розкриття інформації про кінцевих власників). По-третє, стабілізація (передбачає формування системи ефективного нагляду, посилення системи захисту прав інвесторів і споживачів).

Козацтво як чинник націєтворення та розвитку української держави

Розділ 3 КОЗАЦТВО ЯК ЧИННИК НАЦІЄТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Журавльов Ю.В.

*Харківський національний університет будівництва та архітектури,
Харківський науково-дослідний інститут козацтва*

МІСЦЕ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА В РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Зовнішня загроза. Натхненник ідеології “Русского мира” Олександр Дугін, якого вважають засновником геополітичної течії євразійства, ще в середині 90-х років минулого століття у своїй книзі «Основи геополітики» наголошував: «Суверенітет України являє собою настільки негативне для російської геополітики явище, що, в принципі, легко може спровокувати збройний конфлікт. Існування України в діючих кордонах з теперішнім статусом “суверенної держави” тотожно нанесенню жакливого удару по геополітичній безпеці Росії, рівнозначного вторгненню на її територію. Подальше існування унітарної України неприпустимо... Україна як самостійна держава з якимись територіальними амбіціями являє собою величезну небезпеку для всієї Євразії, і без рішення української проблеми взагалі говорити про континентальну геополітику безглуздо... Стратегічно Україна повинна бути строго проекцією Москви на півдні і заході...».

У квітні 2008 року під час Бухарестського саміту НАТО президент РФ В.В. Путін висловив президенту США Дж. Бушу наступне: “Україна – це взагалі не держава. Частина її території – це Східна Європа, а ще частина, і значна, подарована нами...якщо Україна піде до НАТО, то піде без Криму та Сходу – вона просто розпадеться...” [1].

Відпрацьовуючи цю доктрину, Росія, відносно України, втілює у життя стратегію, що базується на таких основних засадах:

- протидія інтеграційній політиці України в західному напрямку, оскільки її членство в НАТО та ЄС роблять саму ідею відродження російської (під машкарою євразійської) неоімперії нездійсненною;

- викорінення всього українського в межах і поза межами Росії, оскільки лише нищення української ідентичності може стати передумовою створення та запорукою існування такої імперії;

- постійне підтримання в Україні стану керованого хаосу та провокування сепаратистських рухів, спрямованих на послаблення державних інституцій, розчленування країни та руйнацію її державності [2].

І це – пряма загроза національній безпеці України.

Внутрішня загроза. В протидію, якнайменше, ідеології “Русского мира” в Україні повинна бути розроблена зрозуміла об’єднуюча національна ідея, яка була б чітко окреслена, приваблива для більшості населення, визначала програмні напрямки і пріоритети державного будівництва, мала політичну перспективу, “...поняття про політичне добро і зло”.

Що ми маємо з приводу національної ідеї наразі? Надаємо слово деяким видатним українцям, які знають, про що говорять.

Левко Лук'яненко, політичний діяч: “Національна ідея в Україні є і існує вона вже більш, ніж сім століть. Це – ідея створення незалежної української держави...”.

Мирослав Попович, директор Інституту філософії НАНУ, доктор філософських наук: “Ситуація з національною ідеєю в Україні непроста. Всі говорять, що вона є, але незрозуміло, де вона і що собою уявляє...”.

В'ячеслав Брюховецький, почесний президент Києво-Могилянської академії, доктор філологічних наук: “Національної ідеї, яка б об'єднала всіх громадян, в Україні немає. Вона існувала в початковому стані на початку 1990-х років, однак наші політики зробили все, щоб цю ідею нівелювати...”.

Леонід Кравчук, перший Президент України: “У світі немає нації, яка б не мала своєї національної ідеї. Політичні еліти або бачать національну ідею та можуть її донести до суспільства, або цього зробити не можуть, як у випадку України...”. Ось такі справи.

Відмова від національної ідеї фактично записана в Конституції України. Стаття 15 Конституції України (1996 р.) наголошує: “Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова”.

Відсутність пропозицій, розгорнутих формул національної ідеї також можна віднести до загрози національної безпеки – тому що коли держава не має мобілізуючої національної ідеї то, як наслідок, не має консolidованої, єдиної української нації. Складається враження, що ідея розбудови української нації нині зовсім не стоїть на порядку денному, а відтак ми, як нація, позбавлені національного суверенітету у власній державі. Навпаки, можна припустити, що сама гіпотеза формулювання «національної ідеї» сприймається деякими політиками як ворожа, оскільки вони автоматично втрачають якщо не фактичну, то моральну владу в Україні і будуть змушені виконувати не свої персональні ідеї, а дійсно національну ідею в інтересах українського народу.

Наша відповідь загрозам. Дещо перефразуючи відомий вислів, наголосимо, що будь-яка ідея (національна в тому числі) дечого варта лише тоді, коли може себе захистити. Актуальність цієї дефініції сьогодні доказувати не треба. Тому об'єднуючою національною ідеєю має бути ставлення до оборони держави, ідея рівних прав і обов'язків з виконання завдань оборони усіх громадян країни. Мається на увазі, що функції оборони держави повинні виконувати не лише Збройні Сили України (далі, ЗСУ), але й всі її свідомі громадяни.

Мова йде про сили територіальної оборони, як складової частини ЗСУ.

Враховуючи національно-історичні та соціально-економічні можливості, Україна має всі засади збудувати суто український варіант Сил територіальної оборони.

Концепцію створення таких парамілітарних формувань запропонував відомий військовий фахівець, член Експертної ради Центру дослідження армії, конверсії та роззброєння, начальник аеромобільних військ України (1998-2005 р.р.), полковник Іван Якубець (далі наведено основні положення його

Концепції з реформування та розвитку громадянського козацького руху в Україні [3]).

Створення Сил територіальної оборони доцільно організувати на базі сучасного громадянського козацького руху в Україні. Відомо, що на теперішній час активно дії 56 Міжнародних і Всеукраїнських та більше ніж 2000 громадських козацьких організацій. Відзначається, що "...така особливість духовної культури українського народу не може бути занедбаною у часи сьогодення, коли головне місце у внутрішній політиці держави посідає саме рішуче зміцнення обороноздатності держави, забезпечення реального місцевого самоврядування та збереження громадянської злагоди у суспільстві."

Проект відповідної Концепції з реформування та розвитку громадянського козацького руху в Україні опрацьовано. Але без урядової підтримки та затвердження її Президентом України, корумпована бюрократична верхівка, що осідлала козацький рух в Україні, не надасть здоровим силам створити нову дієву козацьку організацію. Тому революційні перетворення у даному випадку повинні йти зверху, і у тому руслі, який потрібен державі.

Концепція націлює діяльність центральних органів виконавчої влади і громадських козацьких організацій на об'єднання ресурсів держави і територіальних громад. Спрямовує об'єднанні зусилля патріотично налаштованих представників громади на зміцнення обороноздатності держави, збереження громадянської злагоди у суспільстві, формуванні толерантності у міжнаціональних відносинах та вихованні почуття державності серед усіх верств населення країни.

Для цього потрібно прийняттям Закону «Про Українське козацтво» (далі – Закон), реформувати козацький рух в Україні шляхом перереєстрації існуючих громадських організацій та об'єднання їх у єдину державно керовану організацію - Українське козацтво.

Законом визначити козацьким організаціям (як патріотично налаштованим, активним членам територіальних громад), в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці держави, відповідні державні завдання, що передбачають юридичну можливість здійснення заходів територіальної оборони, як у мирний, так і у воєнний часи.

За мирним часом та під час оголошення надзвичайного стану:

- посилення охорони (оборони) державного кордону України і виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу України та їх правового оформлення;
- боротьба з незаконними збройними формуваннями та диверсійно-розвідувальними групами;
- виконання заходів з забезпечення проведення антитерористичної операції, евакуація населення від загроз терористичних актів;
- охорона та забезпечення умов функціонування органів державної влади;
- здійснення заходів правового режиму в умовах надзвичайного стану та участь у підтриманні громадського порядку;

– участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру;

– виконання заходів з евакуації населення, аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у небезпечних районах аварій, руйнувань;

– контроль дотримання заходів екологічної безпеки, стану навколишнього середовища для запобігання погіршенню екологічної ситуації за місцем мешкання;

– підготовка молоді до служби у ЗС України та інших військових формуваннях.

У загрозовий та особливий період (воєнний стан):

– посилення захисту державного кордону;

– участь у забезпеченні стратегічного (оперативного) розгортання військ;

– виконання завдань з охорони об'єктів і комунікацій тилу діючої армії та ведення територіальної оборони держави;

– евакуація населення з районів воєнних дій, захист від наслідків викликаних застосуванням засобів масового ураження та диверсіями;

– забезпечення умов надійного функціонування органів державної влади;

– охорона та оборона важливих об'єктів і комунікацій регіонів держави;

– участь у боротьбі з диверсійно-розвідувальними заходами противника;

– участь у підтриманні правового режиму особливого воєнного стану.

Вище зазначені завдання є надто важливою складовою обороноздатності держави та істотно посилюють дії ЗСУ, Національної гвардії, Державної прикордонної служби.

Тому необхідно створити державно керовану, постійно діючу системну структуру Сил територіальної оборони, яка б забезпечила їх виконання. Для чого доцільно у Законі визначити державно-цільове призначення Українського козацтва та організаційно розподілити його на два взаємно пов'язаних види:

– громадські козацькі організації (вільне козацтво)

– реєстрове козацьке військо (сили територіальної оборони).

Громадську козацьку організацію слід розглядати, як об'єднання гуманітарного напрямку. Це найбільш активні представники територіальної громади села, міста та краю, які на засадах єдності інтересів щодо захисту держави, збереження громадянської злагоди та виховання почуття державності в українському суспільстві, зміцнення місцевого самоврядування, розвитку історичної і культурної спадщини своєї громади, проведення воєнно-патріотичного та фізичного виховання молоді в кращих козацьких традиціях, добровільно об'єднались у Громадську козацьку організацію. Яка за вимогами Закону зобов'язана створити підрозділ Реєстрового козацького війська.

Усі громадські козацькі організації підлягають обов'язковій реєстрації у Державному реєстрі козацьких організацій України. А призовані (делеговані), на загальних зборах первинних організацій, представники чоловічої статі, формують реєстровий підрозділ, який організаційно входить до територіального формування Реєстрового козацького війська, яке у свою чергу обліковане та підпорядковане Генеральній канцелярії.

Діяльність будь-якої іншої козачої організації в Україні, яка не пройшла акредитацію та реєстрацію у Державному реєстрі, забороняється Законом.

Реєстрове козацьке військо України – воєнно-адміністративна одиниця держави, що організаційно поєднує зареєстровані територіальні підрозділи реєстрового козацтва у іррегулярне воєнізоване об'єднання (Сили територіальної оборони), на яке відповідно до Закону «Про Українське козацтво» покладено виконання завдання з охорони та оборони території України.

Реєстрове козацьке військо комплектується за волонтерським принципом громадянами України. Реєстровий козак – волонтер, фізична особа чоловічої статі, віком від 18 до 50 років, яка у визначений Законом та Козацьким реєстровим статутом порядок залучається до несення служби у резерві. Він добровільно здійснює неприбуткову, але вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер. Обсяги мотивації (винагороди) за службу визначається переліком пільг у Законі. Певна кількість керівного складу та інших фахівців, що визначають боєготовність Реєстрового козацького війська, повинна утримуватись регіональним чи державним коштом.

Таким чином територіальні громади, керуючись Законом «Про козацтво України» об'єднуються у громадські козацькі організації та допомагають формувати підрозділи козацького війська, з обраних (призваних) за місцем мешкання, для служби у резерві козаків, які під керівництвом Генеральної канцелярії несуть реєстрову козацьку службу (здійснюють територіальну оборону) в межах визначеної адміністративно-територіальної одиниці держави. Підрозділи організаційно поєднуються у сотні, батальйони, полки, бригади та носять історичну назву селища, міста (району), краю (області).

За попередніми розрахунками, можлива загальна чисельність Реєстрового козацького війська «Гетьманщини» (території дев'яти областей центру України з населенням понад 16 млн. чоловік) може скласти 600 – 900 тисяч підготовлених резервістів козацької служби.

Головні структурні частини і з'єднання реєстрового козацтва складаються з загальновійськових, спеціальних підрозділів та підрозділів забезпечення, організаційно-штатні структури яких розробляються Генеральною канцелярією за погодженням із ГШ ЗС України (МВС, Прикордонної служби України – у залежності від покладених завдань). Кількість з'єднань, частин і підрозділів козачого війська для ведення територіальної оборони та загальна чисельність їх особового складу, затверджуються Президентом України за поданням Генеральної канцелярії та Генерального штабу ЗС України.

На озброєння козацьких військ Міноборони безкоштовно передає надлишкове озброєння та військову техніку – стрілецьке озброєння і спорядження, гармати і міномети, ПТРК, ПЗРК, бронетанкову та автомобільну техніку, яка повинна обслуговуватись і зберігатись на базах (складах) Реєстрового козацького війська і отримуватись для навчань, чи у загрозливий період.

Козакам Реєстрового козацького війська дозволяється мати вогнепальну, холодну та травматичну зброю, що зберігається порядком, встановленим

законодавством України та їх Статутами. Колективна зброя, озброєння та військова техніка для тренувань і бойової підготовки підрозділів, зберігається у місцях визначених наказами Наказного гетьмана Реєстрового козацького війська, погоджених з Міністерством оборони України, відповідно до вимог керівних документів. Підрозділи реєстрового козацтва забезпечуються військовою польовою формою та спорядженням з ресурсів держави, яку обладнують за своєю ознакою.

Для зменшення тягаря на державні та місцеві бюджети доцільно Законом дозволити реєстровим козацьким підрозділам (утримувати козацькі артілі) вести сільсько-господарчу (іншу господарчу) діяльність для отримання коштів на створення навчально-матеріальної бази підрозділу і забезпечення її робочого стану. Фінансову діяльність козацтво здійснюватиме через свій «Козацький банк».

Реєстрове козацьке військо у своїй повсякденній діяльності повинно керуватись «Козацьким реєстровим статутом», який затверджується Верховною Радою України. За Законом «Про Українське козацтво» реєстровим козацьким підрозділам, керівному та козачому складу реєстру забороняється участь у діяльності політичних партій та блоків.

Закон України “Про оборону України” (ст.3) вимагає здійснення підготовки органів державної влади (місцевого самоврядування), сил і засобів та військового управління, національної економіки, території та населення держави до виконання заходів з територіальної оборони у мирні часи. Саме тому підготовка Реєстрового козацького війська має складатися з:

- завчасної підготовки у мирний час та готовності до дій під час оголошення надзвичайного стану;

- бпосередньої підготовки у загрозовий та в особливий (воєнний) період.

Організацію підготовки та контроль її виконання здійснюватиме Генеральна канцелярія, яку очолює Наказний гетьман Реєстрового козацького війська. Планові заходи з підготовки погоджуються і затверджуються Генеральним штабом ЗС України та повинні містити у собі:

- планування територіальної оборони;

- організаторську роботу;

- підготовку органів управління силами і засобами територіальної оборони;

- підготовку військ (сил) та засобів до виконання завдань територіальної оборони;

- підготовку (оперативне обладнання) території держави, важливих об’єктів і комунікацій, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності до оборони.

Відповідальність за підготовку та ведення територіальної оборони України покладається на Генеральну канцелярію Реєстрового козацького війська.

Оновлена таким чином система територіальної оборони видається одним із найбільш доцільних військово-політичних та економічно обґрунтованих напрямків підтримання на належному рівні територіальної оборони. У концептуально зазначеному варіанті рішення буде визначено формулювання її

змісту та місця у загальній системі оборони держави, а також проведено чіткий розподіл зусиль між Збройними Силами, Національною гвардією та Реєстровим козацьким військом (силами територіальної оборони).

Реалізація запропонованого варіанту особливо актуальна в сучасних умовах безпеки вимушеної позаблоковості України.

Наразі в Україні сформовані та приймають участь в бойових діях добровольчі батальйони територіальної оборони, в яких, до речі, значна частка козаків різних козацьких формувань. Вважаємо доречним навести деякі статистичні дані.

Добровольчі батальйони територіальної оборони (далі, БТО), що підпорядковані Міністерству оборони: 1 БТО “Волинь” (6), 2 БТО “Горинь” (8), 3 БТО “Воля” (4), 5 БТО “Прикарпаття” (2), 6 БТО “Збруч” (10), 8 БТО (6), 9 БТО (7), 10 БТО “Полісся” (9), 11 БТО “Київська Русь” (23), 12 БТО “Київ” (14), 13 БТО “Чернігів-1” (42), 14 БТО “Черкаси” (4), 15 БТО “Суми” (10), 16 БТО “Полтава” (5), 17 БТО “Кіровоград” (17), 18 БТО “Одеса” (8), 19 БТО (9), 20 БТО “Дніпропетровськ” (17), 21 БТО “Сармат” (10), 22 БТО “Харків” (3), 23 БТО “Хортиця” (11), 24 БТО “Айдар” (120), 25 БТО “Київська Русь” (33), 34 БТО “Батьківщина” (25), 37 БТО “Запоріжжя” (12), 39 БТО “Дніпро-2” (26), 40 БТО “Кривбас” (54), 41 БТО “Чернігів-2” (12), 42 БТО “Рух опору” (28), 43 БТО (17), 45 окремий мотопіхотний батальйон (2), 46 окремий батальйон спеціального призначення “Донбас-Україна” (9).

Добровольчі батальйони територіальної оборони, що підпорядковані Міністерству внутрішніх справ: полк патрульної служби міліції особливого призначення (далі, ПСМОП) “Азов” (40), батальйон ПСМОП “Артемівськ” (7), полк ПСМОП “Дніпро-1” (31), батальйон ПСМОП “Івано-Франківськ” (8), батальйон ПСМОП “Київ-2” (1), батальйон ПСМОП “Київщина” (1), батальйон ПСМОП “Львів” (4), батальйон ПСМОП “Миротворець” (13), батальйон ПСМОП “Полтавщина” (2), рота ПСМОП “Світязь” (7), батальйон ПСМОП “Херсон” (9), батальйон ПСМОП “Чернігів” (4), батальйон ПСМОП “Шахтарськ” (“Торнадо”) (7), батальйон ПСМОП “Шторм” (4), батальйон ПСМОП “Свята Марія”(3), батальйон ПСМОП “Суми”(1), батальйон ПСМОП “Гарпун” (2), батальйон ПСМОП “Луганськ-1”(1), батальйон ПСМОП “Січ”(1), батальйон ПСМОП “Тимур” (1), полк ПСПОП “Київ” (1).

Під розділом “Інші підрозділи та формування”: Добровольчий батальйон “ОУН” (7), Добровольчий український корпус (60), Українська Добровольча Армія (5), волонтерська група “Аеророзвідка” (2), окрема добровольча чота “Карпатська Січ” (6), окремий диверсійний розвідувальний підрозділ “Патріот”(3), Грузинський національний легіон (2), загін “Купол”(3), міжнародний миротворчий батальйон ім. Джохара Дудаєва (1), волонтери (13). Тобто маємо 53 БТО та підрозділів ПСМОП і 10 інших збройних формувань. Всього - 63. Пам’ятаємо тих, хто воював та загинув за єдину Україну: всього 813 бійців. Слава Героям!

Примітка. В дужках наведена кількість загиблих вояків.

ЛІТЕРАТУРА

1. В. Горбулін. Тези до другої річниці російської агресії проти України. Ресурс доступу: <http://uacrisis.org/ru/40347-gorbulin-tezy>
2. В. Василенко. Війна 2014 року: спроба системного аналізу//Український тиждень, №42(362)17. – С.27-42.
3. І. Якубець. Україна: проблеми територіальної оборони. [Електронний ресурс]. Ресурс доступу: <http://cacds.org.ua/ru/comments/339>
4. Книга пам'яті полеглих за Україну. . [Електронний ресурс]. Ресурс доступу: <http://memorybook.org.ua/units/zsu.htm>

Євсєєв С.Є., Тодріна І.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА
У ЗАСНУВАННІ ЧУМАЦЬКОГО ПРОМИСЛУ

Українське козацтво зробило вагомий внесок в розвиток національної ринкової економіки. Одним з джерел для первісного нагромадження капіталу в Україні стало чумацтво. Виникнення і розвиток чумацтва були одним з проявів залучення широких мас феодального селянства в сферу ринкових відносин. Протягом чотирьох століть з другої половини XV ст., з часу виникнення, і до кінця XIX ст., чумацький промисел належав в багатьох місцевостях України до найважливіших після землеробства і скотарства занять сільського населення. Безпосередньо з сільським господарством чумацький промисел не був пов'язаний. В умовах панування феодального способу виробництва, при відсутності досконалого засобу виробництва і утруднення господарських зв'язків між окремими місцевостями, чумацький промисел набуває широкого розповсюдження в Україні, відіграє важливу роль в її економічному розвитку. Насамперед чумацький промисел сприяв зміцненню торговельних відносин між окремими районами України, а також між Україною і сусідніми територіями.

Відомо, що в XV – XVIст. з розвитком ремесла, торгівлі і товарно-грошових відносин в сферу ринкового обміну стали дедалі більше втягуватись верстви населення, які не належали до купецького стану. Це переважно заможні селяни і середні версти міського населення. Маючи менші грошові нагромадження, ніж купці, не користуючись їх привілеями і не маючи досвіду, торговці з селян і міщан могли торгувати лише тими товарами, до яких купці з тих чи інших причин не виявляли особливого інтересу. Одним з таких товарів і стала сіль, доставка якої була пов'язана з великими труднощами і ризиком.

Отже, чумацький торговий промисел сіллю виник як промисел селян, козаків і міщан. Найбільш імовірно, що з початку активніше промишляли сіллю козаки, у яких для цього було більше можливостей (особиста свобода, близькість соляних озер, добре знання місцевості, краща організація, наявність зброї і т.п.). Що ж до другої групи солепромисловців – коломийці, то про їх склад у XVIст. нема конкретних відомостей. Безперечно одне, що коломийці належали до тих же верст населення Подніпров'я, що і соленики, тобто до міщан і селян.

Правильність думки про те, серед яких верств населення розвивався чумацький промисел у другій половині XV – XVIст., підтверджується пізнішими даними. В документах XVII ст. найчастіше зустрічаються відомості про чумаків-козаків. Можна гадати, що в XVII ст., як і раніше, козаки становили найчисленнішу групу чумаків. Крім рядового козацтва чумацтвом займалось також старшинська верхівка. Зокрема, є дані про те, що в Коломию по сіль їздив Тиміш – син Богдана Хмельницького. Крім козаків у XVII ст. відомі також чумаки й коломиїці з міщан і селян. Так, досить багато коломиїців – міщан зустрічаються в переписних книгах 1666р. Жили вони в багатьох містах і містечках північно-західної частини Лівобережжя, що була охоплена переписом, зокрема в Батурині, Конотопі, Ніжині, Козельці. З тих же переписних книг видно, що коломиїці були і серед селян. Про чумака з «мужиків» говориться також в іншому документі датованому 1665р. На кінець XVII ст. чумацтво серед селян поширилося ще більше. В царській жалуваній грамоті, даній луганському полковому Л. Свічці в 1690р. на цілий ряд сіл в Пирятинському повіті, засвідчено, що права Л.Свічки як володіння поширюються також на коломиїців, які мешкають у Пирятинському повіті.

Багато історичних джерел про чумацький промисел дають можливість досить детально проаналізувати склад чумаків за належністю їх до тих чи інших верств населення України і визначити, в яких групах чумацький промисел набрав найбільшого поширення.

В джерелах першої половини XVIII ст., що містять відомості про чумацький промисел, серед лівобережних чумаків поміщицькі, монастирські й державні селяни, інколи духовенство і козацька старшина. Але найчастіше зустрічаються чумаки, записані як «жителі» різних сіл і містечок, під якими розуміються козаки-міщан. Серед чумаків – жителів сіл і містечок, безумовно, переважали козаки, яких було незрівнянно більше, ніж міщан.

Отже, українські козаки зіграли важливу роль у становленні одного з найстаріших позаземлеробських занять населення України – чумацького промислу, який у свою чергу, став одним з основних джерел для первісного нагромадження капіталу та подальшої інтеграції країни у світовий економічний простір.

Белый В.И.

Общественная организация “Слобожанское казаческое войско”
НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕЯ КАК ВОПЛОЩЕНИЕ ВОЛИ НАРОДА

Обращаясь к вопросу о национальной идее, неизбежно сталкиваемся с вопросами:

- что такое национальная идея;
- откуда она возникает (кто ее продуцирует и озвучивает;
- какую роль она играет в жизни общества.

Национальная идея – это некое обобщенное понятие, иллюстрирующее национальное самосознание, раскрывающее смысл существования того или иного народа. Очевидно, что продуцировать эту идею может «ум, честь и

совесть» Народа, его некая моральная элита. Раньше это были старейшины, затем – духовенство, а сейчас (логика подсказывает) это партийная среда.

Поскольку национальная идея является своеобразным духовным фундаментом общества, весьма немаловажно кто ее ”родитель”. Понятно, что формулирует национальную идею некая сила, доминирующая в данном конкретном обществе. Идеи различных народов и эпох отличаются друг от друга и, например, идеи, изложенные в Ветхом Завете, отличались от идеи, доминирующей в бывшем СССР.

Капиталистический образ жизни, естественно, выдвигает свою отличную от предшествующих идею. Однако, капитализм (как цивилизационное явление) настолько прогнил, что ни партии, ни отдельные лидеры – буржуазные политики – не в состоянии дать массам идею, которую бы все члены общества приняли безоговорочно. Кстати сказать, все нынешние правящие и оппозиционные силы бубнят нам что-то совершенно одинаковое, озвучивают одинаковые мантры о любви к ближнему. О “злагодее” и т.п. Буржуазной элите – политикам, нечего предложить своим народам. Ведь миропонимание «элиты» (а это 5–10 % общества) в корне отличается от миропонимания основных народных масс. И ни о каком духовном единении здесь и речи быть не может.

Стало быть, следует искать такое определение и такое понятие, которое не зависит от политической конъюнктуры и может «работать» на развитие Народа в значительной исторической перспективе...

Как мы уже знаем, национальная идея несет в себе законченное и ярко выраженное всеобщее стремление к идеалу в рамках той культуры, которая является сущностью или духом данного народа. Собственно, культура (по меткому утверждению академика Важинского) – это и есть мировоззрение, воплощенное в способе жизни Народа.

Остаётся проанализировать, какие идеалы освещали путь нашему народу вне времени и политики. Какие ценности выдержали испытание временем и могут быть безоговорочно приняты нами – нынешними.

Долго искать не надо. В эпоху формирования общества на территории Украины основным «государственно-образующим» народом было казачество. Обычаи этого Народа, его моральные и духовные скрепы давно и хорошо изучены. И, если обобщить все идейные наработки вольного народа, мы увидим перед собой три четких постулата:

жить на своей Земле, жить своим Трудом, жить своим Умом.

В этом мировоззренческом комплексе нет места низости, подлости, стяжательства, каким бы то ни было формам рабства, а были ясный и твердый дух, воля, как высшая степень свободы и понимание каждым членом общества своих прав и обязанностей в их неразрывной связи, а высшим предикатом (т.е. образующим духовным началом) были: Вера, Воля и Справедливость!

Вот она – Национальная Идея, об отсутствии которой сейчас так сокрушаются «Отцы Нации». Для ее воплощения отдельному человеку и Народу в целом нужны Разум, как основа созидания и Воля, как высшая форма свободы. А механизмы (социально-политические и социально-экономические)

известны. Казаки (этот, несомненно, коренной народ) продемонстрировали нам один из лучших таких механизмов - ПРЯМОЕ НАРОДОВЛАСТИЕ при осовремененном общинном укладе.

Громакова В.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

ВПЛИВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Хмельниччина як перший період революції справила надзвичайно великий вплив на розвиток національної свідомості в широких колах української людності й послужила потужним імпульсом для розквіту усної народної творчості й літописання. Створені тієї пори пісні, думи, вірші пройняті духом історичного оптимізму, щирого патріотизму, впевненості в силах відстояти виборену в боях національно-релігійну й соціальну свободу. Не можна знехтувати й того факту, що в поетичних творах знайшло відбиток переплетення національної ідеї та соціального ідеалу переважної більшості українського населення.[1]

Хмельниччина як Національно-визвольної війна— центральна в козацьких літописних компіляціях XVII-XVIII ст., які С.Єфремов, на нашу думку, справедливо називав «ідеологічними пам'ятками»[2], яким, однак притаманне публіцистичне спрямування[3]. Переважна більшість літописців за своїм світоглядом була патріотами України, тому вони переконливо зображали усі потуги нації в боротьбі із загарбниками, не оминаючи вад і прорахунків. Висвітлена в літописанні тема національно-визвольної боротьби довела, що в її ході українська нація відродила свою державу й спрямувала розвиток на її утвердження, оборону здобутих завоювань, налагодження повнокровного внутрішнього життя, вирішення проблем із сусідніми державами. Драматичне відтворення в літописах цієї війни з усіма її протиріччями, здобутками і втратами, увагою до її рушіїв — людей різних станів, об'єктивно-патріотичний підхід до неї переважної більшості літописців вилилися в значний духовний здобуток: створений панорамний літературний епос, пронизаний наскрізною героїко-патріотичною ідеєю, яка мажорно звучить козацтву. Козацтво ж виразило невмирущість державотворчої ідеї та незнищенність нації.

Проте на шляху реалізації державної ідеї доводилося долати серйозні перешкоди: конфесійну роз'єднаність нації силою традиційного егоцентричного спрямування соціально-психологічних стереотипів поведінки тих чи інших верств суспільства, територіальний розкол України, боротьбу угруповань серед еліти, пасивність верхівки православної церкви та інтелігенції, вкрай негативну роль геополітичного чинника, що штовхав до пошуків військово-політичної допомоги ззовні. І все ж, дякуючи волі, до боротьби за незалежність і політичному генієві Б.Хмельницького вдалося добитися витворення держави, не були втрачені перспективи возз'єднання в її межах усіх українських земель і досягнення цілковитої незалежності. Саме на цьому етапі національної

революції надзвичайно бурхливо розвивалися почуття українського патріотизму національної гідності й гордості за новоствореною державою утверджувалася назва «Україна» а її ешканці чимраз глибше усвідомлювали себе українцями. [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Терлюк І.Я., Флис І.М. Політико-правова доктрина козацького державотворення: нарис історії української державної ідеї. – Львів: Вид-во Тараса Сороки, 2008. – 300 с.
2. Єфремов С. Історія українського письменства. – Нью-Йорк, 1991. С.244
3. Мыцык Ю. Украинские летописи XVII века. – С.73

Денисова П.Г., Гирич А.О.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

ВПЛИВ КОЗАЦТВА НА ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Період в історії України, названий “козацьким”, свідчить про ту надзвичайну роль, яку відігравало козацтво в умовах відсутності інституту державності на українських землях. З часом козацькі чесноти вплинули на ментальні характеристики українського етносу. [1]

Протягом XV-XVI ст. в суспільстві формується нова соціальна верства – козацтво, яка виникла як опозиція, як виклик існуючій системі, як нова еліта, що небезпідставно претендувала на роль політичного лідера і владу. Ґрунтом для формування козацтва стали існування великого масиву вільних земель, накопичений у попередній період досвід їх освоєння, природне прагнення людей до самозбереження, самоствердження і самореалізації. [2]

Формування Української держави розпочиналося у надзвичайно складних обставинах Народно-визвольної війни, що зумовило особливості державотворення. Козацька старшина і шляхта використали багатий досвід самобутньої козацької республіканської організації самоврядування на Запорізькій Січі, перевіреної практикою військово-адміністративної, полково-сотенної системи управління козацтва на чолі з гетьманом. Цей досвід переносився на всі визволені території України. [3]

Уже в перший період української національної революції (1648–1657 рр.) у середовищі козацької еліти вперше в історії української суспільно-політичної думки було чітко сформульовані фундаментальні основи національної державної ідеї:

- право українського народу на створення власної держави в етнічних межах його проживання;
- незалежність і соборність Української держави;
- генетичний зв'язок козацької державності з Київською Руссю, спадкоємність кордонів, традицій та культури княжої доби. [2]

Становлення української нації, пошук Україною свого шляху в історії відбувається в процесі державотворення, національного будівництва, створення інституцій, що забезпечують повноцінне функціонування української спільноти. Важливими факторами, які впливали на процеси державотворення в

Україні, були організація і здатність українського народу до самоорганізації, до саморозвитку і самозбереження своєї самобутності й окремішності.

Отже, Запорізька Січ стала важливим фактором, який суттєво вплинув на подальшу еволюцію політичних поглядів українського козацтва та українського народу загалом.

Відігравши вирішальну роль у національно-визвольних змаганнях середини XVII ст., козацтво політично й організаційно вплинуло на формування української державності. Найвищим досягненням українського козацтва було утвердження в XVII ст. нової держави з демократичною республіканською формою правління. Козацька держава стала формою політичного визначення українського етносу. [4]

ЛИТЕРАТУРА

1. Вплив козацтва на формування ідеалів української спільноти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.visnik.org/pdf/v2011-03-28-korniyev.pdf> (дата звернення 19.03.2017 р)

2. Феномен козацтва [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kbuara.kharkov.ua/licej/5/5_1.pdf (дата звернення 19.03.2017р)

3. Формування Української національної держави [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1356061554921/pravo/formuvannya_ukrayinskoyi_natsionalnoyi_derzhavi_1648-1654 (дата звернення 19.03.2017 р)

4. Організації українського козацтва XVI-XVIII ст. як чинник державотворення [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mydisser.com/ua/catalog/view/315/324/14876.html> (дата звернення 19.03.2017 р)

Дяченко Р.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури **ПОЛІТИКА ЦАРСЬКОГО УРЯДУ ЩОДО УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА** **В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII ст.**

У 1744 р. під час поїздки російської імператриці Єлизавети I в Україну козацька старшина за підтримки її фаворита О. Розумовського, старшого брата К. Розумовського, переконала імператрицю відновити гетьманство. У 1747 р. була проголошена царська грамота про відновлення гетьманства і про фактичне призначення гетьманом К. Розумовського. Вибори гетьмана на Лівобережжі були лише тимчасовою поступкою політичним вимогам козацької старшини з боку царського уряду. Одночасно царат обмежив владу гетьмана у вирішенні судово-адміністративних і фінансових справ. Гетьманщина була виведена з-під управління Сенату і передана у відомство Колегії закордонних справ, що було офіційним визнанням її автономного статусу. Влада гетьмана поширювалася на Запорозьку Січ і Київ, що знаходився під управлінням російських воєвод.

Кирило Григорович Розумовський у лютому 1750 р. на козацькій раді в Глухові був обраний гетьманом і в наступному році переїхав із Петербурга в Україну.

Реформи К. Розумовського:

– судова (1760—1763 рр.): створені станові шляхетські суди — земський (для вирішення цивільних справ), гродський (для кримінальних справ) і підкоморський (для земельних справ). Територія Гетьманщини поділялася на 20 судових повітів. У 1760 р. гетьман обмежив право переходу селян умовою отримання письмової згоди від поміщика і залишення йому селянського майна;

– військова: козацькі полки були перетворені на регулярні, у них була запроваджена уніформа;

– освітня: обов'язкове навчання козацьких дітей.

Гетьман намагався домогтися права вільних дипломатичних відносин з іноземними державами, проводячи в перші роки свого правління міжнародну політику, не погоджену з імператорським двором, однак, надалі ця сфера його діяльності була істотно обмежена.

Спроби гетьмана сформувати вірну йому еліту з числа самостійно призначуваних ним полковників також були припинені царським указом, що забороняв призначення генеральної старшини без відома імператриці.

10 листопада 1764 р. вийшов царський указ про ліквідацію гетьманства в Україні. А спеціальним указом від 1783 р. було ліквідовано козацьке військо. Десять козацьких і три компанійських полки перетворювалися на десять регулярних кінних карабінерних полків російської армії.

Реорганізовані козацькі полки і надалі повинні були формуватися з українських козаків, яких перевели в стан казенних селян. На відміну від звичайних селян, вони не були кріпаками, а змушені були відбувати шестирічну військову службу в регулярній російській армії.

Українська шляхта і козацька старшина за імператорською «Грамотою про вольності дворянства» здобувала усі права російського дворянства.

10 квітня 1734 р. більше 30 тис. запорожців на чолі з отаманом Іваном Білицьким повернулися під владу Росії й у 7 км. від колишньої Чортомлицької Січі на берегах притоки Дніпра р. Підпільної заснували т.зв. Нову (Підпільненську) Січ. В часи Нової Січі (1734—1775 рр.) надзвичайно поживавилася господарська діяльність запорожців. У цей період набула розвитку система паланок — самостійних округів Війська Запорозького, центром яких була фортеця і місто навколо неї. Спершу паланок було п'ять, потім вісім, а за деякими джерелами і дев'ять.

В XVIII ст. землі Війська Запорозького охоплювали величезну площу степової України. Напередодні ліквідації Запорозької Січі на її землях жило більше 100 тис. дорослих осіб чоловічої статі.

Царський уряд встановив і весь час посилював свій контроль над внутрішнім життям Запорозжя. Вже з 1733 р. Запорозька Січ підлягала безпосередньо генерал-губернаторові, а з 1750 р. — ще й гетьманові. В 1756 р. Запорозжя разом з Лівобережною Україною було передано у відомство Сенату, а з 1764 р. — Малоросійській колегії. З перших днів відродження Січі в XVIII ст. в межах Російської держави царський уряд почав по сусідству з нею створювати своєрідні військові бази-укріплення з гарнізонами «для утримання козаків у належному порядку». Майже в самій Січі (за 2–3 км від неї) для нагляду за діями запорожців у XVIII ст. було збудовано Ново-Січенський

ретраншемент для того, щоб перешкоджати кріпакам-втікачам записуватися в козаки та допомагати запорізькій старшині придушувати протести і повстання запорізької маси.

Крім оточення смугою укріплень і створення військових поселень (ландміліційні полки, Українська укріплена лінія, Ново-Сербія, фортеця св. Єлисавети з Новослобідським козацьким полком, Слов'яно-Сербія), для яких прихвачувалися і запорозькі землі, а також встановлення низки урядових гарнізонів (в Усть-Самарському, Ново-Богородицькому, Микитиному, Биркутському й Сокольському) царський уряд йшов на пряме захоплення запорізьких земель і роздачу їх українським та російським поміщикам.

Зростання економічної могутності Запорожжя, відсутність кріпосництва і відносно демократичний лад козацької «республіки» турбували царський уряд (особливо після селянсько-козацького повстання в Росії під керівництвом О. Пугачова). Крім цього, Катерина II, яка не мала законних прав на російський престол, прагнула використовувати найбагатші землі, що належали Січі, для роздачі своїм прихильникам. Після закінчення російсько-турецької війни 1768–1774 рр., ліквідації Кримського ханства і здобуття Росією виходу до Чорного моря, відпала військова потреба в козацтві на території, що стала внутрішньою частиною імперії. У квітні 1775 р. Катерина II за порадою князя Г. Потьомкіна прийняла рішення про ліквідацію Запорозької Січі (принципове рішення про це було прийняте ще в 60-ті рр. XVIII ст.).

4 червня 1775 р. 10-тисячний російський загін під командуванням генерала Текелія, який повертався з турецької війни, раптово оточив Січ, у якій перебував невеликий 3-тисячний гарнізон (основна маса козаків брала участь у війні на боці російської армії) і зажадав її капітуляції. На військовій раді козаки вирішили не воювати з росіянами, яких вважали своїми «братами» і союзниками. Наступного дня за наказом Текелія із Січі були вивезені боєприпаси, артилерія, військова скарбниця, клейноди й архів. Усі будинки на Січі, крім укріплень, зруйнували (зокрема, 500 козацьких майстерних і торгових домів).

У червні 1775 р. вийшов указ імператорського Сенату, за яким запорожцям було запропоновано записатися в селянський (державних селян, що відбувають замість панщини військову службу) і міщанський стани.

Задунайська Січ існувала в 1775–1828 рр. в гирлі Дунаю на території, що належала в той час Османській імперії. Після зруйнування російським урядом Запорозької Січі в 1775 р. значна частина запорожців, рятуючись від переслідувань і закріпачення, переселилася в низов'я Дунаю, у Добруджу. Турецький уряд надав запорожцям землі між Південним Бугом і Дунаєм.

У 1776 р. в гирлі Дунаю була заснована перша Задунайська Січ, відома під назвою Усть-Дунайської. За деякими даними, вона розташовувалась на місці сучасного м. Вилкове Одеської обл., за іншими — в околицях с. Караорман. У 1785 р. через конфлікт із некрасівцями (російськими козаками-старовірами, які переселились у ту ж місцевість) частина задунайських козаків (7 тис. чол.) переселилася в місцевість Сеймень у Силістрії. Близько 8 тис. задунайців на запрошення австрійського імператора Йосифа II оселилися в Банаті (на

території нинішньої Сербії), де вони несли прикордонну службу на австрійсько-турецькому кордоні. Тут у гирлі р. Тиси була заснована Банатська Січ. Однак, бюрократизм і суворий контроль австрійських посадових осіб змусив козаків у 1805 р. повернутися на турецьку територію в Сеймені. Навесні 1813 р. козаки перенесли розташування Січі в місцевість Катерлез (Катерлезька Січ), а в 1815 р. у Верхньому Дунайці була заснована найбільш відома Задунайська Січ.

Внутрішній уклад Задунайської Січі був такий же, як і на Запорозжі. Найвищим органом Січі була військова рада, що обирала кошову старшину — кошового отамана, суддю, писаря, осавулів (крім цього, тут з'явилася старшинська посада товмача-драгомана, тобто перекладача). У раді могли брати участь усі козаки. На Січі існувала січова школа і бібліотека, де зберігалася література духовного та історичного змісту. Козаки вели активну господарську діяльність, займалися рибальством, полюванням, скотарством і землеробством. Задунайська Січ поповнювалася селянами-втікачами і козаками з України.

Задунайські козаки змушені були брати участь у воєнних операціях турецької армії, які проводилися для придушення визвольної боротьби християнських народів – сербів (1815–1816 рр.), греків (1821 р.), румунів (1821–1822 рр.), що суперечило їхнім переконанням. У травні 1828 р. під час російсько-турецької війни 1828 - 1829 рр. кошовий отаман Йосип Гладкий на чолі 2-тисячної групи козаків і селян перейшов на територію Росії, де вони прийняли царське підданство. У відповідь турецькі війська зруйнували Задунайську Січ, перебивши її гарнізон, а близько 2 тис.козаків на чолі з наказним гетьманом І. Баланом, які воювали в складі султанської армії, були кинуті у турецьку в'язницю.

Військо вірних козаків (Чорноморське козацьке військо) існувало в 1787–1860 рр. і було одним із найбільших козацьких формувань, створених на території Південної України після зруйнування Запорозької Січі. Спроби змусити козаків служити в регулярних пікінерських полках не удалися, тому в умовах підготовки Росії до нової війни з Туреччиною російський уряд, який гостро потребував військової сили, був змушений сформувати з колишніх запорожців традиційне козацьке військо за назвою «Військо вірних козаків». За наказом імператриці Катерини II полковники З. Чепіга і С. Білий восени 1787 р. почали формування двох полків по 500 козаків. Наприкінці жовтня 1787 р. у розпорядженні С. Білого було вже 800 колишніх запорожців. Однак, невизначеність статусу козаків і погане постачання призвели до різкого скорочення їхньої чисельності.

Тільки після початку російсько-турецької війни 1787–1791 рр. процес створення нового війська прискорився. Узимку 1788 р. був виданий царський указ про створення «Війська вірних козаків». Своїм особистим листом у січні 1788 р. князь Г. Потьомкін гарантував козакам нового війська надання земель на Керченському півострові або Тамані. Військо перебувало на царській службі і підпорядковувалося наказам імператорського двору і російського командування. Внутрішня автономія і традиційне козацьке самоврядування зберігалися, однак, усе керівництво війська затверджувалося царськими

указами. Очолив військо кошовий отаман С. Білий. У 1788 р. військо перейменували на «Військо вірних козаків Чорноморських» (Чорноморське козацьке військо) і йому була виділена територія між Південним Бугом і Дністром.

У 1792 р. російський уряд для закріплення свого панування на Північному Кавказі переселив козаків на Кубань. Козаків розмістили уздовж т.зв. Чорноморської прикордонної лінії, що проходила від р. Лаби по правому березі р. Кубані до Азовського моря. У 1792–1793 рр. на Кубань було переселено близько 25 тис. козаків, їм була виділена територія площею близько 30 тис. кв. км. Колишні запорожці складали 40 куренів, які із середини ХІХ ст. стали називатися станицями. Центром військових земель стало засноване у 1793 р. м. Катеринодар (нині Краснодар).

На Кубані Чорноморське козацьке військо поповнювалося за рахунок переселення колишніх реєстрових козаків із Чернігівщини і Полтавщини, колишніх слобідських козаків, а також козаків реформованих українських козацьких військ: Усть-Дунайського, Азовського, Бузького, Катеринославського та ін. Основні переселенські кампанії пройшли в 1808–1811 рр., 1820–1821 рр., 1832 р., 1848–1849 рр., під час них з України на Кубань переселилося більше 77 тис. чол. У 1860 р. Чорноморське козацьке військо ввійшло до складу Кубанського козацького війська.

Козир С.О.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
ПОВСЯКДЕННЕ БУТТЯ КОЗАКІВ

Основним заняттям козаків був захист своєї землі у випадках загрози з боку татар, а у мирний час козаки залишалися невтомними трудівниками. Вони активно освоювали нові землі, піднімаючи цілину, прокладаючи шляхи, споруджуючи мости. Понад берегами рік, на островах, у балках чи байраках козаки закладали свої поселення - зимівники.

Поселення зазвичай виникали на місцях уходів, тобто промислів. Тут козаки рибалили й переробляли рибу, а також полювали, розводили бджіл. Завдяки уходам у 15 - 16 століттях козаки поступово заселяли землі на схід і захід від Середньої та Нижньої Наддніпрянщини - від Дністра до Сіверського Дінця і Дону. На освоєних землях, особливо в їхній північній частині, де було безпечніше від ординців, козаки сіяли хліб, копали городи, закладали сади, організовували різні ремесла.

Умови степу були пригідними і для вирощування коней, великої рогатої та дрібної худоби. Серед козаків були стельмахи, теслі, ковалі, зброярі, кожум'яки, шевці, бондарі, тощо. Кожен козак був зазвичай і торговцем, бо продавав чи міняв не лише здобуте в походах, але й зроблене власними руками.

У самій Січі жили винятково неодружені козаки, що називали себе, на відміну від одружених, лицарями й товаришами. Тут частина з них розміщалася по тридцятьох восьми куренях, в самій Січі, а частина поза

нею, по власних будинках; згідно із цим, частина харчувалася військовим столом, частина власним, але взагалі життя тих й інших була однаковою.

Повсякденне життя запорізьких козаків на Січі складалось в такий спосіб. Козаки піднімалися на ноги зі сходом сонця, одразу ж вмивалися холодною річковою водою, потім молилися богові й після молитви, через деякий час сідали за стіл до гарячого сніданку. Час від сніданку до обіду козаки проводили по-різному: хто об'їжджав коня, хто оглядав зброю, хто вправлявся в стрілянині, хто лагодив плаття, а хто просто лежав на боці, попихкував з люльки-носогрійки, розповідав про власні подвиги на війні, слухав розповіді інших і викладав плани нових походів. Рівно в 12 годин курінний кухар ударяв у казан, і тоді, по звуці казана, кожен козак поспішав у свій курінь до обіду. Обід приготівлявся в кожному курені особливим кухарем, або поваром, і його помічниками, невеликими хлопцями, на обов'язку яких лежало приносити воду в курінь і тримати в чистоті казани й посуд: «посуд — казани, ложки, корита дуже чисто держут і чистіше, як себе, а тим паче одягу». Їжа готувалася в великих мідних або чавунних казанах, що навішувались за допомогою залізних гачків на кабице в сінях кожного куреня, і варилася три рази в день на все наявне число козаків куреня, за що платилося кухарю по два рубля й п'ять копійок з кожного козака в рік, тобто 9 рублів й 50 копійок при 150 чоловіках середнього числа козаків у кожному курені. Увечері, по заході сонця, козаки знову збиралися в курені; тут вони вечеряли гарячою вечерею; після вечері молилися Богові й потім лягали спати, узимку в куренях, улітку й у куренях, і на відкритому повітрі; інші збиралися в невеликі купки й по-своєму веселилися: грали на кобзах, скрипках, ваганах, лірах, басах, цимбалах, козах, свистіли на сопілках, свистунах, — одним словом, на чому потрапило, на тім і грали, і відразу танцювали.

Макаренко Д.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Ознайомившись з історією славного козацтва, довідавшись про його героїчне минуле, можна з повним правом сказати, що запорозькі козаки XVI - XVIII століть вирізнялися глибокою релігійністю. Основою всього їхнього життя був захист предківської віри і православної церкви. Живучи під верховенством польського уряду, козацький народ усією душею ненавидів ляхів за те, що вони були гонителями православної віри. «Поляки відобрали у нас честь, відобрали свободу, відбирають віру...» — говорив Богдан Хмельницький реєстровим козакам своїм вогненным словом. Перед початком походів запорозькі козаки виголошували заклик до жителів українських міст, в якому були слова: «...хто готовий витримати всякі муки за святий хрест, хто не боїться смерті — ставай з нами...». Під владою релігійних почуттів запорожці два рази на рік (мирного часу) відправлялись пішки «на прощу», на поклін до святих місць.

У 1576 р. запорозькі козаки збудували свою першу самарську церкву на честь великого чудотворця Миколая. Другу, Микитинську, церкву було збудовано у 1648 р. У поселенні Старий Кодак запорожці збудували у 1656 р. третю церкву. На новій Січі, Чортомлицькій, на честь Покрови пресвятої Богородиці, у 1659 р. було збудовано четверту церкву. «Посередині Січі стояла невелика церква св. Покрови, знадвору дуже скромна, але всередині повна золота й срібла, бо козаки були побожні й дуже дбали про свою церкву...» Всього до моменту падіння Січі у межах вільностей запорозьких козаків налічувалось 44 церкви, 13 каплиць і одна молитовна ікона.

На Запорозькій Січі було заведено перед смертю давати частину свого добра церкві, а після повернення з військових походів, одну з трьох частин добутого віддавати в монастирі і церкви свого чи чужого краю. У козацькій думі, яка дійшла до нас, співається: «Срібло, злато на три часті паювали: першу частину брали, на церкви покладали».

Богослужіння у запорозьких козаків здійснювалося щодня по типу східної православної церкви. Під час богослужіння запорожці тримали себе пристойно. Входячи до церкви, щоб не порушити тишу, займали місця відповідно до своїх чинів, коли читали Євангелія, всі козаки струнко випрямлялися, брались за ефеси шабель і виймали леза до половини із піхов, це означало готовність захищати зброєю слово Боже від ворогів Христової віри.

У запорозьких козаків завжди служились соборні панахиди, на яких начитувались імена померлих і вбитих козаків.

З особливою повагою відносились козаки до відомих святих і релігійних свят: Миколи-чудотворця, архістратиґа Михайла, Покрови пресвятої Богородиці.

В деяких випадках козаки привозили до Запорожжя малолітніх представників інших релігій і хрестили їх. Так, в Балті запорожці викрали з колиски поляка, привезли його до Січі і охрестили. В місці Хотині полковий осавул Василь Рецепттов викрав малолітнього єврея, привіз його на Запорожжя і охрестив, назвавши Семеном Чернявським. Козаки врятували від загибелі малолітнього поляка, якого назвали Григорієм Покотило. Курінний отаман привіз його до Січі, де охрестив у православну віру.

Козаки, прийнявши до своїх лав ренегатів, не чинили їм ніяких утисків, і тії мали змогу отримати керівні посади у війську. Наприклад, син польського поміщика Олексій Григорович (Білицький) зайняв посаду кошового отамана. Колишній кримський мусульманин Іван Чугуєвець став військовим писарем.

Нужний О.А.

***Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка***

КОЗАЦТВО ЯК ЧИННИК ЗАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Як відомо, національний рух і є тим головним механізмом, котрий консолідує етнос, створює передумови для націогенезу. Він формує

національні інтереси, а вони є основою нації, підґрунтям для консолідаційних процесів. Рушійною силою цих процесів виступає національна ідея, що впливає з національних інтересів і яка формує національну культуру, а через неї – національну самосвідомість.

В етнічній історії українців можна виділити три основних етнооб'єднувальних поштовхи:

1. загроза фізичного винищення з боку Дикого Поля, зумовивши утворення військово-політичних об'єднань східнослов'янських земель;
2. польське національне гноблення XIV–XVI ст.;
3. зазіхання на незалежність українців з боку турецько-татарських і польських сил що, врешті-решт, викликало національно-визвольну війну.

Етноінтеграційні процеси в Україні стримувалися цілим рядом факторів: посиленням регіональної мозаїчності України, що стало наслідком захоплення її окремих земель сусідніми державами, а також розколом християнського світу. Загальноетнічна самосвідомість українців набула на цей час соціального забарвлення, втілюючись у самоназву “козак” (вільна людина). Власне, від козацтва починаються витoki української нації, оскільки з ним пов'язане пробудження національної самосвідомості, формування національних інтересів і національної мети, тобто всіх необхідних для нації компонентів.

“Козацька” етнічна самосвідомість мала два рівні: побутовий (нижчий) та ідеологічний (вищий). Їх ґрунтовий аналіз, як і аналіз процесу наростання національної самосвідомості в цілому, зроблений Я. Дашкевичем, тому ми скористаємося з його наукових розробок. Побутовий рівень етнічної самосвідомості включав такі елементи:

- поширення самоназв;
- наявність національних стереотипів, у тому числі й тих, що характеризували інші народи;
- переконання в існуванні спадкового фактору у вигляді особливої “руської крові”, під якою розумілася генетична близькість до Київської Русі;
- наявність психологічних бар'єрів щодо сусідніх народів держав: традиційне ставлення до Степу, як до неприйнятого духовного світу (Великий кордон); неоднозначне ставлення до Росії; індиферентне – до Білорусі; насторожене – до Польщі й Угорщини, підсилене релігійними бар'єрами.

Процес формування вищого, ідеологічного рівня етнічної самосвідомості (власне, це вже національна самосвідомість) включав такі елементи:

- боротьбу за національні права – вольності для «руського народу»;
- боротьбу за історичні традиції нації (звеличування культу князів, підкреслення величності Київської держави, відновлення національних пам'яток минулого, відстоювання ідеї автохтонності української нації);
- боротьбу за офіційні права на українську мову;
- засудження національної зради – потуреччя, релігійного відступництва, служби шляхті;
- протиставлення релігійних світоглядів людей “руського обряду” людям “лядської віри”;
- національне мотивування козацьких повстань.

Козацтво найповніше представило етнонаціональну своєрідність українства, неповторність його етнонаціональної особистості і стало носієм прообразу української національної ідеї. Саме в козацтві слід шукати початок витоків української нації, оскільки з ним пов'язане пробудження національної самосвідомості, формування національних інтересів та національної мети, тобто всіх необхідних нації компонентів.

Сазонов А.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
ВІДРОДЖЕННЯ КОЗАЦТВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Процеси відродження козацтва до 1995 р. в Україні нагтовхувалися на певний спротив окремих державних структур: провокації під час проведення козацької ради в Переяславі-Хмельницькому у 1992 році, затримання козацької старшини під час вшанування пам'яті П. Сагайдачного у Києво-Могилянській академії у 1994 році, заборона поховання за участю козаків Патріарха Володимира (Романюка) поблизу Свято-Софіївського собору у 1995 році тощо. На сьогодні зареєстровано близько десятка Всеукраїнських громадських організацій українського козацтва та більш ніж п'ятсот обласних, районних, міських і сільських козацьких утворень. Серед них: «Українське козацтво» (1991р.), «Спілка козацьких організацій України» (1999 р.), «Козацтво України» (2001 р.), «Об'єднане козацтво України» (2003 р.) та ін. На сьогодні у своїх лавах вони нараховують майже 200 тисяч осіб. Основні завдання, які стоять сьогодні перед Українським козацтвом: взаємодія з органами влади щодо формування державної політики у сфері відродження та розвитку історичних, патріотичних, господарських, культурних традицій Українського козацтва; відновлення та розвиток на звичаєвих засадах Українського козацтва як вираження способу життя, діяльності та поведінки українського народу; відродження та розвиток козацької господарської діяльності, створення козацьких січей, паланок і поселень як осередків відродження і розвитку традиційних козацьких форм самоврядування; сприяння підготовці молоді до військової служби, військовому вишколу українських козаків, сприяння розбудові Збройних Сил України, Прикордонних військ, Митної служби та підрозділів Цивільної оборони.

Першим Гетьманом сучасного Українського козацтва у 1991–1992 рр. був В'ячеслав Чорновіл – визначний державний і політичний діяч, змінив його генерал-майор ЗСУ, народний депутат України Володимир Мулява. На Великій Раді у жовтні 1998 р. Гетьманом Українського козацтва було обрано гвардії генерал-майора, народного депутата України І. Біласа. У 2000 р. він очолив українських козаків та групу спортсменів, які вперше в історії десантувалися на Північний полюс і встановили там прапор Українського козацтва. Ця акція набула великого розголосу в Україні та світі.

Відродження та подальший розвиток Українського козацтва можливі лише за його активної діяльності. Зовнішнє і, по суті, бутафорське відродження козацтва якихось відчутних наслідків не дасть: у такий спосіб історія може

відродитися лише як фарс. Цей процес єдино можливий на ґрунті досягнень сучасного суспільного розвитку, соціальної науки. Лише за таких умов може спрацювати сьогодні на користь нашого народу в рамках чинного законодавства звичаєве право козацтва, і здатні відродитися його могутні за своїм потенціалом історичні, патріотичні, господарські та культурні традиції.

Третяк Р. О.

***Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка***

ЗНАЧЕННЯ КОЗАЦЬКО-СЕЛЯНСЬКИХ ПОВСТАНЬ У РОЗГОРТАННІ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Козацтво виникло і сформувалося в другій половині XV – XVI ст. як форма протесту українського народу проти зростаючого соціального і національно-релігійного гноблення, посилення кріпосництва.

На нових землях козацтво створило своєрідні форми організації й управління. Козаки, подібно до мешканців міст, що мали право на самоврядування, об'єднувалися в громади, якими керували виборні особи. Ці громади були самостійними в управлінні військовими організаціями, які мали свій суд, фінанси та військо, в якому служило все доросле населення. Козацька громада, незважаючи на соціальну диференціацію її членів, в цілому була демократичною організацією, яка протиставила себе феодальній державі. Кожний, хто прибув на козацькі землі, вважався вільною людиною і здобував право користуватися господарськими угіддями на рівні з усіма і брати участь в самоуправлінні, в тому числі в обранні старшини — отаманів, суддів, писарів. Водночас кожен повинен був зі зброєю в руках охороняти поселення, виступати в похід тощо.

Козацтво взяло на себе справу боротьби проти татар. Найбільш видатним явищем в історії козацтва було утворення в середині XVI ст. Запорозької Січі, яка стала центром боротьби не тільки проти зовнішніх ворогів України — Турецької (Османської) імперії і Кримського ханства, але і проти експансії польської шляхти і католицької церкви. Січ стала зародком нової української державності, створивши органи влади (Кіш) і територіального управління (паланки), військо і морський флот, установивши дипломатичні відносини з багатьма державами — Австрією, Ватиканом, Росією, Швецією, Молдавією.

З кінця XVI ст. в панщина збільшилася до 4-5 днів на тиждень. У зв'язку з поширенням фільварків на території Південної Київщини та Лівобережжя з 20-х років XVII ст. стало різко погіршуватися становище як селян, так і міщан. Наприкінці XVI ст. минув термін дії 20–30-річних привілеїв звільнення від феодальних повинностей, якими польська шляхта залучала у свої маєтки на території Подніпров'я селян з Волині, Галичини, Північної Київщини. З цього часу тут, як і на іншій частині України, повсюдно вводилася панщина, різко збільшувалися податки на селян і міщан. Крім цього, польська шляхта продовжувала наступ на землі, освоєні козаками.

Великої шкоди селянам і міщанам завдавали напади («наїзди») озброєних загонів одних шляхтичів на володіння інших з метою грабежу і захоплення людей для використання їх праці у власних господарствах. Вони не тільки руйнували селянське господарство, але й змушували пограбованого пана компенсувати свої втрати додатковою експлуатацією кріпаків.

Наступ кріпосництва і католицької церкви, всевладдя і сваволя магнатів стали причиною зростання невдоволення і масових виступів селян, міщан, козаків, дрібної шляхти. Населення Середньої Наддніпрянщини і Лівобережжя в масі своїй оголошувало себе козаками («покозачилося»), тобто явочним порядком виходило з підданства магнатам і місцевій адміністрації. У 1616 р. польська влада нараховувала тут близько 40 тис. покозачених або «неслухняних», котрі відмовлялися виконувати феодалні повинності, не визнавали владу Речі Посполитої і обирали своїх отаманів, засновували козацьке судочинство. Основною організуючою силою повстань, що прокотилися в цей період, були козаки, а головними їх учасниками — селяни. Для усіх цих виступів були характерні стихійність, локальність, відсутність далекосяжних цілей.

У польської держави не вистачало сил не тільки на ліквідацію козацтва, але навіть на ефективний контроль над його діяльністю. Крім того, польська держава, котра не мала достатніх коштів на утримання найманої армії, не могла обійтися без козацтва, що захищало її кордони від постійних татарських набігів. Тому, жорстоко борючись із масовим переходом селянства в козаки, обмежуючи чисельність реєстру, шляхта змушена була змиритися із самим існуванням козацтва.

Повстання 20–30-х рр. XVII ст. виділили козацтво як керівну силу в боротьбі з польсько-католицькою експансією на українські землі. Боротьба козацтва за свої права одержала підтримку всіх верств українського населення, оскільки більшість українців ждали отримати козацькі привілеї (це проявилось в такому явищі як масове «покозачення» селян і міщан). У ході повстань козацтво перетворилося на великий організований стан, що дозволило його вождям вже в ході повстань 30-х рр. проголосити метою своєї боротьби визволення всієї України від панського і католицького гніту. Ця мета в той час ще не одержала достатнього визнання в народі, що й обумовило стихійність і локальність окремих виступів, не давши вождям повстань зосередити під своїм керівництвом значні сили. Крім того, козацтво завжди складало лише ядро повсталих. Основна ж їх маса складалася з малоозброєних, ненавчених військовій справі селян, які до того ж пересувалися разом із родинами, що позбавляло повстанців маневреності і змушувало їх обмежуватися оборонною тактикою. При зустрічі з польським військом повстанці закривалися в укріпленому таборі, здатному витримати тривалу облогу, але ефективно атакувати ворога могли лише козацькі підрозділи. Негативну роль зіграла також відсутність у тогочасному козацькому війську великих кінних загонів. Як і в європейських селянських війнах, українське селянство не могло надовго відриватися від ведення господарства, хоча через існування вільних земель на території Дикого поля та сусідньої Слобожанщини часто кидало старі місця

проживання разом зі своїми господами. Головною ж причиною поразки козацько-селянських повстань традиційно була зрада реєстровців, які домагалися від уряду лише захисту своїх привілеїв. Козацька верхівка, пов'язана зі шляхтою походженням та культурою, вважала Річ Посполиту своєю державою і боролася не проти неї, а проти утисків з боку місцевої шляхти.

Бойовий досвід, отриманий у ході повстань селянством і міщанами, а також посилення феодалного гніту і репресій після придушення козацько-селянських виступів підготували новий етап визвольної боротьби українського народу, який почався через 10 років «золотого спокою» під керівництвом Богдана Хмельницького.

Фатєєва Г.О.

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО – ТВОРЕЦЬ НОВОЇ ФОРМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Україна пройшла великий шлях до становлення державності. Кожен історичний період нашої країни має свої характерні риси і особливості. Доба козацтва безумовно є однією зі славних сторінок в історії українського народу.

Мета статті – розкрити роль козацтва та його вплив на тогочасні державотворчі процеси, виявити основні ознаки державності в період козаччини, окреслити межі та сфери впливу Гетьманської держави.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що наша країна зазнає політичного гніту на даний момент і слід звертатися до історії. Також слід зауважити, що запропонований історичний період є надзвичайно цікавим, адже є яскравою сторінкою в історії становлення нашої державності.

Гетьманська держава веде свою історію ще з середини XVI століття. Досить важливе місце у підготовчому процесі формування військово-політичної козацької організації належить Дмитру Вишневецькому. Саме завдяки ньому було створено першу Січ. Хоча, як зазначає В.Голобуцький, козацтво сформувалося раніше, а Д.Вишневецький лише прискорив цей процес [1, с. 56].

Ідея відродження української державності визначалася також діяльністю Петра Конашевича – Сагайдачного. Бо саме він домогся визнання польським урядом автономії у складі Речі Посполитої. Як зазначає, Д.І. Яворницький, завдяки дипломатичному тактові П.Сагайдачний зумів домогтися у поляків таких результатів, про які не мріяв жоден з гетьманів [3, с.153].

Свого апогею українська державність досягла в середині XVII ст., коли центр політичного життя України перемістився до Наддніпрянщини, де в результаті Національно-визвольної війни українського народу постала козацько-гетьманська держава – Військо Запорозьке. Цей факт став одним із найважливіших результатів національної революції нашого народу середини XVII ст. Зокрема, на думку українських істориків В.Смолія та В.Степанкова,

події 1648 - 1676 рр. становили ланки єдиного процесу боротьби українського народу за створення національної держави, її незалежність та територіальну цілісність [2, с. 65]. Слід зазначити, що в ході визвольної війни під проводом Б. Хмельницького, розпочався інтенсивний процес ліквідації органів влади і адміністративно-територіального устрою Польщі та творення натомість українських державних інституцій, центральних і місцевих органів влади, закріплення територій, судових установ та армії. Саме в цей період поживався процес утворення і зміцнення зв'язків з іноземними державами, що дає нам зробити висновок щодо визнання нашої держави на тогочасній міжнародній арені.

Отже, проаналізувавши період козаччини, можна стверджувати, що зародження української державності багато чим завдячує козацтву. Бо саме цей особливий соціальний прошарок не дав загинути нашій Україні, а навпаки, домігся зародження нової держави, яка мала свої специфічні особливості. Також, слід зауважити, що козацька держава стала рівноправним суб'єктом міжнародного життя в той період.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні окремих етапів розвитку козацької держави та аналізу державотворчих процесів, які відбувалися в даний період.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голобуцький В. Запорозьке козацтво / В. Голобуцький. – Київ: Вища школа. – 539 с.
2. Смолій В.А. Козацькі січі. Нариси з історії українського козацтва XVI-XVIII ст. /В. Смолій. – Київ: Вища школа, 1998. – 976 с.
3. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків /Д. Яворницький. – Київ: Наукова думка, 1993. – 557 с.

Шевердін С., Маковоз В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Ця тема актуальна у наш час, оскільки у період козаччини відбувалися процеси, які визначили особливості формування і розвитку новочасної української держави, а паралельно – також українського націогенезу. Козацька доба – пам'ять народу, важливий період еволюції української держави як на ідеологічному, так і на інституційному рівні.

Метою роботи є дослідження націєтворення та розвитку української держави в період козацтва.

Хмельниччина як перший період революції мала великий вплив на розвиток національної свідомості в широких колах української людності й послужила імпульсом для розквіту усної народної творчості. Саме пісні, вірші пройняті духом історичного оптимізму, щирого патріотизму, впевненості в силах відстояти виборену в боях національно-релігійну й соціальну свободу. Хмельниччина як національно-визвольної війна є центральною в козацьких

літописних компіляціях XVII - XVIII ст. [3, с. 244], її тема розкрита через героїко-епічне зображення ходу революції, в якій проявилися національна самосвідомість усіх верств народу, його жертовність і наполегливість [1, с. 530–532]. Тема національно-визвольної боротьби довела, що в її ході українська нація відродила свою державу й спрямувала її розвиток на утвердження, оборону здобутих завоювань, налагодження повнокровного внутрішнього життя, вирішення проблем із сусідніми державами. В літописах це влилося в значний духовний здобуток — створений панорамний літературний епос, прорізаний наскрізною героїко-патріотичною ідеєю. У національній свідомості народу стався революційний прорив, тут з'являється державна ідея, наріжні принципи якої були вироблені гетьманом, а її утвердження зіграло велику роль у розвитку свідомості від рівня етнічно-культурного ототожнення до національно-політичного самовизначення [2, с.100–102]. На шляху доводилось долати й перешкоди, наприклад конфесійну роз'єднаність нації, територіальний розкол України, боротьбу угруповань серед еліти, пасивність верхівки православної церкви чи інтелігенції. І маючи волю до боротьби за незалежність і політичного генія у ролі Б. Хмельницького вдалося виробити витворення держави. Саме на цьому етапі національної революції розвивалося почуття українського патріотизму, національної гідності й гордості за новостворену державу, яка стала попередницею сучасної України

Підсумовуючи розгляд даної проблеми, варто зробити висновки, що українська революція середини XVII ст. була явищем глибоко закономірним, її обумовив цілий ряд факторів, які привели до хвилювання всі соціальні верстви тогочасного українського суспільства. Народне повстання показало кінетичну могутність українського суспільства, його волелюбство і недосконалість державної еліти, невміння її, скористатися народним поривом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корпанюк М. Слово. Хрест. Шабля (українське монастирсько-церковне, світське крайове літописання XVI – XVIII ст.). – К.: Смолоскип, 2005.–904 с.
2. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська державна ідея XVII – XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації.- К.: Альтернативи, 1997.– 368 с.
3. Єфремов С. Історія українського письменства. – Нью-Йорк, 1991.

**Національно-патріотичне виховання-важлива
складова сучасного освітнього процесу**

Розділ 4 НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Бережна С.В.

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА ІСТОРИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ ХНПУ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ

Формування національно-патріотичного виховання в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для освітньої сфери загалом. Система планування національно-патріотичного виховання в позанавчальний час на історичному факультеті ХНПУ імені Г. С. Сковороди має три рівні. Перший рівень – це планування виховної роботи в академічній групі. Плани роботи складаються викладачами-кураторами академічних груп за активною участю студентів. Другий рівень – планування роботи клубів за інтересами та наукових гуртків факультету. Ці плани складають керівники відповідних клубів та гуртків. Третій рівень – загальнофакультетські заходи, які плануються керівництвом факультету й затверджуються Вченою радою.

Виховна робота в академічній групі планується таким чином, щоб студенти мали змогу прилучитися до національних традицій українського народу. Викладачі-куратори активно використовують приклади мужності й звитяги захисників України як з історичного минулого, так і нинішніх воїнів-героїв, які обороняють нашу державу. Традиційними заходами в цьому плані є відвідування музею історії ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, історичного музею м. Харкова, театру ім. Т. Г. Шевченка, екскурсії до джерела та стежки Г. Сковороди, до музею Г. Сковороди у Сковородинівці.

У планах роботи гуртків завжди є питання щодо національного виховання. Так, більш ретельно історія Харківщини вивчається на засіданнях клубу «Краєзнавець», археологічні пам'ятки козацької доби вивчаються в роботі археологічного клубу, на засіданнях історіографічного та наукового семінару кафедри всесвітньої історії розглядаються суперечливі питання та білі плями вітчизняної історії. Учасники школи ораторів на своїх засіданнях неодноразово порушували теми розвитку української національної ідеї, проблеми студентства й студентського самоврядування. Вагомий внесок у патріотичне виховання належить політичному дискусійному клубу «Толерант». Систематично відбуваються зустрічі з учасниками бойових дій, бійцями АТО – випускниками історичного факультету: доцентом Валерієм Романовським (1998 р. випуску), Сергієм Морозом (2010 р. випуску), діячами сучасної культури, мистецтва, науки, спорту, які виявляють активну національно-патріотичну позицію (наприклад, журналістом і письменником Леонідом Логвінєнком).

Студенти історичного факультету є членами громадської організації

«Окремий науково-освітній центр Українського козацтва імені Г. С. Сковороди». На факультеті викладається спецкурс «Феномен українського козацтва в системі збереження культурної спадщини України», під час якого студенти ґрунтовно вивчають добу козацтва в Україні, видатні персоналії того часу.

У 2015 р. як експеримент було розміщено пересувну виставку «Народна війна» за сприянням Департаменту освіти і науки ХОДА. Виставка викликала зацікавленість громадськості. Її відвідали студенти, учні, науковці та громадськість Харкова. Загалом у 2016–2017 навчальному році було відкрито 4 пересувні виставки Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова, Української Гельсінської Спілки з прав людини, Українського Центру вивчення історії Голокосту.

Історики-сковородинівці є учасниками різноманітних конференцій і «круглих столів», присвячених актуальним проблемам України та світу, історіографії козацтва, Другій світовій війні, Яворницьких і Каразінських читань.

Органи студентського самоврядування факультету активно залучаються до патріотичних акцій, що проводяться як в університеті, так і на факультеті. Активно діє волонтерський загін історичного факультету «Добрі серця». Студенти й викладачі відвідують Харківський обласний будинок дитини №2, Харківський будинок дитини «Родина», Обласний Центр соціально-психологічної реабілітації дітей; військово-медичний клінічний центр Північного регіону. Також збирається та передається волонтерська допомога захисникам Батьківщини.

Отже, на історичному факультеті ХНПУ імені Г. С. Сковороди проводиться цілеспрямована системна робота щодо виховання патріота – громадянина України.

Данченко І. О.

***Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка***

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО КОМПОНЕНТА СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК СКЛАДНИК ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВОГО ПРОЦЕСУ

Одним із провідних міжгалузевих утворень економіки України є агропромисловий комплекс. Провідним соціальним інститутом, який прискорює процес розвитку й становлення людини як особистості, забезпечує формування її духовності, світогляду, ціннісних орієнтацій і моральних принципів, є освіта [2, с. 23]. В умовах стрімких змін, які постають яскравим свідченням становлення інноваційного типу світового розвитку, змінюються суспільні вимоги до системи аграрної освіти в Україні, першочерговими з яких є формування саме соціальних компетентностей випускників. Це, у свою чергу, вимагає формування національно свідомої особистості, а також наповнення

всіх ланок навчально-виховного процесу змістом, який би забезпечував можливості духовного самовдосконалення особистості, формування її інтелектуального й культурного потенціалу як найвищої цінності суспільства.

Проблеми виховання молоді неодноразово були предметом уваги вчених: О. Абрамчук, О. Алексєєва, В. Бутенко, О. Киричук та ін. Функції вищої освіти в громадянському вихованні молоді розкрито в працях таких учених, як С. Гнатенко, М. Євтух, Г. Троцько та ін.

Мета статті – визначення критеріїв і показників сформованості громадянського компонента соціальної зрілості студентів-аграріїв.

Аналіз наукової літератури дозволяють визначити громадянськість як інтегративну якість особистості, яка включає внутрішню свободу й повагу до державної влади, почуття власної гідності й дисциплінованість, вияв патріотичних почуттів і культури міжнаціонального спілкування, терпимості щодо представників інших культур і національностей, потреби в діяльності на благо суспільства, патріотизм.

Розуміння громадянськості як сукупності моральних якостей суб'єкта передбачає зрілість політичної і правової свідомості, почуття патріотизму, причетності до історичної долі своєї вітчизни та її народу, усвідомлення себе як повноправного члена соціальної спільноти, громадянина своєї країни.

Громадянськість, за Н. Еліасбергом, складається з взаємодоповнюючих елементів: усвідомлення власних прав і обов'язків; наявність конкретних громадянських дій: від потреби бути поінформованим до активної участі в політичних і соціальних кампаніях; наявність системи цінностей і моральної переконаності, що додають цій системі певного значення [4]. Без сформованості відповідних якостей, на нашу думку, не можна говорити про сформованість соціальної зрілості особистості. Тому в структурі соціальної зрілості студентів-аграріїв виділяємо громадянський компонент, який покликаний сформувати духовну, національну, мовну культури студентів-аграріїв, розвиток системи громадянських цінностей та їх пізнання в процесі професійної освіти, розвиток свідомого в відповідальному ставлення до питань розбудови українського суспільства, реалізації власного духовного і творчого потенціалу, зміцнення зв'язку між особистими й суспільними інтересами [3, с. 5].

Аналіз феномену громадянського компонента соціальної зрілості студентів-аграріїв за результатами наукових досліджень буде неповним і незавершеним, якщо окремо не розглянути підходи до визначення критеріїв і показників сформованості цього компонента.

Тому критерієм громадянського компонента соціальної зрілості студентів-аграріїв вважаємо сформованість відповідного рівня громадянськості особистості.

Показником сформованості високого рівня громадянського компонента соціальної зрілості студентів є співвідношення результатів відповідної діагностичної методики «Тест для визначення громадянської самосвідомості особистості» [1, с. 55].

Отже, формування та розвиток соціально зрілої особистості студентів-аграріїв залежить від рівня сформованості окремих її структурних

компонентів. Рівень сформованості громадянського компонента соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів залежить від рівня сформованості громадянської самосвідомості особистості. Розвиток громадянської самосвідомості особистості залежить від багатьох факторів, один з яких є забезпечення навчально-виховного процесу педагогічною технологією формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів. Перспективними в подальшому дослідженні є розробка та вдосконалення методологічної й методичної бази педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів-аграріїв щодо формування високого рівня всіх її компонентів, зокрема й громадянського.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зуб Т. С. Громадянське виховання як чинник духовного оновлення суспільства / Вчені записки Харківського гуманітарного інституту "Народна українська академія". Т.6-II. Громадянськість інтелігенції: шляхи формування у кризовому суспільстві / М-во освіти і науки України; Нар.укр. акад.; Ред. колегія: В. І. Астахова (голов. ред.) та ін. – Х., 2001. – С. 159.
2. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія : підруч. для студ. / А. М. Алексюк; Міжнар. фонд «Відродження». – К. : Либідь, 1998. – 558 с. – (Прогр. «Трансформація гуманіт. освіти в Україні»), с. 23.
3. Євтух М. Б. Методичні засади розбудови особистісно орієнтованої навчальної діяльності у вищій школі / М. Б. Євтух // Філософія освіти ХХІ ст.: проблеми і перспективи : зб. наук. пр. – К. : Знання, 2000. – Вип. 3. – С. 42 – 49.
4. Элиасберг Н. И. Педагогический коллектив школы – субъект инновационной системы правового образования [Текст] : монография / Н. И. Элиасберг. – СПб., 1998.

Касинюк Л.А.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Мужність створює держави,
добродетель оберігає їх;
злочин веде їх до безчестя,
безтурботність – до деспотизму.

О. Мірабо

Розбудова України як демократичної, правової, соціальної держави неможлива без правового виховання. Термін «виховання» походить від слова "ховати», що означає оберігати, убезпечити від небажаного впливу. Молоду емоційну людину є від чого "ховати", оберігати і захищати: від наркоманії, злочинності, пияцтва, моральної розбещеності тощо. Завдяки правовому вихованню формується необхідний рівень правосвідомості та правової культури громадян і суспільства в цілому. Адже відомо, що саме правосвідомість та правова культура сприяють становленню демократичних

засад суспільства, впливають на регулювання всього спектра соціальних відносин, підтримують і цементують його цілісність, стабільний правопорядок.

Слід зазначити, що правова культура українського суспільства бере початок від звичаєвого права Київської Русі, яке пізніше знайшло своє закріплення в «Руській правді». В цей період відбулося етнічне об'єднання східних слов'ян в єдиний народ. Виникають певні елементи національної свідомості: традиції, звичаї, звичаєве право, закон, суд, бойовий устрій, відчуття патріотизму тощо. В подальшому правосвідомість українського суспільства формувалася в умовах загарбання українських земель Польщею, Угорщиною, Росією. Звідси такі різні правові, економічні, соціальні погляди населення в різних регіонах України.

Відсутність політичного плюралізму, гласності, перекося у відносинах громадян з владою в Радянській Україні стали свідченням низького рівня правосвідомості і правової культури громадян. І сьогодні молодь, яка стоїть на порозі дорослого життя, «знаходить прояви у відкритій неповазі до людей..., що призводить не лише до порушення дисципліни, а й прав та свобод людини і громадянина. З великим побоюванням треба нам усім ставитися до зростаючої бездуховності, особливо серед молоді... Без цілеспрямованого виховання (в тому числі і правового) держава аж ніяк не може обійтися»[1, с.100-103].

Виховання є складним багатограним процесом, спрямованим на формування людини як особистості. Україна переживає непростий час. Іде неоголошена війна, розв'язана Російською Федерацією, Україна втрачає своїх людей, свою територію, падає рівень життя, спостерігається економічна та політична кризи. Не подолана проблема корупції, наркоманії, злочинності, відсутня система реальних гарантій прав і свобод людини та громадянина. Сподівання на те, що зневажливе ставлення до права зникнуть тоді, коли в країні стабілізується соціально-економічне становище, – даремні й нереальні.

В цій ситуації уже сьогодні слід шукати шляхи вдосконалення правової системи, формувати почуття патріотизму, розвивати демократичні інститути, сприяти подоланню корупції та явищ правового нігілізму. Великого значення набуває правова освіта і правове виховання молоді. Правова необізнаність завжди шкодить людині. Подібну думку висунув ще давньогрецький філософ Сократ, який вважав, що людина вчиняє погано тому, що не знає як сама вона має вчинити.

Головним інструментом забезпечення правової освіти і правового виховання є вищі навчальні заклади. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. одним з основних завдань вищого навчального закладу визначає формування особистості шляхом правового виховання. Ст. 58 зазначеного Закону затверджує необхідність прищеплювати студентам «любов до України, виховувати їх у дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України та державних символів України» [2].

Найважливішими завданнями правового виховання студентів в умовах сучасного вищого навчального закладу, на наш погляд, є виховання високої громадянськості, формування гуманістичного світогляду, свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків перед суспільством і державою, готовності

дотримуватися і виконувати закони та вимоги Конституції України. Для цього потрібно забезпечити комплексне засвоєння студентами теоретичних знань з філософії, соціології, правознавства.

Важливу роль у правовому вихованні студентів ХНУБА відіграють лекції та практичні заняття з правових дисциплін, засідання студентського наукового гуртка права, тижні правової культури. Так, в грудні 2016 року проведено тиждень правової культури. Цікавою і змістовною була лекція одного з провідних викладачів Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого : «Захист прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні». На спільному засіданні студентського наукового гуртка соціології і права обговорені питання захисту прав людини: національний і міжнародний досвід в контексті сьогодення. Вже стало доброю традицією проводити зустрічі студентської молоді з викладачем кафедри філософії, учасником АТО Білостоцьким М.О.

Правове виховання студентів має бути організоване на високому рівні і бути продовженням виховання, розпочатого в сім'ях, дошкільних закладах і школах. Знання, отримані студентами, допоможуть майбутнім інженерам, економістам, бізнесменам вирішувати назрілі економічні проблеми, орієнтуватись в договірній і фінансовій діяльності. Разом з тим правова освіта допоможе збагатити інтелектуальний і духовний розвиток майбутніх фахівців, адже через особистісну зрілість можна досягти професіоналізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головченко В., Потьомкін А. Правові механізми формування правової свідомості студентів // Право України. – № 4.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., № 1556 – VII // ВВР. – 2014. – № 37 - 38. – ст.2004.

Кравченко О.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У запропонованій публікації політологія розглядається як навчальна дисципліна, що викладається у вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації. Донедавна вона входила до переліку нормативних навчальних курсів підготовки бакалаврів. Проте внаслідок зміни в структурі освітніх програм, що відбулися у 2015 р., вона втратила статус обов'язкової дисципліни. Незважаючи на виключення із сучасних навчальних програм переліку нормативних дисциплін, політологія залишається вагомим освітньо-науковим ресурсом формування сучасного фахівця.

Метою нашого дослідження є актуалізація змісту політології в контексті компетентнісного підходу, що впроваджується у вищій школі України.

Наукова розробка цієї проблеми перебуває на початковому етапі. Джерельною базою дослідження є нормативні документи, що забезпечують реформування вищої освіти в Україні. Насамперед це Закон України «Про вищу освіту» й методичні дослідження, розробки та рекомендації, які останнім часом

були напрацьовані європейськими й вітчизняними фахівцями з реформування освітньої галузі.

У статті 26 Закону України «Про вищу освіту» серед основних завдань вищого навчального закладу є те, що вони «...2) приймають участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу...; 4) формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах...; 7) збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства...; 9) налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури» [4].

Ці завдання відповідають сучасній європейській концепції студентоцентрованого навчання, основними категоріями якого є результати навчання й компетентності. Згідно з термінологією міжнародного проекту Тюнінг («Гармонізація освітніх структур в Європі» (Tuning educational structures in Europe), TUNING), призначенням якого було вироблення стратегії й моніторингу результатів впровадження основних цілей та інструментів європейського освітнього процесу, результати навчання – формулювання того, що, як очікується, повинен знати, розуміти, бути здатним продемонструвати студент після завершення навчання. Під час опису результатів навчання використовуються дефініції типу «знання», «уміння», «навички», «здатності» тощо. Результати навчання формулюються викладачами й відображають очікування викладачів щодо результатів освітньої діяльності [6]. Результати навчання формулюються в термінах компетентностей.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особистості успішно здійснювати професійну й подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти». У Методичних рекомендаціях щодо розроблення освітніх програм у контексті Закону України «Про вищу освіту» визначається, що загальноприйнятим є розподіл компетентностей на дві групи: предметно-спеціальні (фахові) компетентності та загальні компетентності. Згідно з визначенням, перші залежать від предметної галузі, саме вони визначають профіль освітньої програми й кваліфікацію випускника, саме вони роблять кожну освітню програму індивідуальною. Інші, загальні, компетентності є не менш важливими: вони мають універсальний, не прив'язаний до предметної галузі характер. І перша, і друга група компетентностей має бути збалансована [6].

У проекті Тюнінг визначено 31 загальну компетентність, що різною мірою представляють 3 основні категорії компетентностей: а) інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні та лінгвістичні здатності); б) міжособистісні (навички спілкування, соціальна взаємодія та співпраця); в)

системні (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань, здатність планування змін для вдосконалення систем, розроблення нових систем).

За оцінкою доктора філософських наук О. А. Габріеляна, однією з основних характеристик політології як науки й навчальної дисципліни є її універсальність, яка полягає в намаганні знайти загальні закони політики, з'ясувати все різноманіття політичних подій цими законами та простими теоретичними схемами [1]. Така особистість політології дозволяє донести до студентства складні проблеми сучасного розвитку, зокрема проблеми глобалізації. Напрацьована аналогія усвідомлення політичних проблем полегшує теоретичне засвоєння інших суспільствознавчих дисциплін, формуванню міжпредметних зв'язків, що, в свою чергу, сприяє формуванню багатьох важливих загальних компетентностей, наприклад, таких, як здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, здатність проведення досліджень на відповідному рівні, здатність вчитися.

Оскільки об'єктом вивчення політології є політичний процес, у фокусі якого перебуває людина як його атомарна одиниця, основні теми навчальної дисципліни «Політологія» сприяють усвідомленню студентством індивідуальних та колективних людських можливостей в історичному процесі, що безпосередньо впливає на його громадську свідомість. Громадська свідомість, поряд з громадськими почуттями та громадською поведінкою, є важливим складником громадської активності людини. Для студента формування його громадської активності забезпечує набуття компетентності щодо здатність діяти соціально відповідально та по-громадянському свідомо. Розділи політології, присвячені міжнародним відносинам, збільшують можливість студентів з надбання загальної компетентності щодо здатності працювати в міжнародному контексті.

Багато необхідних загальних компетентностей, яких потребує сучасна вища освіта, насамперед тих, що належать до категорії міжособистісних (навички спілкування, соціальна взаємодія та співпраця) формуються в процесі застосування інтерактивних методів у викладанні політології. Презентації, круглі столи, дискусії, відкриті обговорення з запрошенням гостей, що стають все поширенішими у студентській аудиторії, яка за своїм складом найчастіше є інтернаціональною, сприяють формуванню таких компетентностей, як здатність працювати в команді, навички міжособистісної взаємодії, цінування та повага різноманітності й мультикультурності.

Необхідний сучасний контент політології зберігає неабиякий потенціал подальшого реформування в напрямку перетворення на політичну науку, яка має більшу прикладну ефективність порівняно з політологією. Насамперед це стосується таких новітніх наукових методів дослідження сучасної політичної науки, як методи моделювання, кластерного аналізу, комплексного методу соціальної статистики, кореляційного аналізу, комплексного аналізу тощо, знайомство з якими дозволить студентам набутися компетентностей, які мають важливе значення для конкурентоспроможності та працевлаштування майбутнього фахівця не тільки на вітчизняному, а й на світових ринках праці. До цих компетентностей можна віднести: здатність застосовувати знання в

практичних ситуаціях, навички використання інформаційних і комунікаційних технологій, здатність проведення досліджень на відповідному рівні, здатність вчитися і бути сучасно навченим, здатність до пошуку, оброблення й аналізу інформації з різних джерел, здатність генерувати нові ідеї (креативність) та ін.

Отже, навчальна дисципліна «Політологія», що викладається у вітчизняних вишах III – IV рівнів акредитації за своїм змістом і методами відповідає вимогам формування необхідних для сучасного студентства загальних компетентностей. Через це важливим та доцільним є збереження та вдосконалення курсу політології в освітньо-науковому процесі вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Габриелян О. А. О развитии и преподавании политической науки в Украине / О. А. Габриелян / Политическая наука в Украине: становление и перспективы. – Симферополь : Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, 2002. – С. 6 – 17.

2. Галактіонова І. В. До питання про необхідність вивчення навчальної дисципліни «Політологія» як обов'язкової студентами вищих навчальних закладів України / Ірина Володимирівна Галактіонова – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://social-science.com.ua/contents/6> – Назва з екрана.

3. Політична культура та проблеми громадянської освіти в Україні: Аналіт. звіт / Рябов С. Г., Кисельов С. О., Кисельова О. та ін. – К. : Тандем, 2004. – 79 с.

4. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента. Наказ Міністерства освіти і науки України № 642 від 9 липня 2009 р. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/newstmp/2009_1/09_07/doc1.doc – Назва з екрану.

5. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII Електронний ресурс – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> – Назва з екрану.

6. Розроблення освітніх програм : метод. рекомендації / В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / за ред. В. Г. Кременя. – К. : ДП «НВЦ»Пріоритети», 2014. – 120 с.

7. Становлення політології як науки і навчальної дисципліни – Електронний ресурс – Режим доступу: http://www.djereho.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1149&Itemid=71 – Назва з екрану.

Перевалова Л. В.

***Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»***

Окладна М. Г.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
**ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ**

Протягом останніх років Україна зіткнулася з цілою низкою проблем – війна на Сході країни, загибель українських громадян, кризові явища, що охопили всі сфери суспільного життя. Усе це призвело до деформації ціннісних

орієнтацій, передусім серед української молоді. У зв'язку з цим особливого значення в сучасному українському суспільстві набуває проблема формування в молоді національної свідомості, любові до Вітчизни, турботи про благо свого народу, поваги та любові до державної символіки та історичних святинь; відновлення та вшанування національної пам'яті, формування духовних цінностей патріотизму, забезпечення духовної єдності поколінь. Це важливі завдання, які постають перед державними органами, політичними партіями, громадськими організаціями, суспільством загалом.

На сьогодні державна політика України у сфері національно-патріотичного виховання реалізується відповідно до положень Конституції України, Законів України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про освіту», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст.», Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр. та інших нормативних актів.

Події в Україні останніх років гостро поставили перед державними органами, неурядовими організаціями та інститутами громадянського суспільства завдання формування нової системи національно-патріотичного виховання молоді.

Так, за даними соціологічних досліджень, проведеними протягом 2015 р., головними ознаками, за якими молодь визначає для себе поняття патріотизму, є: національна самосвідомість, гордість за приналежність до своєї нації, народу – 62 %, любов до рідного дому, місця, в якому живеш – 52 %, повага до української історії, культури, традицій, вірувань – 46 %. Найменша кількість молоді переконана, що патріотизм пов'язаний з непримиренністю до представників інших націй і народів (4 %) та тим, що це лише романтичний образ, літературна вигадка (4 %) [2, с. 132 – 133].

Ставлення до України можна простежити також за результатами відповідей на запитання про ставлення до українського громадянства, власної національності, рідної мови. 81 % опитаних представників української молоді заявили, що пишаються тим, що вони є громадянами України. Водночас не пишаються українським громадянством 8 %, а близько 11 % опитаних не змогли відповісти на це запитання. 91 % молодих людей вважають себе українцями за національністю, 6 % вважають себе росіянами, 1 % – представниками іншої національності, 4 % не змогли відповісти. У масштабах країни 64,3 % молоді у віці 14 – 19 років вважають, що громадяни України обов'язково повинні добре володіти українською мовою. Більше ніж половина (51 %) опитаних серед української молоді, як правило, розмовляє в сім'ї українською, 49 % зазвичай також розмовляють українською на роботі (в навчальному закладі), 43 % – із друзями, знайомими [2, с. 135 – 136].

Патріотизм – це готовність до захисту Вітчизни. Необхідно, щоб молоді люди не тільки пишалися своєю країною, але й уміли і були готові її захищати. Говорячи про бойові дії та загрозу війни, 26 % респондентів заявили, що готові захищати свою країну зі зброєю в руках у разі, якщо їх мобілізують або виникне нагальна потреба (серед чоловіків таких 34 %, серед жінок 17 %). Ще 3 % опитаних уже брали або беруть участь у воєнних діях.

Отже, слід констатувати, що в Україні ще не сформована система виховання на основі державницьких цінностей. Національно-патріотичні переконання молоді часто залежать від соціально-економічного розвитку держави. Показовими є результати соціологічного опитування «Молодь України – 2015». Так, згідно з відповідями на запитання «Що, на Вашу думку, необхідно робити державі для виховання національно-патріотичної свідомості дітей та молоді...?», 62 % молодих людей відповіли, що потрібно поліпшувати умови життя населення (створювати робочі місця, підвищувати заробітну плату, надавати житло). Загалом 69 % молодих людей вважають, що держава повинна вживати хоча б один з перерахованих заходів, спрямованих на виховання національно-патріотичної свідомості дітей та молоді, зокрема: виховувати почуття патріотизму з дитячого садка; створювати національно-патріотичні гуртки, організації, клуби; створювати та демонструвати більшу кількість національно-патріотичних фільмів, розповсюджувати художню літературу національно-патріотичної тематики; сприяти появі більшої кількості тем національно-патріотичної спрямованості в ЗМІ; фінансувати заходи національно-патріотичної спрямованості; розвивати молодіжні громадські організації патріотичного спрямування [1, с. 57 – 60].

Аналізуючи дані соціологічних досліджень останніх років можна дійти висновку, що державна система національно-патріотичного виховання повинна враховувати проблеми молоді, що виникають зі зміною соціально-економічних і політичних умов, а також життєві цінності, що є пріоритетними для сучасної української молоді, адже вони поєднуються з цінностями української ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Молодь України – 2015. Дослідження було проведено ГФК ЮКРЕЙН у 2015 році на замовлення Міністерства молоді та спорту України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dsmsu.gov.ua/media/2015/12/09/5/Molod_Ukraine_block.pdf.

2. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді. Щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2015 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Жданов І. О., гол. ред. колег., Ярема О. Й., Беляєва І. І. та ін.]. – К., 2016. – 200 с.

Соболь В.М.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
ПРИ ЗАЛУЧЕННІ ДО НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОЗНАЙОМЛЕННІ
З ВИДАТНИМИ УКРАЇНСЬКИМИ ВЧЕНИМИ
В ГАЛУЗІ ТЕОРІЇ ПОВЗУЧОСТІ

Патріотичне виховання студентської молоді на сьогодні є найважливішою метою й потребою держави, для якої необхідно, щоб студентська молодь була національно свідомою та могла забезпечити гідне місце країни в світі, особливо

в науковій сфері. Вища школа на сучасному етапі розвитку суспільства покликана віддати пріоритети вихованню патріотизму. Тому в цій роботі розглядається тема патріотичного виховання студентської молоді при залученні до наукової діяльності та ознайомленні з видатними українськими вченими в галузі теорії повзучості. Викладачі вищих навчальних закладів зобов'язані ознайомлювати студентське покоління з іменами учених-українців світової слави та з їхніми роботами, щоб молодь усвідомлювала велич українського народу в історії людського існування. Також робота знайомить студентську молодь з прикладом розв'язання задачі повзучості та пошкоджуваності машинобудівних конструкцій на базі змішаного варіаційного функціоналу.

Багато галузей сучасної промисловості зіштовхуються з екстремальними умовами експлуатації машин. При тривалому навантаженні деталей машин, експлуатація яких протікає при підвищених температурах, виникають незворотні деформації, у результаті чого напруження можуть змінюватися в часі. У цьому й виражена повзучість.

Великий внесок у розвиток теорії повзучості й методів розрахунку на повзучість конструкцій внесли такі українські вчені, як Бобир М. І., Бурлаков А. В., Гонтаровський П. П., Морачковський О. К., Львов Г. І., Шевченко Ю. М. та інші.

У науковій літературі міститься значна кількість публікацій, де запропоновані різні підходи та моделі процесів повзучості й пошкоджуваності матеріалів, здатні з різним ступенем адекватності оцінювати довготривалу міцність конструктивних елементів машин на етапі їх проектування. В математичному плані процеси деформування високотемпературних елементів конструкцій моделюються нелінійними диференціальними рівняннями з частинними похідними з відповідними початковими та крайовими умовами, за розв'язанням яких можна визначити перерозподіл полів напружень і накопичення пошкоджуваності й незворотних деформацій у часі до завершення прихованого руйнування. Пошук розв'язків нелінійних початково-крайових задач є досить складною проблемою. Для багатьох відповідальних елементів машинобудівних конструкцій використовують розрахункові схеми у вигляді тонкостінних стержнів.

У роботі розглядається постановка таких задач, а саме ізотропної повзучості й пошкоджуваності тонкостінних стержнів. Для числових досліджень повзучості тіл запропонований метод, заснований на сполученні методу покрокового продовження рішень за часом з методом пошуку на кроці часу стаціонарних точок змішаного варіаційного функціонала. Представлено числові результати.

Про актуальність теми роботи свідчить зацікавленість багатьох вітчизняних та закордонних наукових шкіл щодо пошуку ефективних розрахункових методів оцінювання довготривалої міцності конструкцій, які деформуються в умовах повзучості із пошкоджуваністю, та існуючі потреби в методах визначення впливу повзучості на експлуатаційні властивості конструкцій на етапі проектування сучасної техніки.

Фрадкіна Н.В.

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут»

ДИСЦИПЛІНА «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ» ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

Сьогодні наш народ проходить часи як світоглядних, так військово-політичних випробувань. Складне становище, спричинене війною, ставить багато запитань і потребує відповідей. Основою для формування стратегії розвитку сучасної України має стати українська національна ідея, яка конкретизується в захисті українських національних інтересів. Її роль полягає у визначенні концептуальних засад стратегії України, обґрунтуванні принципів і засобів здійснення політичного курсу, що спрямований на зміцнення України як вільної, суверенної, незалежної держави сучасного світу за умов збереження національних цінностей, захисту економічного й політичного суверенітету, власної національної ідентичності.

Нова історична епоха розвитку української держави не тільки ставить нові завдання патріотичного виховання молоді, але й актуалізує необхідність осмислення й обґрунтування нових концептуальних підходів до його здійснення.

Сучасне розуміння патріотизму зумовлене соціальним замовленням української держави в галузі освіти й виховання, котра конкретизується в «Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), «Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти» й «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності».

Теоретичні засади патріотичного виховання закладено в дослідженнях українських учених, психологів та педагогів: М. Боришевського, І. Беха, К. Чорної, В. Кульчицького, І. Сікорського, Б. Цимбалістого, В. Яніва, Я. Яреми та ін. Їх праці присвячені демократичним принципам навчання й виховання, гуманістичним цінностям, питанням духовності, формуванню української національної ідеї й національної ідентичності.

У свою чергу, національна ідентичність – це визнання народом самого себе, знання й повага історії, національної культури, території, усвідомлення народом своїх особливих рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, прагнень, цілей, ідеалів, потреб тощо. Підкреслимо, що показником отримання й ефективного функціонування національної ідентичності є патріотизм.

Патріотизм є невід'ємним атрибутом існування нації, народу, держави, особистості, він становить найважливішу умову єдності, культурної цілісності, динамічного й успішного розвитку суспільства. Він характеризується як складне, багатокомпонентне в змістовному плані, структуроване явище, що має різні етапи і рівні розвитку, що виявляється в найважливіших сферах педагогічного процесу. Патріотичне виховання є основоположним в адекватній особистісній і соціальній формації громадянина, фахівця. Особлива

соціокультурна значущість феномена патріотизму зумовлена його змістовної ємкістю, багатогранністю, а також багатфункціональністю.

Патріотизм (грец. *patriotes* «земляк, співвітчизник») – це любов і відданість своїй батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам, готовність іти на жертви в ім'я інтересів свого народу. Патріотизм виявляється в почутті гордості за матеріальні і духовні надбання свого народу, прагненні зберегти самобутність своєї культури, мови, традицій предків [1, с. 296].

Основою, базисом патріотичного виховання є такий стратегічний ресурс будь-якої країни, як національна культура, а саме сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених народом, уся позитивна діяльність народу. Чому національна культура настільки важлива в патріотичному вихованні?

Усі основні концепти патріотичного виховання адекватно можуть бути засвоєні особистістю лише в царині національної культури, у системі духовно-моральних, соціальних, політичних, історичних, релігійних координат життєдіяльності того чи іншого етносу. Саме дисципліна «Історія української культури» стала головним чинником патріотичного виховання студентів у ВНЗ.

Причетність до національної культурної традиції – це основа для спадкоємного розвитку суспільства та збільшення зусиль людей на різних суспільних теренах. Якщо людина забуває свою сім'ю, своїх батьків і родичів, вона втрачає зв'язок із традицією предків, життя її стає безплідним. Духовні, культурні скарби накопичуються там, де жива традиція, де знають, люблять, бережуть своє минуле, де молоде життя є вірним своїм витокам.

Вочевидь, тільки патріоти, активно громадськи налаштовані та гуманітарно всебічно освічені можуть увібрати, зберегти й передати наступним поколінням вітчизняну культуру, духовні уявлення про гідність, честь та любов до своєї Батьківщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 296 с.

Романова С.С.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры
НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ
УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ В ВУЗе

Данная статья освещает некоторые аспекты методической работы в высшем учебном заведении по практической реализации одного из важнейших направлений – национально-патриотического воспитания студентов.

Национально-патриотическое воспитание молодежи является неотъемлемой частью образовательного процесса в ВУЗах и роль в этом процессе предметов гуманитарного профиля очень велика. Актуальность обращения к этой теме диктуется современным состоянием идеологии в Украине и отсутствием взвешенной концепции национально-патриотического воспитания.

Формирование патриотических взглядов и убеждений молодых людей в ходе их учебной и общественной деятельности должно быть итоговым результатом этого длительного процесса, а не только точечных специальных «мероприятий». Изучение сложного исторического пути, пройденного страной, богатства культуры, традиций, другого наследия и украинского народа, и всех народов Украины способствует формированию личности небезразличной к судьбе Родины, патриота своей страны. Учебный процесс в ВУЗе построен на взаимодействии преподавателей и студентов как субъектов этого процесса. Безусловно, преподаватель является активным субъектом, инициирующим обучение, опосредовано воспитывающим, передающим знания, формирующим умения, контролирующим и оценивающим их, а также использующим для этого различные методы обучения.

Существует большое разнообразие видов и классификаций методов обучения – в зависимости от выбранного критерия – хотя суть этих методов заключается в том, как в процессе обучения действует преподаватель и как он взаимодействует со студентами. Если определяющим критерием является способ усвоения студентами нового материала, то есть характер учебно-познавательной деятельности, и, как известно, существуют такие методы обучения: объяснительно-иллюстративный, репродуктивный, метод проблемного изложения, исследовательский и частично-поисковый. Первые два метода относятся к репродуктивной группе, остальные – к продуктивной.

При использовании объяснительно-иллюстративного метода студенты получают от преподавателя уже подготовленную информацию в устной форме – лекции, пояснения, в виде печатных текстов – учебники, учебные пособия, методические рекомендации, а также разнообразных наглядных средств обучения – презентаций, показов кинофильмов, натуральных объектов, которые демонстрируются во время занятий в аудитории либо во время экскурсий.

Рассмотрим более детально наглядно-иллюстративную составляющую этого метода и особенности взаимодействия преподавателей и студентов на примере изучения дисциплин гуманитарного цикла в рамках учебного процесса в техническом вузе. К таким дисциплинам относятся история страны, история вуза, история культуры и другие.

Поскольку изучение исторического и культурного наследия – одна из важнейших задач в процессе формирования национального самосознания и памяти, то необходимо отметить важную роль, принадлежащую музеям, которые сохраняют значительные материальные ценности и содействуют культурному развитию нации. Музеи бережно сохраняют не только лучшие образцы духовной и материальной культуры, но и то, что исчезает из повседневной жизни человека вследствие изменения окружающего мира. Но как раз обращение к прошлому, к этим подчас простым вещам, способствует формированию национальной идентичности. Современный музейный мир – это синтез классических и новейших форм музеев, где используется виртуальное пространство, информационные технологии, новейшие подходы к показу экспонатов. Музейная экскурсия с осмотром экспозиции является основной

формой научно-просветительской работы музея. И именно этот огромный потенциал исторических, художественных, краеведческих, военных и других музеев необходимо использовать в учебно-педагогической деятельности.

Методика действий преподавателя в процессе передачи знаний студентам должна учитывать способности освоения этих знаний студентами. Если способ освоения совпадает с методом действия педагога – то результат обучения положительный. Поскольку у части обучаемых преобладает визуальное и кинестетическое восприятие окружающего мира, в изучении вышеназванных предметов целесообразно использовать возможности музеев – когда рассказ музейного работника сопровождается детальным осмотром экспонатов коллекции. Наибольший интерес и эффект можно отметить при проведении интерактивной экскурсии. Необходимо выделить такие обязательные моменты: тщательный подбор музея, экспозиции, предварительный анонс, присутствие преподавателя на экскурсии и последующее обсуждение увиденного. Соприкосновение с историей своего народа, его культурой на предметном уровне значительно усиливает эффект от знакомства с ней, подключая визуальное и чувственное восприятие.

Таким образом, грамотное использование точно выверенных научных реконструкций экспозиций и выставок музеев Украины в повседневной практике проведения занятий в ВУЗах несет не только мощный познавательный, но и экспрессивный заряд, подпитывая сферу ментальности, в которой кристаллизуется этничность, способствует расширению базы знаний, получаемых студентами, формированию знающих, национально ориентированных граждан страны.

Солошенко О.М.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
ВИХОВНА СКЛАДОВА ДИСЦИПЛІН
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ
В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНИХ ВНЗ

Сьогодні в Україні активно відбуваються процеси національного розвитку: відроджуються та вшановуються кращі надбання української історії та культури. На шляху євроінтеграції України в єдиний освітній простір особливе значення набуває комплексне та гармонійне поєднання освітніх та виховних компонентів навчального процесу.

Освіта ХХІ ст. призначена не лише надавати певний обсяг знань, а перш за все виховувати креативну особистість, здатну критично мислити, постійно навчатися та розвиватися. А отже, першочергове завдання ВНЗ - підготовка висококваліфікованих, інтелектуально розвинених, конкурентоздатних фахівців, гідних громадян української держави. В статті 26 Закону «Про Вищу освіту» наголошено, що серед інших основних завдань вищого навчального закладу є формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей,

соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства[1].

Про важливість виховного вектору сучасного освітнього процесу свідчать прийняті нормативні документи: Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)», Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 роки, в яких обґрунтовуються засади національно-патріотичного виховання особистості. Вони спрямовані на оновлення освітньо-виховного процесу, виховання патріотизму, духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних надбань українців та незалежності України.

Серед принципів патріотичного виховання варто окремо звернути увагу на принцип історичної і соціальної пам'яті, спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців. Цей принцип неможливо реалізовувати без принципу національної спрямованості, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу[2]. В межах гуманізації освіти в технічних ВНЗ, реформування освітньо-виховного процесу має різне спрямування та призначення. Найголовніша роль в ньому належить соціально-гуманітарним дисциплінам, які, з огляду на освітньо-професійне призначення, забезпечують формування соціокультурних, комунікативних, громадянських компетентностей майбутнього фахівця. Гуманітарні дисципліни мають і велике виховне значення: їх ідейною основою – є загальнолюдські пріоритетні цінності, формування у молоді національної свідомості, патріотизму, пріоритету збереження суспільної стабільності тощо. Адже, студентський вік – це період становлення особистості, обґрунтування віри у власні сили, комунікативної взаємодії, засвоєння моральних та гуманістичних цінностей людства.

В концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді визначена мета патріотичного виховання, яка серед інших складових передбачає утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України [2]. Саме вивчення навчальних дисциплін з історії та культури України забезпечує її реалізацію. Кафедра українознавства та євроінтеграції ХНУБА накопичила різноманітний позитивний досвід гармонійного поєднання освітнього та виховного процесів. Ознайомлення студентів із важливими історичними датами, подіями та персоналіями у вигляді тематичних занять, тем для наукових досліджень чи інформаційних повідомлень, відвідування музеїв та виставок вже давно увійшли до освітнього процесу при викладанні курсів соціально-гуманітарного циклу нашою кафедрою.

З метою формування в студентів історичної пам'яті, національної свідомості і самосвідомості, національної гідності, глибоких патріотичних почуттів, в межах науково-дослідницької діяльності студентів кафедру

успішно опрацьована методика студентських наукових досліджень засобами «усної історії». Актуальну методику опису подій очима очевидців, їх спогадами, враженнями, емоціями широко використовують у новітніх дослідженнях сучасні гуманітарні науки. В межах курсу «Історія України» студентам було запропоновано вивчення певного періоду історії радянської України, наприклад, періоду Другої Світової війни очима покоління дітей війни (засобами «усної історії»). В останній час освітньо-виховний процес кафедри спрямований на виконання Указу Президента України щодо проголошення 2017 рік роком Української революції 1917–1921 років. Плануються та вже проведені різноманітні заходи: засідання студентського наукового товариства кафедри «Кліо», студентські читання, круглі столи, тематичні заняття тощо. Адже, неупереджене висвітлення подій Української революції допоможе довести, що 1917-1921 роки - це був визначальний період української історії у прагненні народу до національного самовизначення та державотворення — головних складових української національної ідеї. Отже, формат студентських наукових досліджень в межах вивчення курсів соціально-гуманітарних дисциплін — це органічне поєднання навчальної та виховної роботи.

Таким чином, кафедри суспільно-гуманітарного циклу ВНЗ, використовуючи різноманітні методи та форми роботи, покликані гармонійно та результативно поєднувати освітній процес та національно-патріотичне виховання студентської молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про Вищу освіту» [Електронний ресурс]// Сайт Міністерства освіти та науки України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>
2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: наказ МОН № 641 від 16.06.15 року [Електронний ресурс]// Сайт Міністерства освіти та науки України. – Режим доступу: www.mon.gov.ua/content/Новини/2015/06/16/konczepczyia.doc

Алієв Є.М.

***Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди***

КІНОМИСТЕЦТВО ЯК ЧИННИК ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Будь-яка держава потребує свідомих громадян, для яких патріотизм є особистою моральною потребою. Як правило, ця чеснота не успадковується генетично, вона формується внаслідок виховання. Патріотизм — це той чинник, який об'єднує населення країни в одну націю, він є запорукою розвитку держави.

Сучасне суспільство дуже залежить від того, що вони почують та побачать у нових, серіалах та кінострічках. Адже, кінематограф це свого стилю пропаганда в кожній країні, тому що дивлячись його люди не лише переживають історію разом з головним героєм, а й формують думки про якісь політичні та історичні події.

В останній час саме кіно є тим фактором, який впливає на патріотичні погляди громадян. Саме дивлячись про події часів козацтва, війни, сучасних подій, люди все більше відчують себе патріотами своєї країни.

Зараз усі відомі кінострічки можна без перешкод подивитися в Інтернеті, тобто кіно охопило всі верстви населення. Тому й кожна влада намагається саме через кіномистецтво підняти патріотичні настрої людей. Тому що, кіно можна вважати одним з найбільш ефективних засобів впливу на людей і одним з найкращих способів формування будь-яких ідеалів і принципів.

Зазвичай під патріотичним кіно більшість людей розуміють фільми про війну і військові драми, але можна дивитися на патріотичні фільми ширше. Патріотичні фільми - це фільми, що висвітлюють громадян країни в гарному світлі, що пропагують любов до Батьківщини.

Особливістю українського кіно є те, що воно знято на рідній землі, в ньому присутні українські актори, а ще воно несе в собі частинку нашої історії та наших традицій. Для кожного з нас це гордість.

За 26 років незалежності Україні не вдалось вийти на рівень з голлівудськими кінострічками, проте головне, щоб українці приймали фільми з захватом та любов'ю до Батьківщини. Широкі маси населення зараз дивляться фільми, тому починаючи ще зі школи потрібно привчати дітей до української кіноіндустрії та вихованню патріотизму.

У нас була непроста історія становлення, яка була насичена різними історичними трагедіями. Але ж ми не здавалися, боролися й перемагали. І саме такий український характер, непереможений, варто показувати в більшості фільмів. Особливо в тих, які не пов'язані з історичним минулим держави. Адже й інші народи та нації за свою історію переживали серйозні трагедії, але більшість їх фільмів оптимістичного характеру, життєво-стверджуючі – те, що так необхідно глядачу. Українських режисерів, здебільшого, цікавили патріотичні, історичні та соціальні теми. Нерідко ці жанри перепліталися.. Здебільшого, у своїх стрічках українські режисери хотіли говорити на заборонені раніше теми, здебільшого, історичного характеру, а також про злобу дня, бідність, еміграцію.

Хвиля патріотизму була в перші роки незалежності, проте із за жаклих економічних проблем, патріотизм відійшов на другий план. Наступною хвилею був період «Помаранчевої революції» (2004 р.), коли патріотизм знову стає на перше місце. У 2006 році знятий фільм «Богдан Зиновій Хмельницький», звичайно образ такого видатного українця не зміг не вплинути на погляди людей. Проте 2013 рік був дуже плідним, тому що виходять такі фільми як «Поводир», «Тіні незабутих предків», в яких висвітлюються та показується доля та страждання українського народу. 2015 рік знову ознаменувався виходом фільму «Гетьман» та «Незламна», вони показуються різні історичні періоди, проте знову боротьбу українців. «Незламна» - це один з повномасштабних великих проєктів сучасного українського кінематографу. Фільм про українську жінку-снайпера Людмилу Павличенко, яка, попри особистій трагедії та війні, не зламалася, знайшла сили рухатися далі, відстоювати Україну, жити заради майбутнього миру та життя.

Період також майдану та війни зараз дуже болючий для українського народу, тому зараз виходить велика кількість патріотичних фільмів та відео. Зараз вкрай необхідно, щоб українці згадали що вони українці, згадали свою історію.

Нашому народу потрібні фільми, в яких основним мотивом буде непереможне бажання йти далі, боротися за свою свободу, майбутнє, переконання. Нам необхідні більше життєво-стверджуючих фільмів, з нотками надії та в оптимістичному ключі. Адже, не потрібно забувати, що фільми це те, що дивляться усі, тому потрібно не намагатися догнати голлівудську кіноіндустрію з її бойовиками. Потрібно розраховувати на свою аудиторію, та знімати фільми про Україну і для українців, тоді доля патріотизму в нашому суспільстві звичайно буде великою. Саме це повинно стати основним стрижнем розвитку українського кінематографу в подальшому. Ми – українці, нація, яка, незважаючи на увесь тягар нашої історії, витримала та продовжує йти уперед. Це закладено в наших генах та відобразилося в нашому характері. Тому й фільми, які розповідають будь-які історії про людей, а саме українців, повинні бути такими ж, як і ми – нескореними під впливом обставин та вірою в самих себе.

Божко А.С.

***Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди***

ВОЛОНТЕРСЬКІ ПРОЕКТИ ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ

Життя суспільства сьогодні ставить серйозні завдання в галузі виховання і навчання нового покоління. Державі потрібні здорові, мужні, сміливі, ініціативні, дисципліновані, грамотні люди, які були б готові вчитися, працювати, в разі необхідності, встати на захист Батьківщини. Так, проводиться багатоаспектна робота, в якій центральне місце займає патріотичне виховання, використовується досвід минулого і впроваджуються інноваційні підходи до формування особистості громадянина – патріота.

Почуття Батьківщини починається у дитини зі ставлення до родини, до найближчих людей – до матері, батька, бабусі, дідуся. Ці коріння, що зв'язують його з рідною домівкою і найближчим оточенням.

Але, в нашому житті має місце соціальне явище – «сирітство». Сьогодні проблема дітей-сиріт набуває ще більшої гостроти й актуальності, число таких дітей безперервно зростає. Діти-сироти дошкільного віку потрапляють в дитячий будинок із сімей, де батьки позбавлені батьківських прав, або з будинків малят. Інтелектуальний рівень розвитку таких дошкільнят дуже низький. Щоб дитина добре себе почувала, необхідні соціальні умови, які визначають його побут, фізичне здоров'я, характер спілкування з оточуючими людьми, а також особисті успіхи.

Багато небайдужих студентів факультету дошкільної освіти, які допомагають сиротам. Вони їздять до дитячих будинків, проводять час з дітьми, спілкуються з ними, організовують дозвілля (Харківський обласний спеціалізований будинок дитини №1, КЗОЗ " Обласний будинок дитини № 3").

У зв'язку з цим на факультеті дошкільної освіти ХНПУ імені Г.С. Сковороди розроблено програму патріотичного виховання «Я – громадянин» в рамках волонтерського руху «Бути поряд». Програма орієнтована на пробудження і розвиток у дітей, позбавлених сім'ї, духовності, моральності, патріотичної свідомості, високої громадянськості, здатності віддати сили, розум і енергію Батьківщині.

Батьківщина – це не тільки земля, на якій ти народився, а й уся духовна спадщина прашурів. Тому дітям необхідно знати життя, історію своїх предків, їх культуру. Це можливо через ознайомлення вихованців з народною іграшкою.

Волонтерами реалізується велика кількість різноманітних проектів, зокрема проект «Народна іграшка», що включає виготовлення ляльок-мотанок, бесіди («З чого роблять мотанки?», «Що таке оберіг?», «Які бувають обереги?», «Життя з національними традиціями»); презентації, конкурси («Найкраща іграшка своїми руками»), читання літературних творів про народні обереги України, розучування народних ігор. Створюючи іграшки, найлегше ознайомити з культурою народу. Дитина не тільки вчиться створювати образ, оволодіває здатністю передавати притаманні предметам властивості, форму, будову, колір, положення в просторі, свої враження, засвоює знання про матеріали, що використовуються для передачі зображення, створення художнього образу, але і залучається до культури народу, знайомиться з історією та його побутом.

В дитячих будинках волонтери покликані закласти основні моральні цінності дітям, норми поведінки; допомогти набути досвіду спілкування й співпраці; сформувати перші навички творчості на основі позитивної мотивації на навчання.

Бондар В.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
УКРАЇНСЬКИЙ МЕНТАЛІТЕТ ЯК ПРОЯВ САМОБУТНОСТІ
КУЛЬТУРНОГО ЕТНОСУ

Аналіз структур української ментальності дозволяє виявити особливості історичної долі народу та перспективи його розвитку. В той же час динамізм обумовлює формування нових можливостей розвитку, обґрунтовуючи існування етнонаціональної спільноти як живого організму, що розвивається.

Історичні, культурні та етнічні особливості розвитку українців відображають притаманне українцям гармонійне, «земне» ставлення до навколишнього світу. Взаємодія з природою породжує оптимістичний психологічний настрій, а специфіка землеробства – індивідуалізм, як одну з найтиповіших рис українського характеру. У подальшому самозаглибленість,

ліризм, естетизм та філософічність національного характеру, що притаманні інтровертному психотипу, визначаються як найвластивіші риси українців.

Аналіз особливостей взаємозв'язку людини з природою дозволяє стверджувати, що специфіка української ментальності, особливості національної психології та глибинні основи сформованого віками кордоцентричного світогляду народу перебувають у тісному зв'язку із специфічними особливостями українського ландшафту. Для українця — це, насамперед, органічна єдність з природним середовищем, заглибленість у природу, нерозривність мікро-та макрокосму.

Ментальність української нації має визначальний вплив на такі риси її політичної культури, як миролюбність, демократизм, толерантність, переважання особистих інтересів над загальнонародними, доброзичливість, схильність до анархізму й міжособної боротьби. Але одночасно в культурі нації проявляються різні і навіть протилежні якості, такі як героїзм і пасивність, волелюбність і покірливість, індивідуалізм і конформізм, довірливість і підозріливість. Виявляючи ментальні настанови, які чинили негативний вплив на формування національної єдності та державницьких почуттів українського народу, спочатку слід визначити природні і споконвічні, а потім — набуті в умовах політичного поневолення.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства, менталітет продовжує відігравати свою важливу роль, як регулятор економічних, політичних та культурних подій. Українська ідея повинна опиратися на такий важливий чинник, як інтелектуально-психологічний світ людини. Тобто національна ідея повинна містити в собі значний виховний потенціал, спрямований на подолання вад нашої національної психології і характеру - на виховання особистості.

Гетьман В.О.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ
ЯК УКРАЇНСЬКЕ ДУХОВНЕ НАЧАЛО

Важко визначити, що таке національна ідея взагалі, бо її можна розуміти як зберігання материнської мови, обрядових звичаїв і т. ін. для окремої людини, родини чи громад, які проживають за межами рідного етносу. Але можна з'ясувати, що таке національна ідея для конкретного народу, який має свою мову, культурні й духовні традиції, пам'ять про своє минуле, характерні риси ментальності, економічні інтереси, територію, своєрідні способи добування засобів до життя. Національна ідея сполучає в собі визначальні прикметності народу і вимагає від нього для їхньої оборони та розвитку створення власної, ні від кого не залежної державної організації.

Отже, національна ідея — це творець, захисник, відновлювач і будівничий державності народу, його дух свободи, вищий рівень самоусвідомлення, ознака інтелектуальної зрілості, його здатність впливати на формування позитивного для себе політичного міжнародного клімату.

В нашій історії чергувалися короткочасні визвольні рухи з довгими періодами "облудливої покірності", які оберталися в часи національного відступництва, добровільного переходу нашої еліти на службу Польщі і Росії. Син Яреми Вишневецького Михайло Корибут став, хоч нездарним, та все ж королем Польщі, а Олександр Безбородько, що, за висловом Пушкіна, "скочив у князі з хохлів", був канцлером уряду Катерини II. До речі, це він підказав цариці ідею розділу Польщі, щоб до Російської імперії прилучити майже всю Україну. Можливо, канцлер думав про те, що тоді Україна матиме лише одного ворога - Росію, а з одним ворогом легше воювати, ніж із двома.

Зберегти і зміцнити почуттям батьківщини свою державу - це завдання нашої інтелектуальної та політичної еліти, зрештою, завдання нашого народу, якщо він хоче бути нацією, успішно конкурувати з могутніми сусідами в усіх сферах життя. Тільки Українська держава, в якій домінуватиме національна ідея, дасть нашому народові світлу будучину і невмирущість. Тільки за умови тривалого, не обриваного існування Української держави, неподільність України та її суверенітету стане моральним законом і незаперечною істиною для наших громадян і для всього світу. Ми дуже довго були в національному поневоленні, тому дуже довго за часів Української держави будемо жити під натиском тривоги за її існування і нормальний розвиток. Ми тепер нагадуємо ізраїльське плем'я, що вирвалося з єгипетського дому неволі в голодну пустелю, втрачає віру в обітовану землю, але рухається вперед за огненним стовпом, який веде через піски розчарування і зневіри до повноцінного, творчого, національного життя. Цим огненним стовпом і є українська ідея, яка нас живить, скеровує і надихає вічним світлом.

Гончаров А.А.

***Харьковский национальный педагогический университет
имени Г.С. Сковороды***

ЭССЕ О НЕОБХОДИМОСТИ НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

Целью статьи является попытка понять необходимость и актуальность национально-патриотического воспитания. Изначально такая попытка была направлена лично для моего понимания данного термина, но получившиеся умозаключения кажутся мне важными для восприятия этого аспекта реалий, и не только как человеку, но и как будущему преподавателю.

Так как это эссе, мои рассуждения, то сложно точно указать в каком состоянии научной разработки находится тема. Отмечу только, что конкретно о национально-патриотическом воспитании, его формах, методах введения его в учебный процесс, сейчас работают: Гевко Оксана Ивановна, Белоус Оксана Михаловна, Майборода Наталья Алексеевна.

Не всегда то, что кажется простым и понятным, является таковым. Многие вещи мы отмечаем, как само собой разумеющееся и отправляем в долгий ящик «осознанного». А ведь такое «осознанное» стоит лишь раз проговорить, как начинаешь недоумевать — что именно ты считал понятным.

Национально-патриотическое воспитание я так и отметил – «все просто, все понятно». И недавно, при изучении Концепции национально-патриотического воспитания детей и молодежи [1], моё «все просто» разбилось о вопрос «зачем?». Зачем на этом делается акцент? Разве в этом есть необходимость? Казалось бы, мировое сообщество в 1991 году приняло и одобрило установленные границы на постсоветском пространстве – мол, смирись с этим и обустрой своё государство. Мы занимаемся своим «уголком», другие – своими. В итоге их и наш углы красивы и хороши, – и мир в общем. Но это утопия.

Набирает обороты процесс глобализации, в котором лично я ничего плохого не вижу, но только не для неокрепшей нации – для неё это опасность. Опасность, прежде всего, потерять себя. Можно подумать, что в этом нет ничего страшного. Можно пойти еще дальше, что, когда есть суверенное государство со своим языком и культурой, есть вероятность, что яблоком раздора станет любая «непохожесть» с соседями. Подобная «непохожесть» может стать поводом к нарушению границ, взятию чужих ресурсов. Не проще бы было истребить эту «непохожесть», погасить какие-либо патриотические чувства и воспринимать человека как гражданина мира – этого же так хочет космополитизм? Этим болел и я, пока не пришел к мысли, что так поступить не могу.

Казаческое барокко, деятельность интеллигенции XIX века по возрождению национальной культуры, когда в подполье, под шквалом критики из-под их пера выходили прекрасные ни на что не похожие творения. «Расстрелянное возрождение», шестидесятники – люди творили и умирали, прививая любовь к своей земле, и шли к одной цели – независимому государству. Отказаться от их наследия, заглушить долго вскармливаемые, возрождаемые ими чувства, традиции, культуру – это невежество и я так поступить не могу.

Конечно, по версии известного немецкого социолога Ульриха Бека, космополитизм не требует отказа от этого. Для него-то, в принципе, мы уже втянуты в процесс космополитизации через Интернет, телевиденье, сопереживание к проблемам других государств, и уже сегодня происходит перемешивание культур [2, с. 1-12]. Но даже с такой позиции, для неокрепшего государства – это опасность. Именно к таким я отношу Украину. Её территории долгое время (настолько долгое, что это отобразилось в ментальности) находились под контролем других государств, которые не признавали (и ставят под сомнение до сих пор!) даже существование украинцев как нации.

Идеи космополитизма я полностью не отвергаю, процессов интеграции в мировые сообщества также. Я выношу их, скорее, как вектор развития – то, к чему стоит стремиться, но на данном этапе уделять внимание укреплению национального самосознания, национально-патриотическому воспитанию, где оно выступит как гарант безопасных границ и защитник культурных достижений.

То есть, все должно быть поэтапно. Глобализации, космополитизации, интеграции – это прекрасно, но только как цель, по достижению которой

необходимо решить ряд задач. Одной из таких, и, как по мне, первоочередных, является национально-патриотическое воспитание. Оно поможет сплотить граждан нашего государства, сберечь его культуру и традиции, укрепить самосознание украинцев как таковых.

ЛИТЕРАТУРА

1. Концепція національно-патриотичного виховання дітей і молоді, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України № 641 від 16 червня 2015 р.

2. Бек У. Космополитическое мировоззрение / У. Бек. – М.: Центр исследований постиндустриального общества, 2008. – 336 с.

Гуренко Ю.А.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

ПОГЛЯДИ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСТВА НА ПРОБЛЕМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ЯК ЧИННИК ОБ'ЄДНАННЯ НАРОДУ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ

Національна ідея для України є проблемною і не однозначною. Зважаючи на історичне минуле, демографічний показник заселення України та сучасне співвідношення національно-етнічних груп та меншин, вона не є провідною чи домінуючою. Тим не менш, всі національні, етнічні та соціальні спільності, що проживають на українських землях, є громадянами України. Подальшу свою долю і майбутнє своїх дітей вони пов'язують з суверенною Україною. Отже, питання об'єднання, єдності, інтеграції людей є актуальними для всієї України. Об'єднана національною ідеєю, сучасна українська філософська, політична, юридична наука є складним проблемним полем різних методологічних підходів, світоглядних принципів, духовних цінностей.

Об'єктом дослідження сучасних вчених є національна ідея. Предметом - є з'ясування власного бачення студентством національної ідеї, яка б могла об'єднати український народ.

Метою дослідження є з'ясування думок сучасної молоді, студентства їх розуміння і бачення національної ідеї, яка б могла об'єднати український народ для подальшого майбутнього в єдиній державі.

Ми говоримо про національну ідею, коли який-небудь народ помічає свою єдність, свій внутрішній зв'язок, свій історичний характер, свої традиції, своє становлення і розвиток, свою долю і призначення, робить їх предметом своєї свідомості, мотивуванням своєї волі.

Національна ідея – акумулятор прогресивних національних програм, політичних ідей, гасел, цінностей, рушійна національного прогресу, основа національно-визвольних рухів, національної суверенізації. На жаль, на сьогоднішній день відсутня уніфікована і загальноприйнята методологічна модель, яка б послужила засобом для інтеграції різноманітних теоретичних напрацювань українських вчених відносно національної ідеї. У філософії національної ідеї полягає сутність і сенс існування українського народу, усвідомлення ним свого призначення, належності до конкретної етнічної

єдності. Вона охоплює важливі ознаки нації – це особливий менталітет і характер, історична пам'ять і міфологія, духовні, державотворчі і політичні традиції, мова, економіко-господарські побудови і відмінності. Отже, вважаємо, що національна ідея відображає внутрішню єдність, спорідненість і відмінність даного народу від інших народів, саме це може лягти в основу його національної ідентичності як усвідомлення своєї сутнісної національної неповторності, тобто «національного Я».

Я вважаю, що українська національна ідея, зародження якої сягає ще язичницьких часів, духовної культури Київської Русі, дуже важлива для нашої нації. Тому розвиток української національної ідеї відбувається в органічній єдності зі складним і суперечливим процесом сьогодення. Зараз, ми вважаємо, що молодь і є будівником свого майбутнього і своєї національної ідеї.

В наш час вчені політологи і філософи, визнають, що національна ідея — це мислена форма сприйняття глибинної сутності свого народу, в якій відображена його духовна першооснова, мета, сенс та фундаментальні принципи існування, що пронизує собою все національне буття та зумовлює суспільний розвиток. Характер цієї ідеї визначається менталітетом народу, ступенем розвитку його духовної й матеріальної культури, статусом на міжнародній арені, і завданнями, які становить перед ним та чи інша історична епоха. Сформована національна ідея, стрижнем якої є національний ідеал, піддається коригуванню часом і наповнюється новим історичним змістом.

Домбровська М.А., Довгань Е.О.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
ПАТРІОТИЗМ В УКРАЇНІ

Патріотизм – велике почуття, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народу, гордість за надбання національної культури, готовність діяти в інтересах вітчизни та постати на її захист у разі необхідності.

Самі основні прояви патріотизму в Україні за останні 100 років вважаються: Бій під Крутами, Українсько-повстанська армія, Помаранчева революція, Військові в АТО і Небесна сотня.

В даний час ця тема є однією з актуальних, оскільки всі події, які зараз відбуваються на території нашої України показали, що багато людей готові відстоювати свою країну і віддавати своє життя за незалежність України і її вільність, але так було і в усі часи.

Ми відібрали найяскравіші масово-історичні прояви патріотизму, відштовхуючись від сучасності і керуючись тим, що чим хронологічні події ближче до теперішнього часу, тим вони важніше. У порівнянні з нинішніми подіями Помаранчева революція виглядає «дитячим садом». Тривала вона менше двох місяців; в ході подій ніхто не помер. Адже ті, хто тоді був дитиною, підлітком, до 2014-го перетворився на справжнього, можна сказати, загартованого досвідом революціонера.

Подвиг в режимі реального часу – наші знайомі, друзі, колеги, діти воюють на Донбасі за цілісність України. За даними ООН, на сході України

4132 людини загинули, а ще 10 тисяч – поранені. У реальності ці цифри значно вищі, і, якщо не станеться дива, в майбутньому кількість жертв тільки збільшиться.

Бути українцем в 21-м столітті – саме по собі найвищий вияв патріотизму!

Клець А.О.

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди*

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Сьогодні Україна проживає один із найсуворіших періодів становлення та розвитку. Відбувається випробовування народу на стійкість, мужність, порядність, загартовується сила і дух нації, викристалізуються її цінності. Ураховуючи нові суспільно - політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції.

Метою статті є висвітлення проблеми національно-патріотичного виховання студентської молоді як вагомого чинника у процесі становлення консолідованої нації.

Проблема розвитку національно-патріотичного виховання дуже багатогранна, у її вирішення зробили внесок представники різних наук. Так, питання теорії та практики національного виховання досліджували В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Каменський, К. Насиров. Про місце й роль національно-патріотичного виховання у навчально - виховному процесі описано в колективних працях Р. Абдулатіпова, Ф. Бабейко, Л. Дробіжевої, І. Серової.

Національно-патріотичне виховання дітей й та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України [1, с. 71].

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації. Важливу роль у просвітницькій діяльності посідає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України. Національно-патріотичне виховання формується на прикладах історії українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури і спорту [2, с. 2].

Результативність національно-патріотичного виховання великою мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми та методи виховної діяльності стимулюють розвиток свідомості, цілеспрямованості, самоорганізації. Як свідчить аналіз сучасної виховної практики діяльності вищих навчальних

закладів, активізується громадянська позиція студентської молоді, про що свідчать численні загальноукраїнські й регіональні заходи та акції.

У ХНПУ ім. Г.С. Сковороди надається значна увага національно-патріотичному вихованню студентської молоді. Традиційно на базі Окремого науково-освітнього центру Українського козацтва імені Г.С. Сковороди проводяться змагання за «Кубок Отамана», «Посвята в козаки» для студентів I курсу, учнівсько-студентська конференція «Козацькі читання». Студенти-козаки проводять пізнавальні уроки «Козацька слава» в школах, ліцєях та гімназіях міста Харкова.

Отже, сьогодні постає нагальна проблема у національно-патріотичному вихованні студентської молоді. Важливо, щоб кожен навчальний заклад став для молоді людини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богомоллова Н.М. Національно-патріотичне виховання дітей і молоді / Н.М.Богомоллова, О.В.Князева, М.Г. Коротюк. – К.: Овк., 2016. – 148 с.
2. Голобородова М.М. Концептуальні засади патріотичного виховання дітей та молоді / М.М. Голобородова // Виховна робота в школі. – 2016. – №5. – С. 2-6.

Руденко А.О.

Харківський національний університет будівництва та архітектури **ОСОБЛИВОСТІ АРХЕТИПІВ УКРАЇНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ**

Український народ має драматичну історію, але завжди знаходить сили подолати всі труднощі долі. Запорукою цьому є своєрідна українська ментальність. Сьогодні, в складні часи, для нашого народу тема менталітету є дуже актуальною

Метою статті є розкриття особливостей українського менталітету на рівні архетипів. Дослідження національної ментальності України є важливою темою, до якої в свої часи звертались в своїх роботах С. Кримський, М. Костомаров, Е. Донченко, Ю. Романенко та інші [1, 2].

Кожен народ відомий нам завдяки своїм відмінностям: стилям та типам поведінки, особливостям мислення, рисам національного характеру, світогляду, релігії тощо. Зазвичай всі ці особливості називають терміном «менталітет». Менталітет – це характер та лад людського мислення, що реалізується на рівні свідомості, але базується на структурних елементах сфери підсвідомого, що включають в себе архетипи як окремої особистості, так і етносу в цілому. Український народ багато поколінь асоціюється у світі з незламним духом, волелюбністю, вірою, терпимістю та стійкістю до найвибагливіших забаганок

долі. Чому ж протягом тривалого періоду становлення української нації наші внутрішні переконання не змінюються?!

Це можна пояснити завдяки найбільш ваговим архетипам українського народу [2, с. 114]. Ментальність українського народу формувалась під впливом складних історичних умов. Відправним пунктом цього менталітету була ідея святості своєї Батьківщини, поваги до своєї землі. Архетип землі інтегрував аграрно-виробничий, соціально-історичний і духовно-культурний атрибути національного життя, звичаїв і обрядів.

Важливе значення для українців набуло моральне розуміння свободи, яка є запорукою честі і гідності людини. Архетип домінування минулого над майбутнім пов'язаний із міфологізацією та ідеалізацією минулого. Це сприяє розвитку історичної пам'яті народу та національної ідеї, що являють собою своєрідну спадщину, яка передається з покоління в покоління.

Квінтесенція розуміння націоналізму - це право бути самим собою, мати право на людську честь і гідність.

Також для українців є характерними архетипи долі та емоцій, за якими вони визнаються сильнішими за розум. Цей архетип обумовлює панування героїчних вчинків за екстремальних умов.

Саме з цього випливає колективне несвідоме української нації, наскрізним архетипом якої є вільний і самодостатній пан-господар.

На завершення можна дійти висновку, що сутність народу, його національну ідею формують особливості українського менталітету та культурно-історичні архетипи, які є фундаментом національної культури країни. Перспективою подальших досліджень являється аналіз різних проявів української національної ментальності та принципів розвитку національної ідеї українського народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донченко О. А., Романенко Ю. В. Архетипи соціального життя і політика. – К.: Либідь, 2001. – 374 с.
2. Кримський С. Національні архетипи // Мала енциклопедія етнодержавництва. – К.: Генеза, Довіра, 1996. – С. 114.

Соболь К.Ю.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
ШЛЯХИ СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ В УКРАЇНІ
ОЧИМА МОЛОДІ

Відсутність національної ідеї, яка б об'єднувала суспільство - це вже один із викликів цілісності та єдності держави, її національної безпеки. Проаналізувавши вищевикладені причини, потрібно зрозуміти, що нація не потребує жорстокості, щоб бути стійкою. А різноманіття країни - це її багатство і цінність. Це необхідно враховувати при реалізації державної політики. Ми повинні показати, як можна побудувати національну державу не на принципах ворожнечі або переваги однієї групи над іншою, а на принципах толерантності та поваги як умови демократичного розвитку країни. Адже

найкраща перевірка нації на цивілізованість - толерантність і те, як люди піклуються про своїх співгромадян.

По-перше, треба відкрито ставити питання про національну ідею не стільки виходячи з минулого, і навіть із сьогодення. Потрібно будувати проекцію на майбутнє. Національна ідея — це стратегічне бачення розвитку держави та її гуманітарної сфери на перспективу, яке ґрунтується на досягненнях, які ми вже маємо: незалежність, суверенітет, культурні традиції та цінності.

По-друге, незалежно від обраної формули національної ідеї, в її центрі має знаходитися людина, її інтереси, дотримання прав і свобод. Зараз Україна посідає четверте місце за кількістю звернень громадян до Європейського Суду з прав людини (наразі на розгляді знаходиться близько 8 тисяч заяв від українців).

Також, держава зобов'язана створювати рівні умови для всіх громадян. Наприклад, у тому ж мовному питанні повинні бути однакові можливості для вивчення і використання російської, англійської, французької та інших мов, які громадяни вважають своїми рідними чи які хочуть опанувати.

По-третє, поняття національної ідеї необхідно перемістити з категорії філософської в категорію практичну. Вона повинна ґрунтуватися не на утопічних образах, символах і яскравих гаслах, а стати фундаментом прогресивного суспільства та формування нової парадигми його розвитку, проведення реформ. У першу чергу це стосується економічного і соціального добробуту громадян України.

Безумовно, розвиток будь-якої держави визначає його національна ідея. Головне наше завдання на сьогоднішній день — не допустити ескалації, як висловився у своїй праці «Левіафан» Томас Гоббс, нещадної «боротьби всіх проти всіх» в нашому суспільстві. Разом з цим, відображення в менталітеті українців крилатої фрази «Моя хата скраю» — вкрай небезпечна загроза для подальшого розвитку національної ідеї в Україні.

Соціальне відчуження, домінування одного етносу і мови - це шлях в нікуди, який приховує в собі серйозну небезпеку. Нам не можна ні на мить забувати про те, що єдність нації — в її різноманітті, в різноманітті всіх її складових елементів: мов, традицій, культур, історичного минулого і т.і.

Саме така «єдність нації» і має стати національною ідеєю молодій українській державі. Спираючись на це визначення, ми зможемо побудувати свідоме, правове, по-справжньому процвітаюче громадянське суспільство.

Чорний Д.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ: ПРИНЦИПИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Національна ідея для України є проблемною і неоднозначною. Зважаючи на історичне минуле, демографічний показник населення України та сучасне співвідношення національно-етнічних груп та меншин, національна ідея не

стала провідною чи домінуючою для кожного регіону. Отже, питання об'єднання, єдності, інтеграції людей є актуальними для всієї України.

Що стосується терміну «національна ідея», треба зауважити на різні аспекти наукового погляду щодо концепції української національної ідеї в контексті сучасного самовизначення саме молоді.

З'ясувати суть та зміст поняття «національна ідея» є завданням непростим. В значній мірі це поняття обумовлене тісним взаємозв'язком таких категорій як «нація» і «ідея». Тому слід дати їх академічне визначення.

Важливі ознаки нації – це особливий менталітет і характер, історична пам'ять і міфологія, духовні, державотворчі і політичні традиції, мова, економіко-господарські, побудові відмінності. Тоді природно, що національна ідея відображає внутрішню єдність, спорідненість і відмінність даного народу від інших народів, саме це може лягти в основу його національної ідентичності як усвідомлення своєї сутнісної національної неповторності, тобто «національного Я».

Виховання в молоді самосвідомості спирається на передусім патріотичне виховання, яке передбачає:

- принцип національної спрямованості, що означає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

- принцип самоактивності й саморегуляції, який формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;

- принцип полікультурності передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування відкритості, толерантного ставлення до різноманітних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;

- принцип історичної і соціальної пам'яті спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;

- принцип міжпоколінної наступності, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні.

Отже, можна погодитись із тими вченими політологами і філософами, які визнають, що національна ідея — це ментальна форма сприйняття глибинної сутності свого народу, в якій відображена його духовна першооснова, мета, сенс та фундаментальні принципи існування, що пронизує собою все національне буття та зумовлює суспільний розвиток. Характер цієї ідеї

визначається менталітетом народу, ступенем розвитку його духовної й матеріальної культури, статусом на міжнародній арені, і завданнями, які становить перед ним та чи інша історична епоха. Сформована національна ідея, стрижнем якої є національний ідеал, піддається корегуванню часом і наповнюється новим історичним змістом.

Студентська молодь бачить створення проекції на майбутнє, це стратегічне бачення розвитку держави та її гуманітарної сфери на перспективу, яке ґрунтується на досягненнях, які ми вже маємо: незалежність, суверенітет, культурні традиції та цінності.

Фосін О.І.

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

КАТЕГОРІЯ «ПОЛІТИЧНА НАЦІЯ» В СИСТЕМІ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ

З точки зору ефективності громадянського виховання студентської молоді категорія «політична нація» має визначатися в навчальному процесі як сукупність політично суб'єктних громадян, що здійснюють колективні національні інтереси через механізм власної політичної організації — національної держави. Таким чином, політична нація формує національну державу — тип держави, де суверенітет належить нації як сукупності громадян, а сама держава має на меті забезпечення прав і потреб своїх громадян.

На жаль, у сучасній навчальній літературі політична нація розглядається як цілісний суб'єкт політичної діяльності, в її складі ігнорується наявність протиборчих соціальних груп із антагоністичними інтересами. Однак у дійсності конкретні відносини панування-підкорення формуються розстановкою сил і співвідношенням ресурсів влади, які реально складаються в даному суспільстві. Держава як основний механізм забезпечення цих відносин, є об'єктом впливу з боку тих угруповань і соціальних груп, які володіють достатньою концентрацією ресурсів для впливу на прийняття державних рішень. Тому, як зазначає вітчизняний дослідник О. В. Воронянський, поняття «політична нація» необхідно розглядати скоріше як ідеальну модель, ніж як реальний елемент політичних відносин[1].

Для здійснення суверенітету суб'єкту політики необхідно забезпечити у себе таку концентрацію владних ресурсів, яка буде достатньою для здійснення вирішального впливу на прийняття державних рішень. Однак у дійсності участь усіх громадян — членів нації як потенційних суб'єктів політики у реалізації влади обмежена їх реальною здатністю мати рівний доступ до ресурсів влади і відтак до впливу на прийняття державних рішень. Нація як політична спільнота виконує функцію об'єднання дрібних владних ресурсів всіх громадян у мегаресурс, що делегується правлячій еліті, яка й реалізує від імені нації політичну владу. Однак, оскільки основна маса громадян фактично не в змозі здійснювати контроль над діями правлячої еліти, на цьому етапі виникає відчуження державної влади від її формального джерела — нації [2].

Політичний інтерес владної еліти, який полягає в пануванні над суспільством, вступає у суперечність із політичним інтересом більшості, який полягає в політичній рівності та політичній свободі. Владна еліта прагне до монополізації в своїх руках ресурсів влади, що створює постійно діючу тенденцію до переростання демократичної системи правління в олігархічну[3]. У разі відсутності політичного контролю з боку більшості нації за своїми діями, правляче угруповання використовує суверенітет національної держави для задоволення власних інтересів, котрі далеко не завжди і не в усьому збігаються з інтересами як нації, так і держави. При цьому гасло національного суверенітету використовується цим угрупованням як засіб мобілізації в своїх інтересах ресурсів громадян та переконання їх у тому, що здійснюваний ним порядок розподілу ресурсів у суспільстві відповідає інтересам всіх членів нації.

Отже, можливість реалізації суверенних прав кожного члена нації залежить від ступеня його впливу на прийняття державних рішень, які визначають порядок доступу до ресурсів і цінностей для членів даного суспільства. Для забезпечення такого впливу держава повинна визначати правові норми та інституційний механізм реалізації політичних прав своїх громадян. Враховуючи, що реальне здійснення політичних прав неможливе без забезпечення громадян-членів політичної нації ресурсами влади, громадянські права повинні бути підкріплені всіма видами таких ресурсів. Тобто права громадян повинні включати їх прерогативи не лише в політичній, але й в економічній, інформаційній, культурній та духовній сферах життя даного суспільства. Лише за таких умов поняття «політична нація» здатне наповнюватися реальним змістом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронянський О.В. Політичні інститути: механізм формування в конкурентному середовищі / О.В. Воронянський // Сучасне суспільство. - 2014. - Вип. 1. - С. 15-28.
2. Воронянський О.В. Проблема формування політичних інститутів у контексті конкурентної боротьби еліт / О. В. Воронянський // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології. - 2012. - № 1013, вип. 21. - С. 75-79.
3. Воронянський О. Проблема суб'єктності суверенітету в контексті технології здійснення влади / О. Воронянський // Evropsky politicky a pravni diskurz. - 2015. - Vol. 2, Iss. 4. - С. 205-209.

Національна українська ідея очима молоді

Розділ 5 НАЦІОНАЛЬНА УКРАЇНСЬКА ІДЕЯ ОЧИМА МОЛОДІ

Байдак Т. М., Болотова В.О.

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут»

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ (НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ)

Початок минулого сторіччя видався для України дуже складним. Події 1917–1921 рр. української історії змусили багатьох представників української інтелігенції покинути країну та розгорнути свою політичну, наукову, освітню діяльність за кордом. Знаходячись за межами рідної країни вони активно приймали участь у заходах, які були спрямовані на формування національної самосвідомості українського народу, створювали спеціальні українські інституції, які були осередком просвітницької, наукової та політичної діяльності українців на еміграції. Однією з найважливіших подій того часу стало створення Українського соціологічного інституту (УСІ) у 1919 році.

Засновником інституту став Михайло Грушевський. Головною метою створення цієї організації було об'єднати інтелектуальні сили української інтелігенції, щоб під їх керівництвом готувати кадри людей, ознайомих із соціальними науками, і таким чином не тільки створювати коло співробітників для реалізації наукових завдань, але дати нові сили, новий інтелектуальний зміст українському соціальному рухові. До завдань Українського соціологічного інституту входило:

- утримувати зв'язки з національними та інтернаціональними організаціями, які виражають сучасний соціальний рух та представляти в них український народ;
- інформувати про український соціальний рух та підтримувати українську літературу про цей рух;
- видавати книжки про Україну та українців;
- стежити за світовим соціальним рухом, світовими соціологічними дослідженнями, а також популяризувати їхні результати для українського громадянства.

В діяльності Українського соціологічного інституту виокремлюються три періоди: женевський, празький, віденський.

Женевський період (серпень 1919 – березень 1920 рр.). В цей період М. Грушевським була організована бібліотека УСІ. Але протягом цього періоду більшість завдань Інституту не були реалізовані, що було пов'язане з нестачею коштів. Поступово українці, які знаходились на еміграції переїхали до Праги. Тому у квітні 1920 р. М. Грушевський ліквідує Женевський осередок УСІ і переїздить до Праги[1].

Празький період (квітень 1920 – січень 1921 рр.). У цій часовий проміжок Інститут налагоджує власне видавництво. У ньому видаються як праці Інституту, так і часопис «Борітеся – Поборете!». Основу для видавничої діяльності Інституту становила наукова, яка була тісно пов'язана з просвітницькою. Український соціологічний інститут організує і проводить публічні лекції. На цих засіданнях були присутніми не тільки представники іноземних держав, але й українські робітники та студенти. Приводом для проведення таких лекцій було вшанування пам'яті М. Драгоманова та його колег «на полі української науки та соціального руху». Запропоновані Українським соціологічним інститутом публічні заходи цілком відповідали меті та завданням його створення – інформування світової громадськості про український соціальний рух, а українців про світовий соціальний рух. У лютому 1921 р. М. Грушевський вирішує перемістити просвітницьку діяльність Інститут у Відень.

Віденський період (лютий 1921 – березень 1924 рр.). У Відні з ініціативи Інституту відкриваються безоплатні курси лекцій з соціальних наук для робітничої та студентської молоді. Лекції були присвячені питанням історії, соціології, економічної та політичної ситуації. Серед викладачів Інституту були кращі представники української інтелігенції: М. Грушевський, М. Шаповал, П. Христюк, М. Чечель, М. Шраг, В. Мазуренко. У березні 1924 р. М. Грушевський повертається в Україну, а Інститут, втративши організатора та керівника, припиняє свою діяльність[2].

Загалом, оцінюючи діяльність Українського соціологічного інституту необхідно відзначити, що в нелегких умовах перебування на еміграції, не маючи достатніх коштів, Інститут на чолі з М. Грушевським зумів розгорнути велику освітньо-наукову та видавничу діяльність та згуртувати навколо себе багатьох відомих представників української творчої інтелігенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Судин Д. Ю. Женевський період діяльності українського соціологічного інституту (серпень 1919 – березень 1920 рр.) / Д. Ю. Судин // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. Випуск 6. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2012 – С. 37–50

2. Судин Д. Празький період діяльності Українського Соціологічного Інституту (квітень 1920 – січень 1921 рр.) / Д. Ю. Судин // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія соціологічна. – Вип. 7. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – С. 230–244.

Гончарова О.С., Чернікова І.В.
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ТА ПАТРІОТИЗМ В УКРАЇНІ ОЧИМА
СТУДЕНТІВ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

Національна ідея включає в себе: мету існування етнічної спільності, з'ясування її історичного призначення, системи ціннісних орієнтирів, стійких прагнень і уподобань, визначення свого місця серед інших народів, ставлення до них. Наповнення національної ідеї новим змістом, самою логікою історичного процесу, покладається на молодь. Тож, метою дослідження є з'ясування, шляхом проведення анкетування, думок молоді щодо їх розуміння і бачення національної ідеї, яка б могла об'єднати український народ.

Анкетування проводилося на тему: «Національна ідея та патріотизм очима студентів». Студентам історичного факультету ХНПУ імені Г.С. Сковороди було запропоновано, виходячи з академічних категорій «ідея», «нація», визначити та сформулювати своє бачення національної ідеї яка б змогла об'єднати український народ в єдину, сильну націю в сучасному світі. В опитуванні взяли участь 100 студентів.

На питання: «Які Ви знаєте національні символи?» студенти відповіли: герб (40%), прапор (21,8%), гімн (18,9%), калина (10,9%), вишиванка (3,6%), національний одяг (2,1%), булава (0,7%), козацькі клейноди (0,7%), традиційна українська оселя (0,7%), що свідчить про вшанування державних символів України.

Відповідаючи на питання: «Кого з національних героїв Ви вважаєте символом нації?», студенти-історики найчастіше згадували таких діячів української історії, як: Б. Хмельницький (41,4%), Т. Шевченко (14,2%), І. Сірко (7,1%), М. Грушевський (7,1%), С. Бандера (4,2%), І. Мазепа (2,9%), Я. Мудрий (2,9%), Д. Вишневецький (2,9%), княгиня Ольга (1,4%), Г. Сковорода (1,4%), С. Петлюра (1,4%), П. Сагайдачний (1,4%).

Досить цікавими були відповіді студентів на запитання «З іменами яких сучасних національних і суспільно-політичних діячів Ви пов'язуєте реалізацію національної ідеї?». 78% респондентів зазначили, що вони з жодним із теперішніх політиків не уявляють покращення суспільно-політичної ситуації в Україні та втілення національної ідеї. Решта студентів, серед сучасних політичних діячів, назвали А. Гриценка, В. Парасюка, П. Порошенка, В. Ющенка, Д. Яроша, та діячів науки й культури: Я. Грицака, В. Вакарчука, Л. Костенко.

На питання: «Наскільки, на Вашу думку розвинена національна ідея в українській державі на сучасному етапі?» та прохання оцінити цей рівень за п'ятибальною шкалою отримали наступні результати: 11,6% студентів оцінили ступінь розвитку національної ідеї в п'ять балів; 25,6%, вказали оцінку чотири; на трійку оціни цей процес 25,6% студентів; низький рівень та незадовільну

оцінку вказали 21%, а решта – 16,2% – вважають рівень її розвитку занадто низьким й вказали оцінку «один».

Узагальнення відповідей студентів на питання: «Яка національна ідея змогла б об'єднати український народ?» дало наступні ідеї: 1) культивування ідеї єдності українського народу, міжнаціональної злагоди; 2) зміцнення та гармонізація політичної, правової та економічної системи держави; 3) відродження національної самосвідомості, виховання патріотизму в процесі навчання та через засоби масової інформації; 4) виховання моральних та культурних цінностей, духовний та культурний розвиток громадян; 5) добрі відносини з іншими державами, мир і безпека країни як в середині так і за її межами.

На відкрите запитання: «Що є у Вашому розумінні «патріотизм»?», студенти відзначили, що це насамперед любов до своєї країни, Батьківщини (68%). Решта респондентів зазначили, що їм складно чітко охарактеризувати дане поняття. Громадянин, який вважає себе патріотом, повинен, на думку студентів, розуміти і поділяти сутність національної ідеї; бути носієм національної культури; любити і відстоювати рідну мову, користуватися нею; сприяти економічному, науковому, культурному зростанню Батьківщини; любити, захищати і відстоювати рідну країну.

На запитання анкети «Чи є актуальною проблема патріотичного виховання для сучасної української молоді?» 81% студентів відповіли «так», 7% «частково» і 12 % визначили дану проблему не актуальною. Це свідчить про те, що студентська молодь є свідомою і для неї патріотичне виховання відіграє важливу роль. Відповіді на відкрите питання: «Які заходи, на Вашу думку, повинна вжити держава, аби підтримати патріотичний дух молоді?» стали тому яскравим підтвердженням. 30% респондентів вважає, що першочерговим завданням держави є підвищення відповідальності держави і посадовців перед народом України; 20% вказують на необхідність забезпечення матеріального благополуччя кожного працюючого на території України, покращення соціального захисту та підвищення життєвого рівня громадян до європейського; 21% студентів вважають, що держава має сприяти вихованню моральних та культурних цінностей, духовному та культурному розвитку громадян; 17% респондентів вказали на необхідність вдосконалення молодіжного законодавства та проведення спеціальних заходів щодо патріотичного виховання молоді.

Отже, опитування, проведене серед студентів Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди показало, що молодь є активною і не байдужою до майбутнього України та її народу. Студенти висловили хоча і різні за суспільно-політичними уподобаннями думки, але всі їх об'єднує щире переживання про долю своєї держави. Важливу роль в цьому відіграє патріотичне виховання, якому приділяється значна увага в виші. Викладачі суспільних дисциплін приділяють всебічну увагу питанням формування у молоді культури, гуманітарної підготовки, а також вихованню майбутніх фахівців як патріотів своєї держави в навчальному процесі.

Доля І.М.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Історично українські землі були місцем локального проживання представників різних етносів (відповідно до Всеукраїнського перепису 2001 року на території України проживало понад 130 національностей і народностей), однак, за таких умов міжетнічні відносини в нашій державі завжди відрізнялися високим рівнем толерантності. Толерантність – терпимість стосовно інших людей, що відрізняються за їхніми переконаннями, цінностями і поведінкою. У Декларації принципів толерантності, затвердженою резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року толерантність розглядається «як обов’язок сприяти утвердженню прав людини, демократії й правопорядку...» [1].

Поліетнічний склад держави актуалізує проблематику пошуку шляхів підтримки згоди в суспільстві й зведенню до мінімуму таких негативних явищ як ксенофобія, антисемітизм та шовінізм. Наукове вивчення питань взаємодії представників різних етносів бере свій початок у роботах таких вчених як Л. Гумілев, М. Бердяєв, А. Здравомислов, Е. Сміт, В. Шнірельман, Е. Мейер та інших. Досліджуючи міжетнічні взаємини в українському суспільстві необхідно враховувати науковий доробок Е. Захарова, М. Буткевича, М. Поповича, Ю. Шаповала й інших.

Безумовно, при домінуванні загалом високого рівня толерантності серед українців по відношенню до представників інших національностей, в українському суспільстві також мають місце й прояви таких негативних явищ як антисемітизм, ксенофобія, расизм. На сучасному етапі необхідно відслідковувати факти подібного прояву щоб розуміти причину й вчасно розробляти превентивні механізми для мінімізації подібних проявів у майбутньому.

Відповідно результатів моніторингу Конгресу національних громад України в 2015 році був зафіксований усього один випадок насильства на ґрунті антисемітизму. За попередній період з початку систематичного моніторингу в результаті насильницьких інцидентів на ґрунті антисемітизму постраждали: в 2004 р. – 8 осіб., в 2005 р. – 13 осіб., в 2006 р. – 8 осіб., 2007 р. – 8 осіб., в 2008 р. – 5 осіб., в 2009 р. – 1 особа., в 2010 р. – 1 особа, в 2011 р. не було зафіксовано насильства на ґрунті антисемітизму, в 2012 р. – 4 особи, в 2013 р. – 4 особи, в 2014 р. – 4 особи [2]. Можна констатувати, що останні роки, починаючи з 2004 року, кількість подібних інцидентів залишається на стабільно низькому рівні. Виходячи з наведених даних, можна сказати, що антисемітизм, як явище не має в Україні системного характеру, скоріш за все джерела його прояву можуть бути викликані випадковими спалахами хуліганства.

У той же час при загальних низьких показниках прояву ксенофобії, антисемітизму серед українського суспільства тривожними сигналами є прояви агресії до представників не українського етносу. Будь-які випадки ворожого

ставлення до представників інших етносів – це результат, як закріплених у масовій свідомості стереотипів, так і погіршення соціально-економічних показників життя, що стимулює бажання перекласти провину за падіння власного рівня життя на нерезидента, чужинця. За даними моніторингу Конгресу національних громад України в 2015 році було зафіксовано 19 потерпілих з яких один убитий, у результаті насильства на ґрунті расової й національної ненависті [2]. У масштабах всієї України чисельність фактів ксенофобії останніх 10 років хоч і не збільшуються в кількісних показниках, але відрізняються зростанням жорстокості й залученням широких мас населення до інцидентів національної ворожості. Тобто міжетнічне протистояння використовується як інструмент для маніпулювання свідомістю українців, що свідчить про зростання ксенофобії й падіння рівня толерантності у цілому. Прикладом може служити міжетнічне зіткнення, пов'язане з обвинуваченнями представників ромів, яке мало місце у селі Лощинівка Одеської області в серпні 2016 року. Згідно, результатів щорічного моніторингу проведеного Інститутом соціології НАН України, українські громадяни демонструють стійке упереджене ставлення до представників двох етносів – ромів й чеченців, і ця тенденція є стабільною з моменту проголошення незалежності України [3].

Виходячи з низької динаміки проявів ксенофобії й антисемітизму, можна відзначити збереження високого рівня толерантності в українському суспільстві, однак не можна й не відзначити наявності погрози її зниження й зростання ксенофобії у майбутньому. Сигналом у даному напрямку можуть служити соціологічні зрізи визначення відносин до представників інших національностей серед представників молодого покоління. Наприклад, за результатами соціологічного опитування компанії Gf Ukraine, проведеного на замовлення Міністерства молоді й спорту України в 2015 році серед молоді, 54 % опитаних не хотіли б жити поруч із ромами, 19 % – з мусульманами, 12 % – з росіянами, 9 % – з євреями [4].

У цілому українці, зберігають своє толерантне сприйняття представників інших національних груп, однак необхідно об'єктивно оцінювати й не одиничні спроби «розгойдування» суспільства, використовуючи технології маніпулювання, стимулюючи зростання агресії за етнічною ознакою. На сучасному етапі особливої уваги заслуговує посилення державної політики й суспільного сектора в напрямку підтримки толерантності серед молодого покоління українців як основу інтеграції України в майбутнє мультикультурне середовище світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларация принципов толерантности ЮНЕСКО. — М. : Открытое общество, 2001. — 25 с.
2. «ДВА ГОДА ВОЙНЫ: Ксенофобия в Украине в 2015 г. Информационно–аналитический доклад по результатам мониторинга» // Конгресс национальных общин Украины. — 2016. — С. 64.
3. Шульга А. Ромы, случай в Лощиновке и межэтническая толерантность в Украине [Электронный ресурс]. Зеркало недели. — Режим доступа :

<http://gazeta.zn.ua/SOCIUM/romy-sluchay-v-loschinovke-i-mezhetnicheskaya-tolerantnost-v-ukraine-.html>

4. Гаевский Д. Опасные тенденции: о случаях ксенофобии и антисемитизма на Украине [Электронный ресурс] / Д. Гаевский. — Режим доступа: <https://eadaaily.com/ru/news/2016/12/27/opasnye-tendencii-k-voprosu-o-sluchayah-ksenofobii-na-ukraine>.

5. Ксенофобия и национал-экстремизм в Украине. Информационно-аналитический доклад по результатам мониторинга / Вячеслав Лихачев. — К., 2013. — С. 53.

Клименко О.Ю.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Сьогодні в умовах коли українське суспільство переживає серйозні конструктивні перетворення, а в усіх сферах життя так чи інакше простежуються кризові явища, особливо актуальним стало питання формування національної свідомості у молоді, як консолідуючої сили та гарантії розвитку наступних поколінь. Науковий доробок щодо вивчення проблематики розвитку української нації та формування національної свідомості умовно можна поділити на чотири напрямки. Представники першого – збирають інформацію щодо джерел народної творчості, звичаїв, традицій та історії. Науковці другого напрямку, який умовно можна назвати лінгвістичним, вивчають лінгвістичні особливості української мови, досліджують етапи розвитку літератури. Третій – культурологічний спрямовує усі зусилля на виконання просвітницької функції та формування у громадян історичної свідомості, повернення комунікативних функцій українській мові та широкого впровадження її у повсякденне життя. Питання національної свідомості знаходиться в царині наукового пізнання етносоціології та соціології націй, розкриваючи сутність національного відродження, державотворення та політичного суверенітету нації. У цьому контексті методологічно корисними є роботи К. Г. Юнга, Е. Ренана, Г. Тарда, що виступають своєрідним підґрунтям для досліджень особливостей формування національної свідомості. Оскільки у вітчизняній історіографії відсутнє чітке визначення зазначеного поняття, то нам довелося самостійно інтерпретувати поняття, проаналізувавши існуючі концепції, та узагальнивши їх науковий доробок.

Розглядаючи національну свідомість як поєднання процесів усвідомлення національної приналежності та засвоєння національних цінностей, історичної спадщини й культури і прагнення до суверенітету, у лютому 2017 р. науково-дослідною лабораторією кафедри соціології та політології проведено соціологічне дослідження «Національна свідомість студентської молоді» серед студентів Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». В результаті вдалося виділити внутрішню логіку організації

національної свідомості у студентської молоді. Було виокремлено три основні групи чинників, що впливають на формування національної свідомості: об'єктивні, суб'єктивні та технологічні.

До об'єктивних чинників нами віднесено історичні реалії формування української нації. У зазначеному контексті для нашого суспільства значущу роль відіграє факт тривалого перебування в складі радянської системи. Підтвердженням цьому є існування розриву історичного мислення, зафіксованого в результаті дослідження – почуттям гордості за свій народ та батьківщину переймається лише 23 % опитаних студентів, 28 % респондентів взагалі не цікавляться історією й не задумуються над минулим, живучи лише сьогоденням, а 38,2 % відчують гостру образу на попередні покоління за те, що Україна постійно була «маріонеткою» в політиці інших держав. Водночас було виявлено факти викривлення національної самосвідомості, оскільки переважна більшість (50 %) студентів вважає – максимально на що вони здатні для досягнення благополуччя держави та відновлення її суверенітету – це лише «плідно працювати», тільки 5,3 % готові відстоювати незалежність Батьківщини зі зброєю в руках.

До другої групи чинників суб'єктивного характеру в результаті дослідження нами віднесено наявність у студентському середовищі культурних стереотипів притаманних вітчизняному соціокультурному простору. Відповідальність за майбутнє України відчуває лише 19,2 % опитаних, в той час як 32,9 % дотримуються позиції «один в полі не воїн», а 22,5 % взагалі впевнені, що від них нічого не залежить.

Технологічні чинники напряду пов'язані зі специфікою сучасного політичного життя нашої держави, зокрема офіційної української політичної ідеології та політичної психології між якими існують прямі зв'язки. Ідеологія покликана впливати на масову політичну свідомість, зокрема, та на перебіг процесів національної соціалізації, безпосередньо. Тому для збереження єдності нації та формування національної свідомості шляхом створення певної системи цінностей загальної для усіх членів суспільства, що є однією з основних умов збереження єдності етнологічного організму держави. За результатами соціологічного дослідження, проведеного центром Разумкова у листопаді 2016 р. «Оцінка громадянами ситуації в країні, ставлення до суспільних інститутів, електоральні орієнтації» в Україні зазначеного виду єдності не спостерігається. Впродовж останніх трьох років основним орієнтиром вітчизняної політики є вступ до Європейського Союзу, відповідно до результатів дослідження 49,7 % українців позитивно ставляться до цього, а 35,3 % – негативно. Пріоритетним зазначений вектор зовнішньої політики є для жителів Західного регіону 75,5 %, а от 57,6 % респондентів з Східного регіону 52,8 % – Донбасу та 44 % – Півдня виступають категорично проти. Однозначно погодились би на вступ в НАТО 44,3 % українців, проти – 38,1 %. У географічному розрізі переважна більшість прихильників Північно-Атлантичного альянсу мешкає у Західному регіоні – 75,6 %, а противників – 70,1 % у Східному [1].

Таким чином, ключові позиції державної політики щодо формування розуміння національної свідомості в рамках західноєвропейських традицій не об'єднують, а роз'єднують український соціум, поляризуючи політичні протиріччя між Сходом і Заходом, що разом з негативними тенденціями у формуванні національної свідомості в молодіжному середовищі може мати серйозні наслідки для майбутнього української державності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Оцінка громадянами ситуації в країні, ставлення до суспільних інститутів, електоральні орієнтації. [Електронний ресурс] Результати соціологічного дослідження Центру Разумкова. — Режим доступу : <http://razumkov.org.ua/ua/napryamki/sotsiolohichni-doslidzhennia/otsinka-hromadianamy-sytuatsii-v-kraini-stavlennia-do-suspilnykh-institutiv-elektoralni-oriientsatsii>.

Ляшенко Н.А., Ляшенко Н. А.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА КСЕНОФОБИЮ ЖИТЕЛЕЙ УКРАИНЫ

Ксенофобия – это настороженное, враждебное отношение к чему-то или к кому-то. В обществе она влияет на социальные взаимодействия людей, создавая негативное восприятие национальных, религиозных, расовых групп, специфических социальных общностей и субкультур. При изучении этнического сознания украинцев было выявлено, что мы склонны к восточнославянскому обособлению и в среднем демонстрируем в два раза большую дистанцию к представителям других этнических групп, чем среднестатистический житель Европы. Это мешает равной реализации прав и свобод представителей разных этносов, может приводить к их дискриминации и создает страхи, дискомфорт у ксенофобов, мешая им в личной и профессиональной сфере.

Ксенофобия имеет под собой психические и социальные причины. Мы рассмотрим социальные факторы, усиливающие или ослабляющие ее по отношению к представителям разных этнических групп. Усиливают ксенофобию: 1) отсутствие или незначительное количество контактов с представителями разных этносов (жизнь в этнической изоляции); 2) низкий уровень образования, информированности о культуре разных народов, вызывающие стереотипно-враждебные настроения; 3) рост конкуренции за ресурсы, вызывающий напряженность в обществе, стремление избавиться и отвергнуть возможных претендентов на них; 4) строгость, жесткость разделяемых культурных представлений, высокий уровень традиционности; 5) конфликты между этносами, существовавшие в истории их взаимодействий; 6) глубина наглядных культурных различий, демонстрируемая во внешнем виде, манере вести себя; 7) разница в уровне религиозности религиозной принадлежности; 8) идеология, поддерживающая ксенофобию; 9) незнание языков других народов, мешающее прямым контактам с ними; 10) возраст

человека – наибольшие ксенофобы по данным психологов это подростки и молодежь.

К факторам, ослабляющим ксенофобию можно отнести: 1) высокий уровень образованности человека; 2) длительный личные контакты с представителями разных этносов; 3) воспитание в духе толерантности и уважения к особенностям разных этносов и подчеркивание ценности культурного многообразия; 4) правовая защищенность национальных меньшинств в сочетании с сохранением и защитой культуры нации; 5) экономическая и культурная глобализация, усиливающая коммуникацию и миграцию всех видов; 6) развитие интернета, позволяющего каждому вступать в социально-культурное и профессиональное сотрудничество с представителями других этносов; 7) педагогическая поддержка толерантности к представителям разных этносов, расширение информированности об особенностях их культур.

На формирование ксенофобов изначально влияет микросоциальное окружение, представленное членами семьи, родственниками, друзьями, коллегами по работе, учителями, воспитателями, духовными наставниками, руководителями спортивных секций, соседями. На макроуровне на развитие ксенофобии влияет: государственная политика и идеология по отношению к представителям разных этносов; строгость контроля за деятельности СМИ с целью не допускать и строгого наказывать за пропаганду ксенофобии; исторически сложившийся этнический состав общества (моноэтнический или полиэтнический); традиционное отношение к представителям разных этносов, сложившееся исторически; уровень образованности, правовой грамотности его членов; уровень демократии и строгость контроля за соблюдением законов по отношению ко всем людям в стране (либо «фаворитизм» неких групп); налаженное правовое противодействие разжиганию национальной вражды; система образования и воспитания, стандарты которой реализуются в образовательных программах, принятых в государстве.

В Украине ксенофобия проявляется как два вида страхов: 1) утраты различных ресурсов (материальных благ; рабочих мест, земли, должностей) из-за «конкурентов»; 2) боязнь «размывания» своей культуры (включая язык), привычного образа жизни, утраты своей идентичности, традиционного своеобразия через вынужденное принятия новых норм и ценностей, пересмотра прежних ориентиров поведения. Их функция – защита от других («чужих»).

Ксенофобия удобное средство для манипуляции, которым пользуются нечестные политики. Они часто этнизируют социальные проблемы, то есть вину за них переносят на этнические группы. Это находит выражение в скрытых проявлениях ксенофобии (через негативные высказывания о других этносах) и открытых призывах к враждебным действиям по отношению к ним.

В Украине этническая ксенофобия проявляется в первую очередь как по отношению к мигрантам, так и к представителям этносов, длительный период проживающих в Украине (представителям цыганского народа).

Специфическими факторами, способствующими развитию ксенофобии в Украине являются: 1) исторический опыт относительной обособленности от

тесных контактов с представителями других этносов (закрытость Советского Союза); 2) усиление миграции в страну представителей этносов, культура которых сильно отличается от украинской на фоне усиления эмиграции из страны коренного населения; 3) различия в языке, религии, историческом прошлом регионов Украины создают разницу в отношении к государственному языку и оценках решений, стимулирующих его распространение. На этой почве возникает страх в отношениях между русскоязычными и украиноязычными гражданами, умело поддерживаемый нечестными политиками; 4) социально-экономический кризис приводит к обострению всех, в том числе и этнических конфликтов; 5) политическая непорядочность лидеров партий, стремящихся реализовать собственные властные притязания за счет мобилизации электората путем подчеркивания этнических, языковых, религиозных различий. Противопоставление Востока и Запада Украины способствует развитию «региональной ксенофобии»; 6) недостаточный правовой контроль за деятельностью людей (педагогов, журналистов, политиков, полицейских...), способствующей развитию ксенофобии и этнической дискриминации.

**Шахин И.Х.,
фирма «ОГАРИТ», Ливан, г. Бейрут,
КАКОЙ СТРАНОЙ ХОТЕЛИ БЫ ВИДЕТЬ УКРАИНУ
ИНОСТРАННЫЕ СТУДЕНТЫ?**

Молодые люди из Ливана и других арабских стран приезжают в Украину для обучения в высших учебных заведениях. Наибольшей популярностью пользуются компьютерные и электротехнические специальности, а также специальности, связанные с добычей нефти и газа. Продолжительность обучения составляет от 5 (подготовительный факультет и обучение студентов по программам подготовки бакалавров) до 7 лет (тоже, плюс магистратура). Если учеба продолжается в аспирантуре, то срок пребывания арабского гражданина в Украине увеличивается до 10–12 лет.

Арабская молодежь прибывает в Украину в конце лета – начале осени. Погода в это время года стоит, как правило, прекрасная – еще много солнца и тепла, но уже нет летней жары. Первые впечатления от страны – самые благоприятные: великолепная природа, дружелюбные люди, много вкусных фруктов и овощей. Несколько позже, по приезду, иностранных студентов сильно впечатляет зима, особенно, если она оказывается снежной. В арабских странах такой зимы нет. Определенный интерес вызывают у студентов и городская архитектура (старинные здания и культовые сооружения), и исторические памятники. С особым уважением они относятся к памятникам воинам-освободителям, которые ценой своей жизни спасли мир от фашизма.

Определенные сложности у арабских студентов вызывает изменение рациона питания (нет привычных продуктов питания), но через некоторое время они привыкают к украинской кухне, блюда которой довольно приятны на вкус, полезны и питательны. К тому же, во многих украинских городах в последние годы появилось достаточно большое количество заведений

общественного питания, предлагающих блюда восточной кухни.

Еще одной проблемой для арабских студентов является неудовлетворительное состояние общежитий, в которые им предлагают поселиться. В комнатах нет элементарных удобств (умывальник, душ, унитаз), а те, что расположены на этажах, пользоваться можно лишь в случае крайней необходимости. Проживание на частных квартирах сопряжено с риском быть обворованными соседями или избитыми, что часто случается на почве национальной неприязни.

У студентов-мусульман, свято придерживающихся веры своих предков, возникают проблемы и на религиозной почве. К сожалению, не все относятся с пониманием к тем традициям и обычаям, которые сложились в арабских странах много веков назад. Такие люди пытаются навязывать арабским студентам свои взгляды на жизнь и свое отношение к религии.

Часто студентам-иностранцам, особенно из арабских стран, приходится сталкиваться с вымогательствами со стороны полиции и чиновников различного рода (наверное, они думают, что все арабы сидят на нефти или золоте). Это не просто затрудняет студенческую жизнь, но и существенно подрывает доверие и уважение к стране.

Для укрепления взаимоотношений между арабскими странами и Украиной, на наш взгляд, правительству Украины следует вести непримиримую борьбу с коррупцией во всех ветвях власти. Целесообразным, нам кажется, и повышение уровня жизни собственных граждан. Порой больно смотреть, как несчастные люди просят милостыню. В настоящее время максимум усилий и средств следует вкладывать в науку, образование и здравоохранение. Самым же главным пожеланием арабских студентов, является пожелание МИРА. После прекращения военных действий в Украине, развитие отношений между странами возможно за счет обмена студентами, преподавателями и научными сотрудниками. Это сильно укрепит взаимопонимание между народами. Эффективными могут оказаться и обмены делегациями в сфере культуры, что позволит проводить совместные конференции, выставки и фестивали.

В заключение хочется отметить, что всем арабским студентам хочется видеть Украину мирной, дружелюбной и красивой страной с высоким научно-техническим потенциалом и развитой инфраструктурой.

Брацлавський М.Я., Галкін В.А.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
УЧАСТЬ МОЛОДІ УКРАЇНИ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ
ДЕРЖАВИ

Незалежна українська держава нині розвивається шляхом здобуття справжніх цінностей людства, що нагромаджувалися тисячоліттями всім цивілізованим світом. Важливим завданням на цьому шляху є розбудова демократичної, правової, соціальної держави, інтеграція її у світове співтовариство, формування суспільства, в якому існує пріоритет не держави, а

передусім людини. Молодь є динамічною складовою сучасного українського суспільства. Молодим людям належить реалізовувати започатковані в нашій державі реформи та розвинути їх до рівня системних соціально-економічних перетворень. Тому держава, визначаючи шляхи становлення і розвитку суспільства, орієнтується передусім на молодь, чий потенціал і знання можуть стати запорукою прогресивного розвитку держави.

У політичній сфері саме молодь здійснює значну підтримку новообраного політичного курсу, сприймаючи західні демократичні цінності з урахуванням власних національно унікальних традицій, виступаючи не лише об'єктом, але й активним суб'єктом нової політики. В Україні, з політико-соціальної точки зору, в середовищі молоді можна виділити чотири основні соціальні групи. Першу і основну групу на сьогоднішній день становить політично й громадсько пасивна частина молоді. Згідно з соціологічними дослідженнями, до даної соціальної групи належить переважна більшість українців у віці від 18 до 35 років. Дана категорія молоді – це соціальне і культурне болото країни, в середовищі якого процвітає алкоголізм, наркоманія, і бандитизм. Деформація соціальної структури підростаючого покоління зі збільшенням частки апатичних представників створює передумови для маніпулювання молодіжними настроями. Друга соціальна група – це представники і активні прихильники різних субкультур. Сюди відносяться панки, скінхеди, націоналісти, анархісти і т. д. Середовище субкультур досить неоднорідне, що заважає формуванню якогось єдиного руху, яке могло б артикулювати й агрегувати інтереси та позиції цієї групи. Третю соціальну групу молоді становить політично активна молодь, яка успішно завершила етап самоідентифікації і намагається зміцнити свої позиції в політиці. З точки зору національних інтересів України, дана група є найважливішою, проте на сьогоднішній день вона найменша за чисельністю. Однак, незважаючи на свою нечисленність, дана соціальна група продемонструвала, що може задавати тон у молодіжному середовищі. До четвертої соціальної групи можна віднести «молодіжну піхоту» політичних сил. Дана категорія представників молодого покоління, як правило, працює на певну впливову силу. Вона здатна вести активні дії, на що все рідше погоджуються представники старшого покоління. Отже головний висновок полягає в тому, що наміри молодих людей певною мірою залежать від їх соціального самопочуття, емоційного стану; крім зовнішньополітичних умов на формування індивіда впливає також побут, психологічні підвалини соціалізації людини, те, що молодь є передовою групою суспільства, яка визначає зміст і характер сьогоднішнього та завтрашнього розвитку українського суспільства.

Варшавець О.С., Квасов П.В.
Харківський національний університет будівництва та архітектури
УКРАЇНСЬКІ УЛЬТРАС – ПАТРІОТИ СВОЄЇ КРАЇНИ

Ця тема актуальна, оскільки у наш час українсько-патріотична ідея набуває все більшого розголосу у суспільстві. До подій 2014 року мало хто з нас задумувався про важливість патріотичного виховання

Метою даної роботи є визначення ролі українських футбольних фанатів у процесі творення Новітньої історії України. Саме молодь стала сьогодні верствою населення, яка відчуває на собі найбільшу відповідальність за наше спільне майбутнє. Останні суспільно-політичні події в Україні показали важливість соціальної активності громадян та їхньої політичної культури у становленні демократичної держави.

За роки незалежності України футбольних фанатів завжди вважали за розбишак, хуліганів, хлопчиків яким нічого не потрібно окрім футболу та бійок на стадіоні. Вперше про ультрас, як захисників, заговорили задовго до революційних подій на Майданах. Саме рух футбольних фанатів зумів організувати чи не найгучнішу громадську компанію у 2012-ому році, щоб привернути увагу до справи Павличенків: батька та сина звинувачували у вбивстві судді Шевченківського району Києва – Сергія Зубкова. І якби не друзі Сергія, то ця б справа не мала широкого розголосу і скоріше за все завершилась довічним утриманням батька і 13-річним строком для сина. Саме завдяки фанатам київського Динамо ця справа набула розголосу. Спочатку футбольні фанати провели акцію протесту під судом у Києві, а вже згодом цю акцію протесту перенесли на футбольні трибуни. Киян підтримали усі футбольні ультрас України, навіть їх одвічні вороги. На трибунах футбольних стадіонів почали проводити акцію "чорний тур", у ході якої фанати відвідували футбольні матчі у чорному одязі і цим висказували свій протест судовому свавіллю. Цю акцію підтримали багато футбольних клубів за межами нашої країни Порту(Португалія), Спартак(Росія), Левські(Болгарія). Згодом після подій Євромайдану за клопотанням депутатів Верховної Ради України вони, разом з іншими 9 політв'язнями були звільнені з-під варті.

Під час подій Євромайдану про ультрас знову заговорили, як про захисників. В кінці 2014 року в Києві, в Маріїнському парку в центрі міста, був організований табір для прихильників президента Віктора Януковича. Основний контингент табору склали люди спортивної статури. У народі їх прозвали "тітушки", в пам'ять про знаменитого "антифашиста". Періодично вони били журналістів і навіть самих міліціонерів. В ніч з 20 на 21 січня великі групи цих людей розбрелися по столиці і стали відловлювати і бити киян зі стрічками кольорів прапорів України та Євросоюзу - прихильників Майдану. Захистити всіх самооборона Майдану виявилася просто не в змозі. Наступного дня стало відомо, що на захист киян від "тітушек" виходять футбольні фанати - ультрас київського "Динамо", після фанати по всій Україні підтримали киян, та також виходили на захист активістів у своїх містах.

Після подій Євромайдану на теренах сходу і півдня України масово стали проявлятися та агітуватися сепаратистські настрої. Проти сепаратистів виступила громада міст, серед яких часто траплялися саме фанати. Майже у кожному місті сходу і півдня були проведені мітинги від Комуністичної партії, у яких певні люди хотіли повторити донецький та луганський сценарій розвитку подій. І у цей час на допомогу фанатам прийшли звичайні українці. Вони масово почали брати участь у маршах, мітингах "За єдину Україну", масово вивішувати національні прапори, підтримуючи цим єдність України.

Якщо на територіях південних областей ці настрої швидко придушила громада, то на теренах Харківської, Донецької та Луганської областей ця "чума" змогла закріпитися. Фанати цих міст усіляко відстоювали територіальну незалежність України. Якщо донецькі та луганські фанати не зовсім змогли протидіяти ворогу, то харківські фанати повністю .

Українські ультрас відіграють велику роль у творенні Новітньої історії України. Своїм прикладом вони показали, як вони люблять свою країну, та готові захищати її та її громадян.

Білошкурєнко Н. Г.

***Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»***

ФОРМИ ПРОЯВУ ЕКСТРЕМІЗМУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Екстремізм – схильність до крайніх поглядів і дій переважно в політиці. Це провокація заворушень, громадянська непокор, терористичні акції, методи партизанської війни. Сьогодні екстремізм є одним з найсерйозніших викликів для сучасного суспільства, оскільки загрожує його стабільності й перешкоджає мирному розвитку. Він виступає як крайня форма соціальної деструктивної дії, екстремізм створює загрозу безпеці держави, а значить створює загрозу основам стабільного розвитку суспільства. Українському суспільству екстремізм небезпечний не тільки прямими руйнуваннями соціальних об'єктів і цінностей, і не тільки вбивствами, але й терором, що виступають основними формами реалізації ідеологічної програми екстремістів. Набагато небезпечніше сама ідеологія екстремізму, яка веде до спотворення світогляду особистості й серйозним психологічним змінам. Захоплюючи великі групи людей, екстремізм чинить деструктивний вплив на психіку та свідомість, яка перетворює їх на організовані деструктивні групи, спрямовані на руйнування існуючого порядку. Якщо не надавати належної протидії даному явищу, то екстремізм може призвести до руйнування держави.

Метою тез є вивчення явища екстремізму та його впливу на розвиток особистості. В якості критеріїв екстремізму найчастіше науковці виділяють ідеї соціальної, расової, національної нерівності, ідею фізичного насильства і геноциду своїх соціальних опонентів. Екстремізм постає як форма відчуження особистості від загальнолюдських, загальнокультурних цінностей, його прояви виявляються в багатьох сферах людської активності: в міжособистісному спілкуванні (побутовий екстремізм), у взаємодії класів, партій, держав

(політичний екстремізм), у відносинах племен, народностей, націй (етнічний екстремізм) і т. д. Важливо розуміти той факт, що схильність до екстремізму не закладена в біологічній природі людини, вона виключно має соціокультурний характер. Не випадково екстремістами називали і називають людей, що відрізняються безмірною відданістю певній соціальній ідеї, готовністю заради неї на самі крайні вчинки. Екстремістська діяльність загострює ситуацію, доводить її до крайності, до конфліктів, в результаті чого конструктивне вирішення проблеми стає практично неможливим. У зв'язку з цим можна говорити про те, що екстремізм має свою внутрішню логіку, обумовлену необхідністю підпорядкування конкретно-історичним закономірностям [1, с. 104-115]. В основі екстремістської ідеології лежить базовий соціально-психологічний механізм розвитку людської свідомості в цілому, формування і вкорінення в психіці антитези «ми» і «вони». Ці поняття припускають поділ людей на своїх і чужих, виділення своєї групи з загальної маси інших груп, страх перед несхожими на себе. Розвиток екстремізму та його прояв яви є свідченням недостатньої соціальної адаптації суб'єктів, розвитку асоціальних установок свідомості, що викликають агресивні зразки поведінки. У системі почуттів екстреміста можна виділити чотири основні почуття: любов до своєї ідеї, якій екстреміст відданий безроздільно; любов до самого себе як правовірного носія і сповідника вищої істини – екстремістської ідеї; ненависть до людей, що не поділяють екстремістської ідеї, які виступають як принципові вороги (незалежно від того, як вони самі ставляться до екстреміста); ненависть до існуючого зіпсованого світу, оскільки він суперечить екстремістським ідеалам [2].

В українському законодавстві екстремізм визначається статтею 110-1 Кримінального кодексу України як кримінальний злочин та карається штрафом та вилученням екстремістських матеріалів або, при повторному вчиненні злочину, позбавленням волі строком до 3 років [3].

Вищевикладене вимагає по-новому поглянути на систему освіти і виховання підростаючого покоління, оскільки особистість ще з дитинства повинна розуміти, що існує безліч різних народів з різними традиціями, релігійними віруваннями і жити повноцінно в цьому різноманітті можливо лише пишаючись своєю культурою і поважаючи культуру інших. Це передбачає наявність у системі освіти уроків історії релігій, традицій і звичаїв народів, особливо в багатонаціональних державах, таких як Україна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лебедева Н. М. «Синдром навязанной этничности» и способы его преодоления / Н. М. Лебедева // Этническая психология и общество. – М., 1997. – С. 104-115.

2. Полифоничность феномена экстремизм в социально – психологических исследованиях. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://e-notabene.ru/psp/article_124.html

3. Кримінальний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/2341-14>.

Василенко Д. В.
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ ОЧИМА СТУДЕНТІВ

В нинішній скрутний для української державності час гостро постає питання національної свідомості українців, в першу чергу молодого покоління. До молодого покоління зазвичай відносять людей віком від 16 до 30 років, але нас цікавить саме студентство. Національна свідомість – це система цінностей, поглядів і уявлень про свою належність до певної нації або етносу, прагнення докласти зусиль для прославлення свого народу в світі і гордість бути його представником. Також національна свідомість є таким собі єднаючим фактором для людей перед зовнішніми культурними і не тільки загрозами. Вона має розвиватися у людей з самого дитинства у родині і закладах освіти (дитячих садочках, школах, тощо), але в перші роки незалежності робота в цьому напрямку велася дуже повільно, що призвело до того, що нинішня молодь в основному має проблеми зі своєю національною свідомістю. Має місце конфлікт ідентичностей між людьми, у яких виховувалася державною свідомість «радянської» людини (і необов'язково, щоб ця людина народилася і виросла в Радянському Союзі) або навіть представника українського етносу, як молодшого брата російського і тими, хто усвідомлює давню історію українського народу ще з часів Київської Русі як незалежного народу, рівного серед інших слов'янських народів, його особливості і відмінності від сусідніх. Україна унікальна в своєму розташуванні на шляху між Європою і Азією, і це має знайти відображення в свідомості людей – нам не варто сліпо йти на Захід чи Схід залежно від політичного курсу, нам варто вміло поєднувати переваги обох напрямів і, від цього відштовхуючись, розвиватись.

Тепер, через потрясіння, які в останні роки переживає країна, а разом з нею і народ, процес виховання свідомості актуалізувався і став одним з ключових факторів збереження держави самостійною хоча б настільки, наскільки це є зараз. Велика кількість навіть дорослих людей лише зараз стала на шлях усвідомлення своєї національної ідентичності саме як представника українського народу. Це проявляється у наразі повільному поширенню вживання української мови російськомовними людьми в побуті в тих регіонах, де в останні 70 років основною вкоренилася російська, у новому витку розвитку української культури – літератури, музики, театру і підвищенні інтересу до неї. Перед обличчям зовнішньої і внутрішньої небезпеки люди почали проявляти більший інтерес, увагу і повагу до символів, як державних (значно частіше почав зустрічатися прапор України, чути гімн і таке інше), так і етнічних – дуже популярними став, зокрема, одяг з українською вишивкою.

Питання національної свідомості молоді, як на мене, є дуже важливим, бо саме патріотично налаштована і свідомо молодь є одним з ключових факторів успішного розвитку держави, коли молоді спеціалісти, що випускаються з ВНЗ не намагаються якнайшвидше поїхати закордон в пошуках кращої долі, а

бачать своє місце саме в Україні, щоб зробити свій внесок у добробут своєї країни і своїх нащадків.

У підсумку можна сказати, що за останні три роки наш народ намагається надолужити втрачене як за час перебування у складі СРСР, коли ідентичність кожного народу придушувалася або ставала на службу офіційній лінії – існуванню єдиного багатогранного радянського народу, так і за перші 23 роки незалежності, коли розвиток національної свідомості був «не на часі» через те, що були більш нагальні проблеми або просто саботувався.

Воронцов В. Г.

***Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»***
**НАЦИОНАЛЬНОЕ САМОСОЗНАНИЕ:
ФУНКЦИИ И ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ**

Социально-психологической предпосылкой построения гражданского общества, утверждения демократии и сохранения независимости Украины является формирование у ее граждан национального достоинства, патриотических чувств и ответственности за судьбу государства. В связи с этим образование должно способствовать развитию украинской культуры, утверждать украинскую национальную идею, формировать у детей и молодежи гражданское сознание и национальное самосознание.

Функции национального самосознания такие:

- сохранение духовности, обогащение и развитие интеллектуального потенциала нации;
- стимулирование самопознания, нахождение исходной точки – возвращение к своим корням, национально-семейных традиций и обычаев;
- формирование духовной основы и мудрости жизни – чувство долга и ответственности перед предыдущими и будущими поколениями;
- воспитание уважения к истории родного края, осознание значения и места украинцев среди других народов, живущих в Украине и в планетарно-культурном контексте;
- самосозидание и самореализация личности, максимальное проявление ее творческого и нравственно-духовного потенциала;
- самопознание личностью собственного «Я», познание своего рода и рода, границ национальных особенностей и характерологических различий, ментально-духовного назначения своей жизнедеятельности и смысла своего существования вообще;
- поиск ответов на вопросы «Кто мы, какого роду-племени дети, какими были и почему такими стали, что умели и чему научились?».

Благодаря национальным особенностям личность способна сохранить преемственность традиций и обычаев своего народа, продолжить путь его социально-культурного развития. Многие из людей определяет традиции как основной признак своей национальности.

Теперь возникла насущная потребность оживить и возродить в душе каждого памятные обычаи нашего народа, мир его фольклора, довести до каждого, что мы не просто украинцы, мы – нация, народ со своей многовековой историей, языком, культурой.

Национальный маргинал – денационализированное лицо, оторванное от живого, родного грунта. Как доказывают исследования, такой человек является весьма восприимчивым, чувствительным объектом для внушения меркантильно-бездуховных, агрессивно-деструктивных позиций и всевозможного аморально-преступного психологического манипулирования. Национальное не может отчуждаться от личности без разрушения морально-духовных основ психики.

Уничтожение национального самосознания приводит к деперсонализации, которая порождает человеческую предвзятость и деморализацию: индивиды и целые народы теряют ощущение прав и обязанностей, достоинства и чести, исторической роли и миссии, высокие принципы жизнедеятельности.

Студенческие годы являются определяющим этапом генезиса национального самосознания, ведь именно в этот период молодой человек добивается высокого интеллектуально-духовного уровня познания мира и себя как субъекта житнетворчества, наполняет конкретным содержанием образ собственного «Я», развивает чувство социальной идентичности.

Формированию национального самосознания студенческой молодежи, на наш взгляд, может способствовать: познание этнокультурных особенностей украинского народа (например, преподавания учебных курсов «Основы этнопедагогики», «Украиноведение», «История украинского искусства» и др.) и формирование национальной гордости через наполнение содержания профессиональной подготовки национальными идеями и научно-культурными ценностями, знакомство с достижениями и достоянием украинского народа; познания этнопсихологических особенностей украинцев (например, преподавания учебных курсов «Основы этнопсихологии», «Психология самосознания» и др.) и утверждения собственной этнической индивидуальности; привлечение студентов к созданию и сохранению национальной культуры, в том числе через научно-исследовательскую и творческую деятельность, участие в общественно-политической жизни и студенческом самоуправлении, уважительное отношение к историческим памятникам и национальным святыням; развитие чувства собственного достоинства и внутренней свободы, преодоления комплекса национальной неполноценности и формирование позитивной «Я-концепции», психокоррекция этнических стереотипов и формирования позитивных межэтнических установок; осознание и ежедневное публичное практикование своего «гражданско-этнического - Я», в частности через владение украинским языком как родным или государственным, уважительное отношение к символам государственности (гимн, герб, флаг); воспитание культуры речи, предотвращения языковой ассимиляции, уважительное отношение к себе как носителя родной языка; постепенная интеграция в

европейское образовательное пространство при условии сохранения национальных достояний украинского высшего образования и др.

Ганусовська Д.В.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
НАЦІОНАЛЬНА УКРАЇНСЬКА ІДЕЯ ОЧИМА СТУДЕНТІВ
ЕКОНОМІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Українська національна ідея – сполучення трьох слів, яке мало кому з українців зрозуміле. Я запитала студентів нашого економічного факультету “Що є українською національною ідеєю?” Відповіло багато студентів по різному у кращому випадку: "Незалежна, самодостатня держава", у гіршому: "Національної ідеї немає". Але всі погодяться з тим, що якби у українців була національна ідея, то за 16 років незалежності Україна не стояла б на черзі потрапити до країн третього світу. Врешті-решт, що ж таке національна ідея?

Національна ідея-це коли який-небудь народ усвідомлює свою єдність, свій внутрішній зв'язок, свій історичний характер, свої традиції, своє становлення і розвиток, свою долю і призначення, робить їх предметом своєї свідомості, мотивуванням своєї волі.

На думку студентів, саме національна ідея покликана осмислити місце, призначення і перспективу української нації, світової історії та сучасних загальнонаціональних процесів, і на цій основі об'єднати та консолідувати народні маси в єдиний національний організм задля розв'язання нових завдань і викликів історії.

На нашу думку українська національна ідея, зародження якої сягає ще з часів, духовної культури Київської Русі, йде процесом від теоретичного усвідомлення до втілення і реалізації в бутті. Тому розвиток української національної ідеї відбувається в органічній єдності зі складним і суперечливим процесом сьогодення, а саме: пробудження національної самосвідомості, прагнення українського народу до національно-політичного самовизначення та інших чинників. Ці та інші чинники ми хотіли з'ясувати в процесі анкетування студентів. Вважаємо, що молодь і є будівничими свого майбутнього і своєї національної ідеї.

Також я запитувала в студентів: “Яка національна ідея змогла б об'єднати український народ?”. Відповіді були такими: 1) Любов до Батьківщини, відродження національної самосвідомості; виховання у дітей «здорового» патріотизму в процесі навчання з одночасною повагою до інших народів; 2) Врахування інтересів національних меншин; 3) Виховання моральних та культурних цінностей, духовний та культурний розвиток громадян; збереження національної ідентичності; 4) Максимально об'єктивна українська історія; єднання та примирення Сходу і Заходу України; 5) Зміцнення та гармонізація політичної, правової та економічної системи; повна зміна представників від народу у владних інституціях; підвищення відповідальності держави і посадовців перед народом України; 6) Пріоритет інтересів українського народу, кожний повинен поважно ставитися до своєї нації так і до кожного

громадянина окремо; 7) Фізичне оздоровлення нації; 8) Матеріальне благополуччя кожного працюючого на території України, покращення соціального захисту та підвищення життєвого рівня громадян до європейського; 9) Добрі відносини із іншими державами, мир і безпека країни як в середині так і за її межами.

Отже, бачимо, що молодь є активною і не байдужою до майбутнього України та її народу, громадянами якої вони є. Студенти висловили хоча і різні за політичними уподобаннями думки, але всі їх об'єднує щире переживання про долю своєї держави. Пишаються своєю історією. Вважають, що слід політичним особам не забувати свої батьківські корені, бути гідними свого героїчного народу, який гідний щасливого життя. Державу Україна вони бачать сильною, могутньою, незалежною, суверенною, правовою, демократичною.

Гудима А., Шарапова Ю.

***Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»***

ОТНОШЕНИЕ СТУДЕНТОВ НТУ «ХПИ» К ПРЕДСТАВИТЕЛЯМ РАЗНЫХ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Военные действия на Юго-востоке Украины обостряют разногласия по поводу внешнеполитических ориентаций и отношения между представителями разных регионов Украины. Территориальная принадлежность, религиозные и языковые отличия становятся маркером для формирования негативных стереотипных представлений о представителях разных территорий, часто поддерживаемых в СМИ. Это приводит к дискриминационным практикам, проявляющимся на уровне межличностных взаимодействий. В рамках студенческого пилотажного социологического исследования мы попытались выявить отношение студентов НТУ «ХПИ» к представителям разных регионов Украины, а так же факторы, повлиявшие на него. В ходе опроса студентов 1-3 курсов были выявлены следующие закономерности:

- в целом, опрошенные студенты идентифицируют себя с жителями Восточного региона, а к другим регионам (Западный, Центральный, Юго-Восточный, Южный), они относятся толерантно, причем женщины менее толерантны, чем мужчины;

- наличие родственников в Западном и Центральном регионах Украины в целом повышает степень толерантности к ним респондентов. Те, кто не имеет родных и близких вообще и имеет их только в своем регионе, более настороженны и обособленны;

- выходцы Западного и Центрального региона к жителям из своих регионов относятся намного осмотрительней и обособленно, чем выходцы Восточного и Юго-восточного региона, которые идентифицируют себя со своим регионом;

- рассматривая величину социальной дистанции, выходцев различных типов поселений, мы выявили, что студенты, родившиеся в областных центрах, лучше всего относятся к Восточному региону, и идентифицируют себя с ним, а

к остальным регионам относятся одинаково толерантно. Выходцы региональных центров или села относятся ко всем одинаково толерантно, не выделяя регион своего места жительства;

– язык, на котором говорит респондент, на отношение к жителям разных регионов, практически не влияет. И те респонденты, которые говорят на украинском языке, и русскоговорящие ко всем относятся одинаково толерантно.

Для того, чтобы поддерживать толерантность, надо:

– поддерживать знакомство и общение с выходцами из разных регионов Украины с помощью экскурсий, и различных общественных мероприятий;

– уделять внимание к тому, что объединяет, а не разъединяет людей;

– всячески пресекать и наказывать за дискриминационные практики и навязывание негативных стереотипов по отношению к выходцам и жителям разных регионов Украины;

– с помощью средств массовой информации повышать информированность о культуре выходцев жителям разных регионов Украины, подчеркивать ее ценность для всего общества.

Обучение этнической толерантности представляет собой:

– признание прав других на жизнь, смерть, свободу и достоинство;

– доброжелательное осознание присутствия в своей социальной среде представителей других культур, признание позитивных аспектов разнообразия;

– умение ценить разнообразные проявления людей другой национальности;

– способность видеть общие, взаимовыгодные для людей различных национальностей групповые цели и интересы и добиваться их достижения.

Деркач В. В., Бузоверя Д. В.

Национальный технический университет

«Харьковский политехнический институт»

**ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ МЕТОДА СЕМАНТИЧЕСКОГО
ДИФФЕРЕНЦИАЛА ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ ОБРАЗОВ ПОЛИТИЧЕСКИХ
ОБЪЕДИНЕНИЙ В ОБЩЕСТВЕННОМ СОЗНАНИИ
(НА ПРИМЕРЕ СТУДЕНТОВ НТУ «ХПИ»)**

Усиление взаимозависимости людей, уплотнение контактов, ускорение темпа общения и коммуникации привело к тому, что сближение стран и народов, усиление взаимодействия, мультикультурализм, глобализация мира в целом являются неотъемлемыми чертами современного общества. Культура общения зависит с представителями других стран во многом определяется уровнем общего развития субъектов взаимодействия, имеющимися стереотипами, эмоциональными образами этих стран и живущих там людей. Изучение этих образов позволит своевременно выявить имеющиеся или зарождающиеся источники для социальных конфликтов.

Наиболее оптимальной методикой для изучения эмоциональных образов политических объединений, а также степени близости этих образов является метод семантического дифференциала Ч. Осгуда, который опирается на изучение явления синестезиса – мышления по аналогии, возникновения одних чувственных восприятий под воздействием других. Ч. Осгуд полагал, что смысл вкладываемый человеком в то или иное понятие обнаруживается, если изучить положение рассматриваемого понятия в системе некоторых коннотативных признаков, причем по мнению Ч. Осгуда эти признаки являются биполярными.

В нашем, исследовании мы выбрали из двадцати пар признаков, предложенных Ч. Осгудом одиннадцать (бесцветный / кривой; острый / округлый; кривой / прямой; твердый / мягкий; быстрый / медленный ; ложный / правдивый; жестокий / добрый; глупый/ умный ; слабый / сильный; активный/ пассивный ; не имеющий значения / важный).

В качестве респондентов выступили студенты 3 курса разных факультетов НТУ «ХПИ». Всего в исследовании приняло участие 80 человек. Несмотря на то, что данное исследование носит пилотажный характер, основные тенденции могут быть прослежены.

Исследование показало, что образ понятия «Украина» ассоциируется с чем-то красочным, округлым, мягким, добрым. Но, вместе с тем, в сознании респондентов это понятие связывается с чем-то кривым, медленным, ложным, пассивным и не имеющим значение.

Близок к Украине образ Польши. Слово «Польша» также, как и Украина, ассоциируется у опрошенных студентов с чем-то красочным, округлым, мягким, пассивным, не имеющим значения. Но, в то же время, она более «умная», «правдивая», «прямая» и «добрая». Другими словами, образ Польши более позитивен.

Слова «Россия», «Евросоюз» и «США» вызывают такие ассоциации, как красочный, умный, активный, сильный. Евросоюз и США в сознании респондентов более «твердый» и «быстрый», по сравнению с Россией. США и Россия ассоциируются с большей жестокостью и важностью, по сравнению с Евросоюзом.

Исследование показало отличие в образах Украины у русскоязычных и украиноязычных студентов. У последних образ Украины более позитивный, а вот России наоборот, более негативный, что можно объяснить их большей идентификаций с украинским этносом.

Анализ величин дистанций между образами, изучаемых политических объединений показывает близость эмоциональных образов Украины и Польши. Образ США и России близок к образу Евросоюза. Если сравнивать близость образа Украины и этих политических объединений, то более далек он от образа США и примерно одинаковой являются дистанции между образами России и Евросоюза.

Таким образом, у студентов на эмоциональном уровне происходит некоторое отторжение собственного государства и можно сделать предположение о низком уровне идентификации с ним. Такое эмоциональное

отторжение может свидетельствовать или о негативной, критичной идентичности с нацией, или об отказе идентичности с ней. Что может приводить (и приводит) к снижению социальной активности, агрессии, эскапизму, нигилизму, активной реализации планов по эмиграции и в дальнейшем к ассимиляции с другой нацией.

Кисельова М.В., Пащенко А.О.

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут»

РОЛЬ МУЗИКИ В ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Трансформації, що відбуваються в українському суспільстві супроводжуються докорінними змінами в управлінні людськими ресурсами, кристалізацією національної ідеї, тому царина культури потребує особливої уваги. Вимогою сучасності є впровадження системи управління яка б орієнтувалася на саморозвиток та свідому активність громадян у соціокультурному житті суспільства. Система менеджменту за таких умов вимагає, замість використання жорсткої адміністративної моделі, побудови культурних процесів, переходу до підтримки ініціативності творчих колективів закладів культурно-дозвілєвої сфери, що безперечно, потребує змін стилю управління загалом.

Тому метою дослідження стало вивчення ролі музики у формуванні національної свідомості.

Технологічний прогрес сучасності тотальна комп'ютеризація актуалізували питання збереження традиційних форм залучення населення до культурного життя та пошук нових альтернатив, які б забезпечили свідоме бажання людини проводити своє дозвілля відвідуючи заклади культури, мистецтва. Особливої актуальності зазначене питання набуло 8 листопада 2016 р., коли вступив в силу прийнятий 16 червня 2016 р. Закон №1421-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій». Відповідно до якого частка пісень (словесно-музичних творів) державною мовою має бути не менш як 35 % загального обсягу пісень, поширених упродовж доби, а також не менш ніж 35 % загального обсягу пісень, поширених у кожному проміжку часу між 07.00 та 14.00 і між 15.00 та 22.00. Однак, згідно з перехідними положеннями цього документа, 35%-а частка пісень українською мовою в радіоефірі встановлюється не відразу. Так, з дня набрання законом чинності квота на україномовні пісні на радіо упродовж першого року становитиме 25 % (кожна четверта пісня), упродовж другого року – 30% і вже упродовж третього – 35 %. Водночас для радіостанцій, які відповідно до умов ліцензії упродовж доби, а також у кожному проміжку часу між 07.00 та 14.00 і між 15.00 та 22.00 транслюють не менш як 60 % пісень офіційними мовами Європейського Союзу, обов'язкова мінімальна частка україномовних пісень встановлюється на рівні 25 %. Крім того, передбачено, що у загальному обсязі мовлення кожної

телерадіоорганізації не менш ніж 50% має становити національний аудіовізуальний продукт. Згідно з законом, за невиконання вищезазначених вимог радіостанція сплачує штраф у розмірі 5% загальної суми сплаченого ліцензійного збору за відповідною ліцензією [1].

В рамках НТУ «ХПІ» студентами-соціологами було проведено дослідження «Ставлення молоді до пісень (словесно-музичних творів) на державній мові» з використанням психометричної шкали Лайкерта, що дозволило встановити рівень згоди студентів з позиціями чинного законодавства. Більшість опитаних були представниками соціокультурного простору Східного та Північно-східного регіонів і висловили скоріше позитивне ставлення до ротації україномовних музичних творів, однак така тенденція спостерігається у респондентів жіночої статі, чоловіки займають скоріше негативну позицію щодо зазначеного питання.

Таким чином, збільшення трансляції українських пісень дозволяє не лише підвищити ефективність процесу формування національної свідомості, а і сприяє популяризації культурного продукту серед молоді в дозвіллевій формі, тим самим досягається глобальна мета – виховання інтелектуально та естетично розвинутого громадянина держави та активного члена суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України від 16 червня 2016 р №1421-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо частки музичних творів державною мовою у програмах телерадіоорганізацій». [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://p-i-k.zp.ua/kozhna-4-ta-pisnya-na-radiostantsiyi-vidsogodni-maye-zvuchaty-ukrayinskoyu/>.

Кравченко Д.Д.

Национальный технический университет

«Харьковский политехнический институт»

СИСТЕМА НАЦИОНАЛЬНО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ СОЗДАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ АРМИИ (НА ПРИМЕРЕ ИЗРАИЛЯ)

Военные конфликты – неотъемлемая часть истории любого государства, которая, как известно, развивается по спирали, поэтому, сегодня существует острая необходимость обеспечения государственной целостности, безопасности и суверенитета Украины. Как показал опыт Украины, профессиональная армия должна существовать, поскольку от этого зависит будущее каждого государства, его суверенитет и роль в международной политике. Поэтому сегодня остро стоит вопрос роли профессиональной службы в армии в формировании национального патриотизма.

Стоит различать факт службы в армии и патриотическое мировоззрение, поскольку это разные вещи. Патриотизм – это совокупность идей, убеждений, чувств и действий, направленных на постоянное развитие, обеспечение духовно-нравственной, экономической, военной, экологической и иной безопасности личности, общества. Английский писатель Клайв Льюис,

историк М. Н. Покровский и многие другие ученые изучали патриотизм как социальное явление.

Армии принадлежит важнейшая роль в реализации внутренней и внешней политики государства, разрешении конфликтных международных проблем, с которыми в настоящее время сталкивается человечество. Она является лишь службой в вооруженных силах государства, а патриотизм – это целый комплекс психологических отношений человека и гражданина к политической, экономической, культурной и нравственной жизни и безопасности того или иного государства. Следовательно, армия лишь одна из составляющих патриотического мировоззрения, имеющая в каждой стране определенный и разный уровень значимости и свое место в системе патриотического воспитания. В целом, патриотическое воспитание является неотъемлемым элементом в становлении личности в современном обществе.

Рассмотрим роль армии в патриотическом воспитании на примере Израиля, как страны с высоким уровнем гражданского сознания. Израиль – единственное государство, в котором армия и построена по принципу всеобщего обязательного для всех (мужчин и женщин) призыва и является профессиональной. Однако, мужчины служат три года, а женщины – всего лишь два. Правда, последние могут отказаться от службы в армии по религиозным убеждениям, при условии, что два года будут работать на пользу общества за армейскую зарплату. Таким образом, полностью отклонится от службы в армии невозможно, поскольку государством введен строгий контроль за молодыми людьми [1].

Армия Израиля – ЦАХАЛ делится на три группы: тыловые, боевые и войска поддержки боевых войск. Государство выделяет 25 % бюджета страны на ее содержание. Во время службы военные получают зарплату – в боевых войсках 190 долларов в месяц, в войсках поддержки 135 долларов в месяц, в тыловых 100 долларов в месяц. Боевые войска и войска поддержки отпускают служащих один два раза в месяц домой, а тыловые имеют нормированный рабочий день и солдаты вечером возвращаются домой. На распределение в различные войска влияет ряд факторов: успеваемость в школе, заработок родителей, хобби, уровень знаний, нравственность и так далее. Самая престижная профессия в армии – пилот. Однако, необходимо иметь определенный уровень физической подготовки с отличием оконченную школу, а также успешное прохождение психотехнических экзаменов, затем три года строгого интенсивного обучения, а далее продолжительная контрактная служба минимум на семь лет.

Достаточно сложная и структурно-систематизированная организация армии, а соответственно и педагогическая составляющая патриотического воспитания формируют патриотическое сознание граждан путем системы сдержек и противовесов; создать как мощную (одну из лучших в мире армию), так и настоящую здоровую нацию [2].

Таким образом, при наличии в государстве четкой идеологической политики и отлаженной системы воспитания, армия действительно может быть профессиональной и патриотичной.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ридель М. Универсализм прав человека и патриотизм (Кантовское политическое завещание нашему времени) [Электронный ресурс]. Книги из электронной библиотеки Ихтика. — Режим доступа : <http://www.read.in.ua/book222052/?razdel=23&p=648>.

2. Вооружённые силы Израиля // Зарубежное военное обозрение <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1794896>. — 1994. — № 7. — С. 9-15.

Макеев Д. О.

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

ЕКСТРЕМІЗМ У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність дослідження проблеми поширення в молодіжному середовищі екстремізму полягає в тому, що в сучасному світі набуває обертів збільшення проявів національної расової та міжетнічної нетерпимості, яке на пряму пов'язане з міграційними процесами.

На думку Л. М. Дробижевої та Е. А. Паніної, поширені спроби екстремізму на пряму пов'язані з такими проблемами, як зростання бідності, соціальне неблагополуччя, низький культурний рівень деяких соціальних, етнічних і релігійних груп. Разом з тим явища екстремізму набувають широкого поширення в європейському суспільстві та концентруються не тільки в маргінальних прошарках, але й освічених колах, що обумовлено поєднанням традиційних і нових рис культури, неповною зміною статусу та умов життя [1].

Метою тез є комплексна оцінка проблеми молодіжного екстремізму, виділення основних підходів, які доцільно використовувати для аналізу причин екстремізму.

Соціологія визначає екстремізм як деструктивну тенденцію, що є перешкодою для модернізації суспільства; прихильністю до крайніх поглядів і заходів, яка виявляється у відповідній соціальній поведінці, в усіх сферах людської активності [2]. Суб'єкти екстремістської діяльності зазвичай наділені такими характеристиками: порушення при набутті соціального статусу та розподіленні соціальних ролей, високий рівень маргіналізації, прагнення до влади, нерозуміння суті соціальних процесів і неусвідомлення адекватних заходів, якими можна на ці процеси впливати.

Проблема екстремізму багато в чому пов'язана з питаннями соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства, оскільки в екстремістську діяльність виявляється втягнутою саме вона, є найбільш рухливою й соціально вразливою частиною суспільства, що містить в собі потенціал як для конструктивної діяльності, так і деструктивною. Таким чином, створюється небезпека кримінальної соціалізації молоді, при цьому порушується сприйняття нею традиційної духовно-ціннісних орієнтирів суспільства та набуття національної свідомості.

Молоді люди не мають достатнього досвіду для аналізу та критичного ставлення до навколишнього світу, для них є характерним максималізм, прагнення домагатися своїх цілей за будь-яку ціну, що формує викривлене уявлення про бажане й дійсне. Є кілька підходів, які, на наш погляд, доцільно використовувати для аналізу причин екстремізму:

- марксистський – успішно поєднує в собі соціальний та економічний методи, тим самим представляючи класову основу багатьох проблем сучасності;

- цивілізаційний і культурологічний підходи, в рамках яких екстремізм розуміється як конфлікт цивілізацій.

В якості основних передумов екстремізму можна назвати:

- соціальні – класова боротьба і виникнення на цьому ґрунті нерозв'язних антагоністичних протиріч;

- соціально-культурні – непереможні відмінності між цивілізаціями;

- культурні – криза сучасного світу, людини та її критичного раціонального мислення.

Таким чином, проблема екстремізму в останні роки набуває надзвичайної гостроти. Вчені, політики, громадські діячі, журналісти в ході численних дискусій пропонують докорінно різні методичні підходи до питання протидії екстремізму. Звичайно, чи не в першу чергу це стосується молодіжного середовища, де його прояви непередбачувані, блискавично й особливо небезпечні. Молодіжне середовище є сприятливим ґрунтом для потенційних і реальних екстремістських загроз, чому в повній мірі сприяють соціально-вікові, соціально-психологічні та соціокультурні особливості молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Молодіжний екстремізм /під ред. А. А. Козлова. — СПб. : Питер, 2003. — 799 с.

2. Афанасьєв Р. М. Соціокультурні умови протидії екстремізму в молодіжному середовищі (соціально-філософський аналіз): дис. канд. філос. наук. — М., 2007. — 18 с.

Поливанова А., Слинькова М.

Национальный технический университет

«Харьковский политехнический институт»

ОТНОШЕНИЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ К ПОЛИТИЧЕСКИМ ОБРАЗОВАНИЯМ: УКРАИНА, РОССИЯ, БЕЛОРУСЬ, ПОЛЬША, США И ЕС

Сегодня политические знания нужны каждому человеку, независимо от его профессии. От того, какова политическая культура граждан, каковы взаимоотношения личности, общества и государства, зависит качество принимаемых политических решений, учет интересов различных групп населения, их участие в политической жизни. Важнейшей сферой современного общества является политика. Она воздействует на все стороны

общественного развития, жизнь каждого человека, взаимоотношения людей на разных уровнях. Человек должен понимать политику, и для того, чтобы в ней участвовать, и для того чтобы регулировать свое социальное поведение. Эти обстоятельства обуславливают повышенный интерес к политической деятельности как к особому виду общественной практики, к ее структуре, движущим силам, механизму выражения и реализации политической воли социальных субъектов.

В рамках учебного проекта «Исследование сложных шкал в исследовании национального сознания» авторами было проведено исследование на тему: «Отношение студенческой молодежи к политическим образованиям: Украина, Россия, Белоруссия, Польша, США, ЕС. Целью исследования было выяснить отношение студентов к различным политическим образованиям. Респондентам было предложено 10 суждений, которые они оценивали по шкале Лайкерта. Суждения характеризовали политическую, экономическую, экологическую, культурологическую ситуацию в исследуемых политических объединениях. Оценка респондентов характеризовала их отношение к предложенным политическим образованиям. Полученные данные свидетельствуют о том, что благоприятное отношение у опрошенных сложилось к Польше и ЕС. Индекс по этим политическим образованиям выше среднего значения (3.3 балла). К США и Белоруссии отношение одинаково нейтральное (3 балла), а индекс отношения к России и Украине ниже среднего значения (2,5 и 2,3 балла соответственно) см. рис. 1.

Рисунок 1 Отношение респондентов к политическим образованиям

Анализ данных опрошенных мужчин и женщин показал, что эти две группы респондентов имеют одинаковое отношение к Польше и ЕС (3,4 балла), что касается других политических образований, разница в отношениях незначительная.

Ответы русскоязычных и украиноязычных респондентов свидетельствует о том, что у вторых, сложилось чуть более благоприятное отношение (3,8 балла) к Польше, ЕС и США, чем у первых. К странам бывшего постсоветского пространства России, Украине и Беларуси отношение у таких респондентов приблизительно одинаковое (3 балла).

Респонденты – выходцы из областных центров относятся к Украине, России, Белоруссии хуже (2,6 балла), чем выходцы из районных центров. А у

респондентов, кто родом из посёлка и села, отношение к Белоруссии отличается от остальных в лучшую сторону и равняется 3 баллам. У жителей посёлка отношение к США незначительно хуже, чем к другим политическим образованиям (2,8 балла).

Таким образом, можно сказать, что у всех опрошенных сложилось одинаково умеренно благоприятное отношение к Польше, ЕС. Менее благоприятное к Белоруссии и США и умеренно неблагоприятное к России и Украине.

Ровинская М.М., Щербина А.А.
Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»
УРОВЕНЬ ТОЛЕРАНТНОСТИ СТУДЕНТОВ НТУ «ХПИ»

Необходимость изучения уровня толерантности к разным этническим группам, не являющимися коренными жителями Украины, остается актуальной на протяжении многих лет. Прежде всего, это обусловлено тем, что Украина является одной из основных центров миграции. В Украине получают образование студенты – иностранцы, приезжают на постоянное место жительства из стран с худшей экономической и политической ситуацией. Так же присутствует проблема старение населения, которая способствует нехватке рабочих кадров и привлечению в страну мигрантов.

В связи с этим, коренные жители стараются обособиться, сохранить свою самобытность, уникальность и культуру. Это приводит к росту этнического самосознания и идентичности, непрерывному увеличению ксенофобии, которые осложняют межкультурную коммуникацию, а в ряде случаев приводят к дестабилизации межэтнических отношений.

Одним из показателей сплоченности / разобщённости общества является величина социальной дистанции, измерение которой, чаще всего, производится с помощью шкалы Э. Богардуса. С ее помощью оценивается степень социально-психологического принятия людьми друг друга.

Данная шкала была применена в исследовании толерантности студентов НТУ «ХПИ» к наиболее многочисленным этническим группам, проживающим в г. Харькове, также посещающих Харьков по рабочим вопросам: украинцам, русским, белорусам, полякам, евреям, вьетнамцам, арабам, африканцам, туркам, армянам, грузинам, цыганам, азербайджанцам. Всего в исследовании приняло участие 85 человек разных факультетов НТУ «ХПИ» третьего курса.

Респондентам предлагалось сделать единственный выбор, того качества, в котором они согласились бы принять представителей изучаемых социальных групп: в качестве членов семьи, близких друзей, коллег по работе, соседей, жителей Украины, туристов, посещающих Украину, вообще не допускали бы в Украину.

В интерпретации была использована методика, предложенная Н. Паниной, согласно которой если индекс социальной дистанции меньше 2,5 баллов это

говорит об идентификации с группой, индекс от 2,5 до 4 свидетельствует о толерантности, от 4 до 5 – национальной обособленности, от 5 до 6 – изолированность и от 6 до 7 – ксенофобии.

В ходе исследования было выявлено, что респонденты идентифицируют себя с украинцами и толерантно относятся к белорусам, русским и полякам. Чувство обособленности студенты испытывают по отношению к таким этническим группам как грузины, евреи, вьетнамцы, армяне, африканцы. Турки, азербайджанцы, арабы и цыгане попали в подгруппу «изолированности»

Девушки испытывают чувство идентичности к украинцам, белорусам и русским. У молодых людей эти этносы попали в подгруппу толерантности. В целом девушки относятся к изучаемым этносам более категорично по сравнению с молодыми людьми, тогда как оценки последних более нейтральные, а социальная дистанция, соответственно, средняя.

Русскоязычные опрошенные студенты НТУ «ХПИ» оказались более толерантны украиноязычных респондентов. Последние идентифицируют себя с украинцами, а все остальные этносы попадают у них в подгруппы обособленности и изолированности. Русскоязычные относятся толерантно к славянским этносам (украинцам, русским и белорусам), не идентифицируя себя ни с кем из них, при этом большинство остальных изучаемых этносов попадает в подгруппу «обособленности».

Наибольшая социальная дистанция наблюдается между респондентами и представителями таких этносов, как азербайджанцы, арабы и цыгане. Если учесть, что арабов довольно много среди студентов НТУ «ХПИ» это должно вызвать тревогу у администрации и требовать разработки мероприятий по снижению уровня ксенофобных настроений студентов.

Ситников П.А.

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут»

РОЛЬ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ У ВИХОВАННІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Розвиток сучасного українського суспільства свідчить про наявність у ньому складних проблем матеріального та духовного характеру, які несуть серйозну загрозу для подальшого становлення України як національної, цілісної держави. У зв'язку з цим актуальності набуває проблема формування національно - патріотичних почуттів у сучасної молоді.

Теоретичний аспект патріотичного виховання розробляли відомі українські вчені минулого: Г. Сковорода, Т. Шевченко, Б. Грінченко, М. Грушевський, О. Духнович, М. Драгоманов, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, які значну увагу приділяли вихованню любові до своєї землі, рідної мови, формуванню національної самосвідомості [1, 2].

Головним завданням національно – патріотичного виховання сучасної молоді виступає формування у неї позитивного ціннісного ставлення до українського народу, Батьківщини, власної держави та нації. Бути патріотом – значить духовно піднятиись, усвідомити в Батьківщині безумовну цінність, яка дійсно і об'єктивно їй притаманна, приєднатись до неї розумом і почуттями [3].

Як свідчить історія, виховання патріотизму, готовності кожного громадянина за будь-яких умов, навіть ціною власного життя, захистити Батьківщину від ворогів завжди виступало гарантом безпеки держави. Яскравим історичним прикладом прояву українського національно - патріотичного виховання молоді є бій під Крутами (1918 р.). Цей бій тривав 5 годин між 4-тисячним підрозділом російської Червоної гвардії під проводом есера Михайла Муравйова та загоном із київських курсантів і козаків «Вільного козацтва», що загалом нараховував близько чотирьох сотень вояків. Російське радянське військо втратило боєздатність на чотири дні, що дало змогу укласти Брест-Литовський мирний договір, який врятував молоду українську державність [4].

Головним пріоритетом сучасного патріотичного виховання має стати система переконань сучасної молоді, що сила українців в їхній єдності. Одним із напрямів патріотичного виховання сучасної молоді Харківського регіону є діяльність військово-спортивних організацій: «Гетьманський козацький полк ім. І. Сірка», «Пласт», Слобожанська дитяча організація «Козацьке коло», Харківська обласна скаутська організація, «Станиця Харків» та інші.

Зокрема «Пласт», яка входить до міжнародного Скаутського руху (організація українського Пласту функціонує в 9 країнах світу), та пропагує військово-патріотичне виховання на засадах християнської моралі. В межах Харківщини молодіжна організація Пласт набуває популярності, і все більше дітей та молоді залучаються до активних форм (літні табори, військово-спортивні змагання), вивчення історії рідного краю, що сприяють формуванню любові до Батьківщини, усвідомленню приналежності до етносу. Зокрема, щорічно діти регіону мають можливість відвідувати пам'ятки історії та архітектури українського народу: Музей козацтва на острові Хортиця, експозиції Харківського краєзнавчого музею, тощо.

Діяльність цієї організації сприяє оволодінню зростаючою особистістю такими патріотичними цінностями, як любов до рідної землі, держави, родини, народу, вміння формувати національну ідентичність й водночас мати толерантне ставлення до інших народів, культур і традицій; вміння виховувати почуття духовної єдності.

Таким чином, «Пласт», як приклад військово-спортивної молодіжної організації, засвідчує що зазначені організації формують у молоді не лише повагу до загальнолюдських гуманістичних цінностей, а й забезпечують виховання патріотично налаштованої молодої людини, творчої особистості, здатної самостійно приймати рішення і реалізовувати їх у процесі життєдіяльності з метою збереження національної ідентичності українського суспільства та підвищення іміджу країни у глобальному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М. С. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя / М. С. Грушевський. — К. : Наукова думка, 1991. — 560 с.
2. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : в 2-х т. / К. Д. Ушинський ; редкол. В. М. Столетов (голова) та ін. — К. : Рад. школа, 1983. — Т. 1. — 488 с.
3. Бех І. Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / Бех І. Д. Чорна К. І. — Київ, 2014. — 29 с.
4. Бойко О. Д. Бій під Крутами: історія вивчення / О. Д. Бойко // Український історичний журнал : журнал. — 2008. — № 2 (479). — С. 43-54.

Шараевский Н.В.

Национальный технический университет

«Харьковский политехнический институт»

ПРОБЛЕМА РАСИЗМА В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

В современном обществе очень остро стоит проблема дискриминации людей по цвету кожи, этническому происхождению, национальной принадлежности. Поэтому все усилия должны быть направлены на формирование толерантного отношения к представителям различных национальностей и нравственных качеств, не допускающих популяризацию расизма.

Расизм — совокупность учений, в основе которых лежат положения о физической и психической неравноценности человеческих рас, исходя из объективных антропологических различий, и о решающем влиянии расовых различий на историю и культуру. Расизм включает идеи об изначальном разделении людей на высшие и низшие расы, из которых первые являются создателями цивилизации и призваны господствовать над вторыми. Осуществление расистских теорий на практике порой находит свое выражение в политике расовой дискриминации. Представления об изначальном неравенстве различных рас появились достаточно давно.

Основателем «научного расизма» (в частности такого его направления как «нордизма») принято считать французского историка Жозефа де Гобино [1], который в своём труде «Опыте о неравенстве человеческих рас» (1853–1855 гг.) выдвинул тезис о влиянии расовых составов, рассматриваемых обществ, на особенности формирования и развития их культур, социальной структуры, экономических моделей, и определять их «цивилизационную успешность». «Нордическая» раса, по мнению Ж. де Гобино, на протяжении всей истории проявляла превосходство над другими в организации общества и культурном прогрессе. Расистские концепции разрабатывал так же и, переселившийся в Германию, английский аристократ Хьюстон Стюарт Чемберлен, в книге «Арийское мирозерцание» прославлял «тевтонскую» расу [4].

Всеобщая декларация прав человека провозглашает, что все люди рождаются свободными и равными в своем достоинстве и правах, а каждый человек должен обладать всеми правами и свободами, провозглашенными в ней, без какого бы то ни было различия, в частности без различия по признаку расы, цвета кожи или национального происхождения. Все люди равны перед законом и имеют право на равную защиту закона от всякой дискриминации и от всякого подстрекательства к дискриминации.

Всякая теория превосходства, основанного на расовом различии, в научном отношении ложна, в моральном – предосудительна, а в социальном – несправедлива и опасна. Для расовой дискриминации не может быть оправдания ни в теории, ни на практике, где бы то ни было. Существование расовых барьеров противоречит идеалам любого человеческого общества.

Безусловно, государство должно играть ведущую роль в решении данной проблемы. Именно государство должно обеспечить равноправие каждого человека перед законом, без различия расы, цвета кожи, национального или этнического происхождения, в особенности в отношении осуществления следующих прав:

1) права на равенство перед судом и всеми другими органами, отправляющими правосудие;

2) права на личную безопасность и защиту со стороны государства от насилия или телесных повреждений, причиняемых как правительственными должностными лицами, так и какими бы то ни было отдельными лицами, группами или учреждениями;

3) политических прав, в частности права участвовать в выборах – голосовать и выставлять свою кандидатуру – на основе всеобщего и равного избирательного права, права принимать участие в управлении страной, равно как и в руководстве государственными делами на любом уровне, а также права равного доступа к государственной службе;

4) других гражданских прав.

Подводя итоги, хочется сказать, что расизм является антигуманной, противоправной формой выражения своего господства над другим человеком. Это может быть реализовано: обидным словом, преследованием, презрением, даже смертью ни в чем неповинного человека. Сегодня каждому ответственному гражданину необходимо задуматься о последствиях расизма. Даже наименее обидные формы проявления данного явления могут разжечь национальный конфликт и даже гражданскую войну, вследствие которой пострадают многие.

Выводы очевидны: необходимо воспитывать в себе национальную толерантность, нравственные качества, осуждать тех, кто позволяет себе унижать, нанести вред другому, к какой бы расе и национальности он не относился.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гобино де Жозеф Артур Опыт о неравенстве человеческих рас. — М. : «Одиссей», 2001. — 184 с.

2. Скворцов Н. Г. Этничность, раса, способ производства: неомарксистская перспектива. // Журнал социологии и социальной антропологии. — 1998. — Т. 1. — Вип. 1. — С. 64-67.

3. Цветков А. Борьба с расизмом и ксенофобией. Расизм: где начало и когда будет конец? // Спектр Развития. — 2002. — № 1. — С. 25-32.

4. Чемберлен Х. С. Арийское миросозерцание [Электронный ресурс]. Хьюстон Стюарт Чемберлен. — Режим доступа : <https://7lafa.com/book.php?id=41075&page=1>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алієв Е.М., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, аспірант кафедри філософії.

Арзуманова Т.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, к.і.н., доц., доц. кафедри українознавства та євроінтеграції.

Байдак Т.М., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», к.соц.н., доц., доц. кафедри соціології та політології

Баклицький І.І., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Бережна С.В., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, д.ф.н., проф., декан історичного факультету.

Білостоцький М.О., Харківський національний університет будівництва і архітектури.

Білошкурєнко Н.Г., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Былий В.І., Громадська організація «Слобожанське козацьке військо».

Божко А.С., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, студ.

Болотова В.О., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», к.соц.н., доц., доц. кафедри соціології та політології.

Болотова Ю.В., Харківський національний університет будівництва та архітектури, ст. викл. кафедри філософії.

Бондарь В.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Брацлавський М.Я., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Будаква В.В., Навчально-науковий інститут технічного сервісу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ.

Брусник В.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Бузовєря Д.В., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Бурега В.В., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», д.соц.н., проф., зав. кафедри соціології та політології.

Варшавець О.С., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Василенко Д.В., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Васильєв В.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Власенко Д.О., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Волченко А.О., Навчально-науковий інститут технічного сервісу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ.

Воробйов Д.Д., Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ.

Воронцов В.Г., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Воронянський О.В., Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, к.і.н., проф., проф. кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін.

Галкін В.А., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Ганусовська Д.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Гапанович С.О., Навчально-науковий інститут технічного сервісу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ.

Гасымов И.Ф., Научно-исследовательский центр «Caspian Gates», г. Баку, Азербайджан.

Гетьман В.О., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Гирич А.О., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Денисова П.Г., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Гончаров А.А., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, студ.

Гончарова О.С., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, к.і.н, доц., зав. кафедри історії України.

Гордієвський М.Р., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Грамма Я.П., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Громакова В.В. , Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Гудима А., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Гуренко Ю.А., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Данченко І.О., Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, к.пед.н., доцент, доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін.

Деркач В.В., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Дернова Т.О., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Довгань Е.О., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Доля І.М., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», к.політ.н., доц., доц. кафедри соціології та політології

Домбровська М.А., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Донніков Ю.І., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Дяченко Р.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Ечкенко М.А., Навчально-науковий інститут технічного сервісу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ.

Євсєєв С.Є., Харківський національний університет будівництва і архітектури, к.і.н., доц., доц. кафедри економічної теорії.

Животкова О.В., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, викладач.

Журавльов Ю.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, к.т.н., доц., декан механіко-технологічного факультету.

Зайончковський Ю.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, доц., доц. кафедри українознавства та євроінтеграції.

Ільченко Д.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Касинюк Л.А., Харківський національний університет будівництва та архітектури, доц. кафедри філософії.

Катуна Т.О., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Квасов П.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Кисельова М.В., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Кіпенський А.В., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», д.т.н., проф., декан факультету соціально-гуманітарних технологій.

Клець А.О., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, студ.

Клименко О.Ю., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», д.соц.н., доц., доц. кафедри соціології та політології.

Козир С.О., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Козлова О.А., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», старший викладач кафедри соціології та політології.

Котляров М.В., Навчально-науковий інститут технічного сервісу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ.

Кошкіна О.І., Харківський національний університет будівництва і архітектури, доц. кафедри українознавства та євроінтеграції.

Кравченко Д.Д., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Кравченко О.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, викладач кафедри українознавства та євроінтеграції.

Кравчук А.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Кривко В.І., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Крючкова О.М., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Кудрявцев О.А., Навчально-науковий інститут технічного сервісу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ.

Кулаков Д.О., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Кулієвич М.Я., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Кулішенко Т.Ю., Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, к.політ.н., ст. викл. кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін.

Кунденко Я.М., Харківський національний університет будівництва і архітектури.

Кучменко В.О., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Лисенко Є.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Лінецький Л.М., Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, к.і.н., доц., доц. кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін.

Лозовий А.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, к.е.н., доц., зав. кафедри економічної теорії.

Ляшенко Н.А., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», к.соц.н., доц., доц. кафедри соціології та політології.

Ляшенко Н.А., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Маковоз В., Харківський національний університет будівництва та архітектури, студ.

Макаренко Д. Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Макєєв Д.О. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Маслов М.П., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, к.і.н., проф. кафедри історичних дисциплін.

Маслова Л.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, ст. викладач кафедри українознавства та євроінтеграції.

Міщенко М.М., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», к.ф.н., доц., доц. кафедри етики, естетики та історії культури.

Моїсєєва Н.І., доктор філософії, доцент, доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка.

Мороз К.О., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Москальова Н.П., Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, к.і.н., проф. кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін.

Мудрий К.О., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Нужний О.А., Навчально-науковий інститут технічного сервісу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ. (наук. керівник проф. Воронянський О.В.).

Окладна М.Г., Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, к.і.н., доц..

Оленич В.В., Навчально-науковий інститут технічного сервісу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ.

Онуфрияк А., Університет Павла Йозефа Сафарика, г. Кошица, Республіка Словаччина.

Осіпов А.М., Харківський національний університет будівництва і архітектури, ст. викладач кафедри українознавства та євроінтеграції.

Панченко А.С., Навчально-науковий інститут технічного сервісу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ.

Пащенко А.О. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Пеньков Д., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Перевалова Л.В., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», к.ф.н., проф., зав. кафедри права.

Пилипенко С.Г., Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, к.ф.н., доц., доц. кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін.

Поливанова А., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Проценко О.П., Харківський національний університет будівництва і архітектури, д.ф.н., проф., зав кафедри філософії.

Радзієвський Т.С., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Ровинская М.М., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Ройтих А.О., Навчально-науковий інститут технічного сервісу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ.

Романова С.С., Харківський національний університет будівництва і архітектури, викладач кафедри українознавства та євроінтеграції.

Руденко А.О., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Саєнко А.В., Навчально-науковий інститут переробки та зберігання, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ.

Сазонов А., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Сазонова К. Д., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Сисой В.С., Навчально-науковий інститут технічного сервісу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ.

Ситников П.А., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Скляр В.М., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», д.і.н., проф., зав. кафедри історії науки і техніки

Скляров С.Г., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Слинькова М. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Соболь В.М., Харківський національний університет будівництва і архітектури, к.т.н., доц., доц.. кафедри теоретичної механіки.

Соболь К.Ю., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Солошенко О.М., Харківський національний університет будівництва і архітектури, к.і.н., доц., зав. кафедри українознавства та євроінтеграції.

Стасенко О.М., Харківський національний університет будівництва та архітектури, ст.. викладач, заступник декана санітарно-технічного факультету.

Сулій В.А., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Тимошевський Р.А., Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, студ.

Тихомирова А. О., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Тодріна І.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, старший викладач кафедри економічної теорії, к.е.н., доц., доц. кафедри економічної теорії.

Токарев А.А., Московский государственный институт международных отношений, к.політ.н., с.н.с.

Третяк Р., Навчально-науковий інститут Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ. (наук. керівник ст.викл. Кулішенко Т.Ю.).

Туєв О.В., Навчально-науковий інститут технічного сервісу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ.

Успенко В.І., Харківський національний університет будівництва і архітектури, к.і.н., проф., зав. кафедри фінансів та кредиту

Фатєєва Г.О., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, студ.

Федоренко Н.С., Харківський національний університет будівництва та архітектури, студ.

Федорова О.І., Харківський національний університет будівництва та архітектури, студ.

Філіпчук В.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Фосін О.І., Навчально-науковий інститут технічного сервісу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ. (наук. керівник ст. викладач Кулішенко Т.Ю.).

Фрадкіна Н.В., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», к.ф.н., доц., доц. кафедри етики, естетики та історії культури НТУ «ХПІ».

Хидирова Г.М., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Чернуха Ю.О., Навчально-науковий інститут переробки та зберігання Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, студ.

Чернікова І.В., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, к.і.н., доц., доц. кафедри історії України,

Чорний Д.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Шаповалова Е.О., Харківський національний університет будівництва та архітектури, студ.

Шараевский Н.В., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Шарапова Ю., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Шахин И.Х., фірма «ОГАРИТ», Ливан, г. Бейрут,

Шевердін С., Харківський національний університет будівництва та архітектури, студ.

Шевченко С.С., Харківський національний університет будівництва та архітектури, студ.

Шилін В.В., Харківський національний університет будівництва та архітектури, к.т.н., доц., декан санітарно-технічного факультету.

Щербина А.А., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», студ.

Ярець М.В., Харківський національний університет будівництва і архітектури, студ.

Яровицька Н.А., Харківський національний університет будівництва та архітектури, к.ф.н., доц., доц. кафедри філософії.

Яценко О.М., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», к.е.н, викладач кафедри менеджменту і оподаткування.

ЗМІСТ

Бурега В. В.	4
Національна ідея для України: соціологічна рефлексія	
Воронянський О. В.	6
Концепт національної ідеї в політологічному дискурсі	
Кіпенський А.В., Яценко О.М.	13
Від патріотичного виховання до громадянського суспільства	
Пилипенко С. Г.	16
Національна ідея як умова збереження національної ідентичності в умовах глобалізації	
Скляр В. М.	19
Чисельність населення та площа невідконтрольованих України територій Криму та Донбасу	
Токарев А. А.	22
Операционализация постсоветской государственности в условиях сецессии, поддерживаемой государством-патроном (Украина, Грузия, Молдова)	
Шилін В.В., Стасенко О.М.	25
Національно-патріотичне виховання у сучасних умовах. досвід санітарно-технічного факультету ХНУБА	
Зайончковський Ю.В.	33
Национальное государство: проблемное поле функционирования и ответственности в контексте конкурентной борьбы плит	
Козлова О.А.	36
Феномен етнічної ідентичності та його вивчення у соціальній психології	
Кулішенко Т.Ю.	38
Децентралізація державної влади як вияв національного суверенітету	
Лінецький Л.М.	43
Українська національна ідея у творчості І. Я. Франка	
Моїсєєва Н.І.	45
Національна ідея як соціально-комунікаційний процес	
Москальова Н.П.	49
Політологічний аспект поняття «Національна еліта»	
Осипов А.М.	51
Панславизм. Попытка «Нового прочтения»	
Проценко О.П.	53
Побут українського народу як підґрунтя його національної ідеї	
Успенко В.І.	55
Що таке національна ідея	
Яровицька Н.А., Болотова Ю.В.	56
Екзистенційна тактильність як архетип українства	

Бондарь В.В., Гуренко Ю.А.	58
Григорий Сковорода – украинский Сократ	
Будаква В.В.	59
Елітизм та демократія як складові національної ідеї	
Воробйов Д.Д.	60
Етнос та нація: експлікація понять в науковому дискурсі та історичні реалії	
Гапанович С.О.	62
Концепція примордіалізму та її різновиди	
Гордієвський М. Р., Склярів С. Г.	63
Національна ідея Китаю	
Ечченко М.А.	64
Національне відродження: проблема дефініції	
Ільченко Д.В.	65
Національне питання. його актуальність та вирішення в Україні	
Котляров М.В.	66
Національна ідея: сутність та складові	
Крючкова О.М.	67
Українська національна ідея-основа стратегії розвитку держави і громадянського суспільства	
Кудрявцев О.А.	69
Гене́за національного відродження в українській історіографії	
Кулаков Д.О.	70
Національна ідея як детермінанта державотворчих процесів ХХ ст.	
Оленич В.В.	71
Проблема національного суверенітету в контексті нерівномірного розподілу ресурсів	
Панченко А.С.	73
Гене́за поняття «нація» в європейському науковому дискурсі минулого	
Пеньков Д.	74
Національна українська ідея в контексті еволюції світового порядку	
Ройтих А.О.	76
Політична нація	
Сасенко А.В.	77
Етапи й чинники формування етнічної самосвідомості українців	
Сисой В.С.	79
Нація як категорія політичної науки	
Туєв О.В.	80
Модерністська концепція націєтворення	
Хидирова Г.М.	82
Украинская национальная идея: Проблема определения понятия, принципы и направления	
Чернуха Ю.О.	83
Сучасний політичний лідер та його імідж	

Арзуманова Т.В.	86
Проблема формування національної ідеї в поліетнічному суспільстві: міжкультурний діалог росіян та українців у ХІХ столітті в слобідській Україні	
Білоостоцький М.О., Кунденко Я.М.	88
Формування української національної ідеї та «ідеологічна індустріалізація» в СРСР у 50-х роках ХХ століття	
Гасымов И.Ф.	93
Волонтерство как один из способов консолидации нации	
Животкова О.В.	94
Національна ідея в сучасному науковому дискурсі України	
Лозовий А.В.	97
Формування власної стратегії соціально-економічного сталого розвитку країни – головна передумова подолання системної кризи в Україні	
Кошкіна О.І.	99
До питання українського державотворення у другій половині ХVІІ ст.: ідеологія та юридичне відтворення	
Маслов М.П., Маслова Л.В.	101
Діяльність земського самоврядування в харківській губернії як важливий чинник розвитку української державності	
Міщенко М.М.	104
Боротьба за українську національну церкву як втілення української національної ідеї	
Онуфрияк Александр	106
Политические манипуляции на национальном сознании (пример Молдовы)	
Баклицький І. І., Лисенко Є. В.	107
Національні особливості формування модерної бізнес-культури	
Власенко Д.О., Васильєв В.В.	109
Стан та перспективи розвитку національної банківської системи	
Волченко А.О.	110
Міжнародні політичні відносини в загальній системі світового порядку	
Брусник В.В., Грамма Я.П., Ярець М.В.	112
Національна стратегія розвитку малого та середнього бізнесу в Україні	
Дернова Т.О., Філіпчук В.В.	113
Нові парадигми конкурентоздатності національної економіки в умовах четвертої промислової революції	
Донніков Ю.І., Сулій В.А.	115
Корупція як національний чинник впливу на соціально-економічний розвиток країни	
Кравчук А.В.	116
Особливості існування субетносів на території України	

Кривко В.І., Козир С.О.	117
Становлення ринку землі в Україні: національний і західний досвід	
Кулієвич М.Я., Катуна Т.О.	118
Проблема соціальної диференціації та бідності: національні реалії	
Кучменко В.А.	120
Понимание национальной идеи Америки 45-м президентом США Дональдом Трампом	
Мудрий К.О., Радзієвський Т.С., Мороз К.О.	121
Особливості розвитку людського капіталу в умовах глобалізації: національні реалії	
Сазонова К. Д., Тихомирова А. О.	123
Національна політика в галузі соціальних стандартів та її вплив на ринок праці в Україні	
Тимошевський Р.А.	124
Особливості становлення національної ідентичності у пізньому середньовіччі	
Федоренко Н. С., Федорова О. І.	125
Проблемні аспекти національної пенсійної системи	
Шаповалова Е.О., Шевченко С.С.	127
Національні особливості становлення ринку фінансових послуг	
Журавльов Ю.В.	130
Місце українського козацтва в реалізації національної ідеї	
Євсєєв С.Є., Тодріна І.В.	137
Роль українського козацтва у заснуванні чумацького промислу	
Белый В.И.	138
Национальная идея как воплощение воли народа	
Громакова В.В.	140
Вплив хмельниччини на розвиток української національної свідомості	
Денисова П.Г., Гирич А.О.	141
Вплив козацтва на історію української нації	
Дяченко Р.В.	142
Політика царського уряду щодо українського козацтва в другій половині XVIII ст.	
Козир С.О.	146
Повсякденне буття козаків	
Макаренко Д.	147
Церковно-релігійне життя українського козацтва	
Нужний О.А.	148
Козацтво як чинник зародження української національної ідеї	
Сазонов А.	150
Відродження козацтва в сучасній Україні	
Третяк Р.О.	151
Значення козацько-селянських повстань у розгортанні національно- визвольної боротьби українського народу	

Фатєєва Г.О.	153
Українське козацтво – творець нової форми української державності	
Шевердін С., Маковоз В.	154
Національно-визвольна війна як чинник формування національної свідомості українського народу	
Бережна С.В.	157
Система національно-патріотичного виховання на історичному факультеті ХНПУ імені Г.С. Сковороди	
Данченко І.О.	158
Формування громадянського компонента соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів як складник ефективності навчально-вихового процесу	
Касинюк Л.А.	160
Правове виховання як важлива складова освітнього процесу	
Кравченко О.В.	162
Політологія в контексті компетентнісного підходу у вищій школі	
Перевалова Л.В., Окладна М.Г.	165
Проблеми національно-патріотичного виховання української молоді	
Соболь В.М.	167
Патріотичне виховання студентської молоді при залученні до наукової діяльності та ознайомленні з видатними українськими вченими в галузі теорії повзучості	
Фрадкіна Н.В.	169
Дисципліна «Історія української культури» як головний чинник патріотичного виховання студентів	
Романова С.С.	170
Национально-патриотический аспект учебно-методической работы в ВУЗе	
Солошенко О.М.	172
Виховна складова дисциплін соціально-гуманітарного циклу в освітньому процесі сучасних ВНЗ	
Алієв Є.М.	174
Кіномистецтво як чинник патріотичного виховання	
Божко А.С.	176
Волонтерські проекти як засіб національного виховання дітей-сиріт	
Бондар В.В.	177
Український менталітет як прояв самобутності культурного етносу	
Гетьман В.О.	178
Українська національна ідея як українське духовне начало	
Гончаров А.А.	179
Эссе о необходимости национально-патриотического воспитания	
Гуренко Ю.А.	181
Погляди сучасного студентства на проблему національної ідеї як чинник об'єднання народу в демократичній державі	

Домбровська М.А., Довгань Е.О.	182
Патріотизм в Україні	
Клець А.О.	183
Національно-патріотичне виховання молоді	
Руденко А.О.	184
Особливості архетипів українського менталітету	
Соболь К.Ю.	185
Шляхи створення національної ідеї в Україні очима молоді	
Чорний Д.В.	186
Національна ідея: принципи патріотичного виховання	
Фосін О.І.	188
Категорія «Політична нація» в системі громадянського виховання	
Байдак Т. М., Болотова В.О.	191
Вплив українського соціологічного інституту на формування національної свідомості (на початку XX століття)	
Гончарова О.С., Чернікова І.В.	193
Національна ідея та патріотизм в Україні очима студентів харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди	
Доля І.М.	195
Феномен української толерантності в сучасних реаліях	
Клименко О.Ю.	197
Особливості формування національної свідомості у студентської молоді	
Ляшенко Н.А., Ляшенко Н. А.	199
Факторы, влияющие на ксенофобию жителей Украины	
Шахин И.Х.	201
какой страной хотели бы видеть Украину иностранные студенты?	
Брацлавський М.Я., Галкін В.А.	202
Участь молоді України в сучасному політичному житті держави	
Варшавець О.С., Квасов П.В.	204
Українські ультрас – патріоти своєї країни	
Білошкуренко Н. Г.	205
Форми прояву екстремізму в сучасному суспільстві	
Василенко Д. В.	207
Національна свідомість очима студентів	
Воронцов В. Г.	208
Национальное самосознание: функции и пути формирования	
Ганусовська Д.В.	210
Національна українська ідея очима студентів економічного факультету	
Гудима А., Шарапова Ю.	211
Отношение студентов НТУ «ХПИ» к представителям разных регионов Украины	

Деркач В. В., Бузоверя Д. В.	212
Опыт применения метода семантического дифференциала для изучения образов политических объединений в общественном сознании (на примере студентов НТУ «ХПИ»)	
Кисельова М.В., Пащенко А.О.	214
Роль музики в формуванні національної свідомості	
Кравченко Д.Д.	215
Система національно-патриотического воспитания как инструмент создания профессиональной армии (на примере Израиля)	
Макєєв Д. О.	217
Екстремізм у молодіжному середовищі	
Поливанова А., Слинькова М.	218
Отношение студенческой молодежи к политическим образованиям: Украина, Россия, Белорусь, Польша, США и ЕС	
Ровинская М.М., Щербина А.А.	220
Уровень толерантности студентов НТУ «ХПИ»	
Ситников П.А.	221
Роль молодіжних організацій харківського регіону у вихованні національно-патріотичних почуттів сучасної молоді	
Шараевский Н.В.	223
Проблема расизма в современном обществе	
Відомості про авторів	226

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Міжнародна науково-практична конференція
Національна ідея: основа стратегії розвитку українського суспільства
в ХХІ столітті
(присвячена 100-річчю Української революції 1917 – 1921 років)

Збірка матеріалів

Координатори конференції:
кандидат технічних наук, доцент, декан механіко-технологічного
факультету ХНУБА Журавльов Ю.В.,
доктор технічних наук, професор, декан факультету соціально-
гуманітарних технологій НТУ «ХП» Кіпенський А.В.

Підписано до друку 24.04.2017 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 14,7. Облік. вид. арк. 12,9. Зам. 25.
Наклад 300 прим.

Видавець і виготовлювач: ФОП Панов А.
М. Свідectво серії ДК № 4847 від
06.02.2015 р. м. Харків, вул. Жон Мироносиць 10,
оф. 6, тел. +38(057)7140674.
copy@vlavke.com.ua, <http://vlavke.com.ua>